

კიკე
ნახანესი

მე-მეხი გილიქით

საქართველოს სსრ
საბავშვო და ახალგაზრდობის ლიტერატურის,
სახელმწიფო გამომცემლობა
„ნაკადული“
19 თბილისი 61

ამ წიგნში სამხრეთ აფრიკელი ახალგაზრდა მწერალი პიტერ აბრაჰამსი მოგვითხრობს, თუ როგორ საშინელ დამცირებას, არა-ადამიანურ ჩაგვრას განიცდის სამხრეთ აფრიკის კავშირის ფერად-კანიანი მოსახლეობა უცხოელი იმპერიალისტებისაგან და როგორ იბრძვიან მოწინავე ადამიანები რასობრივი უთანასწორობის, ფერად-კანიანთა უუფლებობისა და დამონების წინააღმდეგ.

თარგმნეს: ნოდარ ბაღრიავშილმა
ეთერ თვარაძემ

შორით ჩანს შენით შექმოსილი ხვალინდელი დღე, —
დღე, როცა ქვეყნად სხვა მზეა და სხვა დარი არის;
შენ მოიპოვებ სიმართლეს და თავისუფლებას
და უპირველეს — დიად სახელს ადამიანის!

შ ე ლ ი

ყოველგვარ გართობას ჭკუის სალესავი საუბარი მირჩევ-
ნია. მთელი ოთხი წელი, რომელიც სამხრეთ აფრიკაში
„პიგმენტოკრატიის“ წარმომადგენელთა შორის გაგატარე, ამ
სიამოვნებას მოკლებული ვიყავი. რამდენჯერაც ვცადე საუ-
ბარი ამ გზით წარმემართა, იგი მუდამ დაახლოებით ასეთ
სახეს იღებდა:

რომელიმე სამხრეთ აფრიკელი უმაღლესი განათლებით: —
თქვენც რომ იმდენივე ხანი გეცხოვრათ ამ ქვეყანაში, რამდენ-
იც მე, მაშინ, რა თქმა უნდა, გეცოდინებოდათ, რომ ადგილობ-
რივ მკვიდრთ წერა-კითხვის ათვისების უნარიც კი არ შეს-
წევთ.

მე: — ფორტჰერეს მისიონერთა კოლეჯში თუ ყოფილ-
ხართ?

სამხრეთ აფრიკელი უმაღლესი განათლებით: — ნურაფერს
მეტყვით, გეთაყვა, მისიონერთა შესახებ.

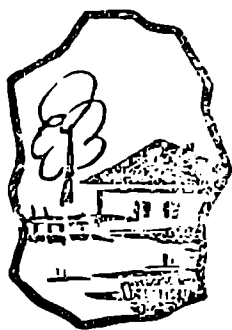
მე: — ჰოდა აი, მე ვყოფილვარ იქ და მინახავს, რომ ცისკეის ბანტუს ტომის სტუდენტთაგან შემდგარი მთელი კლასი დიფერენციულ განტოლებას ხსნიდა.

სამხრეთ აფრიკელი უმაღლესი განათლებით: — ნეტავ რას იტყოდით, თქვენი დისთვის რომ შაგკანიანს ნამუსი აეხად?

— პროფესორი ლანსელოტ ჰოგბენი.

სედრიკ დოუვერის წიგნის „ფერადკან-
ნიანების“ წინასიტყვაობიდან.

სენილი სიზველი

ზნ

I

იგი სადგურის შენობიდან გამოვიდა და საფულეში ქვითარი ჩადო. ბარგის გაგზავნის საქმეც მოაგვარა. მორჩა, ახლა უკვე უკან დასახევი გზა აღარ არის. არა, უკან დახევა არც უფიქრია, მაგრამ მაინც ასე სჯობია. მაშ ასე, გადაწყდა — იგი შინ მიდის.

იოლი როდი იყო ამის გადაწყვეტა. სელია კეიპტაუნში დარჩენას ურჩევდა. სხვებიც ამ აზრის იყვნენ. სელიას ჯერ კიდევ ვერ დაუმტკიცა, რომ შინ გამგზავრება აუცილებელია. იგი ერთ-ში კი მართალია: ფერადკანიან ბავშვთა სკოლაში მასწავლებლის ადგილი, რომელიც შესთავაზეს, სწორედ რომ ჩინებულია და ხელიდან არ უნდა გაუშვას, მაგრამ ლენი მაინც ვერ დასთანხმდება ამ ადგილზე, იგი ყოველი მიზეზის გარეშე უნდა დაბრუნდეს შინ. აი, სწორედ ეს ვერა და ვერ გააგებინა სელიას.

ლენიმ ადერლი სტრიტზე შეუხვია, მერე გადასასვლელთან შედგა, დაელოდა ვიდრე ავტო ჩაუქროლებდა და ქუჩა გადაჰკრა.

რა სამწუხაროა, რომ სელიას მისი არ ესმის. გაგებით კი სწორედ მას უნდა გაეგო: ისინი ხომ დიდი ხნის მეგობრები იყვნენ და ლენის უყვარდა კიდევ სელია. მთელი ამ ხნის განმავლობაში მუდამ ერთად დადიოდნენ სასწავლებლად და ახლა სელიასთან დაშორებას მწარედ იგრძნობს. მაგრამ დარჩენა მაინც არ შეიძლება, უსათუოდ უნდა წავიდეს. ახლა, როცა

ბარგი გაგზავნა, ეს უკვე გადაწყვეტილია, — მას აქამდეც ჰქონდა გადაწყვეტილი, მაგრამ მაინც...

აფსუს, რომ ამ საღამოს მეგობრები უნდა ეწვიონ მას კი სურდა მარტო დარჩენილიყო, ეფიქრა, როგორმე გაეხსენებინათავისი სახლ-კარი. სხვა არა იყოს რა, შვიდი წელია შინ არ ყოფილა და ამ ხნის განმავლობაში რაღაც ათიოდე წერილი თუ მიიღო შინიდან.

ლენიმ წყურვილი იგრძნო და მაჯის საათს დახედა. ჩაის სმის დრო იყო; მან პარადეი გადაჭრა და მეექვსე რაიონის ბოლოში ფატის რესტორანში შევიდა.

იგი უკანასკნელად სვამს ჩაის ფატის რესტორანში. ლენის ნაღვლიანად ჩაეღიმა. მალე ესეც მოენატრება. ვინ მოთვლავს რამდენჯერ შემოსულან ღამის ორ საათზე ცეკვებისა და დროსტარების შემდეგ ლენი, სელია და მათი მეგობრები, რომ ფატის სახელგანთქმულ ძეხვსა და კარტოფილს შექცეოდნენ. ზოგჯერ მარტო ის და სელია შემოივლიდნენ, ხან კი მარტო ეწვეოდა ფატის. ამ შვიდი წლის განმავლობაში ფატის რესტორანში სიარული ჩვეულებად ექცა. ახლა კი ყოველივე ეს დასრულდა ლენისთვის.

ღიახ, დასრულდა მისთვის კეიპტაუნის მჩქეფარე და დაუდგრომელი ცხოვრება, ვედარ იხილავს ზანგების თეატრ ვარიეტეს; ბოლო მოეღო დროსტარებას, ცეკვა-თამაშს და იმ სასიამოვნო აღტყინებას, რომელიც იგრძნობა შაბათ ღამეს მეექვსე რაიონში. მორჩა, დასრულდა უნივერსიტეტის ცხოვრება და იქაური ნაცნობ-მეგობრობა, საგნებზე გაზეპირება, ცოდნისა და სიბრძნის სამყაროში ტრიალი. ბოლო მოეღო ცხარე პოლიტიკურ კამათს და მწვავე ბრძოლას პარტიულ ფრაქციებს შორის, გრანდიოზულ დემონსტრაციებს, რომელთაც ფერადკანია-ნები აწყობდნენ მათ წინააღმდეგ მიმართულ ამა თუ იმ დადგენილების გამო. მორჩა, გათავდა, ლენის ბევრჯერ მოენატრება ყოველივე ეს.

მაგრამ, ყველაზე მწარედ მაინც სელიას დაშორებას იგრძნობს. რამდენი რამ უკეთებიათ ერთად და ერთმანეთისთვის, რამდენი კირი და ლხინი გაუზიარებიათ.

სელია კოხტა და მხიარული გოგო იყო. მოქნილი, ტანადი, პირისახე და თვალები ერთთავად უდიმოდა. მეგობრობაც შესანიშნავი იყო; საკმარისი იყო ლენის რაიმე გადაეწყვიტა, რომ სელია მაშინვე მხარში ამოუდგებოდა და მზად იყო მასთან ერთად გაესეირნა, „ტიებლ-მაუნტინზე“ ასულიყო, ანდა საცურაოდ წაჰყოლოდა. სელია და მისი მახლობლები მუდამ კეთილი თვალით უყურებდნენ ლენის. ახლა კი ბევრჯერ მოენატრება ისინი.

ლენის შაგიდას მოადგა ფატი, — ჩასუქებული, მხიარული ბერძენი, სიცილისაგან უპეებდანაოკებული.

— ღღეს რაღაც მარტო გარჯილხართ, — მიმართა მან. ლენიმ თავი დაუქნია და პაპიროსს მოუკიდა.

— ამაღამ მივემგზავრები.

— მიემგზავრებით?

— დიახ, ფატი, შინ მივდივარ, კარუში.

— მერედა აღარ დაბრუნდებით?

ლენიმ მხრები აიჩეჩა.

— თქვენი კოხტა გოგო?

— ის აქ რჩება.

— ვფიქრობ, ეს ამბავი დიდად არ ესიამოვნება.

— არც მე მსიამოვნებს.

ფატიმ თანაგრძნობის ნიშნად ენა დააწყლაპუნა.

ლენიმ ფული გადაიხადა და წამოდგა. კარებში გასვლისას რესტორნის პატრონს ხელი ჩამოართვა.

— ეჰ, კარგ მუშტარს ვკარგავ, — თქვა ფატიმ.

ლენის გაელიმა.

— მე კი, ჩემო ფატი, ვინ იცის რამდენჯერ მომენატრება თქვენი ძეხვი და კარტოფილი, — მიუგო მან.

ქუჩაში ლენი ავტობუსს შეახტა და იმპერიალზე ავიდა.

ავტობუსმა მეექვსე რაიონი გაიარა. ლენი ამ რაიონის თავში, კეიპტაუნის ფერადკანიანთა რჩეული საზოგადოების უბანში ჩამოვიდა.

ჩაფიქრებული აუყუა ლენი სახლისკენ მიმავალ გზას. კიდევ ორი საათი დარჩა მატარებლის გასვლამდე, მერე კი უკან მოი-

ტოვებს კეიბტაუნს. ამის წარმოდგენამ უცნაური გრძნობა მოჰგვარა. ლენის უკვე დავიწყებულიც ჰქონდა, როგორ ცხოვრობდა წინათ, კეიბტაუნში მოსვლამდე. რამდენი ხანი გავიდა მას აქეთო ერთადერთი, რაც თვალწინ ნათლად ესახებოდა, დედის სახე იყო. თავისი პატარა დაიკო მეიბლი უფრო ბუნდოვნად ახსოვდა, ხოლო ყოველივე დანარჩენი შორეული სიზმარივით აგონდებოდა, გარდა იმ დიდი სახლისა, რომელიც გორაკზე იყო წამოჭიმული და მათ პატარა სოფელს გადაჰყურებდა. ანდა რა დაავიწყებდა? განა ბავშვობაში გაგონილი ყველა თქმულება ამ სახლთან არ იყო დაკავშირებული? განა მას და სხვა ცელქ ბავშვებს ამ დიდი სახლით არ აშინებდნენ დედები: დაწყნარდით, თორემ აი, იმ დიდი სახლიდან თმაწითელი და წითელწვერა დიდი ბაასი გამოგივარდებათ, დაგიჭერთ და რამდენიმე დღეს ჩაგკეტავთ სულ მარტოდმარტოს, უსმელ-უჭმელსო. ბავშვებს ცემა-ტყეპაზე უფრო ძალიან ეშინოდათ ამ მუქარისა, მაგრამ ეს ყველაფერი დიდი ხნის წინათ იყო. ნეტავ როგორ გამოიყურება მისი სახლი ახლა? თუმცა კმარა, მალე საკუთარი თვალთ ნახავს ყოველივეს. მაგრამ მაინც კარგია, წინასწარ გაიხსენოს მშობლიური ადგილები, სადაც ახლა ბრუნდება.. შვიდი წელია შინ არ ყოფილა, — ხუმრობა ხომ არ არის?

სახლში შევიდა და ოთახისკენ მიმავალ მოკლე კიბეს აჰყვა. ოთახში შეაბიჯა, სავარძელში ჩაჯდა და მიმოიხედა. აქ იყო მისი სახლი ოთხი წლის განმავლობაში. სავარძელზე გაიშხლართა და თვალები მილულა. მგზავრობის სამზადისმა ძალზე მოქანცა. ეს დღეები სულ დაძაბული იყო და ახლად იგრძნო დაღლა. უნდოდა სულ ეფიქრა, ცდილობდა ამოეზიდა რაღაც წარსულიდან, რათა შინ ჩასვლისას ყველაფერი უცხოდ და უცნაურად არ მოსჩვენებოდა, მაგრამ წარსულის სურათებიდან არაფერი ამოტივტივდა დედის ეული სახის მეტი. შეეცადა წარმოედგინა დედის სახე მშობლიურ მიდამოსთან კავშირში, მაგრამ ამაოდ.

ჩასთვლიმა.

თვალები რომ გაახილა, სელია მხრებში ოდნავ ანჯღრევდა და ნაზად ჩასძახოდა. ლენიმ ტალღისებურ თმებზე ხელი გადაისვა და წამოდგა.

— რა შეუძნეველად ჩამძინებია, — ჩაილაპარაკა მან.

— დაღლილობის ბრალია, კარგია რომ ჩაგთვლიმა. ადექ, პირი დაიბანე და გამოფხიზლდი. საცაა დანარჩენებიც მოვლენ. მკლავში ხელი წაავლო და კარებისკენ წაუძღვა.

— ნეტავი არ მოვიდოდნენ, — თქვა ლენიმ.

— მე კი მიხარია, რომ მოვლენ, — მიუგო სელიამ. — მოწო-
ლილ სევდას ცოტათი მაინც გამიქარგებენ, მათთან თავშეკავე-
ბა მმართებს. მათი თანდასწრებით წუწუნისა მომერიდება.
სიმაართლე გითხრა, არ მინდა რომ წახვიდე.

— ვწუხვარ, სელია, მაგრამ უნდა წავიდე, მე ხომ სოფელ-
მა გამომგზავნა. მარტო დედაჩემი ამას ვერ შეძლებდა.

— ვიცი, ლენი, ვიცი, გეთანხმები, რომ უნდა წახვიდე,
მაგრამ რა ექნა, არ მინდა გაგიშვა, — მეგრე მკლავზე ხელი მოუ-
ცაცუნა და ფეხსაცმელზე დაიხედა, — შენ კი ერთხელაც არ
გითხოვია წამოგყოლოდი.

— ჰო, სელია, მაგრამ...

— კმარა, კმარა, მეტს აღარ ვიწუწუნებ, არ ვაპირებ გადა-
გათქმევივნო; ახლა კი მიდი, პირი დაიბანე. მე დეიდა სმითს
მივეხმარები, ამ საღამოსთვის ნამცხვრებს ამზადებს.

ამ სიტყვებით შეაგდო სელიამ იგი სააბაზანოში, თვითონ კი
სწრაფად ჩაირბინა კიბეზე. პირს რომ იბანდა, ლენის ზარისა და
კარებთან ლაპარაკის ხმა შემოესმა — ეს ლერი და მისი მშვე-
ნიერი ებრაელი გოგონა როზაა. აი, კიდეც გაისმა ხმები: ეს კი
„ჰერცოგი“ და მისი მარიამა, აი, ტომასი და მისი ფანიც. ეს
მთელი ჯგუფი იყო, ვიწრო მეგობრული წრე. ისინი მუდამ ერ-
თად მუშაობდნენ, ერთად მხიარულობდნენ. გაზეთი „ფერად-
კანიანთა დროშა“ მათ მუდამ „რვის“ სახელწოდებით იხსენიებ-
და... ახლა კი „რვის“ უკანასკნელი შეკრებაა. ამის შემდეგ
შვიდნი დარჩებიან. ნეტავ როგორ იქნებიან აწი? ეჰ, რა კარგი
იყო აქამდე!

• ლენიმ სააბაზანოს კარი გამოიხურა და ოთახში შევიდა.
ლერი და როზა ნამცხვრების ამოტანას შეელოდნენ სელიას,
„ჰერცოგი“ კი ლუდის ბოთლებს ეზიდებოდა.

— აი, მოღალატეც! — შესძახა ფანიმ და მკლავში ხელი
გაუყარა ლენის. ყველანი ოთახში შეჯგუფდნენ და, ვისაც რო-

გორ ესიამოვნებოდა, ისე მოეწყო. ყველას რაღაც ნაძალადევი მხიარულობა ემჩნეოდა, სრულიად უმნიშვნელო ამბებზე ტიტი-ნებდნენ, ჭიქას ჭიქაზე ცლიდნენ და ნამცხვარს მუხრს ავლებდნენ.

უცებ უჩვეულო სიჩუმე ჩამოვარდა. ლერიმ სელიას და ლენის გადახედა. სელიამ ლენის მკლავში ხელი გაუყარა და ნაძალადევად გაუღიმა.

— დღეს ჩვენი „რვის“ დასასრულია, — დაიწყო ლერიმ, — მოდიტ, წარსულ ბედნიერებას თვალი გადავაგვლოთ და ჩვენი ნეტარების დღეები ჩამოვთვალოთ. გახსოვთ?..

და ლერიმ გაიხსენა ერთ-ერთი მხიარული ეპიზოდი „რვის“ წარსულიდან; როზამ ამას მეორე ამბავი მოაყოლა, ვილაცამ კიდეც რაღაცა სხვა მოიგონა... მოგონებებში და სიცილ-ხარხარში წინანდელი დაძაბულობა გაქრა და ნაცვლად ამისა მათ ხმაში და თვალეში სამშობლოს ნახვის სევდამ და ნალველმა დაისადგურა.

ღრომ სწრაფად გაირბინა. გამგზავრების საათმაც მოაწია. ლენიმ ზოგიერთი ნივთი, რაც გასაგზავნ ბარგში არ ჩაეტია, სასწრაფოდ ტყავის ხელჩანთაში ჩატენა. სელიამ რაღაც უცნაურად შეხედა, როცა ლენიმ ჩანთაში ჩადო მისი ფოტოსურათი, რომელიც საწოლთან ეკიდა.

სადგურზე ორი ტაქსით მივიდნენ. მატარებელი უკვე ჩამოდგარიყო. თვითეულმა თავისებურად დაულოცა გზა ლენის. სულ ბოლოს სელია გამოეთხოვა. მძიმე იყო სელიასთან განშორება. ხელიხელჩაკიდებულნი დიდხანს შესცქეროდნენ ერთმანეთს უხმოდ. ორთქლმავალმა შეჰკივლა და მატარებელი ნელა დაიძრა. ლენიმ უხალისოდ გაუშვა ხელი სელიას, ის კი წამით მოეხვია ლენის. მატარებელმა სვლას უმატა.

ლენი შინისაკენ მიემგზავრებოდა.

II

დილით ადრე მატარებელი პატარა სადგურს მიადგა. ლენი ვაგონიდან ჩამოვიდა და დილის სუფთა ჰაერი ღრმად შეისუნთქა. ახლა უკვე თითქმის შინ არის. კიდეც სულ ცოტაც და შინ

იქნება, სულ ცოტა კიდევ. ლენის ნეტარებით გაეღიმა, რომ ჰაერი ასე სუფთა და წმინდა იყო. გაეღიმა, რადგან ამ ხნის განმავლობაში თავს დასტრიალებდა და არ შორდებოდა ბავშვობის დროის ბუნდოვანი მოგონებანი. იგი თავს ისე გრძნობდა, თითქოს უძღვები შვილი ყოფილიყოს და ახალა ბრუნდებოდა შინ. მაგრამ მან გაუმართლა იმედები თავის ხალხს — უფრო მეტიც: ის კეიპტაუნში გამოამგზავრეს, რომ სკოლა დაემთავრებინა და მასწავლებლის ატესტატი აეღო, მან კი მეტსაც მიაღწია: სტიპენდია დაიმსახურა და უნივერსიტეტის დიპლომი მიიღო. ამასაც არ დასჯერდა, ერთხელ კიდევ დაიმსახურა სტიპენდია და ხელოვნების ბაკალავრიც გახდა. ლენი უფრო სახელოვნად ბრუნდებოდა, ვიდრე თვისტომნი მოელოდნენ.

მას ელიმებოდა, რადგან ჰაერში მიწის სურნელება ტრიალებდა. ელიმებოდა, როცა თავისუფლად მონავარდე მურა მსუბუქი მტვრის ღრუბელი ნესტოებში უღიტინებდა და სუნთქვას უშლიდა. მერე რა! ეს მტვერი ხომ მისი სახლის ნაწილია, იმ ბავშვობის ნაწილი, რომელიც თვალნათლივ ვერც კი წარმოედგინა. მთავარია, რომ ჰაიველდზეა ისევ. ლენის თავში გაუელვა ტოტიუსის ლექსებმა, წაკითხვის შემდეგ კაცს რომ აეკვიატება ხოლმე ხშირად. ეს ის ლექსებია, რომლებშიც ღრმად იგრძნობა სამხრეთ აფრიკის ჰაიველდის ათასგვარად დასერილი, თვალუწვდენი სივრცეების სული.

„მე მიყვარს შორით, უდაბნოში, გადამწვარ ველზე
მღუმარე ბუშმენ ბიკის გვერდით ჰენება ცხენის.
მე იქ სულ სხვაგვარ დიშშვიდეს ვეძებ,
იქ მეგულება მზე ცხელზე ცხელი.
სადაც ხმაური აღარ მესმის ადამიანთა
და ჩემს წინ კრთება სხვა სივრცეთა სინათლე
მკრთალი...“

შემდეგ კი ეს მშვენიერი სტრიქონები:

„მე მიყვარს, როცა შორით მივალ,
გადავალ ცხრა მთას
და ველარ მწვედბა გულქვათა და მტარვალთა თვალი.“

დიახ, სწორედ აფრიკანდერმა პოეტებმა შეძლეს ჩასწვდომოდნენ ამ ქვეყნის სულსა და თავისებურებას. მათ უკეთ შეიგრძნეს სამხრეთ აფრიკა, ვიდრე ინგლისურ ენაზე მოლაპარაკე პოეტებმა.

ორთქლმავალმა ცივად შეჰკივლა, ქშენით მოშორდა სადგურს და გაუდგა გზას ბლოემფონტენისკენ, იქიდან იოჰანესბურგისაკენ, და მერე უფრო ზემოთ, ჩრდილოეთისაკენ.

ლენი გაემართა ბაქნის შორეული კუთხისაკენ, სადაც მისი ბარგი ეყარა. სადგურზე არც საბილეთო სალარო ჩანდა სადღე და არც შემნახველი საკანი, რომ ბარგი შეენახა. ახლომახლო არც მზიდავები მოჩანდნენ, რომ ჩემოდნების წაღებაში მიშველებოდნენ. ლენიმ ნაღვლიანად ჩაიცინა. რა თქმა უნდა, ეს ხომ კეიპტაუნი არ არის, სადაც საკმარისია თითი დაიქნო, რომ თვალის დახამხამებაში ტაქსიც გაჩნდეს და მუშაყ. ეს ჰაიველდია და იგი შინ ბრუნდება. სულ მალე თავისიანებში იქნება, მალე ისევ უბრალო, აფრიკანსულ ენას გაიგონებს, ეს სასიამოვნოც იქნება ამდენ ხანს კეიპტაუნში ინგლისურად ლაპარაკის შემდეგ.

კეიპტაუნი? კეიპტაუნი ახლა სადღაც შორს, უკან დარჩა. ვინ იფიქრებს, რომ აქედან კეიპტაუნამდის ერთი ლამის სავალია? კეიპტაუნი თითქოს სულ სხვა, მაგრამ მაინც ნაცნობი სამყაროა. მშობლიურ მხარეში კი, რომელსაც ახლა უბრუნდება ლენი, ყველაფერი უცხოდ ეჩვენებოდა. რამდენი რამის ხელახლა შესწავლა, გახსენება მოუხდება.

ლენი ჩემოდნებს დასწვდა. და გაემართა ვიწრო გასასვლელისკენ, სადაც მოუთმენლად ელოდა ბილეთების ამკრეფი მოხელე. ლენი მიუახლოვდა, ჩემოდნები ძირს დადგა და ჯიბეებში ბილეთის ძებნა დაიწყო. მოხელე ცივად მიშტერებოდა და თავით ფეხებამდის ათვალიერებდა.

— რა მშვენიერი დღეა! — გამოელაპარაკა ლენი. — იცით, შვიდი წელიწადია შინ არ ვყოფილვარ. — მოხელე კვლავ ცივად, მტრულად მიშტერებოდა მას.

და უცებ ლენის გაახსენდა: ეს კეიპტაუნი როდია, ეს უკვე ჰაიველდია, სადაც ფერადკანიანს უფლება არა აქვს პირველი გამოელაპარაკოს თეთრკანიანს. ეს კარგად უნდა ხსომებოდა

მას. ამის დაეწყება მიუტევებელია. მას კეიპტაუნის ჩვევები ჩამოჰყვა. „გახსოვდეს, ლენი“, — მიმართა მან თავს, — „არავითარი ურთიერთობა თეთრკანიანებთან! ეს კარგად დაიხსომე და არ დაივიწყო“. ლენიმ ნაღვლიანად გაიღიმა და ბილეთი გაუწოდა მოხელეს, რომელიც ისევ მისჩერებოდა მას ცივი, მტრულად განწყობილი თვალებით.

— ვერა, ვერ შემაშინებ, — გაიფიქრა ლენიმ, მერე ჩემოდნები აიღო, მოხელეს ჩაუარა და სადგურიდან გავიდა. მიდიოდა და თან ზურგზე მოხელის მზერას გრძნობდა. ასე, ერთხელ უკვე შეცდა ლენი.

მარჯვნივ მტვრიანი საურმე გზა უხვევდა. ლენიმ იცოდა, რომ ეს გზა მიდიოდა სოფლისკენ, რომელიც აქედან ორი მილის მანძილზე იყო. აი, იმ მაღლობს იქით, გორაკის მარცხნივ სახლების ჯგუფი მოჩანდა. იქ იწყებოდა მათი სოფელი, რომლის მოშორებით, მარცხნივ, მარტო ფერმები იყო.

ირგვლივ უსაზღვრო სივრცე გადაჭიმულიყო. რა თავისუფლად სუნთქავს აქ ადამიანი! რა სუფთა, გამჟვირვალე ჰაერია. შორს, სადამდისაც კი თვალი გასწვდებოდა, ყველგან მიწის უსწორმასწორო ზედაპირი მოჩანდა. მოწმენდილ ცაზე დილის ნათელი მზე ბრწყინავდა და გრილი ნიაფი ქროდა. რა სჯობია აქ ცხოვრებას. რა თავისუფლად სუნთქავს ადამიანი!

სადგურის პირდაპირ, გზის გადაღმა, პატარა ყავახანა იყო. მაგიდებს ფუნთუშა ჰოლანდიელი გოგო ემსახურებოდა. შორი-ახლოს საბარგო მანქანა იდგა. მაგიდას მზით გარუჯული და კუნთმაგარი ორი კაცი მისჯდომოდა და ყავას სვამდა. ყველანა ლენის შეხედა.

ლენიმ ჩემოდნები ძირს დადგა და ქვიშიან გზას გახედა. მანძილი შორი იყო, ჩემოდნები კი მძიმე. ლენი ახლა უარს არ იტყოდა ერთ ფინჯან ყავაზე, მაგრამ აქ კეიპტაუნი ხომ არ არის, კეიპტაუნში რომ ყოფილიყო, ქუჩას გადაჭრიდა და ყავას მოითხოვდა. აქ კი ასეთი რამ შეუძლებელია. ლენი გრძნობდა, რომ სამივე მას უყურებდა, მაგრამ არ შეიმჩნია.

— შენც ხედავ ამას, თუ მარტო მე მეჩვენება? — შეეკითხა ერთი მამაკაცი მეორეს.

მეორემ ქვედა ტუჩი მოიკვნიტა და იქვენულად შეხედა ლენის.

— ვერაფერს გეტყვი. იმას კი ვხედავ, რომ რაღაც მაიმუნი გამოწყობილა კოსტუმში, რომელთანაც ჩემი საკვირაო კოსტუმიც კი მიჰქარავს. მაგრამ დღეს რომ კვირა არ არის? სწორედ გითხრა, ვერაფერი გამიგია.

— რა იცი, რომ ასეთი კოსტუმი ყოველდღე არ აცვია? გარდა ამისა, შენ ცდები: მაიმუნისთვის იგი საკმაოდ ფერმკრთალია. ეს ნამდვილად ქალაქელი ბუშმენია.

მეორემ თვალები მოიფშვნიტა და უფრო დაკვირვებით შეხედა ლენის.

— ბუშმენიაო? — გაიკვირვა მან.

გოგონამ ამაზე ჯერ ჩაიხიბხიბა, შემდეგ კი ხარხარს მოჰყვა.

— ჰო, ბუშმენი-მეთქი, ესენი ქალაქში ინგლისურად ლაპარაკობენ და თავის თავს ევრაფრიკელებს უწოდებენ.

— ევრაფრიკელი? უჰ, ეს რა სიტყვა გამოუგონიათ! და მერე ეს რას ნიშნავს?

პირველმა უშნოდ ჩაიკინა.

— ხომ იცი, რასაც ნიშნავს: ფერადკანიანს, შერეულ-სისხლიანს, ნაბიჰვარს. — ბოლო სიტყვებზე მან ზიზღით გადააფურთხა.

მეორემ თავი დაუქნია, გავიგეო და ლენიზე ანიშნა:

— ეს ერთი მათგანია?

— მააშ!

— კოხტა ბიჭია, არა? ერთი მისი შარვლის ნაქვეცს შეხედე! ნიძლავს ვდებ, კოსტუმი შეეკვეთითაა შეკერილი, ახლა მის ფეხსაცმელსაც არ უყურებ! ასეთი ფეხსაცმელი როდისმე გლირსებია?

ლენიმ ჩემოდნები აიღო. ყველაფერს აჯობებს სწრაფად გაეცალოს აქაურობას. აბა, რა აზრი აქვს, რომ ტყუილუბრალოდ ფათერაკს გადაეკიდოს? რამე რომ იყოს, ცალ-ცალკე თვითიერს გაუმკლავდება, მაგრამ ისინი ხომ ცალ-ცალკე არ იჩხუბებენ!

— ეი, შენ!

ლენი წელში გასწორდა და შეიცადა. მას ბევრჯერ უკამათია ფერადკანიანთა საკითხზე „ეროვნული თავისუფლების ლიგაში“ და „არაევროპულ ერთიან ფრონტში“. ახლა კი ეს საკითხი წინ დაუხვდა ლენის და ანგარიშს სთხოვდა.

— მოდი აქ! — უღრიალა პირველმა.

— ესეც შენი სამხრეთ აფრიკა! — გულდაწყვეტით გაიფიქრა ლენიმ. ვიწრო გზა გადაჭრა და კაცს მიუახლოვდა. „ვერა, ვერ შემაშინებენ, იქნებ რამე მავნონ, მაგრამ შემაშინონ? ვერ მოგართვით!“ — თეთრკანიანს მიუახლოვდა და პირდაპირ სახეში შეხედა. მან გულდასმით შეათვალიერა ლენი.

— საიდან მოეთრევი? — მიახალა უცნობმა.

— კეიპტაუნიდან.

— მერედა აქ რა გინდა?

— აქ ვცხოვრობ.

— რომ არსად შემხვედრიხარ?

— შვიდი წელი კეიპტაუნში ვიყავი.

— სასწავლებლად?

— დიახ.

— უნივერსიტეტში?

— დიახ.

— ახლა რა კაცი ხარ?

— რისი თქმა გსურთ?

— რისი და იმისი, რასაც გეკითხები. განსწავლული კაცის რაიმე წოდება თუ გაქვს-მეთქი.

ლენის გაელიმა: — მაქვს, თანაც ორი.

უცებ ლენის შიგ კბილებში მოხვდა მძლავრად მოქნეული ხელი. ლენიმ თავი ძლივს შეიკავა, რომ საპასუხოდ ხელი არ გამოეღო. კაცმა შეამჩნია ლენის მოძრაობა და ხელახლა გაართუა. ლენიმ ტუჩებზე ენა მოისვა და გადააფურთხა. ქვიშაზე სისხლის წვეთები დაეცა. ლენი უყურებდა, როგორ შეიწოვა ქვიშამ სისხლი.

— რას მელრიგები, — ჩაისისინა კაცმა.

სამხრეთ აფრიკა! — გაიფიქრა ისევ ლენიმ, — ეს ხომ სამხრეთ აფრიკაა, ეს კაცი იმიტომ არის ასე გაგულისებული, რომ

ლენი ნასწავლია და თავი ღირსეულად უჭირავს. უვიცი რომ იყოს და მის წინ ყურმოჭრილ მონასავით იდგეს, მაშინ ალბათ ხელსაც არ ახლებდა, ქედმაღლურად გაუღიმებდა და გაუშვებდა. ეს ძველთაძველი ბრძოლაა დამონებისთვის, ეს მისი ქვეყნის მთელი ისტორიაა. ამ კაცს, წინ რომ გადაღობებია, უნდა დაემორჩილებინა ლენი, სხვაგვარად აქ თავს უშიშრად ვერ იგრძნობდა. აი, სამხრეთ აფრიკის ისტორია, მკაცრი, შეუფერავი სინამდვილე. მან ეს უცებ დაინახა ნათლად. წიგნში კი არ ამოიკითხა, არამედ თავისი თვალთ იხილა; ლექციებზე კი არ მოისმინა პატივცემული ლექტორისგან, რომლის ნათქვამსაც სწავლას მოწყურებული თუ გულგრილი სტუდენტობა იწერს ხოლმე, არამედ ცხოვრებაში წააწყდა.

ლენი დილის მზეზე იდგა და ნათლად, როგორც არასდროს, წარმოუდგა თავისი ქვეყნის ისტორია: სამხრეთ აფრიკა; ვან რებეკის გადმოსვლა ნაპირზე; ბუშმენტა უმწეო წინააღმდეგობა მოწამლული ისრებით. ლენი თითქოს ხედავდა კიდევ ველურთა გაოგნებულ სახეებს, რომელნიც განგმირულნი უსულოდ დაეცნენ, როცა ბომბარდები ამოქმედდნენ. ხედავდა, როგორ იხევდნენ და ტოვებდნენ თავის მკვიდრ, ლამაზ, ბარაქიან კეიპველს. უფრო ძლიერი ტომის ჰოტენტოტების შევიწროების გამო შემოეხიზნენ ისინი ამ ველს, მაგრამ თეთრმა მომხდურებმა აქედანაც გარეკეს. ეს იოლი საქმე იყო, ისინი ადვილად წამოაჩოქეს, ანდა რა გასაკვირველია? ეს ხომ უმწეო, სუსტი ტომი იყო, რომელსაც შხამიანი ისრების მეტი არა ენახა რა. შხამიანი ისარი კი, აბა, რას გაუმკლავდებოდა მუშკეტს? მართლაცდა რას გახდებოდნენ?

კაცმა თვალი შეავლო ლენის პიჯაკის ჯიბეზე ავტოკალამს.

— განათლება, — გესლიანად ჩაილაპარაკა მან.

ლენის კი თვალწინ კვლავ თავისი ქვეყნის წარსული ეხატებოდა. აი, ზულუს ტომი გააფთრებული ეომება თეთრ ვურტრეკერებს. ფიცხელი, დაუნდობელი ბრძოლაა. ზულუ თავის მიწა-წყალს იცავს; თეთრები კი იბრძვიან, რომ როგორ-

მე ფეხი მოიკიდონ აქ, და კიდევ უფრო გაშმაგებული ომობენ მითვისებული მიწა-წყლის შესანარჩუნებლად.

ლენის გონებაში რამდენიმე წამში მძლავრ ტალღასავით გადაიარა თავისი ქვეყნის ქარიშხლიანმა ისტორიამ და უმაღლეს გაქრა. ამ ტალღამ შეატორტმანა იგი. — განა თვით მეც იმავე ბრძოლას არ ვაგრძელებ ახლა, მეოცე საუკუნეში? — გაიფიქრა ლენიმ. რამდენ ხანს გასტანს, ნეტავი, ეს ბრძოლა? ნეტავ რა სახეს მიიღებს იგი მომავალში? ჭერჭეროვით კი ეს ბრძოლა ისე გამწვავდა, რომ მას, ლენის, წინ ედობება სრულიად უცნობი და სცემს მხოლოდ იმიტომ, რომ ლენი ნასწავლია და წესიერად აცვია.

— მე შენ გიჩვენებ, — დაემუქრა უცნობი.

ლენიმ იცოდა, საკმარისი იყო თავი ჩაელუნა, ან თვალი მოერიდებინა, ერთი სიტყვით, რამეთი გამოეხატა თავისი დამარცხება და ის კაციც მოეშვებოდა. ლენიმ თავი ასწია და უცნობს თვალი თვალში გაუყარა. უცნობმა ისევ მუშტი მოუღერა.

„არ დავნებდები“, — გაიფიქრა ლენიმ, მერე მოტრიალდა და გზა განაგრძო.

— უპ, შე ნაბიჭვარო! — დაუღრიალა კაცმა.

გულში შიშმა გაჰკრა, მაგრამ აღარ შეჩერებულა.

— არა, მაგას ნუ იზამ! — მოისმა ქალის შეძახილი.

ლენიმ ჩემოდნები აიღო და მტვრიან გზას გაჰყვა. ეს გზა შინისკენ მიდის. ახლა მალე მივა შინ. მალე გაიგონებს თავისიანების ტკბილ აფრიკანსულს. ცოტა კიდევ და შეიბღსაც იხილავს. დიახ, ამ გზას შინისკენ მიჰყავს. მან საფეთქლებთან სისხლის საშინელი მოწოლა იგრძნო. მაშ ასე, გზა შინისკენ მიემართება. ტუჩი მოიკვნითა და თავი ასწია, მერე ბალახებში გადაუხვია, გზა დაუთმო საბარგო მანქანას, უკანიდან რომ წამოეწია და გვერდით ჩაუქროლა. უცებ ლოყაზე რაღაც სველი მოხვდა. ცხვირსახოცით მოიწმინდა ფურთხი...

მანქანა უკვე დიდი ხანია გაუჩინარდა, ავარდნილი მტვრის ბულიც გაიფანტა, მიწა და ზეცა ისევ გამოჩნდა, ლენი კი გაშტერებული იმავ ადგილზე იდგა, არაფერზე არ ფიქრობდა და

არც არაფერს გრძნობდა. ცა და მიწა თავის ადგილზე იყო, მზე სითბოს იკრებდა, ჭერ კიდევ ქროდა გრილი ნიავი, ჰაერი კვლავინდებურად სუფთა და გამჟღავნებელი იყო. დიახ, ეს გახლდათ ჰაიველდი, კეიპტაუნი კი სადღაც შორს დარჩა.

უცებ მთელ ტანში ჟრუანტელმა დაურბინა და ყელში ბოლმა მოაწვა. მალე ყველაფერმა გაუარა, ოღონდ ლოყა ეწვოდა საშინლად, თითქოს გახურებული შანთით დადაღესო.

— ჩქარა შინისკენ, — გაიფიქრა ლენიმ, მერე მხრებში გასწორდა, თავი უკან გადაიგდო და ქვიშიან გზას გაუყვა.

პირდაპირ მიდიოდა, არსაით არ იხედებოდა. მიდიოდა წყნარად, თანაბარი ნაბიჯით, თითქოს ყველაფერი სულ ერთი იყო მისთვის. მიდიოდა ანგარიშმიუცემლად, უაზროდ. უკან მტერის მსუბუქი კორიანტელი მისდევდა. მზის სხივები ატანდა მტვერში და ცისარტყელებად აფერადებდა მას. ავარდნილი მტვერი მერე ნელ-ნელა ეფინებოდა მიწას. მტვერი თითქმის ფეხდაფეხ მისდევდა ლენის.

როცა ლენიმ პირველი გორაკი აიარა, ცოტა დაუწყნარდა გონება, აღარც ლოყა ეწვოდა იმდენად. ბუნების სანახაობამ მიიზიდა. უკან, ზღვისა და კეიპტაუნის მიმართულებით რკინიგზის ხაზი ეშვებოდა. ჰორიზონტამდის, სადაც მტრედისფერი ცა დედამიწას უერთდებოდა, გზის ორივე მხარეს გადაშლილიყო მომწვანო-მოყავისფრო, პატარა ბორცვებით გადასერილი საძოვრები. ირგვლივ თვალუწვდენელი სივრცე გადაჭიმულიყო. აქ კაცი მართლაც თავისუფლად იცხოვრებდა, მაგრამ ბუნება უკვე ისეთი მომხიბვლელი აღარ ეჩვენებოდა, როგორც ყავახანასთან მომხდარ ამბამდე. ლენის ამაზე ფიქრიც აღარ უნდოდა. ჰო, როგორ იყო, მოხუცმა შიმდმა რომ უთხრა ერთხელ: „კაცს ზედმეტი ბრაზი აძაბუნებსო“.

ორი მძიმე ჩემოდნის ტარებით ხელები დაეღალა.—აფსუსს, რომ არ შეეძლო ბაქანზე მაფრაშასთან ერთად მათი დატოვება! ახლა რაღა, სადგური უკვე შორსაა. ბევრიც აღარ დარჩა გასავლელი. მაფრაშის დარდი არ ჰქონდა, წაღებით ვერავინ წაიღებდა, რადგან უშველელები იყო და თანაც წიგნებით გატენილი. აი, ჩემოდნები კი სულ სხვა საქმეა.

მზემ კიდევ უფრო მაღლა აიწია და მართლა ჩამოცხა. ოფლმა პერანგი დაუსველა ილლიებსა და მხრებთან. მკლავები თითქოს სახსრიდან ამოვარდნას აპირებდა. აი, იმ საბარგო მანქანას რომ გაჰყოლოდა, ახლა უკვე ერთი საათის მისული მაინც იქნებოდა შინ. ისე კი აჯობებს, ცოტა შეისვენოს.

ლენიმ გზიდან გადაუხვია, ჩემოდნები ძირს დაყარა და მიწაზე გაიშოტა. რა კარგია ახლა პაპიროსის მოწვევა. ჯიბე მოიჩხრიკა, ერთი ცალი ამოიღო და გააბოლა.

სულ მალე შინ იქნება, სულ რამდენიმე ხანში. ნეტა როგორია მისი სახლი? დალახვროს ეშმაკმა, რა ძნელია რამის მოგონება გარდა დედისა, რა თქმა უნდა. ნეტავი მეიბლი როგორია? წერა-კითხვა, რასაკვირველია, არ ეცოდინება. ვინ იცის, იქნებ გათხოვდა კიდევ? ან რა გასაკვირველია, კეიპტაუნში ხშირად ღარიბ-ღატაკ გოგონებს, ჯერ რომ ოც წელსაც არ ასცილებიან, უკვე რამდენიმე ბავშვი ჰყავთ. სწორედ ბედნიერებაა, რომ მეიბლი კეიპტაუნში არ მოხვდა. ბევრჯერ უნახავს, რომ მთლად ყმაწვილი გოგონები, და მათ შორის ზოგიერთი მართლაც მშვენიერნი, სხეულით ვაჰრობდნენ. რა თქმა უნდა, უმრავლესობას სხვა გზა არა ჰქონდა, მაგრამ ბევრი კი არც ცდილობდა თავი დაედწია ამ საქმისთვის. უდავოდ ოჯახსაც, სადაც ისინი იზრდებოდნენ, მიუძღვის ამაში ბრალე, ისე კი, ფერადკანიან მოსახლეობაში საშინელი სიღატაკე სუფევს.

ლენიმ პაპიროსის ნამწვი გადაადგო და წამოდგა. მერე გაიზმორა, მკლავები ძირს ჩამოუშვა, ჩემოდნებს ხელი სტაცა და შინისაკენ გასწია. გზა ერთი შემოლობილი ფერმის ახლოს გადიოდა, ჯერ მარცხნივ უხვევდა, შემდეგ მარჯვნივ და ბოლოს კი სულ პირდაპირ მიემართებოდა გორაკამდე. გორაკს რომ მიაღწია, ლენის მძივებივით დაეკიდა შუბლზე ოფლის წვეთები. გულს ბაგაბუგი გაჰქონდა. ჩემოდნები ძირს დადო და მიმოიხედა. პირველი, რამაც მიიპყრო მისი მზერა, იყო დიდი სახლი მხარმარცხნივ, გორაკზე. იგი მეზობელი გორაკის თავზე წამოჭიმულიყო. იმ ადგილას, სადაც ლენი იდგა, გზა ორად იყოფოდა, — ერთ-ერთი მინდორს მიუყვებოდა დიდი

სახლისკენ. სახლს თვალი მოსწყევტა და ახლა მეორე ბილიკს გახედა, ეს ბილიკი მისი სოფლისკენ მიემართებოდა. აგერ აქ, ველის შუაგულში, მისი მშობლიური სოფელია. აი, ის ძლივს გასარჩევი შენობები, ერთმანეთს რომ მიჰკვრიან, — ეს მისი სოფელია.

ჩემოდნები აიღო და მხარმარჯნივ დაეშვა. აგერ შვიდი წლის უნახავი მისი კერა, მისი სახლი! ახლა ეს სიტყვა ბევრს ნიშნავდა მისთვის, სახლი ახლა სინამდვილედ იქცა. როდესაც კეიპტაუნში ამხანაგები სახლზე ლაპარაკს ჩამოაგდებდნენ ხოლმე, ლენი მუდამ სდუმდა. ძალიან უჭირდა მაშინ მისი გახსენება. თხუთმეტი წლისამ მიატოვა სახლი და სასწავლებლად წავიდა კეიპტაუნში, და აი, მხოლოდ ახლა ბრუნდება შინ. შენობების გროვა, მის წინ რომ მოჩანს, მისი სოფელია, მისი სამშობლო. დადლილობაც კი დაავიწყდა და ნაბიჯს უმატა. მალე ნახავს დედას. ჩემოდნები თითქოს ემჩატა კიდევ. როგორ გაუხარდება დედას ჩამოტანილი საჩუქრები! ლენი ისე იყო აღელვებული, რომ ვერც კი შეამჩნია, როგორ ჩაუარა გვერდზე რაღაც შენობას, რომელიც უბრალო ღუქანს ჰგავდა. ღუქნიდან გამხდარი ფერადკანიანი ბიჭი გამოვარდა და პირდაღებული მიაშტერდა ლენის, მერე ნავაჭრი საქონელი იღლიაში ამოიჩარა, ლენის დაუწინაურდა, სახლებისკენ მოკურცხლა და გაურკვეველად ყვიროდა რაღაცას. ლენიმ უხმოდ ჩაიცინა და ნაბიჯს უმატა, — ბავშვი ყველგან ბავშვია.

მოხუცი ებრაელი მედუქნე და მისი ვაჟიშვილი ღუქნის კარებთან მოდგნენ და ლენის თვალი გააყოლეს.

თვითეული სახლი უკვე გარკვევით მოჩანდა, ლენის შეეძლო მათი ერთმანეთისაგან გარჩევა. მაგრამ, ნეტავ, თავის სახლს თუ იცნობს? სამწუხაროდ მოუხდება ვინმეს შეეკითხოს, სხვა გზა არ არის. ისე კი, რა კარგი იქნება პირდაპირ თავის სახლს მიადგეს და შინ შევიდეს. რა მოულოდნელი სტუმრობა იქნება. რა სახტად დარჩება დედამისი, უეცრად რომ გამოეცხადება ლენი.

მაგრამ, მოიცა, ეს რაღა ამბავია... ხალხი მორბის მისკენ...

ქალები, აგერ ბავშვები... რამდენიმე მოხუციც ურევია... რა გამხდრები არიან და რა საცოდავად გამოიყურებიან.

აი, ისიც — დედა! ყველაზე წინ მორბის, როგორ გამოცვლილა, სულ სხვანაირი ახსოვდა, მთლად დაბერებულა საცოდავი.

ბარბაციო, მკლავებგაშლილი მორბოდა დედა! ლენიმ ჩემოდნები დაყარა და შესაგებებლად გაიქცა. მოხუცი ჩაეკრა შვილს და შემოეხვია. თვალებიდან ცრემლები გადმოსცვივდა.

— შვილო... ჩემო შვილო... და მოხუცი ისე ჩაებლაუჭა შვილს, თითქოს აღარასოდეს არ უნდა მოიშოროს გვერდიდანო.

დანარჩენებმა უკან დაიხიეს. ლენი დაბრუნდა და პირველს მხოლოდ დედას უნდა ეჭერა გული მისი ნახვითა და ალერსით. ეს ბედნიერი წუთები მას ეკუთვნოდა.

III

ქალები, ბავშვები და მოხუცები წავიდ-წამოვიდნენ. მისალმებანი და მილოცვები მოთავდა, მაგრამ საღამოს, როცა ახლომახლო მინდვრებში სამუშაოდ გასული ახალგაზრდები ან ლუკმა-პურის საშოვრად წასული უმუშევარი დაბრუნდებიან, მთელი სოფელი ხელახლა შეიკრიბება. ჯერჯერობით კი ლენი დედასთან ერთად მარტოდმარტო დარჩა პატარა, ორ-ოთახიან ქოხში.

ლენის რაღაც არ სჯეროდა, რომ ეს მისი სახლი იყო. ნუთუ იგი მართლა ამ ქოხში დაიბადა და თხუთმეტ წლამდის, ვიდრე კეიბტაუნში გაემგზავრებოდა, აქ გაატარა თავისი ბავშვობა? თუკი ყველა ასე ღარიბ-ღატაკია, მაშ როგორღა შეძლეს მისი სასწავლებლად გაგზავნა? დედამისმა ცრემლიანი თვალებით გაუღიმა — ბედნიერი, ნეტარი ღიმილით და კუთხეში გაკეთებულ უცნაურ ნახელავს, ღუმელის მაგივრობას რომ ასრულებდა, ხმელი ტოტები შეუჟეათა. კვამლის ნახევარი ოთახში

დატრიალდა, ნახევარი კი მიჰქეპილ-მოჰქეპილი რკინის მილით გარეთ გავიდა.

— სადაც არის ჩაიცი ადუღდება, — თქვა მოხუცმა და შვილს მიუბრუნდა. ლენიმ გაუღიმა, როგორ დაბეჩაევებულა და მოტეხილა საბრალო დედა, თუმცა კი, კაცმა რომ თქვას, არც ისე დიდი ხნისაა.

— არაფერია, დედა, ნუ სწუხხარ, — ალერსიანად უთხრა ლენიმ.

— ოჰ, რას ამბობ, — მიუგო მოხუცმა და ცეცხლს შეუბერა.

— მოიცა, დედა, მე შევუბერავ, — თქვა ლენიმ და მოხუცის გვერდით მუხლებზე წამოიჩოქა.

— ტანისამოსს გაუფრთხილდი, შვილო! — დაუშალა მოხუცმა შვილს ჰუჭყიან ლუმელთან მისვლა.

— არა უშავს, დედი.

— როგორ თუ არა უშავს, ასე კოხტად აქ თვით თეთრებსაც კი არ აცვიათ.

ლენის მწარედ ჩაეღიმა. თავი დაღუნა და ცეცხლს შეუბერა.

პაწაწინა ნაპერწკლები უცებ აპკრიალდა და მალე ხმელმა ტოტებმა მხიარული ტკაცუნი მორთეს.

ვიდრე ცეცხლს უბერავდა, ლენის დედის მკერდთან ჰქონდა თავი და მოხუცმა ხელი ასწია, თითქოს უნდოდა შვილისთვის გადაესვა თავზე, მაგრამ რატომღაც ისევ დაბლა დაუშვა. მოხუცს თვალები დაენისლა, მერე თითქოს გამოერკვაო, სწრაფად წამოდგა და მეორე ოთახს მიაშურა. ლენის აჩქარებული და მძიმე სუნთქვა მოესმა და ოთახში შეჰყვა დედას.

მოხუცი ძველი, დაწნული საწოლის თავთან იდგა, თავი ჩაეკიდა და უხმო ქვითინისგან მთელი სხეულით თრთოდა.

ლენი მიუახლოვდა და ხელი მოხვია გამხდარ მხრებზე.

— რა ვქნა, არა მჭერა, — ლულლულდება მოხუცი. — ვერ დამიჭერებო.

— რა იყო, დედი, რა დაგემართა? — წყნარად შეეკითხა ლენი.

— არა მჭერა, ლენი, რომ შენ ასეთი დიდი და ნამდვილი ჯენტლმენი ჩემი შვილი ხარ, სწორედ რომ არ მჭერა.

— რატომ, დაუჯერებელი რა არის, დედი?

— როგორ რა? აბა, ჩემს ტანსაცმელს ან ჩემს ხელებს შეხედე! თვალი მოაელე, ნახე სადა ვცხოვრობ. ეს ხომ უბრალო ქვრივ-ობერი, ფერადკანიანი ქალის ქოხია, და შენ კი კეიპ-ტაუნიდან ჩამოსული ნამდვილი დიდებული ჯენტლმენი ხარ.

— მაინც ხომ შენი შვილი ვარ, შენ არ გამგზავნე კეიპ-ტაუნში სასწავლებლად?

მეორე ოთახიდან ჩაიდნის შიშინი მოისმა.

— პა, რას იტყვი, ასე არ არის განა? — გაიმეორა ლენიმ.

— ჰო, შვილო.

— მაშ რაღა გატირებს?

მოხუცმა ტირილი შეწყვიტა და მალე დაწყნარდა. ლენიმ თავისი ცხვირსახოცი მიაწოდა, მოხუცმა ცრემლები შეიმშრალა.

— რა სულელი ვარ, — თქვა მან.

— აი, ამაში კი აღარ გეთანხმები, — მიუგო შვილმა, — მოიცა, ჩაის გაგიმზადებ.

ლენი წინა ოთახში გაუძღვა დედას, სკამზე ჩამოჯდა და გამოჰკითხა, სად რა ჭურჭელი იდო. მოხუცი უარზე იყო, მაგრამ ლენი თავისას არ იშლიდა. სანამ ლენი ჩაის აწყობდა, დედა-მისი რაღაც ეჭვით ადევნებდა თვალს.

ნუთუ ეს ჩემი შვილია? ის პატარა ბიჭუნაა, აქ რომ თამაშობდა და ანცობისათვის ვტყუებავდი ხოლმე? ნუთუ ეს ის ბავშვია, სირბილით და ყვირილით მთელ სახლს რომ იკლებდა? ფეხშიშველი, დახეული შარვლით რომ დატანტალებდა მტვერში და ტალახში ამოგანგლული, ჭუჭყიანი კისრის დაბანვაზე ერთ ამბავს შექმნიდა ხოლმე? — თუ ეს ნამდვილად ის არის, მართლაც როგორ ასხვაფერებს დრო ადამიანებს, როგორ სცვლის მათ და სულ სხვანაირს ხდის. მაგრამ აქ, სოფელში რომ ყველაფერი ისევ ძველებურადაა. სხვა ბავშვები, ლენისთან ერთად რომ იზრდებოდნენ, ისეთივე დარჩნენ. სულ არ გამოცვლილან, ზოგი მათგანი ახლაც ძველებურად თხუპნია და აუტანელია, მართო ეს არის — ტანი აიყარეს, დამსხვილდნენ და გრძელ შარვლებს ატარებენ. მ-სი ტოლი გოგოები კი —

ბევრს უკვე ბავშვებიც ჰყავთ და ქმრებიც — მაინც ძველებურად გამოიყურებიან, მხოლოდ წლები მოემატათ, მეტი არაფერი, არავითარი სიახლე მათ ძველსა და ახალ ცხოვრებაში არ მომხდარა. აი, მისი ლენი კი სულ სხვაა. სიარული და გამოხედვაც კი სულ სხვანაირი აქვს. იგი სრულებით არ ჰგავს იმ პატარა ბავშვს... ის კი არა და... როცა მეორე ოთახში ლენიმ მას მხრებზე ხელი მოჰხვია, თითქოს ვიღაც მასზე უფროსი, — რომელსაც ყველაფერი ესმის, და ცხოვრების უფრო მეტი გაეგება, — ამშვიდებდა მას და თავი ლენისთან შედარებით პატარა ბავშვად იგრძნო. დედა-შვილობაში ასეთი გრძნობა ნეტა როგორ უნდა დაიბადოს? ხანდახან დრო-ჟამი მართლაც უცნაურად სცვლის ხალხს. თუმცა დეიდა ელზას შვილი მარტინიც ზომ იყო კეიპტაუნში? მაგრამ ისევ ისეთი დაბრუნდა შინ და მხოლოდ აქაურების მოტყუებას ცდილობდა. მერე კიდეც წავიდა კეიპტაუნში და როგორც ბოლო ხანს შეიტყვეს, ციხეში ჩაესვათ ჩხუბის დროს ვიღაცის მოკვლისთვის. მარტო მისი ლენია სულ სხვანაირი. ამას ყველა შეატყობს სახეზე, თუგინდ ხმაც არ ამოიღოს.

დეიდა ანიმ, იქვე მეზობლად რომ ცხოვრობდა, კარზე დააკაკუნა და ოთახში შემოვიდა. მან თეფშით ნამცხვარი შემოიტანა და მაგიდაზე მოკრძალებით დადო.

— ვიცი, დღეს არაფერი მოგიმზადებია, დაო, და ვიფიქრე ცოტაოდენი ნამცხვარი მომერთმია, — თქვა მან და ლენის შეხედა. — იქნებ მოგეწონოთ. ცხიმზე კი ცოტა უკაცრავად ვარ. მაშ, მშვიდობით ბრძანდებოდეთ, დაო სვარც.

— არ მანებებს, რომ ჩაი გაეუმზადო, — შესჩივლა მოხუცმა. დეიდა ანის გაეცინა და კარი გაიხურა.

ლენიმ ჩაი დაასხა და დედას გვერდით მოუჭდა.

— აი ჩაიც, მიირთვი, დედი.

ჩაის სმის დროს ლენიმ მოკლედ უამბო, თუ რას აკეთებდა კეიპტაუნში. მოხუცი ცნობისმოყვარეობას იჩენდა და არ აწყვეტინებდა თხრობას. ლენი ხედავდა, რომ დედამისი გულს აყოლებდა და სიამოვნებით ლაპარაკობდა. მართლაც, თანდათან გაქრა მოხუცის გულჩათხრობილობა და მალე დედა-შვილ-

მა ტკილი საუბარი გააბეს. ილაპარაკეს კეიპტაუნზე, აქაურებზე. ბოლოს დედაბერს სიცილიც კი აუვარდა, როცა ლენი კეიპტაუნში ნანახ სასაცილო ამბებს მოუყვა.

ლენიმ კვლავ შეავსო ჩაიდან, ნამცხვარს მუსრი გაავლეს; ლენი თავს ისე გრძნობდა, თითქოს თავის დღეში არ მოშორებოდეს სახლ-კარს.

— მეიბლი სადღაა? — იკითხა ბოლოს ლენიმ.

— მაშ შენ კიდევ გახსოვს იგი?

— რა თქმა უნდა, მახსოვს, დედი, ერთადერთ დას რა დამავიწყებდა?

— რა ვიცი, აქამდის რომ არ მოიკითხე, ვიფიქრე, დავიწყებულია-მეთქი.

— არა, დედი, კარგად მახსოვს. მაგრამ ჯერ შენი ამბავი მინდოდა გაგეგო. ცოტა არ იყოს, მეშინოდა, ვაითუ დედას აღარ მოვეწონო-მეთქი. სად არის ახლა მეიბლი?

— დიდ სახლში მუშაობს.

— რომელ დიდ სახლში, გორაკზე რომ არის?

— აქ მხოლოდ ერთი დიდი სახლია, შვილო.

— ძალიან გაიზარდა მეიბლი?

— შენი სიმალლე, რა თქმა უნდა, არ არის, მაგრამ მაინც საკმაოდ აიყარა ტანი. ბიჭი უკვე გავგზავნეთ, რომ შეატყობინოს შენი ჩამოსვლა, სადაც არის მოვა კიდევ.

— მერე სამუშაო?

— დიდ სახლში კეთილი ბატონები არიან.

— ერთი მითხარი, დედაჩემო, კიდევ აშინებენ პატარებს, დიდ სახლში ჩაგვეტავენ უსმელ-უქმელს, თუ კარგად არ მოიქცევი?

დედას გაეცინა. რა სასიამოვნოა დედის თვალებში მხიარული შუქის დანახვა.

— ჰო, ისევ აშინებენ.

— მაშ ძველებურად ეშინიათ წითურ თმა-წვერა დიდი ბაასისა?

— დიდი ბაასი კარგა ხანია, რაც გარდაიცვალა, შვილო, თუმცა კეიპტაუნში აბა საიდან გაიგებდი. ოთხი წელია, რაც

დამარხეს. კარგი კაცი კი იყო ცხონებული. მისი მსგავსი ერთი-ორიღა თუ დადის ღლესღლეობით ამქვეყნად.

— მე კი მეგონა, რომ ხალხს ეშინოდა მისი.

— ეშინოდა მას, ვინც რამეს დააშავებდა. მკაცრი იყო, მაგრამ სამართლიანი, შენ იმას უნდა უმაღლოდ და პატივსა სცემდე მის ხსოვნას, შვილო.

— რატომ, დედი?

— ღმერთო მაღალო, დარწმუნებული ვარ, შენ არც კი იცი.

— რა?

— ის, რომ შენი სწავლის ფული მან მოგვცა.

— მართლა?

— მაშ! აბა, ჩვენ სად გვქონდა ამისი წელი. ბაას გერტმა მოგვცა ფული და დაიყინა კეიპტაუნში შენი გაგზავნა.

— რატომ?

დედამისი სიერცეს მიაშტერდა და სახეზე ფიქრი აღებეჭდა.

— რატომ? — ისევ გაიმეორა ლენიმ.

მოხუცი სწრაფად გამოერკვა და გაუღიმა. ეს იყო წყნარი, ნაზი და ნაღვლიანი ღიმილი.

— ის კეთილი კაცი იყო, ლენი, მაგაზე კარგი ადამიანი არასოდეს შემხვედრია: გულჩვილი და კეთილი, მიუხედავად მისი სიმკაცრისა და პირქუშობისა.

დედა უცებ ზეზე წამოიჭრა.

— ერთი უყურე, რამდენს ვყბედობ და ამდენი საქმე კი გასაკეთებელია. შენ, შვილო, სჯობია წახვიდე და ცოტა მაინც მოისვენო, წამოწეკი და დაისვენე. ამ საღამოს შენს სანახავად ჯოგოები გამოივლიან, მამაკაცებიც მოგაკითხავენ სამუსაი-ფოდ. ხალხს სწყურია ახალი ამბების გაგება. მიდი, წამოწეკი, მანამ მე ვახშამს გავაკეთებ. მიდი, შვილო, მიდი, — მოხუცმა ძალად გაიყვანა მეორე ოთახში. ლენიმ პიჯაკი გაიძრო და მთელი ტანით გაიჭიმა საწოლზე.

სახლი! აჰა, როგორც იქნა, შინაა, რა სასიამოვნო განცდაა, რამდენი გრძნობის აღმძვრელია სახლი! ალბათ სწორედ ამ საწოლზე დაიბადა, ახლა რომ წევს. საკვირველია, რა ღრმად

იდგამს ფესვებს კაცის არსებაში სახლი. ისე ღრმად, რომ ყველაფერი გაღელვებს, რასაც კი ხელს დააკარებ. სახლია შენი ცხოვრების საფუძველი; აქ დაგებადა გრძნობა პირველად, აქ გაიგე საკმლის გემო და აქ ისწავლე საგნების ცნობა პირველად, სახლი!..

ლენიმ თვალები დახუჭა.

დედამ კარი გამოიხურა და სადილის კეთებას შეუდგა. ნეტავი რას შეჭამს, რა უფრო მოეწონება? ისეთი რამ უნდა მოამზადოს, რაც მას ესიამოვნება. მართალია, ლენი მისი შვილია და წუნიაობა არ შეჰფერის, მაგრამ პატარაც აღარ არის, რაც გინდა თქვი, იგი უკვე ვაჟეცაა. თითქოს ლენი მისი შვილია და ამავდროს უცხოც. კარგი იქნებოდა ხორციანი სადილი გაეკეთებინა. კვირადღე არ არის, მაგრამ მერე რა, შვილის ჩამოსვლის აღსანიშნავად ხორციანი საკმლის მომზადება ურიგო არ იქნება. ჰო, ასე აჯობებს. ახლაც წავა მოხუცი ებრაელის ღუქანში და ხორცს იყიდის. ბედად თაროზე, მეორე ოთახში, ექვსი პენსი აქვს შემონახული.

ფეხაკრეფით შევიდა მეორე ოთახში. ფრთხილად, ლენიმ არ გაიღვიძოს. ნამგზავრია და დაღლილი იქნება. მოხუცმა თაროს დახედა, ფული არსად ჩანდა. მეიბლი აიღებდა უთუოდ, ცუდ რამეს ეჩვევა ის გოგო, სადაც კი ფულს თვალს მოჰკრავს, ხელს სტაცებს. ძალიან ცდება, თუ ფიქრობს, რომ მისი მიტყუპვა აღარ შეიძლება, აქაო და დიდი ვარო, კარგი ამბავია, ძმა კეიბტაუნიდან დაუბრუნდა და ხორცის ნატამალიც არ არის სახლში.

— ხომ არაფერი დაკარგე, დედი?

— მე მეგონა, გეძინა.

— არა, ისე ვიწექი, საკუთარ სახლში ყოფნით ვტკბებოდი.

— აქ ფული მედო, მაგრამ სადღაც გაქრა. მეიბლმა თუ აიღო.

— მაგის გულისთვის ნუ დაღონდები, ფული მე მაქვს. ლენი წამოჯდა, პიჯაკის შიგნითა ჯიბიდან საფულე ამოიღო, გახსნა და რამდენიმე ქალაქის ფული ამოაძრო.

— ამდენი ფული სად იშოვე, ლენი?

ლენის გაეღიმა, მიხვდა, რომ რამდენიმე ქალაქის ფული აქ იჭებებს იწვევდა.

— წავიშუშავე, დედი.

— მაგრამ, შენ ხომ სწავლობდი?

— მერე რა, ფულის გასაქმებელ დროს მაინც ეპოულობდი ხოლმე. შეძლებულ სტუდენტებს ვეხმარებოდი საგნების მომზადებაში. გარდა ამისა, ორი მუდმივი მოწაფე მყავდა, ინდოელი გოგოები. იცი, მათი მშობლები ძველი ყაიდის ხალხი იყო და თურმე სასწავლებლად არ უშვებდნენ. აჰა, გამო-მართვი.

და ორი გირვანქა სტერლინგი გაუწოდა.

— ეს ძალიან ბევრია, მე მხოლოდ ექვსი პენსი მინდა.

— აილე, ჭკონდეს, დედი.

მოხუცმა ფული გამოართვა და ოთახიდან გავიდა; გარეთ კიდეც ერთხელ დახედა ფულს. ფული ახალთახალი იყო, ტკიცინა. გული სიამაყით უცემდა. მას უბრალოდ შვილი კი არა, კარგი კაცი დაუბრუნდა შინ. ლენიმ მას ფული მისცა, მთელი ორი გირვანქა სტერლინგი, ბევრად მეტი, ვიდრე ვინმე იღებდა თვეში და ლენიმ კი ასე ერთბაშად მისცა. შვილის ნალაპარაკებიდან მოხუცი მიხვდა, რომ ლენიმ უარი თქვა კეიპტაუნის ფერადკანიანთა საუკეთესო სკოლაში მასწავლებლობაზე, რათა თავისიანებში დაბრუნებულიყო. ლენი ალბათ მართლა წესიერი, ჭკვიანი და ნასწავლია, რომ ასეთი სამუშაო შესთავაზეს. სხვებიც ხომ ბევრი იქნებოდნენ იმ სამუშაოს მსურველნი! რა კარგია, რომ შინ დაბრუნდა, მერედა რა ლამაზი გახდა. სოფლის გოგოები ნამდვილად დაფეთდებიან, რომ ლენი როგორმე ხელში ჩაიგდონ.

მოხუცი სწრაფად გავიდა სახლიდან და დუქნისკენ მიმავალ ბილიკს დაადგა. ყოველი მხრიდან მეზობლები უძახოდნენ. ზოგი ეკითხებოდა: ახლად ჩამოსული თავს როგორ გრძნობსო, სხვებს სურდათ გაეგოთ, რის გაკეთებას აპირებს სოფელშიო, ზოგიც შენატროდა: რა ბედნიერი დედა ხარო. ერთი-ორი კი გაეხუმრა კიდეც; ჩემს ქალს სარძლოდ ხომ არ ინებებო? მაგრამ მისის სვარცს არ ეცალა პასუხის გასაცემად, ის სიამაყით და ბედნიერების გრძნობით იყო აღსავსე და ცო-

ტა დაბნეული ჩანდა. ფული ყველას დასანახად მაღლა აეწია ჰაერში და თან ისე ჩურჩულებდა, რომ არავის ესმოდა: — ნახეთ, ჩემმა შვილმა მომცა ეს.

ზოგი დედაკაცი კეთილად ეხმაურებოდა მას, ზოგი კი დუმდა და შურიტ შესტკეროდა. ერთ-ორმა ბერიკაცმა გაიხსენა, რა ჩვეულებრივი, სხვა ბავშვებივით მტვერში ამოგანგლული პატარა ბიჭუნა იყო ლენი სულ რამდენიმე წლის წინათ.

მისის სვარცი სწრაფად შევიდა ღუქანში, სადაც ბაყლეულით და ხორციტ ვაჭრობდნენ. გამყიდველი, რომელსაც ცოცხალი, მაგრამ ნაღვლიანი თვალები ჰქონდა, თავაზიანად მიესალმა. მისმა შვილმა, იქვე წიგნს რომ კითხულობდა, მისის სვარცს ახედა. ყმაწვილს სუსტი თვალი ჰქონდა და სქელ, რქით გაწყობილ სათვალეს ატარებდა.

— დღეს რაღაც ბედნიერი ჩანხართ, მისის სვარც, — მიძარტა გამყიდველმა.

— კეიპტაუნიდან შვილი დამიბრუნდა, — უპასუხა მან.

— აა..., მაშ ის თქვენი შვილი იყო? მშვენიერი ყმაწვილია.

— დიახ, კარგი ბიჭია.

— ძალიან მოხარული ვარ, მისის სვარც. სანახავად ჩამოვიდა?

— არა, დარჩება. სკოლა დაამთავრა და დაბრუნდა. იცით, ჩვეულებრივი სკოლა კი არა, უფრო მაღალი. რაღაც გრძელი სახელი ჰქვია.

— უნივერსიტეტი, — მიეშველა გამყიდველის ვაჟი.

— დიახ, დიახ, სწორედ ეგ.

— რას სწავლობდა იქ? — შეეკითხა ახალგაზრდა ებრაელი.

— ბევრ რამეს, — თავმომწონედ უპასუხა მისის სვარცმა. — მან აიღო დიპ... აი, სწავლის დამთავრების შემდეგ რომ მიიღებენ ხოლმე... რაღაც პაპიროსის სახელის მსგავსი ჰქვია... ჰო, ჭართლა, დიპლომი... გარდა ამისა, ის რაღაცის ბაკალავრია...

— ჰო, რა თქმა უნდა, მასწავლებლის დიპლომი აქვს და ბელოვების ბაკალავრია, — თქვა ახალგაზრდა ებრაელმა.

— ეგ არის სწორედ.

— ყოჩაღ, ჭკვიანი ბიჭი ყოფილა, — თქვა მოხუცმა გამყიდველმა. — ძალიან ამაყობ ალბათ, არა?

— რამდენი ხანია შინ არ ყოფილა, ბატონო ფინკელბერგ და, რასაკვირველია, ახლა ვამაყობ, მაგრამ ცოტა არ იყოს მეუცხოება.

მოხუცმა გამყიდველმა მზიარული ღიმილით შეხედა და თანხმობის ნიშნად თავი დაუქნია.

— მესმის, მიგიხვდით. როცა ჩემი ისაკი დაბრუნდა, მეც აგრე დამემართა. მისი წიგნებიდან ამოკითხული სიბრძნისგან სულ მაკანკალებდა და ძარღვები მეშლებოდა. წიგნები კარნახობენ: „გააკეთე ეს, გააკეთე ის“, — მაშინ, როცა ცხოვრების გამოცდილებიდან იცი, რომ ამის გაკეთება უაზრობაა. თანაც ბევრი ფილოსოფოსობა უყვარს. მაგრამ ყოველივე ამას უკვე შევეჩვიე. გარწმუნებთ, მალე თქვენც ჩემსავით იქნებით. მე და თქვენ მოხუცები ვართ და კარგად ვიცით, რომ ცხოვრების სიბრძნე წიგნების სიბრძნეს ბევრად სჯობია... თუ არ ვცდები, შვილისთვის ხორცის ნაჭერი გნებავთ, არა?

მერე მივიდა დახლთან და ბეჭის საუკეთესო ნაჭერი ჩამოსჭრა.

— აი, მგონი ეს ყველაზე უკეთესია, — თქვა მან. — დედის სახლი გულუხვად დახვდება დაბრუნებულ შვილს. მოითმინეთ, ახლავე გაგიხვევთ. არაფერია, თუ ახლა არა გაქვთ ფული, სხვა დროს გადაიხდით. თქვენ სანდო მუშტარი მყავხართ. მაშ ასე, მოვრიგდით?

— ფული მაქვს, აი, შვილმა მომცა, — და ქალაღდის ორი ახალი ფული აჩვენა.

მოხუცმა გამყიდველმა ცერი და შუა თითი დაატკაცუნა და თვალების ხამხამით გადახედა თავის ვაჟს.

— ეს როგორ? — გაიკვირვა მან, — როცა ჩემი ისაკი შინ დაბრუნდა, ჭიბეში ერთი პენსიაც არ უჭყაოდა. გზის ფულიც კი მე გავუგზავნე. ხოლო თქვენი ვაჟი ჩამოდის და თან ფულიც ჩამოაქვს? საკვირველია. ზოგიერთებს რომ ჰკითხო, „რასაც ებრაელი ხელს მოჰკიდებს, ფულად აქცევსო“, — სულელები, შეხედონ ჩემს შვილს და დარწმუნდებიან, რომ ცდებიან. ჩემმა

შვილმა ახლა რაღაც წიგნის წერაც დამიწყო! მაგრამ, დამიჯერეთ, არც ეს წიგნი მისცემს ფულებს.

მოხუცმა გადაიხარხარა და ხორცი შეახვია. ისაკმა უხალისოდ ჩაიცინა, მისის სვარცმა გაიღმა.

— აჰა, ინებეთ, მისის სვარც. ახლა ყური დამიგდეთ, ერთ რამეს გეტყვით. თქვენ ხორცის მხოლოდ ნახევარ საფასურს მომცემთ, მეორე ნახევარს გადაიხდის ფინკელბერგების ოჯახი თქვენი ვაჟის ჩამოსვლის პატივსაცემად. თანახმა ხართ?

მისის სვარცმა მადლობა გადაუხადა და კიდეც რაღაც-რადაცეები იყიდა: ბრინჯი, მუხუდო, შაქარი. კარგია, როცა შეგიძლია იყილო რაც გჭირდება, ახლა კარაქის ყიდვაც არ იქნება ურიგო, ლენისაც გაუხარდება. შვიდი პენსი ღირს და სხვისთვის ხომ არა, საკუთარი შვილისთვის უნდა. მთელი ერთი გირვანქა იყიდა. სახლში ყოფნის პირველ დღეს მის შვილს არაფერი არ უნდა მოენატროს. აი, დხვედრაც ეს არის.

ბატონმა ფინკელბერგმა მთელი ნაჲპკრი ერთად გაუხვია და ფული უანგარიშა. თურმე არც ისე ბევრი დაუხარჯავს. ხუთ შილინგზე ნაკლები. ნამდვილად, როცა კაცს ბევრი ფული აქვს, მაშინ ბევრიც არ ეხარჯება, თურმე. კარაქი მთელ კვირას გასწვდება, ოღონდ ცივ წყალში უნდა ჩადოს და მეიბლის თვალს მოარიდოს. ღორბუცელობა პირდაპირ მეიბლის ღვთაებაა. თუმცა, ცუდი გოგო როდია. მთელი თხუთმეტი შილინგი სახლში მოაქვს, მხოლოდ ხუთს იტოვებს თავისთვის. არა, მეიბლი უდაოდ კარგი გოგოა.

მისის სვარცმა მადლობა გადაუხადა ბატონ ფინკელბერგს, მერე მამა-შვილს გამოეთხოვა და სახლისკენ გაეშურა. კარგი მოხუცია ბატონი ფინკელბერგი. მართლაც, დიდი პატივი სცა მოხუცმა, რომ ლენის ხათრით ხორცი ნახევარ ფასად მისცა. უსათუოდ ეტყვის ამ ამბავს თავის შვილს. ისაკიც არ არის ცუდი ყმაწვილი. მუდამ ფიქრობს და მოგრძო, გამხდარი, მაგრამ ლამაზი სახე ერთთავად წიგნებში აქვს ჩარგული. აფსუს, ფერადკანიანი რომ არ არის, თორემ მასზე უკეთეს მეგობარს თავის შვილს არც უსურვებდა. მით უმეტეს, რომ ისაკიც ნასწავლია. მაგრამ, რა თქმა უნდა, მისი ლენით კეკიანი მაინც არ იქნება.

სტილველდი, ანუ „წყნარი მინდორი“, — ერთ-ერთი იმ პატარა სოფელთაგანია, რომლის მსგავსსაც ყოველ ნაბიჯზე შეხვდებით სამხრეთ აფრიკის კავშირში. ზანგები და ფერადკანიანები თეთრი მემამულის კეთილი ნებით ცხოვრობდნენ აქ, იშენებდნენ სახლებს, ზრდიდნენ ბავშვებს, ბერდებოდნენ და კვდებოდნენ მიწის პატარ-პატარა ნაპრებზე. ზოგჯერ მიწის ქირას უხდიდნენ მემამულეს, ხანდახან მუქთად მუშაობდნენ მასთან, რომ უფლება ჰქონოდათ ეცხოვრათ თავის ნაკვეთზე. ძველ მოხუცებულებთაგან, რომლებიც ახლა თითზე ჩამოსათვლელნიღა დარჩნენ სტილველდში, ბევრს ახსოვდა მონობის დღეები და ზოგი მათგანი გასაოცარ ამბებს ჰყვებოდა თეთრების კაიკაცობაზე, მაგრამ უმრავლესობა კი საშინელ ამბებს იხსენებდა თეთრების აკაცობაზე.

სტილველდი, სხვა მისი მსგავსი სოფლებისდაგვარად, ახალი ხალხის სამშობლოს წარმოდგენდა — ხალხისა, რომლებიც არც თეთრკანიანები იყვნენ და არც შავკანიანები, არც ევროპელები და არც აფრიკის მკვიდრნი. ეს იყო, ამ ორი რასის ნარევი, რომელიც განსხვავდებოდა როგორც ერთისა, ისე მეორისაგან და ცხოვრობდნენ ამ ორი სამყაროს მიჯნაზე, — არც აქეთ და არც იქით.

ძველად და შედარებით ახლო წარსულშიც კი რომელიმე მარტოხელა მემამულე, ან შორეული კეიპტაუნიდან ჩამოსული მისი მეგობარი, ან კიდევ ბედისა და გამდიდრების მაძიებელი ვინმე მოხეტიალე თეთრკანიანი შენიშნავდა, რომ ხელქვეით ფერადკანიანს მომხიბლავი ქალი ან ცოლი ჰყავდა და...

ასე იბადებოდა და მრავლდებოდა ახალი ხალხი, რომელიც ორი სამყაროს მიჯნაზე ცხოვრობდა. ისინი თავის თავს ფერადკანიანებს უწოდებდნენ. ზოგი ევრაფრიკელის სახელს არჩევდა, სხვები კი გადაწყვეტით აღიარებდნენ, ჩვენ სავსებით ახალ ერს წარმოვადგენთო.

სტილველდის ფერადკანიანი მოსახლეობის წინაპრები იყვნენ თეთრები, რომლებიც ახლომახლო ფერმებში და გორაკზე წამოჭიმულ დიდ სახლში ცხოვრობდნენ. ძველმა ხალხმა იცოდა ეს და ზოგიერთი სიამაყით იგონებდა: ამა და ამ თეთრი

მემამულის შთამომავალი ვარო. ახალგაზრდობამ კი მხოლოდ ის იცოდა, რომ ფერადკანიანები იყვნენ, სხვა რამის ცოდნა არ სჭირდებოდათ. იცოდნენ, რომ ფერადკანიანები იყვნენ და თეთრკანიანებზე დაბლა იდგნენ, მაგრამ არცთუ ბევრად; მათ ძარღვებშიც ხომ თეთრი სისხლი ჩქეფდა და ამდენად უპირატესობა ჰქონდათ ზანგებზე.

და არავის არ უფიქრია, აზრადაც არ მოსვლია, რომ წინაპრების მეორე ნახევარი მთის გადაღმა სოფელში, სწორედ სტილველდის უკან ეძებნა.

ლენიმ უცბად თვალები გაახილა და დაინახა, რომ ვილაც გოგო დასდგომოდა თავს და უღიმოდა. — ეს მეიბლი უნდა იყოს, — გაიფიქრა მან, მაგრამ სახეზე კი ვერ იცნო. ის უცხო იყო ლენისთვის. კეიპტაუნში რომ სადმე შეხვედროდა, გვერდზე ჩაუვლიდა და ვერც მიხვდებოდა, თუ თავისი და იყო. ლენი წამოჯდა.

— გამარჯობა, მაშ ეს შენა ხარ, მეიბლი?

მეიბლმა გულდასმით შეათვალიერა ძმა და თანხმობის ნიშნად თავი დაუქნია.

— შენ კი ლენი ხარ, არა? ეს გოგო ვინლა? — და თვალწინ ფოტოსურათი აუფარა. ლენის გაღიმა და სურათი გამოართვა.

— ეგ სელიაა.

— გული ხომ არ მოგდის, შენი ნივთები რომ აეურ-დაეურიე?

რა უცნაური კითხვაა, — გაიფიქრა ლენიმ. მერე უფრო ახლოს შეათვალიერა და. საერთოდ მეიბლი კარგი შესახედაობის გოგო იყო; მკლავლონიერი, მხრებგანიერი, ფერ-ხორციანი და ჟან-ლონით სავსე. იგი ტანით დაბალი იყო. გლახურად ძვალ-მსხვილი თეძოები, მკვრივი კანჭები და საოცრად წვერილი წელი ჰქონდა. ბაგე მუდამ უღიმოდა, მაგრამ შავი, მოელვარე თვალელები არ უცინოდა;

— ლამაზი ვარ? — ცნობისმოყვარეობით შეეკითხა იგი.

— რატომ მეკითხები?

— ისე მათვალიერებდი, რომ...

— მეგონა, უფრო პატარა იყავი.

მეიბლმა სელიას სურათი გამოართვა და ისევ დახედა.

— სელია! — მშვენიერი სახელია, თვითონაც მშვენიერია. შენი გოგოა? ნეტა მეც ასეთი კაბა მქონდეს! თეთრკანიანს ჰგავს, ნახად წარმოთქვა მეიბლმა და მკვირცხლად შეხედა ძმას.

— თეთრკანიანია?

ლენიმ ჩაიღიმა და უარის ნიშნად თავი გაიქნია. მეიბლმა ზურგი შეაქცია ლენის და წყნარად ჩაილაპარაკა.

— თუ სიტყვას მომცემ, რომ დედას არ ეტყვი, ერთ საიდუმლოებას გაგანდობ. მაძლევ სიტყვას?

— კეთილი.

— აბა, მაშ პირველად გადაიწერე, — უთხრა მეიბლმა და თავი ოდნავ მოაბრუნა, რომ დაენახა, როგორ იწერდა ლენი პირველად. მერე ისევ განზე გაიხედა.

— აჰა, გადავიწერე.

— მე თეთრკანიანი ბიჭი მყავს, იცი? — განაცხადა მან.

— რაო!

— იცოდე, სიტყვა გაქვს მოცემული.

— აქ, სტილველდში, შენ და თეთრკანიანი? ხიფათს გადაეყრები, მეიბლ. ვინ არის?

— არ გეტყვი.

— ყური დამიგდე, მეიბლ, თუ ჰკუთხით არ მოიქცევი, ბავშვი გაგიჩნდება და მამა კი არ ეყოლება. თუ გეუბნება, შეგიერთავო, იცოდე გატყუებს. მითხარი, ვინ არის? დედას არ ვეტყვი.

— ვერ გეტყვი... ჩუმაღ, დედა მოდის!

მოხუცმა ქალმა მეიბლს შეხედა და თავი სინანულით გაიქნია. მეიბლმა შიშით გადახედა ლენის.

— გაგაღვიძა, რომ სისულელეები ეროშა? — შეეკითხა ლენის დედა.

ლენიმ პაპიროსს მოუკიდა და გაიცინა.

— არა, დედი, ძალიან კარგად იქცეოდა. ჩვენ ერთმანეთს ვეცნობოდით.

მეიბლმა მადლიერი თვალით ახედა ძმას. დედას ჩაეცინა.

— ამ ხნის განმავლობაში ძლივს არ გავიგონე ერთი კარგი სიტყვა მაგაზე? — აღმოხდა მოხუცს.

— რატომ, დედი, ძალიან კარგი გოგოა, — შეეპასუხა ლენი.

მოულოდნელმა გამოქომაგებამ ააღელვა მეიბლი. ნიკაპი აუცახცახდა, თვალებში ცრემლი მოერია.

— რატომ გიყვარს ჩემი დამცირება სხვის თვალში, — ფიცხად შესძახა მეიბლმა და თვალებიდან ცრემლები წასკდა. — უცხოებთანაც ასე იქცევი! მართალია, ლენი ჩემი ძმია. მაგრამ რამდენი ხანია შინ არ ყოფილა. სულ მუდამ ერთი და იგივე! ყველა მე მეჩხუბება და მეკინკლავება.

— ჩუმად, გოგო, — შეუტია მოხუცმა, — ხალხი უმიზეზოდ არ ილაპარაკებს, კვამლი უცეცხლოდ სად გაგონილა?

— შურთ და იმიტომ, — იყვირა მეიბლმა. — აბა, რა უნდა ვილაპარაკო, როცა ღვიძლი დედაც ჩემს წინააღმდეგ არის, სწევებს უფრო უჩერებს, ვიდრე მე. და აი, ახლა ლენისაც ამხედრებს ჩემს წინააღმდეგ.

— გოგო, გაჩუმდი, დაწყნარდი!

ლენიმ დას ხელი გადაჰხვია და მიუალერსა.

— კარგი, გეყოფა, ნუ ტირი. შენ ხომ დიდი გოგო ხარ უკვე. ნუ გეშინია, მე შენ ყოველთვის დაგიცავ.

მეიბლი მკერდზე მიეკრო.

— რა კარგია, რომ ძმა მყავს.

— ჰო, კარგია, და ჩვენ ერთად მხიარულადაც გავატარებთ დროს. ახლა კი წადი და პირი დაიბანე, — მეიბლმა ახედა ძმას და ცრემლმორეულმა გაუღიმა. ლენიმ თავისი ცხვირსახოცი ზიაწოდა. მეიბლმა თვალები შეიმშრალა, ცხვირსახოცი უკან დაუბრუნა და გარეთ გავიდა.

— დახე, — დაიწყო დედამისმა, — თურმე რა კარგი მიდგომა გცოდნია, ლენი. ვინმეს რომ ეთქვა, მეიბლი ასეთი თვინიერიიაო, არ დავიჯერებდი. თუ ასე გააგრძელე, მალე ყველა სტილველდელი გოგო კუდში დაგიწყებს დევნას.

— ერთი ამიხსენი, დედი, რა ნაკლი აქვს მაგ გოგოს?

მისის სვარტი ჩაფიქრდა და თავის ქნევით თქვა:

— ხომ იცი, ზოგჯერ როგორ ხდება, შვილო, ყველას ეკამათება, შეშლილი სემის გარდა წესიერად კაცი ხმას არა სცემს. ხანდახან ისეთ რამეს გააკეთებს, რომ მთელ ხალხს

ტყუილ-უბრალოდ აიძხედრებს. მერე ტყუილებს იგონებს. ხალხზე. ოჰ, რამდენი ტყუილები იცის! და ამით ყველას თავს აძულებს. მაგრამ ერთი დახე, რამდენს ვლაპარაკობ! დღე თითქმის გავიდა და მე კი არაფერი გამიკეთებია. შენმა ჩამოსვლამ ცხრამეტი წლის გოგოსავით თავგზა ამიბნია, არაფერს არ ვაკეთებ, მარტო ვცბედლობ, ვოცნებობ და ცუდუბრალოდ ვფაციფუცობ.

მოხუცი კარებისკენ გაეშურა, მაგრამ უცებ შეჩერდა.

— უყურე, კინალამ არ დამავიწყდა მეთქვა... მოძღვარმა დამაბარა, რომ შენთან ლაპარაკი მსურს და მალე მოვალო.

— გმადლობ, დედი!

მოხუცი კარებისკენ გატრიალდა, მაგრამ ისევ შეყოვნდა.

— შვილო, ამ საღამოსთვის დიდი სამზადისია, გოგონების უმრავლესობა დღეს სამუშაოდან ადრე დაბრუნდა. ხმა გავარდა, რომ ჩამოხვედი და ერთ ყოფაში არიან, იბანენ და იპრანკებენ ბიან თურმე.

მერე შეჩერდა, შვილს სიყვარულით შეხედა და ისევ ნაზად განაგრძო:

— ხომ ხედავ, შვილო, შენ პირველი ხარ სოფლიდან რომ წახვედი და განათლებული გახდი, ხარისხები მიიღე და კეიტ-ტაუნშიც გაფასებდნენ. მოძღვარი იძახის, რომ შენ სიბრძნე და ახალი ცხოვრება მოგვიტანე ჩვენ. აი, რატომ ემზადებიან შენს შესახვედრად ასეთი ამბით. ეს დიდი დღესასწაულია. სოფლისთვის, შვილო, ყველა ამაყობს შენით და მერე ვისით? — ჩემი შვილით.

მოხუცი გარეთ გავიდა, მერე ისევ შემოჰყო კარებში თავი და შვილს გაუღიმა. თვალებზე ცრემლი მოადგა.

— როგორ მიხარია, ლენი, რომ შინ დაბრუნდი. იმიტომ კი არა, შვილო, რომ სწავლა გაქვს. არა, მიხარია რადგან ჩემი შვილი ხარ. დედისთვის კი იმაზე სასიხარულო რაღა უნდა იყოს, როცა შვილი კარგ ცხოვრებას მიატოვებს და შინ დაბრუნდება დედასთან?

ლენი დიდხანს მიშტერებოდა კარებს დახურვის შემდეგ. არა, უდაოდ კარგად მოიქცა, რომ შინ დაბრუნდა. მართალია, აქ გაუჭირდება, ბევრი რამ მოაკლდება, ბევრიც მოენატრება,

მონატრება სელიაც, მაგრამ სამაგიეროდ ბევრს გააკეთებს აქ, ძალიან ბევრს. ოღონდ, — გაიფიქრა მან, — დიდი თავდაქერა მმართველს, დიდი თავშეკავება და სიფრთხილე.

ჩემი ძვირფასი, მოხუცი დედა! ყველაფერი ეს, რა თქმა უნდა, ახარებს და ალეღვებს მას, მაგრამ ყველაზე ძალიან მაინც ის უხარია, რომ ლენი, მისი შვილი დაბრუნდა მშობ-ლიურ სოფელში. ახლა თვითონაც კმაყოფილია, რომ შინ დაბრუნდა. მოიცა, როგორ თქვა ტუმერმა:

ვიდრე ამ დღეთა მზე ჩავიდოდეს, —
მე შენი შვილი დაებრუნდი შენთან,
მე შენი შვილი დაებრუნდი ღროზე
და სამუდამოდ ვიქნებით ერთად.
თუმც ჩამავალ მზის მიმკრთალი ფერი,
ძლივსლა ანათებს მონების რასას,
მაინც ეპოქა კვლავ სუნთქავს ჩვენი,
მე მბეუტავ იმედს ვეძახი რასაც...
და ახლა ისევ მოვედი შენთან,
მოვეყვები მე ჩემს აწყვეტილ სურვილს...
მკრთალო დღევ! ვუსმენ მაგ გულის ფეთქვას,
მეძახის შენი საბრალო სული.
მე შენი შვილი მოველ /და მიცან,
ვარ, ვინაც შენთვის დიდი გზა განვლო.
მე გეხუტები, მშობელო მიწავ,
და ჩემი კერის ცისფერო კვამლო.

ლენიმ პიჯაკი ჩაიცვა, პაპიროსს მოუკიდა და გარეთ გავიდა. დედამ ახედა, გაუღიმა და მერე თავისი საქმე განაგრძო. ლენიმ თავი უკან გადაიგდო, ღრმად ამოისუნთქა და მიმოიხედა.

ბინდი წვებოდა ველეებზე და სტილველდს, რომელიც ჩვე-ულებრივ ალიზის, ხის, დაჭეკყილი რკინის სახურავების და ქოხების გროვად მოჩანდა ხოლმე დღისით, ახლა ბინდბუნდში დაეკარგა თავისი უხეში, უბადრუკი სახე და ნაზად, მიმზიდ-ველად გამოიყურებოდა. უბადრუკი ქოხმახები ისე მიჯრით იდგნენ, თითქოს ერთმანეთს მხარს აძლევდნენ. ვიწრო გზა, რომელიც ავდრისას ტალახის და წყლის გუბეებად გადაიქცეო-და, ხოლო დარში კი ჰაერს მტვრით ავსებდა, სოფელს ორ ნაწილად ჰყოფდა. შეშლილმა სემმა დიდი ხნის წინათ, როცა

ახალგაზრდა იყო და მის სახელს შეშლილს არ ურთავდნენ, ამ ქუჩას ჰაისტრიტი შეარქვა, რაც დღემდე შემორჩა.

ჩამოწოლილ ბინდში ლენიმ ჰაისტრიტს გახედა და ერთხელ კიდევ დარწმუნდა, რომ შინ იყო. რაღაც უცნაური გრძნობა კი ჰქონდა, რადგან აშკარად არ მოსწონდა აქაურობა, ეს ბინძური და ჯანმრთელობისათვის უღადოდ მავნე ადგილი. ჰაისტრიტის ბოლოში ჰის წყალს ტალახისგან მოყვითალო ფერი დაჰკრავდა და რომ შესვა, ტალახის გემოც იგრძნო.

ორმა გოგომ ჩაუარა ლენის და თვალებით გაუღიმა. ლენის წაღველი შემოაწვა, თუმცა სიბნელეში მათი თვალები არ შეუმჩნევია, მაგრამ დარწმუნებული იყო, რომ დაწითლებული ჰქონდათ. თვალები დედამისსა და მეიბლსაც დაწითლებული აქვთ. და რაღა მარტო მათ, სუყველას, ვისაც შეხვდა დღეს სოფელში, ასეთი თვალები ჰქონდათ. ან, განა მარტო დედამისს აქვს ასეთი უხეში, გამოფიტული და რაღაც უფერული კანი? არა, აქ ყველა ასეთია, გამხდარი, ცარიელი ძვალი და ტყავი.

კეიპტაუნშიც სუფევდა სიღატაკე ფერადკანიანთა შორის, მაგრამ იქ განსხვავება მაინც იყო. იყვნენ ლარიბ-ლატაკნი, ისეთებიც, რომელთაც რაღაც ებადათ და საკმაოდ შეძლებულნიც; მაგრამ ეტყობა აქ ასე არ არის. აქ თითქოს ყველა ლატაკადაა დაბადებული, სიღატაკეში უნდა იცხოვროს და სიღატაკეშივე უწერია სიკვდილი. ლატაკი კეიპტაუნშიც ლატაკი იყო, მაგრამ მაინც განსხვავდებოდნენ ერთმანეთისაგან. იქ ბევრს ვერც შეატყობდით სიღარიბეს. აქ კი ასე როდია, აქ სიღატაკე გამოსჭვივის თვითმეტყულის თვალებში, იგრძნობა მათ მიხვრა-მოხვრაში და ყველაფერში, რასაც კი აკეთებენ. სიღატაკე ისმის მათ ხმაშიც, სიღატაკე სულსა და ხორცში აქვთ გამჯდარი, და ეს უფრო უარესია, ვიდრე თვით სიღატაკეში ცხოვრება.

ლენიმ თვალები დახუჭა და მთელი მონდომებით სცადა ეფიქრა სელიაზე. გონების თვალით წარმოესახა მისი სახე, მაგრამ ამაოდ. წინათ სულ ადვილად ახერხებდა ხოლმე, მაგრამ ახლა არ გამოუვიდა, გრძნობდა, რომ რაღაც უშლიდა ხელს. მაგრამ რა იყო ეს რაღაც? სულის სიღრმეში ლენიმ კარგად იცოდა, რაც იყო ეს რაღაც, რადგან მას შემდეგ, რაც

მის გონებაში შეიქრა, სულსა და გულს უღრღნიდა, მაგრამ ამაში თავის თავსაც არ უტყუებოდა, სიტყვებში არ აქაოვდა და ამაზე ფიქრიც არ უნდოდა; ახლაც თავი დაანება ამაზე ფიქრს და ისევ საათს დახედა.

— შეიძის ოცი წუთია... კეთილი. აბა, თუ გავიხსენებ, რას აკეთებს ამ დროისთვის სელია? შეიძის ოცი წუთი... კეიპტაუნში... ნეტავი რას აკეთებს ახლა იგი? ვიცი, შეიძზე ჩაი აქვთ ხოლმე სახლში, თუკი სადმე არ მიდის სტუმრად... მაგრამ რას აკეთებს ამწუთში...

— სალამო მშვიდობისა. მე ვიცი ხოლმე ზოგჯერ საკუთარ თავთან ლაპარაკი, განსაკუთრებით კი მაშინ, როცა მიჭირს რამის გახსენება.

ლენი ერთბაშად გამოერკვა, მის წინ მოხუცი იდგა და წყნარად უღიმოდა. ლენი ისე იყო ფიქრებში გართული, რომ ვერც კი შეამჩნია, როდის წამოადგა მოხუცი თავს.

იგი მაღალ-მაღალი, წელში მოხრილი და მოჩვენებასავით გამხდარი იყო. მატყლივით თმა მთლად გასთეთრებოდა. ლენი კარგად ვერ ამჩნევდა მოხუცის ნაკეთებს, მაგრამ ეტყობოდა სახე მასაც სხვებივით გამხდარი და გამოფიტული ჰქონდა. დარწმუნებული იყო, რომ თვალებიც დაწითლებული ექნებოდა. მოხუცს ძალიან უხდებოდა ღიმილი, თუმცა კაცი რიგინად ვერ გაიგებდა, მართლა იღიმებოდა თუ ლამის ბინდბუნდში მოჩანდა ასე.

— ხელი ხომ არ შეგიშალეთ? — იკითხა მოხუცმა. მას დაბალი და ძლიერი ხმა ჰქონდა.

— არა, სრულებითაც არა.

— მე მოძღვარი გახლავართ, თქვენ მთლად მავშვი იყავით, ჩვენგან რომ წახვედით და ამიტომ აღარ გაგონდებით ალბათ, მაგრამ მე კარგად მახსოვხართ.

— თუ აგრეა, მაშინ ჩემი სახელიც გეხსოვებათ, — უთხრა ლენიმ. მოძღვარმა არაფერი უპასუხა, მაგრამ ლენი მიხვდა, რომ მოხუცი დიდ სულიერ ჭიდილში იყო, თუმცა გარეგნულად არაფერი ემჩნეოდა.

— რა სასიამოვნო ყოფილა, მამაო, სახლში ყოფნა, — თქვა ლენიმ და მოხუცს ხელი ჩაჰკიდა.

— მადლობა უფალს! — შესძახა მოხუცმა ხმის კანკალით. —

მომიტევე, შვილო, ლენი, მაგრამ ნასწავლი კაცი ჩვენ არასოდეს გვეყოლია, ამიტომაც არ ვიცით, როგორ უნდა მივმართოთ შენისთანა განათლებულს. ერთხელ გაზეთში — ფერადკანიანები რომ უშვებენ კეიპტაუნში — სურათი ვნახეთ დაბეჭდილი. შენი სურათი იყო და გვარის ქვეშ რაღაცეები ეწერა. სოფელში არავინ იყო წერა-კითხვის მცოდნე, რომ ეთქვა, რას წერდნენ შენზე, მაგრამ ყველა მივხვდით, რომ რახან შენი სურათი გაზეთში დაიბეჭდა, ჩანს დიდი ნასწავლი ყოფილხარ. ამიტომ მეძნელებოდა, შვილო ჩემო, შენთან ლაპარაკის დაწყება.

— მაგრამ მე ხომ ისევ ის ლენი ვარ, მამაო. მე აქ დავიბადე, აქ ვიზრდებოდი, აი, ჩემი სახლი და აი, თქვენც ჩემი მოძღვარი.

— მართალია, მაგრამ შენ განათლებული ხარ, შვილო ჩემო. აქ შენ ყველაზე მეტი იცი, — თითქმის იმდენივე, რამდენიც იმ დიდ სახლში, ანდა ახლომახლო ფერმებში მცხოვრებმა თეთრებმა, ამიტომ შენც თეთრკანიანივით ხარ პატივისცემის ღირსი. ვამაყობთ, რომ შენც ჩვენსავით ფერადკანიანი დიდი კაცი ხარ, შვილო ჩემო, და კარგი საქმეების გაკეთებაც შეგიძლია ჩვენი სოფლისთვის.

— აბა, რა დიდი კაცი მე მნახეთ, მამაო.

— ხარ, შვილო ჩემო, ხარ. შენ ხომ თითქმის იმდენივე იცი, რამდენიც დიდ სახლში თეთრებმა.

ლენის ჩაეცინა, — თითქმის იმდენივე, რამდენიც დიდ სახლში თეთრებმაო. ლენი დარწმუნებული იყო, თუ მეტი არა, იმდენივე მაინც იცოდა, მაგრამ რადგან თეთრკანიანები ცხოვრობდნენ დიდ სახლში, სტილველდელებისთვის რაღაც წარმოუდგენელი იყო, რომ ლენის მათზე მეტი შეიძლება სცოდნოდა.

თითქოს უსიტყვოდ შეთანხმდნენო, მოძღვარი და ლენი ნება-ნება ჩაუყვნენ ჰაისტრიტს. მათ კვალდაკვალ მისდევდა ფეხთაგან ავარდნილი მტერის დაბალი ღრუბელი. კარებიდან და სარკმლიდან, — თუ რა თქმა უნდა, სახლს სარკმელი გააჩნდა, — გამოეყო თავი ქალსა თუ კაცს, ბავშვსა თუ მოხუცს და თვალს აყოლებდა მოძღვარს და ახალგაზრდა სწავლულს, — „ჩვენებიანთ“ სვარცის შვილს. გოგოები ალერსით სავსე მზერას ესროდნენ ლენის და იძახოდნენ: რა მომხიბვლე-

ლი ახალგაზრდააო; თან ხუმრობით ერთმანეთს ბრძოლაში იწვევდნენ — თუ ვინ მოინადირებდა პირველი ლენის გულს. დედაბერთა თვალებში ჩამდგარიყო სითბო და სიამაყე, რომელსაც „ჩვენებიანთ სეარცთან“ ერთად იზიარებდნენ. განა ხშირია შემთხვევა, რომ ყმაწვილმა კარგი ცხოვრება დათმოს და თავისიანებთან დაბრუნდეს სოფელში? მშვენიერი ქალაქელი გოგოს სურათის ამბავი ხომ მთელ სოფელს მოედო. სურათი მუიბლმა უჩუმრად გაიტანა სახლიდან და ერთ-ორ გოგოს აჩვენა. გოგოები შურით და აღტაცებით ათვალიერებდნენ სელიას პორტრეტს. საკვირველია, თითქმის თეთრკანიანს ჰგავს. უპ, რა საუტუხოოდ აქვს თმები გაკეთებული! სურათზეც კი ემჩნევა, რა ნაზი მოვარდისფრო სახის კანი ჰქონია, მერედა რა ლამაზია...

— დიდი ხანია გულით ერთ ოცნებას დავატარებ, — წამოიწყო მოხუცმა მოძღვარმა და შორს სივრცეს მიაშტერდა.

— მართლა? — გამოუხმაურა ლენი.

— წლების მანძილზე დავატარებ, შვილო ჩემო.

— რას, მამაო?

— მამა-ზეციერს შეესტოვდი, იქამდის მაცოცხლე, რომ ჩემი ოცნების განხორციელებას მოვესწრო-მეთქი.

ლენი სდუმდა.

— მე უკვე მოხუცი ვარ, — განაგრძო მოძღვარმა. — ვფიქრობდი, ვერ მოვესწრები-მეთქი. მაგრამ ყოველ ღამით მუხლებზე დამწობილი ვევედრებოდი ხოლმე უფალს: „უფალო, ეს არ იგეგონოს ჭიუტობა ბერი კაცისა, რომელსაც სიკვდილია ეშინია. არა, უფალო, ჭიუტობაში ნუ ჩამომართმევ, ეს ჩემი გულისნადებია. შემეწიე, მომეცი ძალი ჩემს ოცნებას მოვესწრო. მერე კი, უფალო, დაე, აღსრულდეს ნება შენი. ამინ“. აი, ეს იყო ჩემი ლოცვა წლების განმავლობაში და ახლა, ეტყობა, უფალმა ყურად იღო ჩემი ლოცვა. უფალი კეთილია, შვილო, განა იგი არ გვამცნობს: „ითხოვდეთ და გეძლეოდეთო“, მე აკეთხოვე და შემისრულა.

— რა შეგისრულა, მამაო?

— რის გაკეთებას აძირებ სოფელში, შვილო ჩემო?

ლენის გაღიმა და ორივე ხელი ჯიბეში ჩაიწყო.

— უპირველეს ყოვლისა, სკოლა უნდა გავხსნათ. სხვაც ბევრი რამ არის გასაკეთებელი, მაგრამ უპირველეს ყოვლისა — სკოლა. თქვენ რას იტყობით?

— მეც სწორედ ამას შევთხოვდი უფალს, შვილო. ნეტაცი მალე მოვესწრო სკოლას, სადაც ჩვენი ბავშვები ქვეყნიურ სიბრძნეს შეიწავლიან-მეთქი. გვარის მოწერას ისწავლიან და ჩემსავით ჯვრებს არ დაუწვამენ; შეძლებენ სახარება გადაფურცლონ და წაიკითხონ... იცი, შვილო ჩემო, პირადად მე, სახარებოდან ერთი სიტყვაც კი არ წამიკითხავს. მე წერა-კითხვა არ ვიცი, მაგრამ ჩვენს ბავშვებს და შვილიშვილებს უნდა შეეძლოთ კითხვა. თუ კითხვა ეცოდინებათ, მთელ ქვეყანაზე გზა ხსნილი ექნებათ. აი, რატომ ვთხოვდი უფალს ამ დღეს მოესწრებოდი. ეს კი დიდი ამბების მომასწავებელია, რადგან, როცა ჩვენი შვილები წერა-კითხვას ისწავლიან, ასეთ ღარიბულ ქონმახებში აღარ იცხოვრებენ, თეთრკანიანებიც ასე უღიერად აღარ მოეპყრობიან, როგორც ახლა. მაშინ სამუშაოც ბევრი ექნებათ, კარგი სასმელ-საკმელი და წესიერი ტანსაცმელიც. აი, ეს არის ჩემი ოცნება, შვილო ლენი.

ღრმა გრძნობამ, რომლითაც მოხუცი ლაპარაკობდა, ააღელვა და ფიქრები აუშალა ლენის. არა, სისულელეა იფიქრო, თითქოს საკმარისია წერა-კითხვა ისწავლო, რომ მაშინვე გაქრეს „ფერადი ბარიერი“ და გამოჩნდეს სამუშაო, ფული, მშვენიერი ბინები, ტანსაცმელი და სასმელ-საკმელი. ასობით განათლებული ახალგაზრდა უნახავს და შეხვედრია კეიპტაუნში, ბევრ მათგანს უმაღლესი განათლება ჰქონდა, ზოგს კი ხარისხიც, მაგრამ უმუშევარი დადიოდნენ.

ლენიმ თავი მოხუცისაყენ მიატრიალა, უნდოდა ეს ეთქვა...

— დიახ, დიდი ამბების საფუძველია ეს, — დაასწრო მოძღვარმა.

ლენიმ ქვედა ტუჩი მოიკვნითა და გადაწყვიტა აღარაფერი ეთქვა მოხუცისათვის იმაზე, რომ წერა-კითხვა არ წყვეტდა საკითხს.

მათ უხმოდ განაგრძეს გზა. გორაკზე აღიოდნენ და უკან, ქვემოთ მოიტოვეს სტილველდი ერთი მუჟა ქონმახებით.

სოფელში უკვე ღამეს დაესადგურებინა. გრილი, სუფთა ჰაერი და უდრტვინველი დუმილი ეუცხოებოდა ლენის.

...ისევე ტუმერის ლექსი გაახსენდა:

ვიდრე ამ დღეთა მზე ჩავიდოდეს, —

მე შენი შვილი დაგბრუნდი შენთან...

მართლაცდა მზე უკვე ჩავიდა, დაღამდა და ლენიც შინ არის. იგი შეჩერდა და უკან მიიხედა. დიახ, აგერ მისი კერა. აი. ის, რაღაც გროვა ტალახიანი ქოხმანებისა, აქედან მუქი ჩრდილებივით რომ მოჩანს, მისი მშობლიური სოფელია. აქ კი, მის ჯეჟრლით იდგა გაუნათლებელი მოხუცი, სულიერი მამა იმ პატარა თემისა, რომელიც მის სამშობლოს წარმოადგენდა.

მოხუციც შეჩერდა და უკან მიიხედა. უცებ დაბლა, სოფელში კოცონი აბრიალდა. ცეცხლის ნათელმა, მოყვითალო ალმა ზეცა მოლოკა და არემარე გაანათა, თითქოს წყვილიადის გაფანტვას ლამობსო. მაგრამ ირგვლივ საშინელი წყვილიადი სუფევდა და სიბნელის უზარმაზარ ოკეანეში ცეცხლის ალი ნათელი წერტილივით მოჩანდა.

— ეს შენს პატივსაცემად არის, — თქვა მოხუცმა. — შენს დასახვედრად ემზადებიან.

— ასეთ წყვილიაღში კოცონი თითქოს მთლად იკარგება, — შენიშნა ლენიმ.

— სამაგიეროდ ბრწყინავს და ლამაზია, — თქვა მოძღვარმა.

ისინი მოტრიალდნენ და ისევე აღმართს შეუდგნენ. რბილ-და ზშირ ბალახს სასიამოვნო შრიალი გაჰქონდა ფეხქვეშ. თავ-ზევით, მოწმენდილ ცაზე უამრავი ვარსკვლავი ციმციმებდა.

ბოლოს გორაკის თავს მიადწიეს და შეჩერდნენ. დაბლა გორაკის გადაღმა ლენიმ სტილველდის ერთადერთ კოცონთან შედარებით პატარა, დაახლოებით ათიოდე კოცონი შენიშნა. ლენიმ კვლავ თავის სოფელს გადახედა, თვალი ღმრთის არ მატყუებსო.

მაგრამ არა, ორივე სოფელი კარგად მოჩანდა აქედან და აშკარა იყო, რომ სტილველდში უფრო დიდი კოცონი ენთო. ვიდრე იქ. ალბათ უფრო დიდიც, ვიდრე ის პატარა კოცონები ერთად აღებული. მაგრამ შორიშორ მიმოფანტული პატარა კოცონები თითქოს უფრო ფანტავდა წყვილიადს, ვიდრე სტილველდის ერთი დიდი კოცონი.

— ეს რა სოფელია, ნეტავი? — იკითხა ლენიმ.

— ეს მაქოს კრაალია. სოფელს სკოლაც აქვს, სადაც მასწავლებლად ახალგაზრდა მაქოა. ყოველთვის გული ძწყდებოდა, რომ კაფრებს სკოლა ჰქონდათ და ჩვენ კი არა. მაგრამ ახლა აგრე აღარ იქნება.

შორიახლოს, წყვედიადში კაცი წამოდგა და გასწორდა. არც ლენის და არც მოძღვარს არ შეუშინებიათ იგი.

— მე აკი გთხოვეთ, მამაო, რამდენიმე ბავშვი გამოგეგზავნათ ჩემთან სასწავლებლად, მაგრამ თქვენ თვითონ არ ინდომეთ, — დაილაპარაკა უცნობმა ინგლისურად. ნაზ, ოდნავ ხრინწიან ხმაში დიდი ადამიანური სითბო იგრძნობოდა.

ლენი სწრაფად შემოტრიალდა — ვინ არის?

— ახალგაზრდა მაქოა, — უპასუხა მოძღვარმა და უცნობს მიესალმა. მაქომ ასანთი ჭაპკრა, ჩიბუხს მოუკიდა და ნელნელა მიუახლოვდა მათ. ზიბნელეში ლენის ისე მოეჩვენა, თითქოს მაქო უზარმაზარი ტანის იყო. სინამდვილეში კი ერთი-ორი გოჯით თუ იქნებოდა მასზე მაღალი.

— საღამო მშვიდობისა, — მიესალმა მათ მაქო, — თქვენ კეიპტაუნიდან ჩამოსული მასწავლებელი ხართ, არა? თქვენს შესახებ ბევრს ლაპარაკობენ სტილველდელები, ალტაცებულები არიან. თქვენი ჩამოსვლის ამბავი შორს გავარდა, ორივე ველდს მოედო და მგონი თეთრი ბატონების სახლსაც. მე კი, როგორც მოგახსენათ მოძღვარმა, ახალგაზრდა მაქო გახლავართ. ტყუილუბრალოდ წუწუნებს მოხუცი. ვთხოვე ჩემთან რამდენიმე ბავშვი გამოგეგზავნა სასწავლებლად, მაგრამ არა ქნა.

— რასაკვირველია, — შესძახა მოხუცმა. ლენი გაოცდა: მოძღვარი აფრიკანსულად ლაპარაკობდა, მაქო კი ინგლისურად, მაგრამ ერთმანეთს მაინც უგებდნენ.

— რატომ მერე? — იკითხა მაქომ.

— ამაზე ადრე მოგახსენეთ რატომაც.

— დიახ, მახსოვს იმახორდით, ღმერთმა სხვადასხვანაირი ტყუილად კი არ გაგვაჩინაო. ერთი მითხარით, ნუთუ თქვენი ღმერთი განრისხდება ფერადკანიანმა ბავშვმა ჩვენს სკოლაში რომ ისწავლოს?

მოძღვარმა ჩაახველა, გადააფურთხა და ჩიბუხს მოუკიდა.

— ღმერთმა შექმნა თეთრებიც, ფერადკანიანებიც და ზანგებიც, ჩემო მაქო, ისინი ღმერთმა შექმნა სხვადასხვაგვარი, რადგან უნდოდა სხვადასხვაგვარი ყოფილიყვნენ. ასეთია განგების ნება, რომ ფერადკანიანმა ფერადკანოანებთან უნდა იცხოვროს, იმუშაოს და ისწავლოს, ეს რომ არ სდომებოდა ღმერთს, მაშინ ყველას ერთნაირს გაგვაჩენდა.

— მაშ ღვთის ნება ყოფილა, მოხუცო, რომ თეთრებს ჰქონდეს ყოველგვარი სიკეთე, ხოლო ჩვენ, შავკანიანები კი მათ ვემსახუროთ, არა? ნუთუ ეს არის თქვენი ღმერთის სურვალი?

— ღმერთს ნუ ჰგმობ, მაქო! — ცივად მოუქრა მოხუცმა.

— მიპასუხე, მოხუცო, მე ღმერთს არ ვგმობ, — წყნარად მიუგო მაქომ.

— ეს განგების ნებაა, რომ ჩვენ სხვადასხვაგვარი ვართ.

— ესეც განგების ნებაა, რომ თეთრები მდიდრები იყვნენ? — ჰკითხა მაქომ.

მოხუცმა არაფერი უპასუხა.

— ხოლო ფერადკანიანები და ზანგები კი ლატაკნი? — განაგრძო მაქომ.

მოხუცი კვლავ დუმდა.

— და თეთრები ყურმოქრილი მონებივით გვეპყრობოდნენ?

მოხუცმა თავი გაიქნია, მაგრამ ხმა არ დაუძრავს.

— შენი ღმერთი თეთრკანიანი ყოფილა, — განაგრძო მაქომ. — დიახ, ასეა, რადგან გეუბნება: „შენ ფერადკანიანი ხარ და ამიტომ ზანგებში ნუ გაერევი“. მაგრამ განა მთავრობაც ამასეე არ ჩაგეჩიჩინებს? ეს იმიტომ, რომ იგი „ფერად ბარიერს“ იცავს. აქედან კი შეიძლება დაასკვნა, რომ თქვენი ღმერთიც „ფერადი ბარიერის“ მომხრე ყოფილა.

— ყველაფერი ეს სისულელეებია, მაქო. ჩვენ ამქვეყნიური ცოდვებისთვის ვიტანჯებით ასე...

— მაგრამ რატომ თეთრები არ იტანჯებიან?

— ნუ როშავ, მაქო!

მაქომ ხმადაბლა ჩაიხითხითა.

— მე უნდა წავიდე, მოხუცო, — თქვა მან და ლენის მო-

უბრუნდა, — იმედია კიდევ შეეხვდებით. ალბათ მაშინ უფრო გულახდილად ვისაუბრებთ. მე შეიძლება რამეში გამოვადგეთ. დამე მშვიდობისა... დამე მშვიდობისა, მოძღვარო. კარგად იყავით და თქვენ ღმერთს გადაეცით, რომ შავკანიანების მიმართ მეტი ლმობიერება გამოიჩინოს.

მერე მარცხნივ მოტრიალდა და თავქვე ჩაუყვა გორაკს, იქითკენ, სადაც პატარა სინათლეების წყება მოჩანდა.

— მაქო კარგი კაფრია, — შენიშნა მოძღვარმა. ლენიმ ხმის კილოში უპირატესობის გრძნობა დაიჭირა.

მართალია, მაქო განათლებული კაცია, მაგრამ კაფრია და ამიტომ წერა-კითხვის უცოდინარი მოძღვარი, ისევე როგორც, ყოველი ფერადკანიანი სტილველში, მაქოზე მალა დგას, რადგან ფერადკანიანები არიან! მოძღვარს ამაზე, რა თქმა უნდა, შეგნებულად არც უფიქრია. ეს რომ სავსებით ჩვეულებრივი, ბუნებრივი ამბავია და ეჭვიც არავის შეჰპარვია, — ისევე, როგორც დიდ სახლში და ახლომახლო ფერმებში მცხოვრები თეთრკანიანების ბუნებრივ უპირატესობაში. ბუნებრივი იყო ისიც, რომ არ შეიძლებოდა ლენის თეთრებზე მეტი სცოდნოდა, ყოველ შემთხვევაში შეიძლება მხოლოდ იმდენი სცოდნოდა, რამდენიც თეთრკანიანს. მოძღვარმა ხომ ასე თქვა.

ლენის გაახსენდა, რასაც ფიქრობდა მოძღვრის მოსვლამდე, როცა ცდილობდა წარმოედგინა სელიას სახე. მაშინ თვითონაც იგრძნო ამ ცრურწმენის არსებობა თავის სულში. სცადა კიდევაც თავიდან მოეშორებინა, მაგრამ იცოდა, რომ ცდა ამაო იყო. იგი გრძნობდა თავის უპირატესობას, გრძნობდა, რომ თანასოფლელებისაგან გამოირჩეოდა. ეს განსაკუთრებით მაშინ იგრძნო, როცა იმ ორმა გოგომ ჩაუარა გვერდით და გაეპრანკნენ. მაგრამ ისინიც ხომ ფერადკანიანები, თავისიანები იყვნენ! ხანდახან თავისი დედის მიმართაც კი გრძნობდა უპირატესობას. რა გრძნობაა ნეტავი ეს? ან რატომ არის ასე?

მაქოც განათლებულია, მაგრამ მათ შორის მაინც რაღაც განსხვავებაა. ლენიმ იცოდა ამ განსხვავების არსებობა. რა საჭიროა თავის მოტყუება. მაქო შავკანიანია, თვითონ კი ფერადკანიანი, მაგრამ მაინც არ სწამდა თავისი „თეთრი სისხლის უპირატესობისა“, რომელიც მის ძარღვებში ჩქეფდა. მან დღეს

დილით სადგურზე უკვე იგემა ეს უპირატესობა, მაგრამ როცა წელან მაქოს პირდაპირ იდგა, სათქმელი არაფერი აღმოაჩნდა. მას ოდნავ რცხვენოდა კიდეც, რომ შავკანიანის გვერდით იდგა, სასირცხო აბა რა იყო, მით უმეტეს, რომ ვერავინ დაინახავდა, მაგრამ მაინც რცხვენოდა და ერიდებოდა. უცებ ლენიმ წარმოიდგინა, როგორ შერცხვებოდა, სელიას რომ გაეცნო დედამისი, ის ზალხი და ის ადგილი, სადაც თვითონ დაიბადა.

— მაგრამ ეს ხომ უსამართლობაა! — აღმოხდა მას.

— რა, შვილო ლენი? — შეეკითხა მოძღვარი.

— არაფერი, მამაო. ეს ისე, ჩემს თავს ველაპარაკებოდნოხუცმა ასანთს გაჰკრა და ჩიბუხი მოჰაჩა.

— ზეიმი სადაც არის დაიწყება, — თქვა მოხუცმა. — მე მისასალმებელი სიტყვა უნდა წარმოვთქვა, ჩავალ ახლად მოვამზადებ, წამომყვები?

— არა, ცოტა ხანს კიდევე დავრჩები აქ.

— იცოდრე ძალიან ნუ დააგვიანებ.

— არა, მამაო, მალე დავბრუნდები.

მოხუცი მოტრიალდა და სოფლისკენ დაეშვა. მალე იგი სიბნელეში შთანთქა. დაბლა სტილველდში ის ერთადერთი კოცონი ჯერ კიდევე ესროდა ნაპერწკლებს წყვდიადის მორევს. გორაკის მეორე მხარეს კი ერთი-ორი პაწაწინა კოცონი მართალია ჩამქრალიყო, მაგრამ დანარჩენები თითქოს კიდევე უფრო შეუპოვრად ებრძოდნენ უკუენეთ სიბნელეს, ფიდრე სტილველდში დანთებული კოცონი. მთლად წყვდიადში შთანთქმულიყო ის ადგილი, სადაც ლენი იდგა.

ლენი ბალახებში ჩაჯდა, პაპიროსი ამოიღო და მოუკიდა.

— სიფრთხილე მმართვეს, — გაიფიქრა მან, — დიდი სიფრთხილე. ცხოვრება არც ისე ადვილი ყოფილა თურმე. უნდა დავძლიო გრძნობა, რომ თითქოს მათგან განვსხვავდებოდეთ, თორემ შემამჩნევენ და არ იქნება ლამაზი.

— ნეტა ვიცოდრე, რას აკეთებს ახლა სელია, — ზმამალა წამოიძახა ლენიმ და ცას შეხედა. მოენატრა სელია. იცოდა მოენატრებოდა, მაგრამ საოცარი, არავითარ ტკივილს არ განიცდის დაშორების გამო. ეგონა კი, რომ დაიტანჯებოდა. მხოლოდ ესაა, სიმარტოვეს გრძნობს.

უდაოდ სწორად მოიქცა, რომ შინ დაბრუნდა. აქ იგი ხალხს სჭირდება. რამდენი რამაა გასაყეთებელი მათთვის. რამდენ რამეში სჭირდებათ მისი დახმარება.

„შენს სამშობლო ქვეყანაში, სვარც, ბევრს ჯერ კიდევ არ დაუწყია ადამიანური ცხოვრება. შენი ხალხი მხოლოდ და მხოლოდ სულდგმულობს, კი არ ცხოვრობს. შენისთანა ახალგაზრდები უნდა დაუბრუნდნენ მათ, რომ შეუქმნან ცხოვრების, ზრდისა და განვითარების პირობები, ვით ეს შეპყვრის საზოგადოებრივ არსებათ. ეს თუ მოხერხდა, ისინი იგრძნობენ სიცოცხლის ძალას, რომელიც შეძრავს არა მარტო შენს ქვეყანას, არამედ მთელ მსოფლიოს. თუ ჩემს დარიგებას რაიმე ფასი აქვს, მაშინ დაუბრუნდები შენს ხალხს, რომ ადამიანური ცხოვრება ასწავლო“. ასე არიგებდა წამოსვლის წინ ლენის მოხუცი შიმიდი. შიმიდი ცოტა უცნაური, მაგრამ ბრძენი გახლდათ. იგი ავსტრიელი ებრაელი იყო, რომელიც სამშობლოდან განედევნათ. ლენის გაელიმა. პაპიროსი მოქაჩა — თურმე ჩამქრალიყო.

— უთუოდ შევასრულებ თქვენს დარიგებას, პროფესორო! — ჩაილაპარაკა ლენიმ ხმამაღლა და ასანთს დაუწყო ქებნა ჯიბეში.

— ვინ არის მანდ? — გაისმა უცებ ქალის ქედმაღლური და ამასთანავე შიშნარევი ხმა.

ლენი წამოხტა და მიმოიხედა. დარწმუნებული იყო, რომ მის მეტი გორაკზე არავინ იქნებოდა.

— ვინ არის?! — გაისმა ისევ, ამჯერად უფრო ზვიადად, ვიდრე შიშნარევად. იქვე ძაღლის ყრუ ღრენაც მოისმა.

ლენი სიბნელეს დააშტერდა, მაგრამ ვერაფერი შენიშნა:

— თქვენ ვინლა ხართ? — იკითხა ლენიმ.

კარგა ხანს სუფევდა ღუმილი, რომელსაც მხოლოდ ჯაჭვის ხმაური არღევდა; რამდენიმე ნაბიჯის მოშორებით ძაღლი საბელს ქაჩავდა და ლენისკენ მიიწევდა.

— თუ არ გითქვიათ ვინა ხართ, ახლავე ძაღლს მოგიტყუებ, — განაცხადა ქალმა, მაგრამ მის ხმას დამაჯერებლობა აკლდა.

ლენის საკმაოდ სასიამოვნო ეჩვენა ხმა და გაელიმა.

- გნებდებით, რადგან თქვენ ძალლითა ხართ.
- თქვით, ვინა ხართ?
- მე არ დაგპირებოვართ, გეტყვით-მეთქი.
- ახლავე ძალს მოგისევთ.
- ვერა, ვერ გაბედავთ.
- რატომ? — თავისდა უნებურად, ვიღრე თავის შეკავებას მოასწრებდა, წამოსცდა უცებ ქალს.
- იმიტომ, რომ არ გეშინიათ ჩემი და არც ბოროტი ხართ, ხმის კილოზე ვხედები ამას.
- რა მიხვედრილი ბრძანებულხართ.
- 'აი, უკვე მეგობრულადაც დამელაპარაკეთ. — მცირე ხნით ისევ დუმილი ჩამოვარდა. ლენიმ რაღაც მოძრაობა შენიშნა.
- უკვე მიდიხართ? — იკითხა მან.
- დიახ.
- ძალიან გთხოვთ, მითხარით, ვინა ხართ?
- ამჯერად უფრო ხანგრძლივი სიჩუმე ჩამოვარდა. ლენიმ უკვე დაჰკარგა იმედი, რომ პასუხს ეღირსებოდა, მაგრამ სწორედ ამ დროს დაილაპარაკა ქალმა.
- მე სარი ვილერი გახლავართ, — თქვა მან საკმაოდ მეგობრულად.
- ვილერი? — გაიმეორა ლენიმ.
- დიახ, ვილერი. მე აქვე ახლოს ვცხოვრობ. ჩვენს სახლს დიდ სახლს ეძახიან.
- ა! — წამოიძახა ლენიმ.
- თქვენ კი ვინ ბრძანდებით?
- მე ლენი სვარცი გახლავართ. ჩემი და თქვენთან მუშაობს.
- თქვენ... ლენი სვარცი?... მერედა აგრე მელაპარაკებით!
- როგორ?
- როგორ და თითქოს ჩემი თანასწორი იყოთ... ევროპელი...
- თქვენზე უარესი რითი ვარ? ან განა ფერადკანიანები სხვანაირად ლაპარაკობენ ვიღრე ევროპელები?
- ახი არ იქნება, ძალლი მოგისიოთ.

ლენიმ მოულოდნელად იფეთქა. ბრაზი ყელში მოაწვა.

— ვერა, მაგას ვერ გაბედავთ. თქვენი გული ჭერჭეროვით არც ისე გაქვავებულა, რომ ბუნებით კეთილ სულს სძლიოს. თქვენი ავი ზნე ისევე ბუნებრივია, როგორც თქვენი ინსტინქტური გულკეთილობა. — ლენის ხმაში სიმკაცრე ისმოდა.

— თქვენ, — ქალს ყელში ეჩხირობოდა სიტყვები, — თქვენ...

— განაგრძეთ, ნუ გერიდებათ, თქვით — „შავკანიანო ნაბიჭვარო“ — ამისი თქმა გინდათ, ხომ?

— ტყუით, ვილაცა მხეცი ყოფილხართ.

სიჩუმე ჩამოვარდა. ლენიმ აკანკალებული თითებით პაპიროსს მოუყიდა.

— რაო, ჭერ არ აპირებთ ყვირილს? თუ, როცა სახლს მიუახლოვდებით, მაშინ მორთავთ — მიშველეთ! ვითომდა შავკანიანი ნაბიჭვარი გაუპატიურებას გიპირებდათ.

იქ, სადაც ქალი იდგა, ლენიმ სწრაფი მოძრაობის ხმა გაიგონა. შემდეგ რაღაც მოხვდა მკერდზე. ეს სქელი ხელჯოხი იყო.

ლენი იდგა ჯოხით ხელში და ესმოდა თანდათან როგორ წყდებოდა მიმავალი ქალისა და ძაღლის ფეხის ხმა სიბნელეში. ტანში ჟრუანტელმა დაუარა და თუმცა საკმაოდ გრილოდა, შუბლიდან ოფლის წვეთები მოიწმინდა. მერე პაპიროსის ნამწვი ფეხით გასრისა, მოტრიალდა და წყნარად დაეშვა სტილველდისაკენ, სადაც ერთადერთი კოცონი კვლავინდებურად ბრიალებდა.

IV

— აი, ჩვენი სასიქადულო ახალგაზრდაც, — თქვა მოძღვარმა და ლენის მკლავში ხელი წაავლო. — სწორედ ახლა ვფიქრობდი კაცი ამომეგზავნა მაღლა გორაკზე შენს დასაქმებულად.

დედამისიც მაშინვე მის გვერდით გაჩნდა, მკლავზე ხელი

მოჰქიდა, კოცონის გვერდით გაატარა და გაუძღვა გრძელი მაგიდისაკენ, რომელიც სასმელ-საჭმელით იყო სავსე. გარს ხალხი შემოეხვიათ: ქალი თუ კაცი, გოგო თუ ბიჭი, მოხუცი თუ ნახევრად ტიტლიკანა, მუცელგამობერილი პატარა ბალები; ვინ შესციცინებდა, ზოგი ხელს ართმევდა, ზოგიც ხელს უთათუნებდა.

ხალხი მხიარულად ყაყანებდა და ხმამაღლა იცინოდა, მაგრამ ლენიმ შენიშნა, რომ მათ მხიარულებას რაღაც სიყალბე დაჰკრავდა. რატომღაც არა ჰგავდა ნამდვილ მხიარულებას და გუნება წაუხდა.

მოგიზგიზე ცეცხლის ალი აპობდა წყვედიად, სადაც უგზო-უკვლოდ იკარგებოდა მოწითალო, პატარა ნაპერწკლები. გარშემო კი, ამ ყაყანის, მოგუგუნე ცეცხლის სისინისა და ტყაცუნისა, ყალბი, ნაძალადევი მხიარულებისა და ნერვიულ შეძახილთა მიუხედავად, ღამის საშინელი დუმილი ჩამოწოლილიყო. ამ დუმილს ვერაფერი არღვევდა; ხმაური კი პირიქით კიდევ უფრო აღრმავებდა მას.

— აგერ იქით მიდი, ლენი, — მიმართა დედამისმა და გრძელი მაგიდის ბოლოსკენ გაუძღვა.

მოძღვარი მათ პირდაპირ დაჟდა. მაგიდის გარშემო ხალხი შემჭიდროვდა. ლენიმ დედას გაუღიმა, მის პირდაპირ მოძღვრის გვერდით რომ ჩამომჯდარიყო. მოხუცს თბილი და თავმდაბლური სიხმაყით უბრწყინავდა თვალები ცეცხლის შუქზე.

მოძღვარი წამოდგა და ორივე ხელი ზემოთ ასწია. სტილველდის ფერადკანიანთა თემში სიჩუმე ჩამოვარდა, რომელიც ღამის მყუდროებას სავსებით შეერწყო. ყველამ მოხუცს მიაპყრო თვალი.

მოძღვარმა დაბალი და გულიდან მომდინარე ხმით მოუთხრო ხალხს თავისი ლოცვის შესახებ, რომელიც ბოლოს და ბოლოს ყურად იღო უფალმა ღმერთმა. მოძღვარი ლაპარაკობდა, ფერადკანიანები იმიტომ არიან ამ დღეში, რომ წერა-კითხვა არ იციანო; ბევრად გაუუმჯობესდებათ მდგომარეობა, როცა წერა-კითხვას ისწავლიანო; ლენი მთელი თავისი სიბრძნით ჩამოვიდა სოფელში, რათა მათ წერა-კითხვა ასწავ-

ლოს და ასე, რომ მალე უკეთ ექნებათო საქმე. მოძღვარი თვითონ პირველი აპირებდა ჩაწერილიყო ლენის მოწაფედ, რადგან არა მარტო ახალგაზრდებს, მოხუცებსაც უნდა ესწავლათ. მოძღვარმა აუწყა მრევლს: დიდი გულმხურვალებით უნდა შეესწიროთ მადლობა უფალს, რომ ჩვენი წიალიდან აღმობრწყინდა ახალი შუქი, რომელიც ფერადკანიან სტილველდელების უკუღმართ ბედს წაღმა დაატრიალებსო. თურმე მოძღვარი მუდამ შურის თვალით უყურებდა მიუზობელ კაფრებს მაქოს კრალიდან, რომელთაც სკოლაც ჰქონდათ და მასწავლებელიც ჰყავდათ. მაგრამ ახლა უკვე სხვა ამბავია. ამიერიდან ისინი უჩვენებენ სეირს კაფრებს! და რადგან ასეა, დაე, მათ სვან და ჰამონ, იმღერონ, იცეკვონ და იმხიარულონ. მათაც გაუთენდათ ბედნიერი დღე...

დღედაბრებმა საქმელი მაგიდაზე დაახვავეს. მოძღვარმა სუფრა აკურთხა და ყველა სმა-ჰამას შეუდგა.

ლენიმ უცებ იგრძნო, რა მძიმე ვალი იდო კისერზე. ეს ხალხი ფიქრობდა, რომ ლენი მათ ბედ-იღბალს მთლიანად შეცვლიდა, როგორც კი წერა-კითხვას შეასწავლიდა. თვით მას, რა თქმა უნდა, ასეთი რამის არ სჯეროდა, მაგრამ ნეტავ რას შეეძლო შეეცვალა მათი ბედი? დემონსტრაციების მოწყობა აქ შეუძლებელია. რას გახდები ერთი მუჰა ხალხით. მაშ, რა შეეძლო გაეკეთებინა წერა-კითხვის სწავლების გარდა?

ლენიმ თავიდან მოიშორა ეს აბეზარი კითხვები და ხალხს გადახედა, მას თანდათანობით აგონდებოდა ზოგიერთი სტილველდელი. აი, იმ მხიარულ და მრუში შესახედაობის ქალს, განიერი თეძოები და მსხვილი ყვრიმალის ძვლები რომ აქვს, ფიეტა ჰქვია, ძნელი იყო მისი ზნოვანების გამოცნობა. ამდენ ხალხში ფიეტა ყველაზე უდარდელი ჩანდა. ლენიმ ის ჯერ კიდევ დღისით შენიშნა გზის გადაღმა ქოხთან. ალბათ, იქ თუ ცხოვრობს. ლენი თვალყურს ადევნებდა ფიეტას, რომელსაც თავი გვერდზე გადაეგდო და გამომწვევად იცინოდა. ორი ყმაწვილი კაცი თავს დასტრიალებდა მას. ეჭვი არ იყო, ფიეტა თავის მახეში აბამდა და ძალიან სიამოვნებდა. ლენიმ შენიშნა, რომ რამდენიმე დღედაბერი თავის ქნევით და ათვალწუნებით უყურებდა ფიეტას და გულში ჩაეცინა.

მეიბლმა ძმას მკლავზე მოჰკიდა ხელი.

— ეგ ფიეტაა, — უთხრა მან, — ეგეც იყო კეიპტაუნში, ლამაზი ქალია.

— ეტყობა მხიარულია, — თქვა ლენიმ.

— ფიეტა ყოველთვის მხიარულ გუნებაზეა.

— ყოველთვის?

— ჰო, ყოველთვის. ფიეტას დადგრემილს ვერ ნახავ, სულ იცინის. აქაურებს არ უყვართ, მაგრამ ფიეტა ამას აინუნშიაც არ აგდებს.

— რატომ?

— იმიტომ, რომ ანგარიშს არავის უწევს.

— ამას კი არ გეკითხები, სულელო. რატომ არ უყვართ-მეთქი?

მეიბლს ფხუკუნი წასკდა და აქეთ-იქით მიმოიხედა, ყურს ხომ არავინ მიგდებდა. მერე ჩურჩულით უთხრა ძმას:

— რამდენჯერაც კეიპტაუნიდან დაბრუნდა, ბავშვი ეყოლა. ახლა უკვე ოთხი ბავშვი ჰყავს.

ლენიმ ღიმილი ძლივს შეიკავა, — მერედა რა არის ამაში ისეთი?

მეიბლი გამხიარულდა. — საქმე ის არის, რომ ფიეტამ არც ერთი ბავშვის მამა არ იცის, ვინ არის... ერთხელ ჩემი ყურით გავიგონე დეიდა ანიმ რომ უთხრა დედას: ბავშვები სულ სხვა-დასხვა მამაკაცებისაგან ჰყავს, და ფიეტამ ისიც კი არ იცის, რომელი რომლისგან არისო. ერთი გენახა, როგორ შესჩიოდა დეიდა ანი დედაჩემს: „დაო სვარც, ნეტავი ისეთი რა ცოდვა ჩავიდინე, რომ უფალი ღმერთი ასე მსჯის? — მაგრამ დეიდა ანის მაინც უყვარს შვილიშვილები, ლენი, ძალიან უყვარს. ისე უყვარს, რომ მგონი დეიდა ანისათვის ნამდვილი ბედნიერებაა, როცა ფიეტა ახალი ბავშვით ბრუნდება ხოლმე კეიპტაუნიდან.

— მერე ფიეტა რას ამბობს ამაზე? — იკითხა ლენიმ.

მეიბლმა დოინჯი შემოირტყა და სიცილით ჩაბეირდა.

— უცნაური ქალია, — თქვა მან, — დედაჩემს კი არ უთხრა და ზოგჯერ ფიეტა და რამდენიმე გოგო მოხუცი ებრაელის დუქნის უკან შევიკრიბებით და ათას რამეს გვიყვება ხოლმე. — მერე იყუჩა, სიცილისაგან თვალებზე მომდგარი ცრემლი შეი-

მშრალა და ისევ განაგრძო:—ფიეტა ამბობს, რომ თუ მამაკაცი ლამაზი და ჰკვიანია, ამასთანავე იცის როგორ მელაპარაკოს და თავი მომაწონოს, ასეთ კაცთან პირდაპირ თავს ვერ ვიკავებო. იგი გაიძახის, რომ...

— კმარა, მეიბლ, საკმარისია, — შეაწყვეტინა ლენიმ და ისევ ფიეტასკენ გაიხედა. ფიეტამ თავის ორ თაყვანისმცემელს თავი გაართვა და ლენის შეხედა. მოციმციმე თვალებიდან სიცილი ბაგეზე ჩამოედვარა. ლენის გაუღიმა, ელვარე კბილები გამოაჩინა. ეს ისეთი თბილი, მეგობრული ღიმილი იყო, რომ ლენიმაც უნებურად ღიმილით უბასუხა.

უცებ გიტარა და ჰარმონიკა დაუკრეს, ხალხი უფრო მეტად ახმაურდა, გამოცოცხლდა და ცეკვა დაიწყო.

— მოდი ჩვენც ვიცეკვოთ, — მიმართა მეიბლმა ლენის და ხელი წაავლო.

— არა, ჯერ არა.

— ოპ, კარგი ერთი, წამო, წამო...

— ცოტა ხნის შემდეგ ვიცეკვოთ. ჯერ სხვების ცეკვას მიზღვრავთ.

— მთელი საღამოა უყურებ... — მეიბლმა უცებ ლაპარაკი შეწყვიტა და ლენის მკლავზე მოუჭირა ხელი.

— რა დაგემართა?

— ვაიმე, ლენი, ჩვენსკენ მოდის.

ლენი მოტრიალდა და მათკენ მომავალ ფიეტას მოჰკრა თვალი. სხვებმაც შენიშნეს. მოძღვრის გვერდით მჯდარი მისის სვარცმა წამოიწია, მაგრამ მოძღვარმა მკლავში ხელი მოჰკიდა და შეაკავა. ხანში შესულმა რამდენიმე წყვილმა ცეკვა შეწყვიტა. დაფეთებულმა მეიბლმა არ იცოდა საით გაქცეულიყო, თან დარჩენაც სურდა.

ხალხი აქა-იქ უკვე გამწარებული ჩურჩულებდა: ფიეტა ცუდი ყოფაქცევის ქალია, როსკიპი. აბა, რა უფლებით მიდის ლენისთან სალაპარაკოდ? ნუთუ სულ აღარა აქვს სირცხვილი? ზოგი კი უბრალოდ ცნობისმოყვარეობას იჩენდა. ვნახოთ, რა სერიოზული მოხდებაო: ლენი ნასწავლი კაცია და ნეტავი როგორ მოიქცევა?

ფიეტამ მოღიმარი თვალებით, ფართო თქმობის რხევით

და დინჯი, მედიდური სიარულით ჩაუარა ხალხს გვერდზე და ლენის წინ გაჩერდა.

— გამარჯობა, — მიესალმა იგი.

— გაგიმარჯოს, ფიეტა, — მიუგო ლენიმ.

ფიეტამ გაიღიმა და ცალი წარბი ასწია:

— მაშ, მეიბლი ჩემს შესახებ უკვე გელაპარაკა?

— გელაპარაკა.

ფიეტა მეიბლს მიუბრუნდა და მკლავზე ხელი მოუცაცუნა.

— მოუსვი აქედან, მეიბლ, შენს ძმასთან ლაპარაკი მინდა. დედაშენსაც გაუხარდება, თუ მოგვშორდები.

მეიბლი ყოყმანობდა.

— წადი, წადი, მეიბლ, — უთხრა ლენიმაც.

მეიბლი წავიდა. უცებ მას ვიღაც ყმაწვილმა ხელი ჩააგლო და საცეკვაოდ გაიტაცა.

ფიეტას თვალებში ჯერ კიდევ ცდუნება გამოკრთოდა; ჯაცს ისეთი შთაბეჭდილება რჩებოდა, თითქოს ეს მას თავის-და უნებურად მოსდისო, თითქოსდა არ შეეძლო არ ეცდუნებინა მამაკაცი თავისი მწველი ცეცხლით, რომელიც მასში ღვოიდა და ცოტაოდენი ჭკუა და მიხვედრილობა იყო საჭირო, რომ იგი დაგესაკუთრებინა.

— რატომ დაბრუნდი სტილველდში? — ჰკითხა მან დაბალი, ჩახრინწული ხმით.

— ჩამოჯექი, — შესთავაზა ლენიმ.

ფიეტა ჩამოჯდა, ლენიმ პაპიროსს მოუკიდა.

— რატომ მეკითხები?

— იმიტომ, რომ მინდა ვიცოდე. რა გინდა აქ? რას უპირებ ამ ხალხს?

— მინდა დავეხმარო.

— რატომ?

— იმიტომ, რომ ეს ჩემი ხალხია.

— მერედა შენ რა?.. კეიბტაუნში მეც ვყოფილვარ. მე არც ისე სულელი ვარ, თქვი სიმართლე, რა გინდა მათგან?

— არაფერი არ მინდა-მეთქი, ფიეტა. უბრალოდ მინ-

და დავებმარო, მინდა გავანათლო, ეს მინდა სულ, მეტი არა-
ფერი.

— მათ რომ ფული არა აქვთ, ლენი სვარც!

— ვიცი.

— არც არაფერი აბადიათ, რომ სამაგიერო გადაგიხადონ.

— ზომ გითხარი, მაგათი არაფერი მინდა-მეთქი.

— შენზე აღრე სხვებიც მინახავს განათლებული ხალხი,
ლენი სვარც!

— მე სიმართლე გითხარი. ნუთუ არ გესმის, რომ კაცს
შეიძლება სურდეს ემსახუროს ხალხს მხოლოდ იმიტომ, რომ
ეს მისი ხალხია? სტილველდებები კი, ფიეტა, ჩემიანები
არინ, ჩემი ხალხია.

— კეიბტაუნში შენი ცოდნით ქვეყნის ფულს გააკეთებ.

— მართალია, მაგრამ მე აქ დავიბადე!

ფიეტამ წამით თვალი თვალში გაუყარა. მის მზერაში
ვნების და ცდუნების გარდა კაცი სხვა რამესაც დაიჭერდა.
მერე თანხმობის ნიშნად თავი დაუქნია.

— მჭერა, — თქვა მან წყნარად, — შეიძლება ეცდები,
მაგრამ მჭერა შენი. მგონი, მართლა კარგი გინდა მათთვის,
ლენი სვარც, და ძალიან მოხარული ვარ. ძლივს შევხვდი ერთ
ნასწავლ კაცს, რომელიც არამზადა არ არის.

— რატომ, სხვაც ბევრია...

— არ ვიცი, მე მათ არ შევხვედრივარ, აი, შენ კი შეგ-
ხვდი... მაგრამ, ყური მიგდე, შენ უკვე იცი, რა აზრისაა ხალხი
ჩემზე. მე მათ კახა და მეძავი ვგონივარ. ეს მათი ბრალი
როდია. მათ არ ესმით, არ შეუძლიათ გაიგონ, რა ტრიალებს
ადამიანის გულში. ყველა თითს იშვერს ჩემსკენ, მაგრამ მათ
არ გაეგებათ ამ ქვეყნის ავი და კარგი. მე კი მესმის. ამიტომ
მთელი ძალ-ღონით შევებრძოლები და მოვკლავ კიდეც ვინც
ბოროტებას, ან უბედურებას მოიტანს ჩვენში... წადი, დაბ-
რუნდი, ლენი სვარც. წადი, დაუბრუნდი შენს მშვენიერ
გოგოს, რომელზედაც მეიბლი მელაპარაკებოდა, აი, სურათიც
რომ გაქვს. განათლება ჩვენს ხალხს არაფერ სიკეთეს არ მოუ-
ტანს. ახლა ისინი მცირეთიც კმაყოფილდებიან, მათ ბევრი
რამ აკლიათ, მაგრამ თავისებურად მაინც ბედნიერნი არიან.

მათ თავისი პატარა ღმერთი ჰყავთ, პატარა ეკლესია, საკუთარი პატარა მოძღვარი და თავს ბედნიერად გრძნობენ. მაგრამ თუ შენ ცოდნას მისცემ მათ, მაშინ ამ პატარა ბედნიერებასაც დაჰკარგავენ.

„თუ განათლება მიიღეს, მაშინ ისეთ რამეებს მოისურვებენ, რაც ადრე არც მოაფიქრდებოდათ, მოინდომებენ უფრო მეტ და კარგ საკმელებს და კიდევ ათას რამეს. ბოლოს იმასაც იტყვიან, რომ თეთრკანიანები არაფრით მათზე უკეთესნი არ არიან. და ეს კი, უეჭველია, უბედურებას გადაჰკიდებს.

„ასეთი რამ ერთგან უკვე ვიხილე ჩემი თვალით, ლენი სვარც, და არ მინდა აქაც განმეორდეს იგივე. ჩემი ხალხია და მიყვარს ის. ამიტომ გთხოვ, წახვიდე აქედან, ლენი სვარც“.

ლენი გაოგნებული იყო: რამდენი რამ იცოდა ფიეტამ. სიტყვებით გამოხატა ის, რასაც ლენი ბუნდოვნად გრძნობდა. ფიეტა კი ყოველივეს ნათლად ხედავდა, — მაგრამ ფიეტა, რა თქმა უნდა, ცდება, გაქცევით საქმეს ვერ უშველი.

გასაოცარია, მოძღვარს ჰგონია, რომ განათლება თავისთავად გაუადვილებს ხალხს ცხოვრებას. ფიეტას აზრით კი — უბედურებას მოუტანს. ვინ არის მართალი და ვინ მტყუანი? ან თვითონ როგორღა მოიქცეს?

— კარგად იფიქრე, ლენი სვარც.

— ჩემი აზრით, შენ ცდები, ფიეტა. განათლება მარტო იმას კი არ ნიშნავს, რომ ადამიანს უფრო მეტი მოთხოვნილება ჰქონდეს.

— მართალია, მაგრამ იგი ხელს უწყობს ამას და საბოლოოდ უბედურებას დაატეხს ხოლმე თავს. მოდი, ნუ ვიკამათებთ. დარწმუნებული ვარ, განათლება არავითარ სიკეთეს არ მისცემს ჩვენს ხალხს. შენი ჩამოსვლა მხოლოდ უბედურებას მოგვითანს. გთხოვ, წახვიდე აქედან.

მოხუცი შიმღი ამბობდა, ფერადკანიანები კი არ ცხოვრობენ, არამედ არსებობენო, აქ კი ფიეტა ჩასციებია: ხელს ნუ ახლებს ხალხს და ასეთსავე ყოფაში დატოვებო. არა, ასეთ რამეზე ვერ დასთანხმდება; ლენიმ სახეში შეხედა ფიეტას და უარის ნიშნად თავი გაუქნია.

— არსადაც არ წავალ, ფიეტა. დავრჩები და გავაყეთებ იმას, რაც სწორად მიმაჩნია... მაგრამ ძალიან მიხარია, რომ შენთან ვილაპარაკე. ამის შემდეგ შევეცდები ყველა დავარწმუნო, რომ შენ კარგი ადამიანი ხარ...

— მოგვლავ კიდევ, რომ გაბედო, — ვითომ არაფერიაო, ისე უპასუხა ფიეტამ. მერე წამოდგა და ლენის გაშორდა. ლენი მისჩერებოდა ფიეტას გამართულ წელს, მის მოქანავე, ფართო თეძოებს, სანამ იგი კოცონის მეორე მხარეს არ მიეფარა.

რა უცნაური ქალია, ვერაფერს გაუგებს კაცი. ლენის ნამდვილად არ ესმოდა ფიეტასი. ფიეტა არაფრად არ აგდებდა და არ ედარდებოდა, რას ლაპარაკობდნენ მასზე, მაგრამ, დახეთ, თურმე რა გულწრფელად ჰყვარებია ხალხი და რაც შეუძლია, სურს დაეხმაროს მას.

— უცნაური ქალია! — ხმამაღლა აღმოხდა ლენის.

— არა, ცოდვილი ქალია, — შეუსწორა ლენის უკან მდგომმა მოძღვარმა.

ლენი მოტრიალდა და რაღაცის თქმა დააპირა, მაგრამ მერე მხრები აიჩეჩა და ისევ დუმილი არჩია, ამ დროს მასთან მივიღი მივიდა, მკლავში ხელი გაუყარა და სთხოვა მასთან ეცეკვნა.

— რას გელაპარაკა ფიეტა? — ჰკითხა მეიბლმა ცეკვის დროს.

— არაფერს.

— გეხვეწები, მითხარი, ლენი.

— სათქმელი არაფერია, მეიბლ.

— მაშ, ამდენ ხანს რას ლაპარაკობდი?

— კარგი, გაჩუმდი, გეთაყვა.

მეიბლმა სახეში შეხედა. — გაგაბრაზა?

— გაჩუმდი-მეთქი, მეიბლ!

დაძმა უხმოდ განაგრძობდნენ ცეკვას, სხვებიც ცეკვავდნენ, ხარხარებდნენ და ტიტივებდნენ. კოცონს შეშა მიუმატეს. ცეცხლის ენები ტკაცატკუტით მიიწეოდა ზევით, წყვდიადისკენ. მხიარულად გრიალებდა მუსიკა. იქვე ბნელ კუთხეში რამდენიმე მამაკაცი შეკრებილიყო და მალულად სვამდა

ლუდს. ირგელივ ახალგაზრდა ქალების სიცილ-ხარხარი ისმო-
და.

მოძღვარი და მისის სვარცი ერთმანეთის გვერდით ჩამო-
მჯდარიყვნენ და სიამაყის, ბედნიერების გრძნობით სავსენი
თვალს ადევნებდნენ მოცეკვავე დაძმას.

უცებ ვილაცა გოგონამ მეიბლს მოაწორა ლენი და თეი-
თონ დაიწყო მასთან ცეკვა. ამის დანახვაზე მოძღვარს გაეცინა
და მისის სვარცს მიუბრუნდა:

— ჩვენს გოგოებს მხოლოდ შენს შვილზე უჭირავთ თვა-
ლი, მისის სვარც.

— კოხტა ბიჭია, — გამოეხმაურა დედაბერი.

— ჰო, — დაეთანხმა მოძღვარი. — სწორედ ბედნიერი იქ-
ნება ეს ქალი, ვინც მაგას წაჰყვება... მართლა, გადმომცეს,
რომ კეიბტაუნიდან ვილაც ქალის სურათი ჩამოუტანია.

— ეს სულ მატრაკვეცა მეიბლის ოინებია, — წამოიძახა
დედაბერმა.

— ამბობენ ძალზე ლამაზიაო, — განაგრძო მოძღვარმა.

— ძალიან, — დაეთანხმა დედაბერი.

— როგორ გგონია, ხომ შეიძლება იმ ქალს დაუბრუნდეს
ისევ?

— არა, რატომღაც არა მგონია...

— ხომ იცი, განათლებულ კაცს შეიძლება ძალიან მოს-
წყინდეს აქ და...

— რა ვიცი, არა მგონია, რომ ჩვენგან წავიდეს.

— თუკი ასეა, ძალიან მოხარული ვარ, დაო.

მოულოდნელად დედაბერმა მკლავზე ხელი წაავლო მო-
ძღვარს და სახეში შეხედა.

— მითხარით, მამაო... როგორ ფიქრობთ, ვუთხრა მამამი-
სის შესახებ? მისი ნამდვილი მამის შესახებ?

დიდხანს სდუმდნენ. მოძღვარმა თავი ძირს დახარა და
თვალები დახუჭა. დედაბერი შეშფოთებული ადევნებდა
თვალს.

ბოლოს მოძღვარმა თავი ასწია. მის თვალებში სათნოება
გამოკრთოდა.

— თქვენ პატიოსანი ქალი ხართ, დაო სვარც. მე მგონი,

არ არის საჭირო, რომ უთხრათ. თქვენ ისედაც ბევრი იტან-
ჯეთ. იმათგან, ვინც ეს ამბავი იცოდა, ზოგი ცოცხალი აღარ
არის, ზოგსაც უკვე დავიწყებული აქვს... მაშ, ჩვენც ვცადოთ,
ყოველივე ეს დავიწყებას მივცეთ!

— გმადლობთ, უფალო, — წაიდუღუნა დედაბერმა და
ამოიოხრა.

— ოღონდაც, მადლობა უფალს, დაო, ეს თქვენმა ტანჯ-
ვამ შვა შუქი, რომელიც მალე მთელ ჩვენს ველდს გაანათებს.
ამაოდ არ ჩაუვლია თქვენს ტანჯვას, დაო.

— ლენი პირწავარდნილი... ხომ არაფერი დაშავდება მა-
მაო, რომ ვთქვა, ლენი პირწავარდნილი მამამისია-მეთქი.

— რა თქმა უნდა, არა, დაო სვარც.

— გამოხედვა გინდა, ლაპარაკი თუ თავდაპერა, ყველა-
ფერი მისია. თითქოს სცნობოდეს ცხონებული. ჩვენი არაფე-
რი სცხია. ხომ ამჩნევთ, მამაო, ამას? — მოხუცის ხმაში ნალვ-
ლიანი მუდარა ისმოდა.

მოძღვარმა ხელზე მოუთათუნა: — დაწყნარდი, დაო, ნუ
ღელავ, ასაღელვებელი არაფერია.

— რა კეთილი ხართ, მოძღვარო.

უცებ მოძღვარი ფეხზე წამოხტა.

— მოდით, დაო სვარც, ჩვენც ვიცეკვოთ ბარემ. დეიდა
ანიმ უნდა გვაჯობოს? ერთი შეხედეთ, პატარა ბატყანივით არ
დაკუნტრუშებს?

ჭალარათმიანი და დანაოკებული სახის დედაბერი — ფიე-
ტას ღედა, მართლაცდა მხიარული თავდავიწყებით ცეკ-
ვავდა მასსავით მატყლივით თმაგათეთრებულ ბერიკაცთან,
რომელსაც ამაღამდელი ზეიმის ნიშნად თავის ყავარჯენი სად-
ღაც შორს გადაეგდო. იქვე შორიახლოს კი ფიეტა და მისი
უფროსი, თოთხმეტი წლის გოგონა გულიანად იცინოდნენ და
კიდევ უფრო აქეზებდნენ დეიდა ანის და მის გრძელწვერა
პარტნიორს.

მოძღვარი და მისის სვარცი მოცეკვავეებს შეუერთდნენ.

ჩაბნელებულ ჰაისტრიტზე გამოჩნდა კოცონისკენ ჩლა-
ხუნით მომავალი შეშლილი სემი. ეს არ იყო ჩვეულებრივი
სიარული. მარცხენა ფეხს რაღაც უცნაურად ახტუნავებდა,

მარჯვენას კი ოდნავ უკან მოითრევდა. წელში ორად მოკაკუ-
ლი და დამახინჯებული იყო. მაგრამ სემი ასე როდი დაბადე-
ბულა. იყო დრო, როცა სემი წელში გამართული, მტკიცედ
და ახალგაზრდული თავმომწონეობით დაიარებოდა. მაგრამ
ეს დიდი ხნის წინათ იყო, მას შემდეგ თითქმის ოცდაათმა
წელმა განვლო.

სემის ასეთი სავალალო მდგომარეობა სიყვარულის ამ-
ბავთან იყო დაკავშირებული. მას და ერთ ახალგაზრდა ქალს
უყვარდათ ერთმანეთი. ეს კარგა ხნის ამბავია. ქალი თეთრკა-
ნიანი იყო.

ერთ დილას, როცა სტილველდელები მინდორში სამუ-
შაოდ მიეშურებოდნენ, სოფლის შორიახლოს უცებ წააწყდ-
ნენ რაღაც დასახიჩრებულ სხეულს, რომელიც ღია ცის ქვეშ
ეგდო უპატრონოდ. ეს სემი აღმოჩნდა. მაშინვე ასწიეს და
სოფელში გადაიტანეს, რა თქმა უნდა, მკვდარი ეგონათ.

თავის ქალის მარჯვენა მხარე თითქოს ფეხსაცმლით ჩაე-
ჭეჭყათ, მარჯვენა გვერდის ნეკნები ჩაღეწილი ჰქონდა და
მარცხენა მკლავი, რამდენიმე ადგილას გადატეხილი, უმწეოდ
ეკიდა. მარჯვენა საზარდულთან საშინელი ჰრილობა ჰქონდა
და სისხლი სდიოდა. აი, ასეთ სავალალო მდგომარეობაში იპო-
ვეს სემი დაახლოებით ოცდაათი წლის წინათ. იფიქრეს,
მკვდარიყო, მაგრამ შეცდნენ. შემდეგ ეგონათ მოკვდებოდა,
მაგრამ ამჯერადაც მოტყუედნენ. სემი ორი კვირის განმავლო-
ბაში გონზე არ მოსულა, მაგრამ სიკვდილს მაინც გადურჩა.

ამ ამბის შემდეგ იყო, რომ ასე წელში მოკაკული დადიო-
და, მარცხენა ფეხით უტნაურად ხტოდა, ხოლო მარჯვენას კი
უკან მოითრევდა. მარჯვენა მხარეს თავზე უზარმაზარი კოპიც
ამ ამბის შემდეგ გაუჩნდა და ჯან-ლონით სავსე ვაჟკაცი ასე
უდროოდ დაბერდა.

დღემდის არავინ იცოდა, ვინ დაამახინჯა სემი ასე საშინლად.
იგი ხალხს გაუბროდა და ღამლამობით მინდვრებში დახეტია-
ლობდა. დროთა განმავლობაში, იგი თითქმის თავისდა უნებუ-
რად შეეკედლა გორაკზე მდგარ დიდ სახლს, სადაც მუშაობდა,
როცა მოეპრიანებოდა და თავს ანებებდა, როცა უნდოდა.

დიდ სახლში მას რიგიანად ასმევდნენ, აკმევდნენ და ძველ, ნახმარ ტანისამოსს აძლევდნენ...

სემი უცნაურ ხტუნვა-სიარულს განაგრძობდა, ხანამ კოცონს არ მიუახლოვდა. ხალხი ესალმებოდა მას. ვილაცამ ხორცის ნაჭერი მიართვა, მეორემ თეფში გაუწოდა, აქეთ პური შესთავაზეს, იქით სასმელი მოუბრუნინეს; ისე თავაზიანად ექცეოდნენ, როგორც ექცევიან ხოლმე მხოლოდ სულით ავადმყოფს. სემი ყველაფერს ექვის თვალით უყურებდა, მაგრამ უხმოდ იღებდა, რასაც აძლევდნენ, ზოგი რას ეკითხებოდა და ზოგი რას, მაგრამ პასუხს არ უცდიდნენ და უმაღ ზურგს შეაქცევდნენ ხოლმე. სემი უხმოდ დაბოჯიანდებოდა, ბოლოს ფიეტას მოჰკრა თვალი, მანაც შენიშნა სემი და მისკენ გასწია, მიუახლოვდა და მხარზე ხელი დაადო.

— როგორა ხარ, სემ?

— ძალიან კარგად, — უპასუხა სემმა ნაზი, საოცრად წმინდა ხმით. თვლებში უნდობლობის ცეცხლი ჩაუქრა.

— შენ კი რასა იქ?

— მეც არა მიშავს რა.

— ეს ზეიმი ლენი სვარცის პატივსაცემადაა გამართული? — იკითხა სემმა და მიმოიხედა.

ფიეტამ თავი დაუქნია.

— მას დიდ სახლში იბარებენ.

— აგერ ისიც, — უპასუხა ფიეტამ და ლენისკენ მიუთითა.

— მე უკვე ველაპარაკე მას. კარგი ყმაწვილი ჩანს. ვთხოვე უკან დაბრუნებულიყო, მაგრამ არაფერი გამომივიდა.

— რად უნდა დაბრუნდეს?

— განათლება უბედურების მეტს არაფერს მოუტანს ჩვენს ხალხს.

სემმა ფიეტას შეხედა. ამ გონჯის გამოხედვაში იყო რაღაც ძალიან ჰკვიანური და შეგნებულ.

— ვფიქრობ, უნდა დარჩეს, ფიეტა.

ფიეტამ გაკვირვებით შეხედა. სემმა გაღიმება სცადა და სახის მარცხენა მხარე მტკივნეულად დაემანჭა. ფიეტას უცებ ცრემლები მოადგა თვალებზე და ისევ მხარზე დაადო ხელი.

— თავი როგორა გაქვს, სემ?

— ამჟამად ძალიან კარგად, — უპასუხა მან და კოჭლობით გაემართა ლენისკენ.

სემი ხელით შეეხო ლენის. მოძღვარმა და ლენის დედამ ცეკვა შეწყვიტეს და ახლოს მივიდნენ. ლენი მოტრიალდა, — ეს შეშლილი სემია ალბათ. — გაიფიქრა მან.

— მე შეშლილ სემს მეძახიან, — თქვა მან. — შენ კი ლენი სვარცი ხარ, არა? გერტ ვილერი გიბარებს დიდ სახლში, სალაპარაკო აქვს შენთან.

— გერტ ვილერი? — წყნარად გაიმეორა ლენიმ და გაახსენდა წელანდელი შეხვედრა სარი ვილერთან. ნეტავ რას მოასწავებს ეს დაბარება? გრძნობდა კი, რომ რაღაც სასიკეთო არ უნდა ყოფილიყო. ლენიმ იგრძნო სემის მტკიცე და აზრიანი გამოხედვა. რატომ ეძახიან, ნეტავ. მას შეშლილს? სიგიჟის რომ არაფერი ეტყობა?

— მაგრამ განა ახლა გვიან არ არის? — თქვა ლენიმ და საათს დახედა, — ათზე მეტია, თანაც ეს ზეიმი...

— უმჯობესია წახვიდე, შვილო ჩემო, — ურჩია მოძღვარმა.

— ჰო, შვილო, — კვერი დაუკრა დედამისმაც, — ხშირად არ იბარებენ ხოლმე დიდ სახლში.

ლენიმ სემს შეხედა და თავი დაუქნია, — მაშ წავიდე.

ისინი გასცილდნენ კოცონს და მოზეიმე ხალხს. ფიეტას თვალი არ მოუცილებია მათთვის, მანამ სიბნელებმ არ შთანთქა ისინი.

მთვარე ჭერ კიდეც არ ამოსულიყო. ყველაფერი წყვედიად-ში იყო ჩაფლული. ფიქრებში წასული ლენი უხმოდ მისდევდა კოჭლობით მიმავალ სემს. ალბათ იმ გოგომ, სარი ვილერმა ჩაუყაჭა გერტს ყველაფერი. ახლა რა მოხდება? ანდა ნეტავ რას წარმოადგენს გერტ ვილერი? ცოტა მოთმინება და ყველაფერს გაიგებს.

ერთგან ლენიმ სიბნელეში ფეხი რაღაცას წამოჰკრა და კინაღამ წაიქცა, მაგრამ სემმა უცებ მიაშველა ხელი და წაქცევას გადაარჩინა. ლენი გააოცა სემის ღონემ. მან თითქმის წამოაყენა ლენი.

— რა ღონიერი ყოფილხარ, — თქვა მან.

სემმა არაფერი უპასუხა.

ლენი ახლა სემზე დაფიქრდა. სულ რამდენიმე წუთია, რაც მას ხედავს და დარწმუნდა, რომ სემს სიგიჟის არაფერი ეცხო. პირიქით, სემის თვალელებში შენიშნა ისეთივე მზერა, როგორც მის მოხუც მასწავლებელს, პროფესორ შიმდს ჰქონდა. გადაწყვიტა გაეგო, რატომ ეძახდნენ სემს „შეშლილს“. — რა იქნება, რომ ახლავე შეეკითხოს? თუმცა არა, შეიძლება ეწყინოს. მაგრამ მაინც შეეკითხება, ოღონდ ძალზე ფრთხილად.

— სემ, — მიმართა მან.

— გისმენთ.

ლენი ისევ გააოცა მისმა ღირსეულმა თავდაპირველმა და ხმის ძლიერებამ. ლენიმ ისიც შენიშნა, რომ თუმცა სემს უჭირდა სიარული, მაგრამ მაინც საკმაოდ სწრაფად და მტკიცედ მიიბიჯებდა.

— რალაც მინდა გკითხო, სემ.

— კეთილი.

— მაგრამ ჯერ ხელი გამომიწოდე, რომ ჩემს მეგობრობაში დაგარწმუნო.

მან მხარზე იგრძნო სემის მარცხენა ხელი, რომელიც თანდათან ჩამოცურდა და ლენის მარჯვენა ხელზე მაგრად მოუჭირა.

— მარჯვენა არ მივარგა! — თქვა სემმა. — მაშ ასე, ახლა უკვე მეგობრები ვართ. შემეკითხე, რა გინდოდა?

— სემ, უზრდელობაში ნუ ჩამომართმევ, მაგრამ მინდოდა გამეგო რატომ...

— თქვი, ლენი სვარც, ნუ გერიდება.

ლენი ცოტა ხანს სდუმდა, მერე განაგრძო:

— რატომ გეძახიან „შეშლილს“?

მათ აღმართი აიარეს და ვაკეს დაადგნენ.

— ხანდახან თავის ტკივილი მაქვს, — დაიწყო სემმა გულგრილი კილოთი, — მერე თავის ტკივილი თანდათან მიძლიერდება და მიძლიერდება, სანამ თვალთ არ დამიბნელდება. აი, მაშინ არის, რომ ვგიჟდები ხოლმე.

— გასაგებია, — წაილაპარაკა ლენიმ წყნარად. მერე კიდევ რალაცის კითხვას დააპირა, მაგრამ სიჩუმე არჩია, სემი თითქოს მიუხვდა და განაგრძო:

— აი, როგორც ხედავ. ხალხი მართალი ყოფილა, რომ შეშლილს მეძახის, დიახ, ასეა.

— მერედა როგორ დაგემართა ეს, სემ?

სემი უხმოდ განაგრძობდა სვლას, მათ გვერდი აუარეს ეზოში მდგარ რამდენიმე შენობას და ქვიშიან ბილიკზე გადავიდნენ. ლენი ელოდა, იქნებ სემმა თქვასო, მაგრამ იგი ხმას არ იღებდა. ასე უხმოდ მიაღწენ დიდ სახლს და უკანა მხრიდან მოუარეს.

— აჰა, მოვედით, — უნდოდად განაცხადა სემმა და სამზარეულოს კარი შეაღო.

სამზარეულოში ორი ზანგის ქალი ფუსფუსებდა. მათ მხოლოდ ერთი წამით შეხედეს შემოსულთ, მერე ისევ თავისი საქმე განაგრძეს. სემი გაემართა დერეფნისკენ, რომელსაც პერს შეყენებული ნელოი ხის მსხვილი კოჭები გამოჰყოფდა სხვა ოთახებისაგან.

დერეფანს ხუთი კარი ება. ერთი სამზარეულოს პირდაპირ იყო. ორი კი აქეთ-იქით.

დერეფანში რომ მიდიოდნენ, უცებ მარცხნივ ერთ-ერთი კარი გაიღო და ახალგაზრდა ქალი გამოჩნდა.

— გამარჯობა, სემ, — მიესალმა იგი.

— გაგიმარჯოს, სარი, — მიუგო სემმა.

ლენი გაოცდა, რომ სემი უბრალოდ, სახელით, ყოველგვარი მოწიწების გარეშე მიმართავდა თეთრკანიან ქალს. ლენიმ ადრეც შენიშნა, რომ სემმა „გერტ ვილერიო“ თქვა და არა „ბაას გერტი“, როგორც ამას ჩვეულებრივი წესი მოითხოვდა. მაგრამ მაშინ ლენიმ გაიფიქრა, ალბათ ეს იმიტომ, რომ თეთრები არ არიან ახლა აქაო. ახალგაზრდა ქალმა, რომელიც მას მისჩერებოდა, კიდევ უფრო გააოცა ლენი. რა თქმა უნდა, გასაოცარი ქალს არაფერი ჰქონდა, მაგრამ რატომღაც გაკვირვებული დარჩა, როცა ერთდროულად ქალიც დაინახა და მისი ხმაც გაიგონა.

ქალი ახალგაზრდა იყო. ჯან-ლონით სავსე, მას განსაკუთრებული არა ჰქონდა რა, თუ არა ყვრიმალის ძვლები და უკან გადავარცხნილი ხშირი, ხორბლისფერი თმა.

— ეს ვინლა? — იკითხა ქალმა.

— ლენი სვარცია, — მიუგო სემმა.

— ასეც ვიფიქრე, — თქვა ქალმა და ლენი თავით ფეხებამდის შეათვალიერა.

ქალის ხმაში რაღაც განსაკუთრებულმა სემი აიძულა ჯერ ქალისთვის, მერე კი ლენისთვის შეეხედა.

— დიახ, ჩვენ უკვე შევხვედრივართ ერთმანეთს, — თქვა ლენიმ ცივად.

— მომყევო, — მიმართა სემმა ლენის და სამზარეულოს მოპირდაპირე კარი შეაღო.

— ლენი სვარცი მოვიდა, გერტ, — აუწყა მან გულგრილად.

— შემოდი, სვარცი! — გაისმა უხეში ხმა.

ლენი სემს ფეხდაფეხ შეჰყვა. ოთახში მაგიდის მეორე მხარეს ერთი კარგად მოსული კაცი იჯდა. მას მოწითალო ფერის, სოლივით დაყენებული წვერი ჰქონდა და ასეთივე აჩეჩილ-დაჩეჩილი თმები. იგი მაგიდას დაყრდნობოდა უზარმაზარი და ქორფლიანი ხელისგულებით.

— შენ შეგიძლია წახვიდე, სემ. — თავაულებლივ მიმართა მან სემს.

ლენი ისევ კართან იდგა. ეს ახმახი კაცი უმოძრაოდ იჯდა მაგიდასთან ისე, რომ თავი არ აუწევია ზევით. ლენის ეგონა, საუკუნემ გაიარაო. მასპინძელი ხორცშესხმულ ქანდაკებასავით იჯდა უმოძრაოდ და უსიცოცხლოდ. არც მტრობა ემჩნეოდა და არც მოყვრობა. მიცვალებულს ჰგავს, — გონებაში გაუელვა უცებ ლენის. ოთახში ღუმილი ჩამოწვა. ლენის მოეჩვენა, რომ ესმოდა საკუთარი გულის ბაგაბუგი, რომელიც, მისი აზრით, თანდათან ძლიერდებოდა. სხეულმა ცახცახი დაუწყო, და საშინლად დაეძაბა.

ამ კაცსაც სწორედ ეს უნდაო, — გაიფიქრა მან. მერე სცადა თავიდან მოეშორებინა ეს მტანჯველი გრძნობა და გერტ ვილერს შეხედა. რახან აგრეა, — გუნებაში გაივლო ლენიმ, — არც მე დავემონები და პირველი კრინტსაც არ დავძრავ. თვითონ დამიბარა და პირველადაც თვითონ დამელაპარაკოს.

ლენის ეგონა, საუკუნემ გაიარაო, როცა, ბოლოს და ბოლოს, გერტ ვილერმა თავი ასწია და ლენის შეხედა. გერტი

ცივი, ლურჯი ფერის თვალებით მოუხრიდებლად ათვალიერებდა მას. სამჯერ თუ ოთხჯერ თავით ფეხებამდის გულდასმით შეათვალიერა და მერე სახეში ჩააშტერდა.

— მაშ, ეს შენა ხარ ლენი სვარცი? — ხმა ამოიღო მან ბოლოს.

ლენი სდუმდა.

— რაო, ლაპარაკი არ გეხერხება, ადამიანო! — მოულოდნელად დაიღრიალა გერტმა.

— რის შესახებ მოგახსენოთ? — წყნარად იკითხა ლენიმ.

— აი, აგრე, — თქვა ვილერმა, მაგრამ თვალები რისხვით აევსო.

— რისთვის მიბარებდით? — იკითხა ლენიმ.

უზარმაზარი ხელები ისევ მაგიდაზე ელაგა.

— გავიგე, სკოლის გახსნას აპირებ თურმე აქ.

— სტილველდში... დიახ.

— ფულის მხრივ საქმე როგორ არის?

— ამის შესახებ კეიპტაუნში უკვე ველაპარაკე განათლების მესვეურთ.

— ასე, ასე... მაშ, ყველაფერი მოგიგვარებია.

— დიახ.

— ვისი საკუთრება იქნება სკოლა?

— სტილველდი მთავრობის საკუთრებაა.

— მაშ, შენ ესეც იცი?

— დიახ.

— როგორც ვხედავ, ძალზე განათლებული ყოფილხარ. ვილერი წამოდგა, ფანჯარასთან მივიდა, ფართოდ გააღო და თავი გარეთ გაჰყო, მერე მოულოდნელად შემოტრიალდა და ლენისკენ გაემართა.

— არა, მაინც ვინ გგონია შენი თავი, რომ რაღაც გეგმებს აწყო და ამის შესახებ არც მე და არც სხვა ახლომახლო მცხოვრებ ევროპელს არაფერს გვეკითხები?

— ჩვენ მონები ხომ არა ვართ!

— აი, თურმე რა! — შესძახა ვილერმა და ისევ სარკმლისკენ გაემართა, — როგორც ვატყობ, დამოუკიდებელი ხარ, ვაუბატონო. ჩემი მეგობრები, რომელნიც ამ დილით შეგხედნენ, —

ხომ გახსოვს ვინც, — მართალი ყოფილან. ძალიან ამაყი ხარ. შენზე უკეთესი აღარავინ გგონია... შენ შენი ადგილი ნუ გავიწყდება!.. ჩვენ აქ მაინცდამაინც არ მოგვწონს მაგგვარი ხასიათები, ბატონო სვარც. როგორც ვართ, ვართ — ჩვენ ეს მოგვწონს. ფერადკანიალები თავისი ბედით კმაყოფილი არიან. ბედნიერად გრძნობენ თავს; ჩვენ მათი გვესმის და მათ ჩვენი. კარგად დაიხსომე ეს, ჩვენ არ მოგვწონს კეიპტაუნის ამბები. ჩვენ აქ არაფრის შეცვლა არ გვინდა, გესმის? მე ახლავე მინდა გაგაფრთხილო, სვარც, და იცოდე, ორჯერ გაფრთხილება არა მჩვევია. აინუნშიაც არ ჩავაგდებ, თუნდ შენს ზურგს უკან მთელი ქვეყნის განათლების მესვეურნი იდგნენ. ერთი მცდარი ნაბიჯი. და ისეთ უბედურებას გადაეყრები, როგორსაც ჯერ არც ერთი სულიერი არ გადაჰყრია. ჩვენ აქ როდი გვიყვარს ქედმაღალი ნაბიჯვრები, ბატონო სვარც!

ვილერი ისევ თავის სკამზე დაჯდა და წინანდებურად გაქვავდა.

— ახლა კი შეგიძლია მიბრძანდე, — თქვა მან თავაუღებლად. ლენი ოთახიდან გავიდა. პატარა ღერეფანი და სამზარეულო ცარიელი იყო. გარეთ, სამზარეულოს კარებთან შეჩერდა, რომ სიბნელეს შესჩვეოდა. მერე სახლს გარს შემოუბრა და სტილველდისკენ გაემართა. საშინელი დადლილობა იგრძნო. სანამ ვილერს შეხვდებოდა, მან ნაწილობრივ უკვე იცოდა, რას ეტყოდა გერტი. მაგრამ ახლა ამაზე ფიქრიც აღარ უნდოდა. ძალიან დაიღალა. ყველას აჯობებს ჩქარა მივიდეს შინ და ცოტა გამოიძინოს.

იგი ეზოში მდგარ ნაგებობებს გასცდა. სამხრეთ აფრიკისთვის უჩვეულო, გაცილებით პატარა და ფერმკრთალი მთვარე ნელა ამოდიოდა. მხარმარჯვნივ ლენი უკვე ბუნდოვნად არჩევდა სტილველდს.

სწორედ ამ დროს, სრულიად მოულოდნელად, მის წინ ორი შავი ლანდი აღიმართა და მაშინვე რაღაც მძიმე მოხვდა მუცელში. ლენის ტკივილისგან უნებური კვნესა აღმოხდა და მუხლთ ჩაეკეცა. ლენიმ ინსტინქტურად გამოიღო ხელი და მის წინ მდგომ ერთ-ერთ ლანდს მაგრად გაარტყა. გაისმა ღმუილი, შემდეგ გინება და ძლიერი მუშტი მოხვდა ლენის ცხვირ-

პირში. იგი წაბარბაცდა და უკან გადაიქცა. მუცელში ისევ მოხვდა რალაც მძიმე. ლენი დაეცა და უძრავად იწვა. ცხვირიდან სისხლი სდიოდა.

ერთ-ერთი თავდამსხმელი ძირს განრთხმულ ლენის მიუახლოვდა და ჩასარტყმელად ფეხი აღმართა, მაგრამ უცებ შეჩერდა, რადგან მოესმა მათკენ სირბილით მომავალი ადამიანის ფეხის ხმა და ძაღლის ყეფა, რომელიც თანდათან ახლოვდებოდა.

— ვილაცა მოდის, აბა ჩქარა მოუხსვით აქედან! — ჩაიჩურჩულა მან, ვინც წიხლის ჩარტყმას აპირებდა.

თავდამსხმელები სიბნელეში გაუჩინარდნენ.

ძაღლი ლენის უძრავ სხეულს წააწყდა და ღრენით თავზე დაადგა, ამასობაში სარი ვილერიც მიუახლოვდა.

მან ლენის ფარანი მიაშუქა, მერე დაიღუნა და თავი წამოუწია, ლენიმ თვალები გაახილა.

— დამშვიდდით, საფრთხე აღარ გელით, — თქვა მან.

ლენი ძლივძლივობით წამოდგა, მუცელზე იკიდებდა ხელს.

— ფრთხილად, ცხვირიდან სისხლი გდით, — უთხრა ქალმა. ლენიმ თავი წინ გადასწია, რომ ტანისამოსზე არ დასწვეთებოდა სისხლი.

— რა მოხდა?

— არ ვიცი, მოულოდნელად თავს დამესხნენ.

— ხომ არ იცით, ვინ იყვნენ?

— არა.

— ძია გერტს ხომ არ წაეჩხუბეთ?

— არა, თვითონ წამეჩხუბა.

ქალმა იყუჩა, მერე იკითხა:

— ძალიან გტკივთ?

— არა, ახლა უკვე გამიარა. რა ბედზე მომისწარიო! სწორედ ის-ის იყო მომვარდნენ, რომ თქვენც გამოჩნდით. ახლა კი წავალ. დიდად გმადლობთ.

ლენის უცებ დედა გაახსენდა. ასეთ ყოფაში რომ ნახოს, ძალიან შეეშინდება. — კარგი იქნებოდა წასვლამდის სისხლი მომებანა როგორმე, დედაჩემს ძალიან შეეშინდება, ასე რომ მნახოს. თუმცა, არაფერია... ღამე მშვიდობისა...

— თუ გნებავთ, ჩვენს სამზარეულოში დაიბანეთ პირი. — შესთავაზა სარიმ.

— არა, ვფიქრობ, არა ღირს.

— ახლა ყველას სძინავს. გერტი კი სამზარეულოში არასოდეს არ გამოდის. მომყევით, ერთ წამში ყველაფერს მოვჩვენებთ და დედათქვენიც ვერაფერს შეიტყობს.

— კეთილი, დიდად გმადლობთ.

ისინი სახლისკენ გაემართნენ. სამზარეულოში სარიმ წყლით სავსე დოჭი მიაწოდა და უყურებდა, როგორ მოიბანა ლენიმ სისხლი პირიდან. ქალს უნდოდა მიწაში ამოთხვრილი ზურგი გაეწმინდა ლენისთვის, მაგრამ რაღაცამ შეაჩერა. იგი ხომ ევროპელია, ლენი კი ფერადკანიანი. ძნელი იყო ყოველთვის ამის დახსომება. ლენი კი ისე იქცეოდა, ვითომც ფერადკანიანი არ ყოფილიყოს. ამიტომ ძალით უნდა ჩაიბეჭდოს ტვინში და არასოდეს არ დაივიწყოს ეს გარემოება.

აი ახლაც, მიაწოდოს თუ არა პირსახოცი სახის შესაწმენდად... მან თავისდა უნებურად გაუწოდა თავისი საკუთარი პირსახოცი, თან თვალმოუშორებლად უყურებდა, როგორ იმშრალებდა ლენი პირს. როცა ლენიმ პირსახოცი დაუბრუნა, სარიმ ცნობისმოყვარეობით დახედა ზედ. რა საოცარია, ლენიმ მადლობა გადაუხადა, მაგრამ ისე, თითქოს სრულიად ჩვეულებრივი ამბავი ყოფილიყოს, რომ თეთრკანიანი ემსახურებოდა მას. თუმცა, ვინ იცის, იქნებ მართლაც ასეა?

— ზურგზე მტვერი გაქვთ, — წაიჩურჩულა მან.

ლენი შეეცადა გაებერტყა, მაგრამ ვერ მისწვდა. სარი გაუბედავად მიუახლოვდა და გაუწმინდა.

— გმადლობთ, — უთხრა ლენიმ, — თქვენ მართლა კეთილი ყოფილხართ. ახლა საშინლად მრცხვენია ჩემი წელანდელი სიტყვების.

— ეგრე მოგიხდებათ.

ერთმანეთს გაუღიმეს.

სარის გაუკვირდა, რომ არ იუყადრისა ის თანასწორობა, ლენიმ რომ დაამყარა მასთან. ეს ჯერ გაუგონარი რამაა. მაგრამ არა ნაკლებ გაუგონარია ისიც, რომ ფერადკანიანს ასე თავისუფლად ეჭიროს თავი.

— განათლების გამოა, რომ ასე იქცევით? — იკითხა სარიმ. ლენი მიხვდა, რასაც გულისხმობდა ქალი და გაეღიმა.

— დიახ, ნაწილობრივ ეს განათლების შედეგია.

— სხვაც ბევრია თქვენისთანა?

— უამრავი. იცით, „ფერადი ბარიერი“ კეიპტაუნში ისე ძალიან არ იგრძნობა.

— განა ფერადკანიანებს იქ ისევე ეპყრობიან, როგორც თეთრებს?

— ზოგიერთები კი.

ქალს კიდევ სურდა ეკითხა, ჰყავდა თუ არა მას კეიპტაუნში თეთრკანიანი მეგობრები, მაგრამ ენა არ მოუტრიალდა. ეს უკვე მეტისმეტი იქნებოდა.

— მაშ ასე, დიდად გმადლობთ, — თქვა ლენიმ. — ღამე მშვიდობისა.

— ღამე მშვიდობისა.

ლენის წასვლის შემდეგ სარი კიდევ დიდხანს იჯდა და ფიქრობდა ამ უცნაურ ფერადკანიანზე, რომელსაც არაფერი ეცხო ფერადკანიანისა და შეშლილ სემთანაც არაფერი ჰქონდა საერთო.

ლენი ისევ გამოვიდა დიდი სახლიდან და სოფლისკენ დაეშვა. თავში ათასი ფიქრი უტრიალებდა, ათასი არევიდარეული ფიქრი აწუხებდა.

მის ირგვლივ, დიდი სახლისა და ორივე თვალუწვდენელ ველდის გარშემო ღამე ჩამოწოლილიყო — გრძელი, ბნელი და შესაზარი, მერე როგორი მღუმარე! თვით ღუმელზე უფრო მღუმარე. და ამ ღუმელს კიდევ უფრო აძლიერებდა უზარმაზარი ველდის პატარა ქმნილებების მიჩქმალული და უმწეო ხმაური.

ლენიმ სიბნელეში რაღაცას წამოჰკრა ფეხი და წაბორძიკდა. დამშვიდდი, დაწყნარდი, მიმართა თავს. დამშვიდდი და გონებიდან მოიშორე ბნელი ღრუბელი. სიბნელე ტანჯვას მოიცავს, ტანჯვა კი კაცს აძაბუნებს. ენის წვერით პირში გადატყავებულ ადგილს შეეხო და სისხლის გემო იგრძნო.

მაგრამ გაშმაგებულ გულისძგერას ვერ იმშვიდებდა, ვერც აფორიაქებულ გონებას იწყნარებდა.

სოფლისკენ დაეშვა დაღმართზე. მოდიოდა და თვალიდან ვერ იშორებდა გერტ ვილერის სახეს, მის უზარმაზარ, ჭოროფ-ლიან ხელებს, მოშვებულ სხეულს, უმოძრაოდ რომ იდო სკამზე.

— დამშვიდდი! — უბრძანა თავის თავს და შეჩერდა.

ნელა, სრულიად შეუმჩნევლად ჩაუქრა წყრომის ცეცხლი, იგრძნო, როგორ გაუარა ბრაზმა. მაგრამ მის ადგილას ახლა მძიმე ნაღველმა დაისადგურა. იგი კვლავ დამშვიდდა, თუმცა ძალზე უიმედო და მტკივნეული იყო ეს სიმშვიდე. იგი გულს სტკენდა, მაგრამ ერთგვარი შვება მაინც იგრძნო.

ლენი შეშლილი სემის მიერ შერქმეულ პაისტრიტზე ჩავიდა და ქუჩას თავქვე ჩაჰყვა. ეჭვი ეპარებოდა, რომ ამ სიბნელეში თავის სახლს მიაგნებდა. ეს კი ახსოვდა, რომ სადღაც ქუჩის ბოლოში იყო. მაგრამ ლენის აღარ დასჭირებია სახლის ძებნა. მისი სახლის კარი ფართოდ იყო გაღებული და კარიბჭესთან, სინათლისკენ ზურგშექცეული მოხუცი მოძღვარი იდგა.

— ეს შენ ხარ, ლენი? — შეეხმიანა მოძღვარი.

— დიახ, მე ვარ.

— ჩვენ კი ვლელავდით, — მოისმა მოძღვრის ზურგს უკან მისის სვარცის ხმა.

ლენი მოძღვარს შეჰყვა ოთახში და კარი მიიხურა. პირზე ნაძალადევი ღიმილი მოადგა და დედამისს შეხედა.

— აქამდის ზეზე რადა ხარ? — მოჩვენებითი სიმკაცრით ჰკითხა დედას.

მოძღვარმა მწუხარებით შეკრული წარბები გაშალა, გაიღიმა და კარებისკენ გატრიალდა.

— ყველაფერი კარგად დაბოლოვდა, შვილო?

— დიახ, მამაო.

— ძალიან კარგი, ახლა კი დაგემშვიდობებით. შენ დასვენება გესაჭიროება, ლენი, ხვალ კი მოვილაპარაკოთ.

— ღამე მშვიდობისა, ჩემო დო.

მოძღვარმა წევდიადში გააბიჯა და კარი გაიხურა.

— დაღლილი ჩანხარ, შვილო, — უთხრა დედაბერმა ლენის.

— უნდა დაგეძინა, დედაჩემო.

— შენ გელოდი.

ლენი მხრებზე მოეხვია დედას და გულში ჩაიკრა.

— ხომ ყველაფერი კარგად დასრულდა? — იკითხა დედამ.

— ყველაფერი. ვილერს უნდოდა გაეგო, რის გაკეთებას ვაპირებ.

— მერედა უთხარი?

— ვუთხარი.

— რაო მერე?

— არაფერი... ახლა წადი, დაიძინე, დედაჩემო, დაღლილ-
ჩანხარ.

დედაბერმა ოთახის კუთხისკენ მიუთითა, სადაც იატაკზე ლოგინი იყო გაშლილი, — მე და მეიბლი აქ დავიძინებთ, შენ კი მეორე ოთახში საწოლზე მოთავსდი.

— არავითარ შემთხვევაში! — მტკიცედ განაცხადა ლენიმ. — საწოლზე შენ დაწვები, იატაკზე კი მე დავიძინებ. მეიბლი სადღაა?

— მეიბლი დაღლილი იყო და საწოლზე წამოწვა. ახლავე გავადვიძებ.

— დედი, წადი და შენც მეიბლთან ერთად დაიძინე. მე აქ დაეწვები.

მოხუცი უხალისოდ გაემართა მეორე ოთახისკენ. ეტყობოდა სწყინდა, რომ ლენის იატაკზე უნდა დაეძინა. ლენი ხომ განათლებული კაცია, კეიპტაუნიდან ჩამოსული ჯენტლმენი. მისთვის და მეიბლისთვის კი იატაკზე წოლა არაფერია. უნდოდა შეჰკამათებოდა, მაგრამ ლენის სახეზე ისეთი სიმკაცრე აღბეჭდვოდა, რომ ველარ შეებედა. ლენი ოთახში შეჰყვა დედას და თავისი ჩემოდანი გამოიტანა.

— ძილი ნებისა, დედი, — მიაძახა მან და შუა კარები მიხურა.

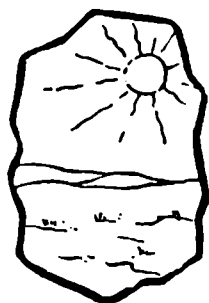
დედაბერმა საბანი მხრებზე მოიხურა და მთელ ტანში იგრძნო შინაგანი სითბო, რომელსაც ლოგინის სითბოსთან არაფერი ჰქონდა საერთო. მისი ვაჟი შინ დაბრუნდა, აგერ იქვე, მეორე ოთახშია. სახლს ისევ ჰყავს ოჯახის ბურჯი. აი, უკვე რვა თუ ცხრა წელიწადია, რაც მისი მოხუცი გარდაიცვალა და

ოჯახი უთავოდ დარჩა. ახლა კი ოჯახში ისევ გამოჩნდა მამაკაცი. და მერე როგორი! ყველა რომ პატივს სცემს. დიდ სახლშიც უკვე მიიპატიეს, დიდი სახლის ბატონები ხშირად როდი იქცევიან ასე. მაგრამ ლენის კი უნდა სცენ პატივი — ის განათლებულია და მერე რა კაცია!

მის თვალებს ორი დიდი კურცხალი მოსწყდა და ბალიში დანამა. დანაოჭებული სახე ნეტარმა ღიმილმა გაუშალა. ტუჩებზე ღიმმორეულს ჩაეძინა კიდევ.

გვერდით ოთახში კი ლენი იატაკზე იწვა და გათენებამდის პაპიროსს პაპიროსზე აბოლებდა.

სეზონების

სეზონების

— ამ საღამოს მაქო და ლენი სვარცი ჩვენსა აპირებენ მოსვლას, — შიმართა ისაჲ ფინკელბერგმა მამას.

მოხუცმა ებრაელმა ნაღვლიანი მზერა ღუქნის ღია კარიდან შვილზე გადაიტანა.

— ნახავ თუ შენი უხეირობით რამე უბედურებას არ გადაეყრებით, — თქვა მან თავშეკავებული კილოთი.

— მოჰყვა ისევ თავისას, — გადაჰკრა შვილმა.

— ამდენი გისწავლია და მაინც სულელი ხარ, — მწარედ შენიშნა მოხუცმა:— დაფიქრდი, შვილო ჩემო, კარგად დაფიქრდი, — და მისკენ მუდართი გაიწვდინა ხელები. — ჰოლანდიელებს ისედაც ყბადაღებული ვყავართ, რადგანაც ებრაელები ვართ. იქაც, ჩვენს სამშობლოში პირველად ყველაფერი ასე დაიწყო. განა არ გესმის, შვილო?

— მესმის, ყველაფერი კარგად მესმის.

— არ გესმის, არა. შენ ფიქრობ, რომ მამაშენი ჰოლანდიელებს ბაძავს და თავი შავკანიანებზე მაღლა მოაქვს, მაგრამ ცდები. როგორ შემიძლია სხვა დავამცირო, როდესაც მთელი სიცოცხლე დამცირებული და შეურაცხყოფილი ვიყავი. მე მხოლოდ ჩვენი და ღუქნის ბედი მაძარდებს მარტო. ჩვენ ისეთი ადგილი გვინდა, სადაც მშვიდად და თავისუფლად ვიცხოვრებთ. ამ მხრივ აქ ცუდი არ არის. ჩვენ თუ მხოლოდ ჩვენს

საქმეს მივხედავთ და სხვის საქმეში არ ჩავერევით, ალბათ ისინიც მოგვეშვებიან.

მოხუცმა აზრიანი, ნაღველით სავსე თვალები მუდარით მიაპყრო შვილს, თითქოს ევედრებოდა, შეეგნო ის საუკუნობრივი დევნა და შევიწროება, რამაც აიძულა იგი ასე შეეხედა ცხოვრებისთვის.

ისაკმა თავი გააქნია, მხრები აიჩეჩა, სათვალეები ჩამოიხსნა და წმენდა დაუწყო.

— იქ, ჩვენს სამშობლოშიც ხომ საკუთარ საქმეებზე ზრუნავდი მხოლოდ, მამაჩემო?

— დიახ, ასე იყო, — ამოიხვნეშა მოხუცმა.

— მაგრამ მაინც არ მოგეშვნენ. მოგიკლეს ცოლი და ორი შვილი — დედაჩემი და ჩემი დაძმა.

— მაშინ ბავშვი ვიყავი. შენ მარტო ის იცი, რაც მე მოგიყევი.

— არა, მიპასუხე, ხომ მოგიკლეს?

ჰო, — ტანჯვით წარმოთქვა მოხუცმა.

— ჰოდა, ამის შემდეგ კიდევ მარტო შენს საქმეს გინდა მიხედო, როგორც წინათ, ჩვენს სამშობლოში?

— ვინ იცის, იქნებ აქ სხვაგვარი ხალხია.

— მაგ იმედით იყავი.

— იმედის გარდა ამქვეყნად რაღა დამრჩენია.

ისაკმა მამას შეხედა და მწარედ ჩაფიქრდა. ებრაელია, წმინდა სისხლის ებრაელი; — ფიქრობდა იგი მაშაზე. — საწყალი და უწყინარი. ორი ათასი წლის დევნა-წვალებამ ისე დააბეჩავა, რომ ახლა მარტო იმედსა ებლაუჭება. — ვინ იცის, იქნებ აქ სხვა ხალხიაო. საცოდავი, ბეჩავი ებრაელია. ეტყობა დაავიწყდა, რომ საკუთარი ბედისა და თავისუფლების გვედელი თვითონაა. ვინ იცის, იქნებ აქ სხვა ხალხიაო. ორი ათასი წელი საკმაოდ დიდი დროა, მართლაც და ხუმრობაა — ორი ათასი წელი? იქნებ ამ ხნის განმავლობაში ებრაელებს ძარღვებში სისხლი გაუთხელდათ. წყლად ექცათ? არა, ეს შეუძლებელია. ან იქნებ მეტისმეტი ცივილიზაციის ბრალია? მეტისმეტი ადამიანურობისა? ისინი ხომ მუდამ მშვიდობიანი მშენებლობით იყვნენ ცნობილნი, განთქმულნი შემოქმედე-

ბითი ხელოვნების ცოდნით. დიახ, მეტისმეტი ცივილიზაციის ბრალია. უდავოდ ასეა. მეტისმეტად ღრმად ჩაიფლნენ მშვიდობიან აღებ-მიცემობაში და ცხოვრების ცოდნის ხელოვნებაში. მათ იცოდნენ, როგორ ეშენებინათ, მაგრამ ნგრევა-განადგურება გადაავიწყდათ. მთავარია, რომ საძირკველი იყო დამპალი, თავიდან ბოლომდის დამპალი.

ებრაელი საწყალია, საცოდავი. ისე კარგად აშენებს, ისე კარგად ქმნის და უცებ რომელიმე გააფთრებული ველური მოვა და ერთ ღამეში აჭვეის მიწის პირიდან მის ხელთნაქნარს. და მერე, კვლავ უსაზღვრო მოთმინებით აღსავსე, — იმ ორი-ათასწლოვანი მოთმინებით, რომელიც მამამისის თვალებში გამოსკვივის, — თავიდან იწყებს შენებას.

სადღაა ის მეომარი, მკლავმაგარი ებრაელი, ომის და მშვიდობის ხელოვნებას თანაბრად დაუფლებული? ის ჩვეულებრივი ებრაელი, — არც ქედწახრილი და არც მოძალადე, — რომელიც მტკიცედ იცავდა სადაც კი საჭირო იყო საქვეყნო საქმეებს, რაც ამავე დროს მის პირადსაც წარმოადგენდა. დამპალი საძირკველი უნდა დაინგრეს; მორჩილებით საქმეს ვერა უშველი.

მოხუცს სახეზე მიხვედრილი კაცისათვის დამახასიათებელი ღიმილი აუთამაშდა. იგი თითქოს მიუხვდა შვილს და გაგების ნიშნად თავი დაუქნია.

— ვიცი, შვილო, რაზედაც ფიქრობ, შავია, ეგ შენი ფიქრები და ზიზღით აღსავსე. გგონია, დაძაბუნდა და სიმხდალე შეეპარა მამაშენს? ალბათ, ჩვენი ტომის ხალხსაც ლაჩრობასა და ქალაჩუნობას სწამებ. გუნებაში, ალბათ, წინასწარმეტყველთა მრისხანე სიტყვებით შეაჩვენებ და მიწასთან ასწორებ მათ. ეს მუდამ ასეა, შვილო ჩემო. მეც ასე ვფიქრობდი მამაჩემზე, იგი კიდევ თავის მამაზე, ასე ხდებოდა დასაბამიდან. დღევანდლამდე. მომავალშიც ასე იქნება, ასე იზამს შენი შვილიც. რა თქმა უნდა, ადვილია გუნებაში ბრძოლა. სიძულვილით აღვსილხარ, სიძულვილი ვეღარ დაგიფარავს და თვალებში ასახულა. იცოდე, რომ სინამდვილეში ბრძოლა გაცილებით ძნელია, ვიდრე გუნებაში.

— შენ გუნებაშიც არასოდეს გიბრძოლია, — წყნარად ჩაუერთო ისაკმა.

— მერე განა დასაძრახია, თუ მშვიდობა მსურს და მინდა, რომ სხვებმა თავი დამანებონ? განა ცხოვრების კანონი ბრძოლა, ბრძოლა და მხოლოდ ბრძოლაა? — მოხუცი ძალად ცდილობდა განრისხებას, მაგრამ ვერ ახერხებდა. ძალიან კარგად ესმოდა შვილის გულისტკივილი.

ისაკმა ცალყბად გაიღიმა.

— მაშ სიმშვიდე ჰპოვე არა, მამაჩემო?

მოხუცმა წყნარად დაუქნია თავი და მიტრიალდა.

— დიახ, სულიერი სიმშვიდე, — საოცრად სევდიანი ხმით მიუგო მოხუცმა.

ისაკი კარებს მიუახლოვდა და მამის ზურგს უკან უხერხულად შეჩერდა.

— ვიცი, მარტოობით იტანჯები, — თავმოუბრუნებლად განაგრძო მოხუცმა, — ეს ორი ახალგაზრდა კი შენსავით განათლებულია, რა თქმა უნდა, თქვენთვის სასიამოვნოა ერთმანეთში სჯა-ბაასი. მაგრამ გემუდარები, ფრთხილად იყავი, პოლანდიელების გადაკიდება არა ღირს.

— ფრთხილად ვიქნები, მამი, — შეჰპირდა ისაკი მამას და ტლანქად გადაუსვა მხარზე ხელი.

— კარგი ბიჭი ხარ, შვილო, კარგი, — თქვა მოხუცმა და თვალები მიაშტერა დასაველეთით აღმართულ შორეულ მთებს, რომელთა გადაღმა მზე ის-ის იყო ჩადიოდა. რა ხალისით და სიყვარულით ამოუდგებოდა მხარში მას ახლა აქ, ამ თბილსა და სასიამოვნო ქვეყანაში მისი ცოლი. საწყალს მუდამ უყვარდა სიტბო, მაგრამ ახლა ცივ მიწაში წევს იქ, მშობლიურ მხარეში. მერე რა ლამაზი ქალი იყო, რა მზრუნველი დედა, რა ერთგული და მოყვარული ცოლი. რა ცარიელია და უმიზნო ეს ცხოვრება უიმისოდ. აღარ ჩაგესმის ყურს მისი ხმა, აღარ გეხება მოალერსე ხელებით, არც მისი ფეხის ბაკუნის არღვევს ღუმილს. მოხუცს ისეთი გრძნობა ჰქონდა. თითქოს მისი არსების მხოლოდ რაღაც ნაწილი ცოცხლობსო ამქვეყნად, დანარჩენი კი იქ, წინანდელ სამშობლოში დაასამარა ცოლთან ერთად.

ისაკმა მამას შეხედა, მერე მიტრიალდა და ღუქნის უკანა კედელზე მიდგმულ პატარა ოთახისკენ გაემართა, სადაც მას სამუშაო ოთახი ჰქონდა მოწყობილი. იგი მაგიდას მიუჯდა და ღია სარკმელს გახედა. დიდხანს თვალგაშტერებული უმზერდა მწვანით შემოსილ და ტალღებივით აგორებულ ბორცვებს, სადაც შორს, ცის დასავალს რომ ინთქმებოდა.

— ერთის მხრივ ეს მოხუცები თითქოს მართალნი არიან, — წაიჩურჩულა ისაკმა. — ყოველ შემთხვევაში, მათ ჰპოვეს სიმშვიდე, შინაგანი სიმშვიდე.

ოთახში ერთადერთი ბუზი დაუღალავად ბზუოდა და წრეს წრეზე ხაზავდა, დანარჩენები კერს მიჰკვროდნენ და ეძინათ, მარტო ამ ერთსღა შერჩენოდა ღონე და ხალისი ფრენისა და თავისი სუსტი ხმით განუწყვეტლივ ბზუოდა.

გარეთ კი ღამე საასპარეზოდ გამოსული მორბენალივით შეუჩერებლივ მიისწრაფვოდა აღმოსავლეთიდან დასავლეთისაკენ, სადაც ჩამავალი მზის სხივები ფინიშის ნიშანსვეტებივით აღმართულიყვნენ. ირგვლივ უსაზღვრო ტროპიკული ცისა და სივრცეების მყუდროება სუფევდა.

— დიახ, ბოლოს და ბოლოს, მათ ჰპოვეს სულიერი სიმშვიდე, — წაიღუღუნა ისაკმა და გადაშალა ყავისფერი რვეული, იქვე მაგიდაზე რომ იდო.

ისაკმა გაიგონა, როგორ დახტრა მამამისმა ღუქანი, გაუყარა კარებს რაზა და გაემართა თავისი ოთახისკენ წუნარი ბაკაბუკით.

— მათ ჰპოვეს სულიერი სიმშვიდე, — ჩაილაპარაკა ისაკმა, მაგრამ ახლა მის ხმაში ექვეი გამოკრთოდა.

ისაკს წინ გადაშლილი რვეული ედო, მაგრამ ფიქრით კვლავ მამამისს დასტრიალებდა. იგი დაძაბული უსმენდა ყოველ ბგერას, მაგრამ მამამისის ოთახიდან ჩქამიც არ ისმოდა, ირგვლივ სიჩუმე იდგა. მთელი სახლი ღუმლის მოეცვა.

ისაკი შეირბა, თითქოს დაძაბულობა გაუქრა და დაუწყო ფურცლა რვეულს, რომელიც აქრელებული იყო გარკვეული, თუმცა ძალზე წერილი ხელით. ეს გახლდათ ისაკის დღიური, რომელსაც სტილველდში ჩამოსვლის შემდეგ აწარმოებდა. დაღლილი კითხვით, ან წიგნის წერით, — რომლის გულის-

თვისაც მამა ასე ხშირად დასცინოდა, — ისაკი დღიურს მიუ-
ჯდებოდა და ამგვარად ჰკლავდა ღამის ზღაზენით მიმავალ
საათებს. ისაკი ზანტად შლიდა დღიურის ფურცლებს. ხანდა-
ხან შეჩერდებოდა და აქა-იქ კითხულობდა ჩანაწერებს. უცებ
სრულიად მოულოდნელად ფურცელას თავი ანება და სმენად
გადაიქცა. მერე უხმოდ წამოდგა, ფეხაკრეფით მივიდა კარებ-
თან და წყნარად გამოალო.

მამის ოთახიდან დაბალი, ყრუ ხმა მოისმოდა. მოხუცი მღე-
როდა. სიმღერის ჰანგი სრულებით არა ჰგავდა ევროპული მუ-
სიკისთვის დამახასიათებელ კილოს. სიმღერა, ჩანდა, ძველთა-
ბველ მშობლიურ ენაზე იყო შეთხზული. ისაკმა აქა-იქ ნაცნობ
სიტყვებსაც მოჰკრა ყური, მაგრამ მისი ყურადღება სიმღერის
შინაარსმა კი არ მიიზიდა, არამედ მარტოობის ჰანგმა და სუ-
ლიერი სიცარიელის გრძნობამ, სიმღერის კილოში რომ გამოს-
ჭვიოდა.

ეს იყო მთელი დედამიწის ზურგზე გაფანტული, ორი ათას
წელზე მეტ ხანს დევნილი და უსახლკაროდ მოხეტიალე ებრა-
ელთა კაეშნიანი სიმღერა. სიმღერა იმ ებრაელისა, რომელიც
აიძულეს მიეტოვებინა საკუთარი ხელით აშენებული კერა;
ებრაელისა, რომელიც გადახვეწილა შორს თავის სამშობლო
ქვეყნიდან, სადაც წინაპრების, ცოლისა თუ ბავშვის, ძმისა თუ
ღის ძვლები განისვენებდნენ; სიმღერა ებრაელისა, რომე-
ლიც საუკუნეების მანძილზე ათასგვარ შეურაცხყოფას, ძალა-
ღობას, დაცინვასა და აბუჩად აგდებას იტანდა; სიმღერა იმ
ებრაელისა, რომელიც კაცობრიობის საკეთილდღეოდ ბევრ
კარგს ქმნიდა და მადლობის მაგივრად კი სახეში აფურთხებ-
დნენ. ეს იყო უნუგეშო ჰანგი. ბედისმორჩილი, უსახლკარო,
დევნილი ებრაელის სიმღერა... მოხუცი მღეროდა რაღაც
არათანაბარი მონოტონობით.

— ჰმ, სულის სიმშვიდე ჰპოვა, — მწარედ ჩაილაპარაკა
ისაკმა და მამამისის ოთახის კარი ფართოდ შეაღო. მოხუცი სა-
წოლზე იჯდა, აქეთ-იქით ირწეოდა და მღეროდა. ისაკის შეს-
ვლისთანავე შეწყვიტა სიმღერა. რამდენიმე ხანს სდუმდა მა-
მა-შვილი.

— ვგონებ, რომ მძიმეა რაღაც ეგ 'შენი სულის სიმშვიდე, არა, მამაჩემო? — დაარღვია ღუმილი ისაკმა.

მოხუცმა შვილის თვალებში თანაგრძნობა ამოიკითხა და მიხვდა, რომ ისაკს კარგად ესმოდა მისი გულისნადები. ამან განარისხა მოხუცი.

შვილს არ მართებს იცოდეს თუ რა ტრიალებს მამის სულში. ან სად გაგონილა მამა შვილის მზერას გაუტბოღდეს? ამან სულიერად შეაშფოთა მოხუცი. ეს მზერა უხეშად არყევს მისი ცხოვრების ფესვებს, ისაკის გამოხედვა არღვევს სიბერის ჟამს ძლივძლივობით მოპოვებულ სულიერ სიმშვიდეს. ამ მზერამ მოხუცში წამოშალა ისეთი გრძნობები, რომელთა არსებობაზე ადრე არც უფიქრია. ვინ იცის, იქნებ ეს გრძნობები მასში ღრმად იყო ჩამარხული, ჯერ კიდევ სიჭაბუკეშივე? მაგრამ მის ვაჟს ღმერთი არასოდეს არ სწამდა, თვითონ კი ყოველთვის ღვთისმორწმუნე იყო. მაშ როგორ მოხდა, რომ მამა-შვილს ერთნაირი გრძნობები აღმოაჩნდათ, აქ რაღაც სხვა ამბავია: — ისაკი თითქოს გონებაში ჩაჰყურებს და მის აზრებს კითხულობს.

— გაეთრიე ახლავე აქედან! — უეცრივ იფეთქა მოხუცმა და ზეწამოიჭრა, — გაეთრიე-მეთქი! — და შვილს მკერდზე მუშტები აუბრაგუნა. ისაკი მაჯებში სწვდა მამას და გააკავა.

— ხელი მიშვი, — სიბრაზისგან მთლად აცახცახდა მოხუცი. — მაშ ჭაღარა შემიგინე, არა? ჩემ რჯულს დასცინი, არა? გამიშვი-მეთქი, შე ეშმაკის ნაშიერო! გამიშვი-მეთქი, შენ გეუბნები. — მან ხელი გამოსტაცა ისაკს და სახეში გააწნა.

ისაკი ერთი წამით აენტო, მაგრამ მაშინვე დამშვიდდა. მამას მეორე ხელიც გაუშვა და ოთახიდან გავიდა. მოხუცმა კარი მიუჯახუნა.

ისაკი კვლავ თავის ოთახში დაბრუნდა, ფანჯარასთან მიჯდა და გარეთ გაიხედა. დასავლეთით ღამე უკვე მისწეოდა ჩამავალი მზის სხივებს და ყველგან სიბნელე ჩამოწოლილიყო.

ფერადკანიანმა დედაბერმა, ფინკელბერგებს რომ ემსახურებოდა, ლამპა შემოიტანა და ოთახის შუაგულში ჩამოკიდა.

— მამასთან ჯერ ნუ აანთებ ლამპას, მისის სნაიდერ, — უთხრა ისაკმა.

— კეთილი, ბატონო ისაკ, — უპასუხა ქალმა, — ვახშამი თითქმის მზადაა.

ისაკი დედაბერს მიუბრუნდა და გაუღიმა: — მამას თვითონ დაეუძახებ საეახშმოდ, თქვენ მხოლოდ შემატყობინეთ, როცა ყველაფერი მზად იქნება. მართლა, მისის სნაიდერ, ძალიან დამავალებთ, თუ ყავას აადულებთ და ღუმელზე დადგამთ. იცით, სტუმარს ველი. აჰ სალამოს ბატონი სვარცი აპირებს ჩვენსა მოსვლას.

— ლენი სვარცი?

— დიახ, მისის სნაიდერ!

ისაკს გაეღიმა, როცა მოხუც ქალს სიამაყით გაუბრწყინდა სახე.

— ჰმ, იცოდეს, რომ მაქოსაც ველი სტუმრად, მაშინ ვნახავდი, როგორც გაიბადრებოდა სიამაყით, — გაიფიქრა ისაკმა.

— კეთილი, ბატონო ისაკ, ყავასაც აგიდულებთ. მართლა, გუშინდელი ნამცხვარიც ხომ არ შევათბო? მოგეხსენებათ, ოდნავ შემთბარი ნამცხვარი გემრიელი რამ არის, ბატონო ისაკ.

— კარგს იზამთ, თუ შეათბობთ. ჰოდა ასე, როცა ვახშამი მზად იქნეს, მითხარით და მამას დაეუძახებ.

ქალი გავიდა. ისაკი დღიურს ნელ-ნელა ფურცლავდა, სანამ უკანასკნელი ჩანაწერი არ გადაშალა. მან ჩაათვალიერა იგი, მერე მუდმივ კალამს თავსახური მოაძრო და მტკიცე ხელით ჩაწერა შემდეგი:

„მისის სნაიდერი აღფრთოვანებულია, რომ ამაღამ ლენი უნდა გვესტუმროს, მგონი ეს დიდ ღირსებად მიაჩნია; განგებ არ ვუთხარი, რომ ახალგაზრდა მაქოც მოვა. რამდენიმე წუთის წინ მამაჩემმა გამარტყა სახეში. ეტყობა, ცოტა არ იყოს, მოთმინებიდან გამოვიყვანე.

დღეს ნაშუადღევს მეტად საგულისხმო რამ მოხდა.

დუქანში შემოვიდა ადგილობრივი აფრიკანული „არისტოკრატიის“ ერთ-ერთი წარმომადგენელი — მისი სარი ვილერი. მას თან ახლდა ის უცნაური კაცი, რომელსაც ძალზე ჰკვირავდა თვალები აქვს და რატომღაც შეშლილ სემს ეძახიან. დარწმუნებული ვარ, მისი ამგვარი დამახინჯება თეთრკანიანი „ვაჟბატონების“ ნახელავია. ასე იყო თუ ისე, მისი ვილერი საქონლის არჩევით იყო გართული, როდესაც დუქანში ლენი სვარცი შემოვიდა. მისი დანახვაზე ქალი წამოწითლდა და თვალებიც გაუბრწყინდა. სვარცის სახეზე საერთოდ კაცი ვერაფერს ამოიკითხავს, საოცრად თავდაპირილია, მაგრამ ამჯერად, რამდენადაც მე თვალი შევასწარი, სვარციც დაიბნა. არ ვიცი, რა გრძნობებით იყო გამოწვეული ეს, მაგრამ დარწმუნებული ვარ, მათ შორის რაღაც ამბავია. ეს შეშლილმა სემმაც შენიშნა, თავისი აზრიანი თვალებით ხან ერთს მისჩერებოდა, ხან მეორეს... საერთოდ სემს ძნელად თუ გამოეპარება რამე. რამდენჯერ ვცადე გამოვლაპარაკებოდი მას, მაგრამ თვალებით მიკრძალავდა, მაინც მოვახერხებ.

ლენი სვარცი და სარი ვილერი! ნეტა რა მოხდება? რა საინტერესო მხარეა სტილველდი. ეს ერთი პატარა ადგილი, ერთი პატარა სოფელია აფრიკისა, მაგრამ აქ არიან ლენი სვარცი, სარი ვილერი, შეშლილი სემი და მაქო (რომელიც მე ძალიან მომწონს). სვარცის შესახებ თითქმის არაფერი ვიცი. ის ძალიან გულჩახვეულია, ბევრად უფრო შებოჭილი მოქმედებაში, ვიდრე მაქო. ნეტა ერთმანეთს როგორ შეეწყობიან? მაგრამ ამასაც მალე ენახავ. მალე აქ რაღაც მოხდება, ნეტავი რა? აფრიკის სოფელი! რა კარგად, რა ადამიანურად და მეგობრულად ჟღერს. ამ საღამოს ებრაელი, ზანგი და ფერადკანიანი ჯდებიან ერთმანეთს აფრიკის ერთ-ერთ სოფელში...”

მისი სწრაფი კარზე დააკაკუნა და ოთახში თავი შემოჰყო.

— ეახშამი მზად არის, ბატონო ისაკ.

— გმადლობთ, მისი სწრაფი.

— ყავა ავადუღე და ნამცხვარი ბუხარზე შემოვდგი, რომ არ გაციებულებო.

— ძალიან კარგი.

— მაშ შემიძლია წავიდე, ბატონო ისაკ? იცით მე...

— რა თქმა უნდა, — შეაწყვეტინა ისაკმა, — მშვიდობით, მისის სნაიდერ!

— ლამე მშვიდობით, ბატონო ისაკ.

ისაკი დაელოდა, ვიდრე უკანა კარი არ მიიხურა, მერე წამოდგა, მამის ოთახისკენ გაემართა და კარებზე ფრთხილად მიუკაკუნა.

— რომელი ხარ?

— მე ვარ, ისაკი.

— რა გინდა?

— ვახშამი მზად არის, ვჭამოთ.

— მე არ მინდა, შენ თუ გინდა ივახშმე.

ისაკმა ცოტა ხანს იყუჩა. მერე ისევ დააკაკუნა.

— ახლა კიდევ რას იტყვი? — იკითხა მოხუცმა.

— რალაც მინდა გითხრა, მამი.

— თქვი, მერე.

— ბოდიში მინდა მოვიხადო.

— რაო?

— მოტევება მინდა გთხოვო.

ერთ ხანს სიჩუმე ჩამოვარდა. შემდეგ კარი ერთბაშად გაიღო და ჩაბნელებული ოთახიდან მოხუცმა შვილს თვალები შეანათა. ისაკმა რალაცის თქმა დააპირა, მაგრამ მამამისმა შეაწყვეტინა.

— საკმელი გაცივდება, — ბუზღუნით თქვა მოხუცმა, — წამო! — ისაკს ტუჩებზე ნაზი ღიმილი უთამაშებდა, როცა მამას უკან მიჰყვებოდა.

II

ისაკი ფანჯრიდან იყურებოდა და ილიმებოდა. იგი საამო აღელვებას მოეცვა. მის უკან წიგნის თაროსთან ცალ მუხლზე დაჩოქილი ლენი წიგნის სათაურებს ათვალიერებდა.

მაქო ჯერ არსადა ჩანდა. ისაკი სმენად იქცა და წყვილადს გახედა. სადღაც ჰაისტრიტიდან ძალღის საცოდავი ყმუილი მოისმოდა.

— საბრალო პირუტყვი, — ჩაილაპარაკა ისაკმა ისე, რომ თავი არ მიუბრუნებია.

— თქვენ რა გიჭირთ, მარტო შორიდან გესმით მისი ყმუილი, — შენიშნა ლენიმ.

ისაკს სახეზე ისევ ღიმილი აუთამაშდა. უკვირდა, რომ ასე ადვილად უგებდნენ ერთმანეთს. იგი ჩვეულ მოკრძალებას არ გრძნობდა ლენისთან. არც არაფრის ახსნა-განმარტება სჭირდებოდა. ლენი მას ნახევარი სიტყვიდან უგებდა ყველაფერს. არც საუბრით შექცევა ესაჭიროებოდა, ლენი ძალზე თავისუფლად გრძნობდა თავს. თუმცა მის სახეზე ახლაც ვერაფერს ამოიკითხავდი, მაგრამ ჩვეულებრივი დაძაბულობა უკვე აღარ ემჩნეოდა. აი, უკვე თხუთმეტი წუთია, რაც ასე ნაწყვეტ-ნაწყვეტი ფრაზებით ესაუბრებიან ერთმანეთს.

— ზოგჯერ მთელი ღამის განმავლობაში ეგრე გაჰყმუის, — თქვა ლენიმ.

— შესაზარი რამ იქნება, — მიუგო ისაკმა.

— ჯოჯოხეთია პირდაპირ.

ისაკმა კვლავ ყური მიუგდო: მაქო ხომ არ მოდისო.

— რა ბნელი ღამეა, — ჩაილაპარაკა მან.

— მომენატრა გაჩირალდნებული ქუჩები. — გამოეხმაურა ლენი.

— ხანდახან გწყინდებათ, არა? — შეეკითხა ისაკი და იმ ღამეზე გოგოს სურათი მოაგონდა, ამ ცოტა ხნის წინათ ასე თავმომწონედ რომ დაატარებდა მეიბლი.

ლენი სტეინბეკის წიგნს „ზეციურ საძოვრებს“ ფურცლავდა.

— სკოლის გახსნის შემდეგ არა მიშავს რა. თავდაპირველად კი საშინელება იყო.

— ყველაზე ძნელი პირველი თვეა.

— მაშ, მე მხოლოდ ერთი კვირის ტანჯვადა დამრჩენია.

— დიახ, ერთი კვირაც და მერე უფრო გაგიადვილდებათ... მართლა, მარტოობაზე გამახსენდა, — ისაკი მოტრიალდა და

ლენის დაკვირვებით შეხედა. — როცა სარი ვილერი პირველად ჩამოვიდა აქ... — ისაკი განზრახ შეჩერდა.

ლენიმ წიგნის ფურცელას თავი ანება და ისაკს ახედა.
— გისმენთ.

სახეზე ვერაფერს შეატყობ, — გაიფიქრა ისაკმა, — მაგრამ ისე კი, ცოტა არ იყოს, სწრაფად ამომხედა.

— პირველ ხანებში მოწყენილობისგან კინალამ გადაირია თურმე; — ხმამაღლა დაამთავრა მან.

— დიდი ხანია, რაც აქ არის?

— არა, სულ რამდენიმე თვეა.

— იცით რამე მის შესახებ?

— არაფერი, გარდა იმისა, რომ გერტ ვილერის რაღაც გარე ბიძაშვილია. ალბათ, ღარიბი ნათესავი. გამიგია, ვილერები წინათ ერთ დიდ ოჯახად ცხოვრობდნენ თურმე. ახლა კი, სარის გამოკლებით, ვილერების შთამომავალთაგან მარტო დიდი გერტილა დარჩა. მაგრამ თქვენ ხომ აქაური ხართ, ეს ყველაფერი ჩემზე უკეთ გეცოდინებათ.

ლენიმ თავი დაუქნია.

ისაკი ყურადღებით აკვირდებოდა ლენის და ფიქრობდა, რა გზით ჩამოეკრა საჭირო სიმებისათვის და აელაპარაკებინა. სასურველ საგანზე. თვითეული სიტყვა დიდი სიფრთხილით აწონ-დაწონა გონებაში.

— ხმები დადის, თითქოს ვილერების გვარის უკანასკნელი ნაშიერი მარტო გერტი არ ყოფილიყოს.

— მართლა?.

ისაკი ლენის სახეს დააკვირდა და გონებაში გერტ ვილერს შეადარა. შემდეგ თქვა: — დიახ, ამბობენ, რომ ვილერთა პირდაპირი შთამომავალი სტილველშიც შეიძლება მოინახოსო.

ლენიმ თვალი თვალში გაუყარა ისაკს, წინანდელი უღარდებლობა გაქრა. ლენის დაძაბულობა შეეცყო.

— კარგად მოგეხსენებათ, რომ ყველა ფერადკანიანი ნაბიჭვარი არ არის, — ხმამაღლა წარმოთქვა მან.

— ცუდად ნუ გამიგებთ, სვარც, — მიუგო ისაკმა.

— არა. მაგრამ ვფიქრობ კარგი იქნებოდა ამ საკითხის გა-

რკვევა, — ლენიმ ნიკაპზე ხელი ჩამოისვა, — პოდა, რას ამბობენ ეგ თქვენი ხმები, სად მივყავართ ვილერების შტოსო?

— სად და სტილველდშიო.

— მაგას არ გეკითხებით. ხომ იცით, რასაც ვგულისხმობ, — მოუთმენლად შეაწყვეტინა ლენიმ.

— აა! — გაიკვირვა ისაკმა და ორჭოფულად ჩაიცინა, თითქოს თავის ოხუნჯობაზე ეცინებოდა, — არა, კერძოდ არავის ასახელებენ.

— მესმის, გასაგებია.

ისაკი შემობრუნდა და ფანჯარას გადაეყუდა. ლენი კვლავ სტეინბეკის წიგნს „ზეციურ საძოვრებს“ მიუბრუნდა.

ოთახში უცებ ფარვანა შემოფრინდა და ლამპის გარშემო შეშლილივით ჩამოუარა დავლური. სულ უფრო და უფრო უმატებდა ტრიალს და წრეც თანდათან მცირდებოდა. ბოლოს სულ დაჰკარგა გონიერება და ლამპის მაღალ შუშას ზედ გადაევიწყო. მოისმა ტკაცუნის სუსტი ხმა, ფარვანას ფრთები დაეწვა, იატაკზე დაეცა და სამუდამოდ გაირინდა. სინათლეზე ცეკვა სიკვდილით დაამთავრა.

— მოვა, ჯერ კიდევ ადრეა, — თქვა ლენიმ.

— მაშ თქვენ იცით, რომ მაქოსაც ველი?

— ამის მიხვედრა არცთუ ისე ძნელია.

— პო, რა თქმა უნდა, აი, ვგონებ მისი ფეხის ხმაა! — ისაკი სარკმლიდან უფრო მეტად გადაიწია, თავი დახარა და გულდასმით მიაყურა. შორიდან ოდნავ გასაგონად ისმოდა ქვიშიან მიწაზე ყრუ ნაბიჯების ხმა.

— შეხვედრიხართ მაქოს? — იკითხა ისაკმა.

ლენიმ თავი დაუქნია, ისე რომ თვალები წიგნისთვის არ მოუცილებია. — ჩამოსვლის პირველ დღესვე.

ფეხის ხმა ახლოვდებოდა. ისაკი მაქოს შესახვედრად გაეშურა.

ლენიმ ჯიბეები მოიჩხრიკა, პაპიროსი მოძებნა. ოთახში კვლავ ძაღლის საცოდავი ყმუილის ხმა შემოიჭრა.

ისაკის და მაქოს შემოსვლაზე ლენი ფეხზე წამოდგა.

მაქომ გაუღიმა და ხელი გაუწოდა. ლენიმ ხელი ჩამოარ-

თვა და ფარულად შეათვალიერა ახლად მოსული. პირველად ჩედავდა მას ასე ახლოს.

მის წინ თხელ-თხელი, ტანადი, მუქყავისფერკანიანი ახალგაზრდა იდგა. მას აზრით სავსე თვალები ჰქონდა და ტუჩებზე ღიმი დასთამაშებდა, სუფთა და გადატყეცილი სახისკანი ერთადერთ ნაოჭს დაედარა ფართო შუბლზე.

ლენის სულ სხვანაირად ჰყავდა მაქო წარმოდგენილი. ის ღამცინავი ხმა, ამ სამი კვირის წინ რომ მოისმინა იქ, გორაკზე, ვერაფრით ვერ ეგუებოდა ამ სათნო გარეგნობის ახალგაზრდას. მაშინ ლენის ისე მოეჩვენა, თითქოს ის ხმა უზარმაზარი ტანის ადამიანს ეკუთვნოდა და არა მასზე ოდნავ მაღალს. სწორედ ამ დროს მაქომ დაილაპარაკა.

— იცით, მე იმედი მქონდა, რომ გამოივლიდით ჩვენთან. დიახ, ეს ნამდვილად მაქოა, ის ხმაა, იმ ღამით რომ მოესმა.

— ველარ მოვიცალე, სკოლით და სხვა ათასი ამბით ვიყავი გართული.

თითქოს სიტყვიერად ფარიკაობენო, — გაიფიქრა ისაკმა.

— როგორ ბრძანდება თქვენი მოხუცი მოძღვარი, — იკითხა მაქომ, — ისევ ძველებურად ავედრებს ჩემს შავ სულს თავის თეთრ ღმერთს?

ისაკმა სათვალე მოიხსნა და წმენდა დაუწყო. თან ქუსლებსა და ფეხის წვერებზე ირწეოდა.

— როგორ შეიძლება მისი ღმერთი თეთრი იყოს, როდესაც თვითონ ფერადკანიანია, — წაიდუღუნა მან.

ლენიმ სწრაფად გადახედა ორივეს. ნეტავი რა უნდათ რომ თქვან?

ისაკმა სათვალე გაიკეთა და აჩქარებით ჩაილაპარაკა:

— მე იმის თქმა მინდა, რომ ჩვენ, ებრაელებს ებრაული ღმერთი გვყავს, მაგრამ მთავარი ის კი არაა, რომ ღმერთი ებრაელია, — რაც ჩვენ, ებრაელებს კარგად მოგვეხსენება, — არამედ ის, რომ იგი ამავე დროს თეთრიცაა, ეს არის მთავარი, ჩვენი ღმერთი თეთრია, ისევე როგორც ყველა თეთრკანიანის, ევროპელის ღმერთი, მაგრამ როგორია არაევროპელის

ღმერთი, როგორი წარმოდგენიათ ღმერთი მათ?... რას დგახართ ფეხზე, დაჯექით, მაქო, თქვენც ლენი.

— საცხებით ბუნებრივია, რომ ადამიანები მათთვის ნაცნობ სახეებში განასახიერებენ რელიგიას. ნეტავი არაევროპელების წარმოდგენაში რა ფერისაა ღმერთი? — განაგრძობდა ისაკი. — პატარა რომ ვიყავი, ღმერთი მოხუც, კალარათმიან და თეთრწვერა პატრიარქად წარმომედგინა, მე მაშინ ვევედრებოდი მას რალაცეებს, რაც ჩემს ბავშვურ წარმოდგენებს შეეფერებოდა. თქვენ რას იტყოდით, მაქო?

მაქომ გაიცინა და სკამის ზურგს მიეყრდნო. იგი დინჯად ლაპარაკობდა, ღიმმორეული, ეტყობოდა, წარსულის რალაც სურათს იხსენებდა.

— ღმერთი, რომელიც მე ვიწამე, რა თქმა უნდა, უცხო ტომისა იყო. ყოველ შემთხვევაში, ასე ამბობდნენ ჩვენში. ჩვენს სოფელში მახსოვს ერთი გოგო მოკლეს ქრისტიანობის მიღებისათვის. ყველას ეშინოდა იმ ღმერთის, რომელიც ანაფორიანმა თეთრკანიანებმა მოიტანეს თან. ჩვენი სოფლის ბიჭების მსგავსად, მეც ამ შიშმა მიმიყვანა მასთან და ვიწამე იგი. მეშინოდა მისი და ვიცოდი, სასჯელი რომ მელოდა ქრისტიანობის აღიარებისთვის. სწორედ ამიტომ იყო, რომ სურვილი მკლავდა გამეგო სიმართლე მის შესახებ.

გრძელ ანაფორებში გამოწყობილი მისიონერები კი ისე კარგ ამბებს ყვებოდნენ ამ ღმერთზე, რომ მისი ფერი არც მადარდებდა. ყველაზე ძალიან მხიბლავდა ის იგავი, თუ როგორ აქცია წყალი ღვინოდ და როგორ აღადგინა მკვდრებით მიცვალებულნი, ან ერთი პურით ვით გააძლო უამრავი ხალხი. ეს მიზიდავდა. ვიწამე იგი, რადგან კეთილი იყო და ერთხელ ცემით სიკვდილის პირამდის მიიყვანეს. მაგრამ უფრო იმიტომ ვიწამე, რომ მისიონერები კარგად მეპყრობოდნენ.

მერე, ერთ ღამეს მოვინდომე გამეგო, რა ფერისა იყო იგი, — მაქომ დინჯად ჩაიცინა, — მგონია, იმ დღეს ვიღაცამ აგდებით კაფრი მიწოდა და მომაფურობა. მოკლედ, საყდარში შევიპარე და წმიდა პეტრეს შავი ქანდაკების წინ მუხლი მოვიყარე. დიდხანს ვევედრებოდი, ეთქვა ჩემთვის რა ფერისა იყო ქრისტი, მაგრამ არც ღმერთმა და არც წმიდა პეტრემ პასუხი

არ მაღირსეს: არც ის მითხრეს, რა ფერისა იყო და არც ის — ზანგებიც ისევე უყვარდა როგორც თეთრკანიანები, თუ არა. ჰმ, შეგიძლიათ წარმოიდგინოთ პატარა ზანგის ბიჭუნა ცარიელსა და ბნელ სამლოცველოში! პასუხი კი არსაიდან, ოჰ, რა უბედურად ვიგრძენი თავი მაშინ. — მაქომ ისევ წყნარად ჩაიცინა.

— წმიდა პეტრეს ქანდაკების ფეხთ წყლით სავსე თასს მოვკარი თვალი, — განაგრძო მაქომ, — და ღმერთს შევევედრე, უფალო, პქენ სასწაული, აქციე ეს წყალი ღვინოდ და მაჩვენე, რომ მეც გიყვარვარ, თუმცა კი ზანგი ვარ. ცოტა ხანს დაველოდე, მაგრამ წყალი წყლად დარჩა. მაშინ კიდევე ერთხელ გავიმეორე თხოვნა და თან დავსძინე: „გეთაყვა, გთხოვ“. არავითარი სასწაული; მერე ვიფიქრე: „იქნებ ღმერთს ჰგონია, რომ ღვინის დაღვეა მინდა“ და ამიტომ ხმამაღლა მივმართე: — პატიოსნებას გეფიცები, უფალო, რომ ღვინოს პირსაც არ დავაკარებ. მაგრამ სასწაული მაინც არ მოხდა. ეს იყო და ეს, ამის შემდეგ დამეკარგა რწმენა და გული გამიტყდა მასზე.

— ახლა კი? — შეეკითხა ისაკი.

— ჩვენ აწმყოზე არ ვლაპარაკობთ.

— თქვენ რაღას იტყვით, სეარც?

ლენიმ ისაკს გადახედა და თავი გაიქნია.

— მართალი გითხრათ, ამ საკითხზე არასოდეს დავფიქრებულვარ.

— არც ფერის საკითხზე?

— მაინცდამაინც არასოდეს... საქმე ისაა, რომ მე ჯერ კიდევ ბავშვი გავემგზავრე კეიპტაუნში.

— მაგრამ ფერადკანიანებს ხომ ნამდვილად აქვთ ეროვნული გრძნობა? — იკითხა ისაკმა.

— ვითომ? — გამოეხმაურა მაქო.

— არ ვიცი, — თქვა ლენიმ, — ფერადკანიანები არასოდეს არ ლაპარაკობენ ეროვნებაზე, რასაზე და კანის ფერზე.

— საკვირველია, რატომ? — თქვა ისაკმა.

ისაკის სიტყვებში ლენიმ გამოწვევა იგრძნო და რაღაც უცნაური მიზეზის გამო თავდაცვისთვის მოემზადა.

— ალბათ იმიტომ, რომ ისინი არც თეთრები არიან და არც შავები, — ჩაილაპარაკა მან ცოტა არ იყოს დაუდევრად..

— თქვენ გინდათ თქვათ, რომ ამის შესახებ ფიქრისაც კი ეშინიათ?

— აქ საბჭოელი არაფერია, — ჩაერია მაქო და ლენის გადახედა, — როცა სვარცი აღნიშნავს, რომ ისინი არც თეთრები არიან და არც შავები, ამით უკვე ყველაფერი ითქვა. ფერად-ჯანიანებს არა აქვთ ჩვენი ხალხის ან თეთრჯანიანების მსგავსი ტომობრივი ერთიანობა და ძველი ტრადიციები, მათ არა აქვთ წარსული. მათთვის მხოლოდ მომავალი არსებობს.

— მაგრამ თქვენ ვერ უარყოფთ ტომობრივი გრძნობის არსებობას, — თქვა ისაკმა.

ლენიმ შვებით ამოისუნთქა; დაე იკამათონ ფერადჯანიანებზე რამდენიც სურთ.

— ტომობრივი გრძნობა, რა თქმა უნდა, არსებობს — დაეთანხმა ლენი.

— არ არის ეგ მართალი, — უპასუხა მაქომ.

— ფერადჯანიანი რომ ფერადჯანიანზე ქორწინდება? — შეეკამათა ისაკი.

— მართალია, მაგრამ მუქჯანიანი ქალი ცდილობს უფრო ღია ფერის მამაკაცს გაჰყვეს, ხოლო მუქჯანიანი ვაჟი კი უფრო მოთეთრო ქალის შერთვაზე ფიქრობს.

— რა ვუყოთ, ასე თუ ისე, ისინი მაინც ფერადჯანიანები არიან, — თქვა ლენიმ. — ყოველივე ეს ხომ მაინც ტომის შიგნით ხდება.

— ეგ მართალია, მაგრამ ისიც მართალია, რომ ყოველთვის მიილტვიან თეთრჯანიანებისკენ. რატომ მერე? გეკითხებით.

მაქომ ისაკსა და ლენის გადახედა, მაგრამ ისინი სდუმდნენ. მაქომ ცოტა ხანს იყუჩა და შემდეგ თვითონვე განაგრძო.

— იმიტომ, რომ საკუთარი ფესვები არ გააჩნიათ, არა აქვთ წარსული და ტრადიციები, როგორც ზანგებს, ან თეთრჯანიანებს. აი, რატომ მიიწევენ ისინი ზევით — თეთრებისკენ, ძალაუფლება თეთრების ხელშია, ყველაფერს ისინი განაგებენ. ზანგებისკენ ლტოლვა, რომელთა წინააღმდეგ მოქმედებს

„ფერადი ბარიერი“, უსარგებლოა და ამიტომ მიილტვიან ფერადკანიანები თეთრებისაკენ.

ერთმა ფერადკანიანმა მწერალმა თავის ხალხს „საზღვარზე მცხოვრებნი“ უწოდა და სწორიკაა. რომელიღაც ინგლისელმა პოეტმა თქვა: „ორ კოცონს შუა მხოლოდ აჩრდილებს, შეუძლიათ ცხოვრებაო“, — ესეც ჭეშმარიტებაა. ფერადკანიანები მართლაც ორ ცეცხლს შუა არიან და ცდილობენ როგორმე თავი დააღწიონ. ჩემი აზრით, სწორედ ესაა ფერადკანიანთა საჭირბოროტო საკითხი...

მაქო დაღუშდა. სიჩუმე ჩამოვარდა. არავინ ხმას არ იღებდა. ლენი თავჩაქინდრული იჯდა და მაქოს ნათქვამს ჩაფიქრებოდა, თან მისი განსწავლულობა აოცებდა.

ისაკს კი დაძაბულობისაგან სახე გვერდზე მოღრეცოდა და პირი ოდნავ დაეღო. თითქოს ღრმა ფიქრში წასულიყო, მაგრამ უცებ მხრები აიჩეჩა და სწრაფად წამოხტა.

— ეს საკითხი კარგად მინდა გავიაზრო, — წამოიძახა მან და კარს მიაშურა, — ახლავე ყავას შემოვიტან, ცოტა გონებას გამოაფხიზლებს.

ლენიმ მაქოს პაპიროსი მიაწოდა და ისევ სკამზე გადაწვა. ლენის უნდოდა გამოსტეხოდა მაქოს, რომ აოცებდა მისი ცოდნა, მაგრამ მორიდებულობამ დასძლია და გაჩუმდა.

უცებ კარი გაიღო და ოთახში მოხუცი ფინკელბერგი შემოვიდა.

— რაო, ყმაწვილებო, — წამოიძახა მან, — როგორ მიდის თქვენი სჯა-ბაასის საქმე? სამზარეულოში ჭურჭლის რახარუხი შემომესმა და გადავწყვიტე თქვენთან ერთად ფინჯანი ყავა დამეღია. მერე კი თავს აღარ შეგაწყენთ, ასე რომ, შეგეძლე-ბათ თავისუფლად იმუსაიფოთ, რას იტყვით, პა?

მაქომ გაიღიმა და მოხუცს პაპიროსი შესთავაზა.

— რატომ, შეგიძლიათ დარჩეთ, — უთხრა მან მოხუცს.

— მაგას ნუ იტყვით, — მიუგო მოხუცმა და თავი მრავალმნიშვნელოვნად დააქნია, — ძველად უთქვამთ, როდესაც: ახალგაზრდები ერთად არიან, მოხუცს მართებს ან მოხუცებთან წავიდეს, ან სულ გაშორდეს იქაურობასო. არ ვიცი, საიდან მოდის ეს თქმა, მაგრამ ჭეშმარიტი კია. მაგალითად

გოგოებზე რომ მოგინდეთ ლაპარაკი, თავისუფლად ხომ ველარ ილაპარაკებთ, თუკი მოხუცი გვერდზე გიზით?

— მაგრამ ჩვენ რომ არ ვსაუბრობთ გოგოებზე, — თქვა ლენიმ. მოხუცმა ფინკელბერგმა გაიღიმა და მის თვალებში სიბრძნე გამოკრთა. სიბრძნე იმ კაცისა, რომელსაც თავისი ახალგაზრდობა ჯერ არ დაეიწყებია.

— ყმაწვილები ხშირად საუბარს ვარსკვლავებზე ლაპარაკით იწყებთ, ან მსჯელობით, თუ როგორ სჯობია ხორბლის დათესვა და მერე ვერც კი შეამჩნევთ, ისე ჩამოაგდებთ ქალებზე საუბარს. რას იზამთ, ასეა მუდამ.

ვიდრე მაქო და ლენი პასუხს გასცემდნენ, ისაკმა ფინჯნებით ყავა შემოიტანა. მამის დანახვაზე მას სიხარულით გაუნათდა სახე. მამის თვალები შეილისას შეხვდა, რამდენიმე ხანს ასე შეჰყურებდნენ ერთმანეთს, თითქოს უსიტყვოდ გაისაუბრესო და მამა-შვილს შორის კვლავ ჩვეული თანხმობა და ურთიერთგაგება დამყარდა.

— ესეც ასე, — თქვა ისაკმა და ფინჯნები და ნამცხვრები ჩამოარიგა.

— მოგწონთ აქაურობა? — მოხუცმა ლენის შეხვდა.

ლენიმ ცალყბად გაიღიმა.

— შეგიძლიათ არ მიპასუხოთ, უკვე მიგიხვდით...

— არა, ზოგჯერ ძალიან კმაყოფილი ვარ.

— ეს ალბათ მაშინ, როდესაც ბავშვებს ამეცადინებთ, არა? — ჩაურთო ისაკმა.

— ჰო, როდესაც ვამეცადინებ.

ამის შემდეგ ყავის სმას შეუდგნენ და სიჩუმე ჩამოვარდა. უცებ ლენის მოეჩვენა, რომ რაღაც ღრმა და ერთიანმა დუმილმა მოიცვა ყველაფერი, თითქოს თვით ველდის პაწაწინა ქმნილებებსაც კი შეეწყვიტათ ხმაური, რათა კიდევ უფრო გაეძლიერებინათ ეს დუმილი. არსაიდან ხმა არ ისმოდა, ირგვლივ სამარისებური სიჩუმე სუფევდა. კაცს ეგონებოდა, დედამიწამ ერთბაშად შეწყვიტა ტრიალი და მასზე სიცოცხლის ყოველგვარი ნიშანწყალი გაქრაო. ლენის ტანში ჟრუანტელმა დაუარა, რადგან ამის წარმოდგენამ სხვა უფრო შემადრწუნებელი სურათები წამოუშალა. თვალწინ დაუდგა უხეში, ბრმა

ძალები, უკუხნეთ წყვდიადში შთანთქმული დაუსაბამო სივრცე, უძირო ოკეანეები და უმწეო ადამიანი ამ ცივ, უსიცოცხლო სამყაროში. ლენი სმენად იქცა, სიჩუმე თანდათან ძლიერდებოდა, თითქოს გულმაც შეწყვიტა ფეთქვა.

მოულოდნელად დუმილი დაარღვია ასანთის გაკვრის მკვეთრმა ტყაცუნმა. ლენიმ თავი ასწია და დაინახა, რომ მაქო ჩიბუხს უკიდებდა, მერე ისაკის დაძაბული მზერა შენიშნა. ისაკი დაჟინებით მისჩერებოდა ლენის, თითქოს სურს თვალებით გაბურღოს და მისი სულის სიღრმეში ჩაიხედოსო, — რა უცნაური ყმაწვილია ეს ისაკი, — გაიფიქრა ლენიმ.

მაქო ჩიბუხს ეწეოდა და ღია ფანჯარაში იხედებოდა. მძიმე სიჩუმე დაირღვა. ჰაისტრიტიდან კვლავ ისმოდა ძაღლის შემზარავი ყმუილი, რომელიც ღამის წყვდიადში იფანტებოდა. რას მისჩერებია მაქო ასე დაჟინებით ნეტავ ფანჯრიდან? ამ უკუხნეთ სიბნელეში ნეტავ რას ხედავს?

ისაკმა ჩაახველა.

— ახლა კი, მაქო, დავუბრუნდეთ ჩვენი საუბრის თემას. უფრო ზუსტად — შენს თეორიას ფესვების შესახებ. შეგიძლია თუ არა, როგორმე ეს თეორია მიუყენო ებრაელების საკითხს? მოგეხსენებათ, მათ გააჩნიათ საკუთარი ფესვები, აქვთ ტრადიციები და ალბათ მსოფლიოში ყველაზე უძველესი წარსული.

— ღიახ, ეს მართალია, მათ აქვთ ფესვები, მაგრამ არა იმ მნიშვნელობით, როგორც მე ვგულისხმობ. ებრაელები, ერთის მხრივ, თითქოს ისეთსავე მდგომარეობაში არიან, როგორშიც ფერადკანიანები, მაგრამ მეორე მხრივ, განსხვავდებიან. ებრაელთა ტრადიციები — ტანჯვა-წამების ტრადიციებია. ეს რელიგიასაც ეხება.

— წარსულზე რაღას იტყვით? თქვენ გვერდს ვერ აუვლით მას.

მაქომ მოხუცს გადახედა და გაუღიმა.

— მათი წარსული მოკვდა, მეგობარო, ისევე როგორც აფრიკის ძველი სახელმწიფოები და ცივილიზაცია, რომელიც თეთრკანიანების ცივილიზაციაზე აღრე არსებობდა.

— რა ვუყოთ მერე, ცოცხალია თუ მკვდარი, მაინც მათი წარსულია.

— არა, ეს უკვე საერთოდ კაცობრიობის ისტორიის წარსულია, ისევე როგორც აფრიკის წარსული. როცა მსოფლიო ბოლოს და ბოლოს ეზიარება მას, მაშინ რომელიმე ერის წარსული მთელი კაცობრიობის ისტორიის კუთვნილება ხდება.

— თუ ასეა, სად მივყავართ თქვენს ლაპარაკს ტრადიციებსა და წარსულზე? — ჰკითხა ლენიმ.

— შევეცდები აგიხსნათ. ვფიქრობ, მეთანხმებით, რომ ფერადკანიანებს არა აქვთ საკუთარი წარსული და არც საკუთარი ტრადიციები. ისინი ღვანან ვეროპელებსა და ზანგებს შორის და მათ მარტოოდენ მყოფადი გააჩნიათ.

რაც შეეხება ებრაელებს, მათი წარსული და ტრადიციები გაქრა, რადგან საკუთარი ქვეყანა არ გააჩნიათ. ისინი სხვა ერების ქვეყნებში ცხოვრობენ — ზოგი საფრანგეთში, ზოგი ინგლისში; რამდენადაც ებრაელები უძველესი ხალხია, სხვადასხვა ქვეყნებში მათი ცხოვრება ასიოდე წლის ამბავი როდია, არამედ საუკუნეებისა. ამიტომ საფრანგეთში აღზრდილი ებრაელი ბავშვი ყველაფრით ფრანგი იქნება, რჭულისა და ამ რჭულის ენის გარდა. ასევე ითქმის ინგლისელ ებრაელზე.

გასაგებია? მე ასე წარმომიდგენია ეს: ებრაელს აქვს ხანგრძლივი წარსული, რაც გამოიხატება მხოლოდ ენასა და რელიგიაში. ის მაგრად ეჭიდება მათ, მაგრამ ეს არ კმარა. ის, რაც ყველა ებრაელს აკავშირებს — რელიგიაა, ზოგჯერ კი ენა ან რელიგიისა, რაც თავისთავად წარსულს ეკუთვნის. აწმყოში კი მათ აკავშირებთ დევნა-წვალება. ვფიქრობ, ებრაელმა უფრო მომავლის შექმნაზე უნდა იზრუნოს, ვიდრე წარსულს ნება დართოს მეტისმეტად მძიმე ტვირთად დააწვეს კისერზე.

— თქვენ ჩვენი რჭულის წინააღმდეგი ხართ? — ფიცხლად ჰკითხა მოხუცმა.

— თქვენ ვერ გამიგეთ, — მტკიცედ უარყო მაქომ. — მე ვმსჯელობ ებრაელთა საკითხზე, ისე როგორც გამეგება.

— მაგრამ როგორ უნდა შევქმნათ უკეთესი მომავალი? — იკითხა ისაქმა.

— საქმე ისაა, რომ თქვენ არა ხართ დამოუკიდებელი ერი. მე შემძლია ვიყო ქრისტიანი, ისლამის ან სიონიზმის მიმდევარი, ან სხვა რომელიმე რელიგიის ამლიარებელი, მაგრამ მე

მაინც ზულუდ ვრჩები, რადგან არსებობს ზულუს ქვეყანა, და ამ ქვეყნის ენა ზულუა, ცხოვრების ადამიან-წესებიც ზულუსია. ეს ადამიან-წესები ჩემი და იმ ხალხის წეს-ჩვეულებაა, რომლებიც ამ ქვეყანაში ცხოვრობენ. ჩვენ ყველაფერს თავისებურად ვაკეთებთ, თავისებურად ვიქცევით; გვაქვს საკუთარი ზნე-ჩვეულებანი, თავისებური საშუალებანი სარჩოს მოპოვებისა. თავისებურად ვმხიარულობთ, თავს ვიქცევთ. ყოველივე ეს ერთად აღებული მე და ჩემს თვისტომთ გვანიჭებს იმას, რასაც თქვენ ეროვნულ თვისებებს ეძახით.

ყველა ეს თვისება რეალურია, ნამდვილად არსებული, რადგან იგი აღმოცენებულია ჩვენს საკუთარ ქვეყანაში არსებული ცხოვრების ყაიდიდან, წაგვართვით რელიგია, მაგრამ ეს თვისებები მაინც დარჩება ჩვენში.

მოხუცმა ამოიოხრა და წამოდგა.

ძალზე ბევრს ლაპარაკობენ ეს ყმაწვილები.

როგორ შეიძლება ახსნა ებრაელობა ქვეყნის, ზნე-ჩვეულებებისა და სხვა მისთანების თავისებურებით? ადამიანი ებრაელია იმიტომ, რომ ებრაელია, — მორჩა და გათავდა. ამის საცოდნელად განათლება რა საჭიროა! ებრაელი ხარ, იმიტომ, რომ მამა-პაპაც ებრაელი გყავდა.

ჩინელი მუდამ ჩინელი იყო. გინდ სამშობლოც დაეკარგა და ენაც... მაგრამ იაპონელებზედაც ითქმის იგივე? ნეტავ ისინი ჩინელები არიან თუ ოდესღაც ყოფილან ჩინელები? არა, შეუძლებელია ოდესმე ყოფილიყვნენ...

მაქო კი განაგრძობდა: — ყველა ეს თვისებები დამახასიათებელი რომ არ იყოს ზულუსათვის, მაშინ იგი არც იქნებოდა ზულუ...

— დავიდალე, ახლა კი დროა დაგტოვოთ, ყმაწვილებო, — თქვა მოხუცმა დაღლილი ხმით, — წავალ, დავისვენებ, მაგრამ ერთს გეტყვით: ადამიანი — ადამიანია, თუ ებრაელია — ებრაელია, თუ ზულუა — ზულუა, მორჩა და გათავდა. დანაშაული არ არის იყო ის, რაც ღმერთმა გაგაჩინა, მორჩა და გათავდა. ღამე ნებისა.

მოხუცი მძიმე ნაბიჯით გავიდა ოთახიდან და კარი გაიხურა.

ისაკმა თავის ქნევით ჩაიცინა, მაქომ შეხედა მას და სახეზე საპასუხო ღიმი გადაეფინა.

ლენიმ პირდაპირ შეხედა მაქოს და ფრთხილად მოსინჯა სათქმელი.

— წელან ამბობდით, რომ ფერადკანიანები ორ ცეცხლშუა ცხოვრობენ და თავის დაღწევას თეთრკანიანებისკენ სწრაფვით ცდილობენო.

— დიახ.

— თქვენ ეს ისეთი კილოთი თქვით, თითქოს ამისთვის კაცხადეთო მათ, რატომ?

— მართლაც, — ჩაერია ისაკი, — განა თქვენ შერეული ქორწინების წინააღმდეგი ხართ?

მაქო ერთ ხანს ჩაფიქრებული იჯდა და ჩიბუხს ეწეოდა, შემდეგ კი დაიწყო: — მე იმას კი არ ვეწინააღმდეგები, რომ ფერადკანიანები ცდილობენ და მიილტვიან ზევით, თეთრებისკენ, არა, მე მათი მონური ლტოლვის წინააღმდეგი ვარ. გეტყვით, რასაც ვგულისხმობ: ზანგები და თეთრკანიანები რომ თანასწორი უფლებებით სარგებლობდნენ, რომ არ არსებობდეს „ფერადი ბარიერი“, ზანგებს ევროპელთა მსგავსად პარლამენტში მონაწილეობის უფლება რომ ჰქონდეთ და ფერადკანიანის პრივილეგიებით სარგებლობდნენ, მაშინ ფერადკანიანთა სწრაფვა თეთრკანიანებისადმი თავისთავად გამართლებული იქნებოდა, და მეც რა უნდა მქონოდა ამის საწინააღმდეგო? მაგრამ, ახლა ისინი მხოლოდ იმიტომ მიისწრაფვიან თეთრკანიანებისკენ, რომ ევროპელთა ხელშია ძალაუფლება. გამოდის, რომ ფერადკანიანები ურიგდებიან უუფლებობას და გამოსავალს იმაში ხედავენ, რომ თვითონ ცდილობენ ამაღლდნენ თეთრკანიანების მდგომარეობამდე. ხედავთ, ეს გონებრივი მონობაა, რაც ფიზიკურ მონობაზე უარესია. ეს იგივეა, რომ ჩვენ, ზანგები, ვცდილობდეთ ხუჭუჭი თმა როგორმე გავისწოროთ, იმიტომ რომ თეთრკანიანებს მივბაძოთ. ფერადკანიანებს არა აქვთ შინაგანი თავისუფლება. ისინი შერიგებიან ბედს და მონობის უღლიდან თავის დაღწევას ზევით, თეთრების მდგომარეობამდის ასვლით ცდილობენ. აი, სწორედ ამის წინააღმდეგი ვარ მე. ახლა ხომ გესმით? ამასვე ვიტყვოდი შერეულ

ქორწინებაზეც, თუ ეს ქორწინება ერთგვარი საზღაურია იმისა, რომ თეთრკანიანად არ დაბადებულხარ, მაშინ მთელი ძალით აღუდგები წინ ასეთ ქორწინებას, მაგრამ თუ შერეულ ქორწინებას საფუძვლად უდევს სიყვარული, რომელიც ამადლ-და და დასძლია ყოველგვარი „ფერადი ბარიერი“, — მაშინ ეს უკვე შეყვარებულთა პირადი საქმეა.

ჩვენი ქვეყნის განათლებულ აფრიკელთა და არაევროპელთა შორის თქვენ ნახავთ მოძრაობას, რომელიც გვერდს უვლის ჩვენს საკუთარ წარსულს. ეს ბუნებრივიცაა. ჩვენზე ბატონობენ თეთრკანიანები. ისინი წარმართავენ ჩვენს განათლებას. ჩვენ იძულებული ვართ ვისწავლოთ და შევითვისოთ მრავალი მათი ზნე-ჩვეულება, რათა ფიზიკურად გადავრჩეთ. ამიტომ გასაოცარი არ არის, რომ განათლებულ ინგლისელსა და განათლებულ აფრიკელს შორის მრავალი რამ საერთოა. უმაღლეს დამთავრებულმა ინგლისელმა რომ პოლონელი ქალი შეირთოს, მათ უფრო ნაკლები ექნებათ საერთო, ვიდრე უმაღლესდამთავრებულმა აფრიკელმა რომ ინგლისელი შეირთოს. აფრიკელსა და ინგლისელს შორის უფრო ბევრია საერთო ვიდრე, ვთქვათ, ინგლისელსა და პოლონელს შორის. ეს იმიტომ ხდება, რომ ინგლისელებმა დაიპყრეს ჩვენი ქვეყანა და დროთა განმავლობაში თავზე მოგვახვეს თავიანთი ზნე-ჩვეულება. ინგლისურ ენაზე საუბარი უფრო მეადვილება, ვიდრე ჩემს საკუთარ ენაზე. სვარცმა მარტო მათი ენა და მათი ზნე-ჩვეულება იცის. არავინ ჯავრობს, როცა ინგლისელი ირთავს ან გაჰყვება პოლონელს, რომელიც უფრო შორს დგას ინგლისის ზნე-ჩვეულებიდან, ვიდრე ჩვენ. მაგრამ, დახეოთ რამდენი მალაპარაკეთ! უკვე საკმაოდ გვიანაა, და დროა დავიძრა... — მაქომ ისაკს შეხედა და ტუჩებზე დამცინავი ღიმილი აუთამაშდა.

— საკმაოდ ვილაპარაკეთ, არა? მართლა, სვარც, თქვენ რა აზრისა ხართ ყოველივე აქ თქმულზე? — წამოიძახა ისაკმა.

ლენიმ გაიცინა და მხრები აიჩეჩა, — გამოგიტყდებით, რომ ყველაფერი ეს ჩემთვის ახალია, ამიტომაც გადაწყვეტიტ ვერაფერს ვიტყვი. ზოგი რამ ადრეც მსმენია მოხუცი პროფესორისაგან, მაგრამ ბევრი კი პირველად გავიგე. ვიტყვი მხო-

ლოდ იმას, რომ მაქოს ათასგვარი ცოდნით აქვს თავი გატენილი.

უეცრად ისაკი აღგზნებული წამოიჭრა და თავის ქნევით ფრთხილად იწყო სიარული ოთახში, — თითქოს რამეს ეპარებო. — ერთ წუთს იყუჩეთ! — წამოიძახა მან, დახუჭული თვალებით კარებს მიეყრდნო და მარცხენა ხელის თითებს ზედ დოლივით ურაკუნებდა. მერე თვალები გაახილა და მაქოს შესცინა. გამარჯვების ყიჟინა ისმოდა ამ სიცილში.

— რაო? — იკითხა მაქომ.

— რაო და ისა, — წამოიძახა ისაკმა, ნელი ნაბიჯით მიუახლოვდა მაქოს და მის წინ შეჩერდა. ლენი ცნობისმოყვარეობით უყურებდა მათ. ვნახოთ, რა მოხდებაო.

— ექვიც არ მეპარება, — დინჯად დაიწყო ისაკმა, — რომ როცა ადამიანს თავის ნებაზე მიუშვებ და დიდხანს ალაპარაკებ, ბოლოს და ბოლოს, იგი უთუოდ წინააღმდეგობაში ჩავარდება, ეს მუდამ ასეა და ახლაც ასე მოხდა.

მაქოს დამცინავი შუქი ჩაუდგა თვალებში.

— ვითომ? — გამოეხმაურა იგი და ლენიმ მის ხმაში სწორედ ის დამცინავი კილო შეიცნო, მოძღვართან საუბრისას რომ მოესმა ჩამოსვლის დამეს.

— დიახ, — მიუგო ისაკმა, მაგრამ უკვე ექვნარევი ხმით. — თქვენ ჭერ ყოველგვარ ადათ-წესებზე, ტრადიციებზე და ეროვნულ გრძნობაზე გველაპარაკებოდით და ჩვენც ყველაფერში დაგეთანხმეთ. მაგრამ ახლა უცებ ეროვნული გრძნობა გვერდზე გადადეთ და შერეული ქორწინება აღიარეთ. ეს არ ეპატიება ადამიანს, რომელიც ყველაფერს ნათლად ჰკრეტს. ჰა, რას იტყვიან?

მაქოს ჩაეცინა.

— ეროვნული გრძნობის არსებობა, დამოუკიდებლად იმისა დამეთანხმებით თუ არა, მაინც ფაქტია. არიან ადამიანები, და სავსებით ვეთანხმები მათ, რომლებიც აღიარებენ, რომ დედამიწაზე მხოლოდ მაშინ დამყარდება თავისუფლება, როცა ერები შეწყვეტენ ერთმანეთში შუღლსა და ერთიერი აღარ დაჩაგრავს მეორეს. მაშინ შერეული ქორწინება სხვადასხვა ეროვნების წარმომადგენელთა შორის, — იქნებიან ისი-

ნი თეთრკანიანები თუ ზანგები, ვარდისფერკანიანები თუ წითელკანიანები, — იქნება მსოფლიო ეროვნების ჭეშმარიტად თავისუფალ ადამიანთა ნება-სურვილის გამოვლენა. გასაგებია? აბა, სად ხედავთ აქ წინააღმდეგობას?

ლენი წინ გადიხარა და ფანჯარაში გაიხედა. რაღაც ახალი, ამაღელვებელი ტრიალებდა მის სულში. მაქომ წყნარი, მდიდარი და გულშიჩამწვდომი ხმით სინამდვილის დიდი სურათი დაუხატა. ალბათ, შიმშიც ამის თქმას ცდილობდა, მაგრამ ლენი ასე კარგად ვერ მიუხვდა მაშინ. ახლა რატომ გახდა ყველაფერი ასე ნათელი? უცებ რომელიღაც ლექსის სტრიქონები მოაგონდა. ავტორი ვერასგზით ვერ გაიხსენა. წარსულით დანისლულ მეხსიერებაში თითქოს რაღაცით ამოჰკვეთესო სტრიქონები. რომელიღაც ინგლისელი პოეტი სწორედ იმასვე უმღეროდა, რაც ამ აფრიკელმა ზანგმა ასე უბრალოდ გამოთქვა. ლენიმ ვერ იქნა და ვერ გაიხსენა ავტორი. მხოლოდ ეს სტრიქონები და მაქოს სასიამოვნო ხმა ჩაესმოდა, თუმცა დიდი ხანია, რაც მაქო დადუმდა. შემდეგ გაისმა:

შორით ჩანს შენით შექმოსილი ხვალნდელი დღე, —
დღე, როცა ქვეყნად სხვა მზეა და სხვა ღარი არის;
შენ მოიპოვებ სიმართლეს და თავისუფლებას
და უპირველეს დიად სახელს ადამიანის!

— დიდებულია! — შესძახა ისაკმა და ლენის შეხედა, — ვისი ლექსია?

ლენიმ თავი გაიქნია, ვერც კი გაიგო, ისე წამოუწყია ხმა-მალლა.

— ვისია ეს ლექსი? — გაუმეორა ისაკმა.

— ახლა სწორედ გითხრათ, არ მაგონდება. ვერ ვგრძნობდი, თუ ხმამალლა ვამბობდი.

— ეს ლექსი სწორედ მაქოს აზრის დადასტურებაა. მითხარით, როცა ავტორი გაგახსენდებათ. მინდა ბოლომდის ჩავიკითხო. არ მეგონა, თუ პოეზია პოლიტიკასაც მოიცავდა. მაინც-დამაინც არ მიყვარს პოეზია.

მაქო წამოდგა, გაიზმორა, მერე ფანჯარასთან მივიდა და გარეთ გაიხედა. ანაზღად ცაზე მთვარე ამოცურდა და ბნელი გაფანტა. არემარე მთვარის შუქში ცურავდა.

— ეს ლექსი ინგლისელმა პოეტმა შელიმ დაწერა, — თქვა მაქომ. — იგი თავისუფლებას ეტრფოდა და მისთვის იბრძოდა; დღეს რომ ცოცხალი ყოფილიყო, აფრიკელი ხალხის თავისუფლებისთვისაც იბრძოლებდა. — მაქო ისე ლაპარაკობდა, თითქოს ფიქრით სადღაც შორს ყოფილიყოს და ხმაც ყრულ და შორეულად ჟღერდა.

ისაკი ლენის მიუბრუნდა, რაღაცის თქმა დააპირა, მაგრამ გადაიფიქრა და ლენის დააკვირდა.

ლენი მაქოს ზურგს მისჩერებოდა. თითქოს წამით თვალებსა და სახეზე ნილაბი ჩამოეცალაო, მუქ სახეზე აღმური ავარდნოდა და თვალებით მღელვარებას და ცნობისმოყვარეობას გამოხატავდა. ასე გეგონებოდათ კითხვა კითხვაზე მოწყდება მის ბაგესო.

— აგაფორიაქეს, მეგობარო, — გაიფიქრა ისაკმა. შემდეგ გაიღიმა და თავი გაიქნია. — თუმცა მეც მაგ ღლეში ვარ, — ჩაიბუტბუტა მან.

მისი ნათქვამი არავის გაუგია.

— მშვენიერია, — თქვა მაქომ.

ისაკმა მისკენ ზურგშექცევით მდგარ მაქოს შეხედა..

— მშვენიერი?

— დიახ, მშვენიერი.

— აა, თქვენ ბუნებაზე ამბობთ?

— ჰო, ამაზეც და სხვა რამეზეც.

ისაკს გაეცინა.

— ეს-ეს იყო ვაპირებდი მეთქვა, რომ თქვენ მშრალი გონების კაცი ხართ, რამდენადაც ყველაფერზე საკუთარი საბუთები, მოსაზრებანი და ახსნა-განმარტებანი გაგაჩნიათ, მაგრამ ახლა კი ველარ გიწოდებთ ამას.

მაქო მოტრიალდა და ისაკს შეხედა, შემდეგ მზერა ლენიზე გადაიტანა, რომელიც მშვიდად იჯდა და პაპიროსს ეწეოდა.

— რა აზრი აქვს, რას მიწოდებთ... პირადად მე ვოცნებობ იმ დღეს მოვესწრო, როდესაც არავითარი ცნებები არ იარსებებს, ფინკელებერგ. მე მიყვარს სილამაზე, ვეტრფი ლამაზ საგნებს, თავისუფალ ხალხს და თავისუფლებას, მე ვცდილობ ჩაეწვდეს ცნების მიღმა მხარეს, რათა იქ ვპოვო სიკეთე და

მშვენიერება. ვინ იცის, იქნებ ერთ მშვენიერ დღეს მთელ კაცობრიობას დაებადოს ასეთი სურვილი და მისწრაფება. შესაძლოა მათ ახლაც სურდეთ ეს, მაგრამ ვერ მიმხვდარან. მე მიყვარს ჩემი ხალხი, თუმცა ვიცი, რომ ეს სხვა ხალხებზე უკეთესი არაფრით არის. მე მინდა სხვა ხალხებიც მიყვარდეს, მაგრამ აბა, როგორ შევიყვარო ის, ვინც ასე სასტიკად და უწყალოდ ექცევა ჩემიანებს? ასეთ ხალხს უნდა ვებრძოლო. მაგრამ როცა საბოლოოდ გავთავისუფლდებით, მაშინ შევეცდები ვისწავლო მათი სიყვარულიც. ახლა კი უნდა წავიდე.

— ნეტავი აფრიკის სხვა სოფლებში თუ არიან მაქოს მსგავსნი? — ფიქრობდა ისაკი, — იქნებ მაქო ერთი იმ მრავალთაგანია, რომლებმაც უკვე გამონახეს შესაფერისი სიტყვები თავისი გრძნობების გამოსახატავად და ოდნავ სინანულით, მაგრამ ღრმა რწმენით აღიარებენ ბრძოლის აუცილებლობას. ნეტავ რამდენად დამახასიათებელია მსგავსი ადამიანები დღევანდელი აფრიკისთვის!

— ერთად წავიდეთ, — უთხრა ლენიმ მაქოს.

— მოხარული ვარ, რომ მეწვიეთ, — მიმართა სტუმრებს ისაკმა. — იმედია ისევ მალე შევიკრიბებით.

მაქო და ლენი გარეთ გამოვიდნენ და თბილ, მთვარიან ღამეში ნელა გაუდგნენ გზას სტილველდისკენ.

ისაკი გაჰყურებდა მათ, ვიდრე თვალს არ მოეფარნენ.

— საოცარია, — წყნარად წარმოთქვა მან, — ძალზე საოცარია, — შემდეგ შინ შევიდა, კარი ჩაკეტა და თავის ოთახს მიაშურა, რათა ეს სალამოც აღენიშნა თავის დღიურში.

— როგორ მოგწონთ აქაურობა? — ჰკითხა მაქომ ლენის.

→ საცოდავები არიან, — მიუგო ლენიმ.

— აქ ყველა ღარიბად ცხოვრობს, თვით ზოგიერთი თეთრკანიანიც კი.

— მარტო მაგაში არ არის საქმე.

— აჰ, თქვენ სულიერ სისაწყლეს გულისხმობთ?

— მეც არ ვიცი, რას ვგულისხმობ... ასე კი გამოიყურებიან და...

— ჩვენთან ცოტა უკეთ არის საქმე, — თქვა მაქომ. — მიწა ჩვენი საკუთრებაა და თქვენზე მეტიცაა, წყალიც უკეთესი გვაქვს. თუმცა თეთრკანიან ფერმერებზე თქვენზე ნაკლებად ვართ დამოკიდებულნი, მაგრამ მაინც ღარიბად ვცხოვრობთ.

— გინახავთ მათი კანი?

მაქომ სიბნელეში თავი დაუქნია.

— როგორ არა, მინახავს. სულ წყლის ბრაღია. არც საქმელია უკეთესი. ფულსაც ხომ ცოტას შოულობენ.

— ოჰ, ნეტავ შემეძლოს რამის გაკეთება, — წარმოთქვა ლენიმ.

ისინი მიწყნარებულ ჰაისტრიტს გაჰყვნენ, პატარა გორაკზე ავიდნენ და იქ შეჩერდნენ. მათ უკან სტილველდი პატარა ბუდესავით მოჩანდა. წინ კი, უფრო ვრცელსა და ბარაქიან ველზე მაქოს კრაალი გადაშლილიყო.

ლენიმ მაქოს შეხედა და ხელი გაუწოდა.

— ღამე ნებისა, ძალიან კმაყოფილი ვარ, რომ კვლავ შეგხვდით.

— კიდევ შეგხვდებით, — მიუგო მაქომ, — იმედია, როცა საქმე არაფერი გექნებათ, შემომივლით. გამომიარეთ ერთ საღამოს, როცა მოგესურვებათ. წიგნებს გათხოვებთ ხოლმე. ღამე მშვიდობის.

მაქოს წასვლის შემდეგ ლენი კიდევ დიდხანს იდგა და დაბლა ველს გადაჰყურებდა. იგი დაიღალა და რაღაც მოუსვენრობას გრძნობდა. სიბნელეში მომრგვალო ქვეს წააწყდა და ზედ ჩამოჯდა. ირგვლივ სიწყნარე იდგა. მასაც ახლა სწორედ ეს სურდა. გრძნობდა, რომ სადღაც შორს, სულის სიღრმეში უჩვეულო სევდა შემოსწოლოდა და თანდათან მატულობდა. ბოლოს იგი აუტანელი გახდა, მარტოობის გრძნობაში გადმოიღვარა და ლოდივით დააწვა გულზე. თავს ძალა დაატანა, რომ გრძნობებს არ აჰყოლოდა. მაგრამ პირიქით, კიდევ უფრო მოერიდა სევდა. როგორ უნდოდა ვინმე ჰყოლოდა გვერდით, რომ დალაპარაკებოდა, ემხიარულა, ეცინა.

სელისა გაახსენდა. რა კარგი იქნებოდა, რომ მასთან ერთად

იყოს ახლა, მოესმინა მისი კისკისი და მზიარული ლაპარაკი. წერილის მიწერა, ალბათ, სევდას გაუქარვებს. ისაკთან გატარებულმა საათებმა კეიპტაუნის საღამოები და მეგობრები მოაგონა.

ეჰ, სელია, სელია!.. რა კარგი იქნებოდა ახლა სელიასთან ყოფნა. ლენიმ თვალები დახუჭა და შეეცადა წარმოედგინა სელია, მისი მიხრა-მოხრა. სელია, სელია... როგორ უყვარდა სელიას იგი. რა კარგი გოგოა, ლამაზი. მეგობარიც ჩინებულია. რამდენი რამ უკეთებიან ერთად. სელია...

შორიახლოს რაღაც გაფაჩუნდა. ლენიმ თავი გვერდზე მიიღო და სმენად იქცა. სარი ვილერი ხომ არ არის ნეტავ? ლენი დაძაბულად უსმენდა, მაგრამ მყუდროებას აღარაფერი არღვევდა.

„ეჰ, რა მტკნარი სულელი ვარ!“ მწარედ ჩაილაპარაკა მან, პაპიროსს მოუყიდა, მერე ასანთის ნამწვი ღონიერად მოიქნია და შორს გადააგდო. ბრაზი მოაწვა ყელში. რა უფლება აქვს იჯდეს აქ და სარი ვილერს ელოდოს! ლენი წამოხტა და სწრაფი ნაბიჯით დაეშვა ქვემოთ სტილველდისაკენ...

III

დილას მზის აღმაცერი სხივი ოთახში შეიჭრა და მძინარე მეიბლს სახეზე დაეცა. ძალიან ახალგაზრდული და ბავშვური იერი ჰქონდა ახლა მეიბლს — ჩიუტი, გამომწვევი, ამპარტავნული გამომეტყველება გაქრობოდა, ცალი ხელი უმწეოდ ამოედო ლოყის ქვეშ, სავსე ბაგე ოდნავ გაპოვდა. მძინარე მეიბლი სულ ბავშვს ჰგავდა.

მისის სვარცი საწოლისკენ დაიხარა, მეიბლს დახედა და გასაღვიძებლად ხელი გაიწვდინა, მაგრამ შეილის ბავშვური, უმანკო სახის დანახვაზე გაწვდილი ხელი ჰაერშივე შეუჩერდა, თვალებში სინაზე ჩაელვარა და სახეზე დედობრივი ალერსი გამოეხატა.

— დედა შემოგველოს, ჩემო პატარა, — წაიხურჩულა მან და შეიღს თვალებით მიუალერსა.

მეიბლმა დაიკრუსუნა და გულალმა გადმოტრიალდა. მოხუცმა მყის წარბები შეიკრა, მოიღუშა და კვლავ მკაცრი გამომეტყველება მიიღო. მან უხეშად შეანჯღრია შეილი.

— მეიბლ, მეიბლ! ადე, გოგო, სამუშაოზე დაგაგვიანდება, გაიღვიძე, გესმის!

მეიბლმა რაღაც წაიბურტყუნა უკმაყოფილოდ, საბანში კი-დევე უფრო ღრმად ჩაძვრა და შეეცადა თავი ბალიშქვეშ შეერგო.

მისის სვარცმა უფრო ძლიერ შეანჯღრია.

— ადე-მეთქი, გეუბნები!

პასუხად ნამძინარევი ხმით ნიაღვარივით წამოვიდა სევდიანი წუწუნი.

მოხუცი საწოლის ფერხთით დადგა და გადასაფარებლების გადახდა დაუწყო. ბუზლუნით აცლიდა ზედიზედ საფარებლებს მანამ სულ არ გააშინებლა. მეიბლის შავტუხა, მკვრივ სხეულს მარტოოდენ ძველი, გაცრეცილი ქვედატანი ფარავდა.

მეიბლი რაც ძალი და ღონე ჰქონდა უძალიანდებოდა დე-დას, თანაც ძილის უკანასკნელ ტკბილ წუთებს ებლაუკებოდა, გვერდზე გადაბრუნდა და ოთხად მოიკუნტა.

— მაშ არ გნებაეს ადგომა, არა? — ახლა კი მართლა გა-ბრაზდა მოხუცი და ერთი ლაზათიანად უთაქა მეიბლს ფართო საჯდომზე.

მეიბლმა სიმწრისაგან შეჰკივლა და მსწრაფლ გამოფხი-ზლდა. მაშინვე გაუქრა სახეზე ბავშვური უმანკოება.

— თხუთმეტ წუთში სამუშაოზე უნდა იყო, — უთხრა მო-ხუცმა და ოთახიდან გავიდა.

მეიბლი ტანთ იცვამდა და თან განუწყვეტლივ ბუზლუნებდა: სულ შრომა და შრომა. დილიდან საღამომდის მარტო შრომა და ჯაფა, მარტო ოფლის ღვრა და არავითარი სიხარული, — არც ჩაცმა, არც დახურვა; არა სჯობია დაჰკრას ფეხი და გაიქ-ცეს აქედან? წავა კეიპტაუნში, სადაც გოგოები ლამაზ კაბებს და მაღალქუსლიან ფეხსაცმელებს იცვამენ, და რაც მთავარია,

არ შრომობენ. რატომ მაინცდამაინც მან უნდა იმუშაოს დილიდან საღამომდის?

— ნეტავ ამდენ ხანს მანდ რას ზოზინობ? — გამოსძახა დედამ მეორე ოთახიდან.

— აღამიანს წესიერად ჩაცმასაც არ ღააცდიან, — გაკაპასდა მეიბლი და სიბრაზისგან აცახცახდა.

— საღაც არის ექვსი გახდება, — ოდნავ დაუყვავა მოხუცმა.

— ბოლოს და ბოლოს მონა ხომ არა ვარ, — წამოიყვირა მეიბლმა და თვალები ცრემლით აევსო.

მოხუცს შვილის ხმაში სასოწარკვეთა მოესმა და სამზარეულოდან უხმოდ შემოვიდა ოთახში, კარებს მიეყრდნო და მეიბლს შეაჩერდა.

მოხუცი გრძნობდა, რომ რაღაც ამბავი იყო გოგოს თავს. ნამდვილად რაღაც მოხდა, — ფიქრობდა მოხუცი. ერთია, როცა მეიბლი სიტყვას შემოგობრუნებს და შეგეკამათება, ეს სჩვევია მას, მაგრამ ახლა რაღაც სხვა ამბავია. ადრე ამის მსგავსი არაფერი შეუნიშნავს მოხუცს.

— რა იყო შვილო, რა დაგემართა?

— გეუბნები, მონა არა ვარ-მეთქი, — ისევ შესძახა მეიბლმა და დედას გამომწვევად შეხედა.

დედა ერთ ხანს უხმოდ აკვირდებოდა შვილს, შემდეგ კი კვლავ გაუმეორა კითხვა:

— არ მეტყვი, შვილო, რა გჭირს?

მეიბლს თვალებში გამომწვევი ცეცხლი ჩაუქრა, მხრები ჩამოუყვავდა, ლოყებზე ცრემლები ჩამოედვარა, ბაგე აუთრთოლდა. ჩიხში მომწყვდელივით იდგა და თვალებს აქეთ-იქით აცეცებდა, თითქოს გასაქცევს ეძებო.

— მე ხომ დედა ვარ შენი, ნუ დამიმალავ, მითხარი, შვილო, რა ამბავია შენს თავს? ამ ხნის ქალი ვარ, ცხოვრებისგან გამოჯაგულ-გამობრძმედილი, შენზე მეტი მესმის ამ ქვეყნის, მითხარი, რა გაწუხებს.

— არაფერიც არ გესმის! — წამოიძახა მეიბლმა სასოწარკვეთით. — შენ არ იცი! უკვე მოხუცი ხარ, მე კი ახალგაზრდა! მე მინდა ლამაზი ტანსაცმელი მქონდეს, კოხტა ფეხსაცმელები

მეცვას. მსურს გავლა-გამოვლა, კოხტა ბიჭებთან სიარული, შენ ამას ვერ გაიგებ. მე კი ახალგაზრდა ვარ და ვიცი. — მეიბლს ღვარივით წამოუვიდა ცრემლები.

მოხუც ქალს სახეზე ტკივილი აღებეჭდა, მეიბლს მიუახლოვდა, მხრებზე ხელი მოხვია და მკერდზე მიიკრა. მეიბლი დედას მოეხვია. მთელი სხეული უთრთოდა. დედა შვილს მკერდში მაგრად იკრავდა, უყვავებდა და ელოდა ქარიშხლის ჩადგომას.

— ვიცი, რაც გაწუხებს, ჩემო გოგო, — მეც აგრე ვიყავი ახალგაზრდობისას. მშვენიერად მესმის შენი. მე ხომ დედა ვარ შენი, ვიცი, შვილო, ვიცი. თითქოს შენს შიგნით რაღაც უნდა გასკდეს და გაგვუდოსო, არა?

მეიბლმა თანხმობის ნიშნად თავი დაუქნია.

— ვიცი, შვილო, განა მხოლოდ ახალგაზრდებს, მოხუცებსაც მოსდით და მეც ხშირად მემართება აგრე. მაგრამ ნუ გავიწყდება, რომ ცხოვრებაც გვინდა. წუთისოფელი კი მძიმეა, კარგი ცხოვრება ჩვენთვის როდია გაჩენილი, ფუფუნება თეთრკანიანების ხვედრია. ჩვენ კი წელებზე ფეხი უნდა დავიდგათ. იქნებ იმ ცოტაოდენი ფულით, რაც რეცხვით შევავაროვე, ცოტა შენი დანაზოგით და ზოგი იმ თანხით, რომლითაც ლენი გვეხმარება; შესძლო ამ ახლო ხანში რამდენიმე დღით კეიბ-ტაუნი მოინახულო. ჰა, რას იტყვი?

— აღრეც ბევრჯერ გითქვამს ასე, დედი.

— ჰო, მაგრამ მაშინ ლენი ჩვენთან არ იყო, ჩემო კარგო. აბა, ახლა კი მარდად, თორემ ძალიან დაგაგვიანდება სამუშაოზე. იქ მაგიდაზე ყავა და პურის ნაჭერია შენთვის.

— არ მშოა, დედიკო, — თქვა მეიბლმა და გარეთ გავიდა. — მართლა, ლენი სადღაა? — იკითხა კარებიდან.

— სასეირნოდ გავიდა, — მიუგო მოხუცმა.

ქუჩის მეორე მხარეს ფიეტა მიდიოდა და მეიბლს ხელი დაუქნია. ცოტა ხნის შემდეგ მას წამოეწია ერთი გოგო, რომელიც ვილერების ახლო მეზობელთან მუშაობდა. გზა ერთად განაგრძეს, მერე გორაკი აიარეს და მარცხნივ გადაუხვიეს. მათ უკან დილის მზეც ამოიწვერა. შრომით და ჯაფით აღსავსე

დღე დაიწყო. მამაკაცები, რომლებიც უმეტესად ფერმებში მუშაობდნენ, ადრე გასულიყვნენ სამუშაოდ.

მზე თანდათან მალლა იწევდა, ბოლოს შუაგულ ცაზე გადმოეკიდა ჩრდილოეთისკენ ოდნავ გადახრილი. მწვანე ბალახსა და დედამიწის რუხ ზედაპირზე მზის სხივებს კაშკაში გაჰქონდა. მთელ კარუს სიციხის ბული ასდიოდა.

გერტ ვილერი დილაადრიან გაემგზავრა ცხენით თავის მამულში, რომ ენახა კარგად მუშაობდნენ თუ არა ზანგები. ორი თეთრკანიანი ზედამხედველი, რომლებიც გერტის მამულში მოიჯარადრედ მუშაობდნენ, რამდენიმე ზანგის თანხლებით მთებში წასულიყო დაკარგული ცხვრების საძებნელად.

დიდი სახლის უკანა ეზოში ორი ზანგი ქალი სარეცხს რეცხდა. გარეცხილ სარეცხს მეიბლი ავლებდა და თოკზე ჰფენდა.

სარი ვილერი სახლის უკანა კარიდან გამოვიდა, შორიახლოს შეჩერდა, შემდეგ ნება-ნება წავიდა მეიბლისკენ.

მეიბლმა კითხვით აღსავსე თვალებით ახედა, მაგრამ სარი ხმას არ იღებდა და ისევ თავისი საქმე განაგრძო. სარი გულდასმით აკვირდებოდა მეიბლს. აი, ეს ლენი სვარცის დაა, მაგრამ ძმის რომ არაფერი სცხია? არავითარი ნათესაური მსგავსება. არც ქცევით, არც არაფრით არ ჰგვანან ერთმანეთს.

ეს უბრალო ფერადკანიანი გოგონაა და იქცევა ისე, როგორც შეჰფერის ფერადკანიანს. წყნარია, მოკრძალებული და მორჩილი.

ზანგის ქალებმა ქურდულად გახედეს სარის. რას აკვირდება ამ ბუშმენს ასე ყურადღებით? ხომ არ უწყრება?

მეიბლი უხერხულობას გრძნობდა, თეთრკანიანი ქალი-შვილი რომ ასე დაჟინებით მიშტერებოდა. აკანკალებული თითებიდან თეთრეული გაუფარდა და მიწაზე დაეცა. მეიბლი შეკრთა, ნერვიულად მოიბოდიშა, სველ ნაჭერს დასწვდა და წყალში ამოსავლებლად მიაწოდა იქვე მდგომ ზანგის ქალს. სარის გაეღიმა. ჩვეულებრივი ფერადკანიანი გოგოა, ნერვიული და მოკრძალებული. მხოლოდ მისი ძმაა სხვანაირი. სულ არა ჰგავს დანარჩენებს. ლენის წასვლის შემდეგ გერტი კინა-

დამ ბრაზით გაიგუდა „ეგ განათლებული ნაბიჭვარი, ეგაო“, — გაიძახოდა. მაგრამ ვითომ მარტო განათლება განასხვავებს ასე რიგად ლენის სხვებისაგან? იგი სულაც არ იქცევა ფერადკანიანით. მორჩილების ნიშანწყალიც არ ეტყობა. და პირდაპირ თვალებში გიყურებს.

— მეიბლ!

გოგო შეკრთა, — გისმენთ, მის სარი.

— გამომყე, საწოლების გაწყობაში მომეხმარე.

— მე უკვე გავაწყვე, მის სარი.

— ვიცი, მაგრამ ლეიბები არ გადმოგიბრუნებია, ბაას გერტი ჩიოდა ამ დილით.

მეიბლს თვალები ბრაზით აენთო. სარი მოტრიალდა და სახლისკენ გაემართა. მეიბლმა ღონივრად მოისროლა მამაკაცის პერანგი, წყალში ჩააგდო და სარის გაჰყვა. ზანგის ქალებმა ერთმანეთს გადახედეს და რეცხვა განაგრძეს.

სარი და მეიბლი გერტის საწოლ ოთახში შევიდნენ. უხმოდ აშალეს საწოლი, ლეიბი გადააბრუნეს, ოთხივე მხრიდან შებერტყეს და ისევ გააწყვეს.

— ასე არ სჯობს? — თქვა სარიმ და ახლა თავის ოთახს მიაშურა. ამჯერად იგი არ ჩქარობდა საწოლის ალაგებას. როცა ლოგინს თეთრეული გადააძრეს, სარი ლეიბზე ჩამოჯდა და მეიბლს შესცინა. მეიბლმაც უნებლიედ გაუღიმა.

— როგორ მიდის სკოლის საქმე? — მეგობრულად ჰკითხა სარიმ.

— ლენი ამბობს, არა უჭირს რაო, — მიუგო მეიბლმა.

— გავიგე, მოზრდილთათვის გაუხსნია სალამოს სკოლაო.

— დიახ.

მეიბლი თანდათან ლბებოდა.

— შენც დადიხარ სკოლაში?

მეიბლმა თავი დაუქნია და მოულოდნელად გადიკისკისა. სარის გაეღიმა.

— რა გაცინებს, მეიბლ?

— დეიდა ანის იცნობთ, მის სარი?

სარი წამით დაფიქრდა, შემდეგ უარის ნიშნად თავი გაიქნია.

— ფიეტას?

— კი, მინახავს.

— ჰოდა, დეიდა ანი ფიეტას დედაა.

— მერე?

— დეიდა ანი ძალიან ბებერია. არც ერთი კბილი აღარ გააჩნია და თვალთაც ველარას ხედავს, მაგრამ საღამოს სკოლაში მაინც დადის. რომ იცოდეთ, რა სასაცილოა, როცა დაფაზე ასოების გარჩევას ცდილობს.

მეიბლი სიცილისგან გადაბჟირდა, სარისაც ეღიმებოდა.

— მერე თქვენი... თქვენი მასწავლებელი?

— ლენიზე მეკითხებით?

— დიახ, დიახ, ლენიზე, კმაყოფილია? — სარი თვალს არ აშორებდა მეიბლს.

მეიბლი წამით ჩაფიქრდა.

— არ ვიცი, — წარმოთქვა მან ბოლოს და თავი გაიქნია. — იცით, ლენის კაცი ვერაფერს გაუგებს, ვერასოდეს მიხვდებით, რას ფიქრობს, ან რას განიცდის. სულ სხვანაირია, სხვას შეატყობ კმაყოფილია თუ არა, იმას კი ვერა. მე მგონია, ეს სწავლის ბრალია.

— სულ სხვანაირია, — გაიმეორა გუნებაში სარიმ, — მეიბლიც კი ატყობს ამას.

— გაკვეთილებს რომ მორჩება, რას აკეთებს ხოლმე?

— კითხულობს და სეირნობს. ოჰ, რომ იცოდეთ, რამდენს კითხულობს, მის სარი!.. იცით, ზოგჯერ, მგონი სელიაზე დარდობს.

— სელიაზე? — ხმადებლა იკითხა სარიმ.

— დიახ, სელიაზე. ეს მისი გოგოა; რომ იცოდეთ, რა ლამაზია! სურათში ვნახე, ლენიმ ჩამოიტანა თან, ისე კოხტად აცვია ნეტა განახათ...

— სიამოვნებით ვნახავდი, მეიბლ.

— მაშ ხვალ მოგიტანთ.

— ლენი არ გაჯავრდება?

— ვერც კი გაიგებს.

— მაშ კარგი.

— უსათუოდ უნდა ნახოთ, მის სარი, სელია თითქმის... —
მეიბლმა უცებ ხმა ჩაიკმინდა და გატრიალდა.

სარიმ შეხედა მას, შემდეგ წამოდგა, — მოდი, მეიბლ, გავასწოროთ საწოლი. — უხმოდ ააღაგეს ლოგინი. სარიმ აიხედა და მეიბლის მზერა დაიჭირა.

— თითქმის რაო, მეიბლ?

მეიბლი შეყოყმანდა, თავი გვერდზე მიიღო. — თითქმის თეთრია, მის სარი.

— ლამაზიცაა?

— დიახ, მის სარი.

სარი კედელზე ჩამოკიდებულ პატარა სარკესთან მივიდა და ჩაიხედა.

— კარგი, მეიბლ, გმადლობთ, რომ დამეხმარე.

მეიბლი კარებთან მივიდა და შეჩერდა.

— მის სარი...

— რა იყო, მეიბლ?

— შეიძლება ცოტა ხნით დაგეთხოვოთ? სულ მალე დაებრუნდები.

— აი, უკვე მთელი კვირაა ამ დროს სადღაც გარბიხარ, თქვი, სად მიდიხარ?

— ძალიან გთხოვთ, მის სარი, — შეევედრა მეიბლი.

სარი კვლავ სარკეში ტრიალებდა.

— კეთილი, მაგრამ ეს უკანასკნელია, იცოდე!

— გმადლობთ, მის სარი, — სიხარულით წამოიძახა მეიბლმა და სწრაფად გაიქცა.

— სრულებით არა ჰგავს ლენის, — გაიფიქრა სარიმ და ისევ პატარა სარკეში ჩაიხედა.

— ნეტავი, ეს ვიღაც სელია, მართლა ლამაზია? — გაიფიქრა სარიმ. შემდეგ თავი ბრაზით გაიქნია და ოთახიდან გავიდა. — ახლავე შევაკაზმინებ ცხენს და გერტის შესახვედრად გავქუსლავ. ზანგებმა ძალიან შეუშვეს ხელი მუშაობას. გერტი ალბათ გაცოფებული იქნება. — მაგრამ სარიმ ვერაფრით ვერ ჩაკლა მოუსვენრობა, ასე მოულოდნელად რომ დაეუფლა მას და გულს უღრღნიდა.

შუადღე იდგა. არემარე ღუმდა. ერთი ფოთოლიც არსად ირხეოდა, არც ბალახის ღერო ტოკავდა სადმე. მზე უმოწყალოდ, შეუბრალებლად აცხუნებდა. ყოველგვარ ნიათს აცლიდა ადამიანს თუ ცხოველს და რასაც კი დახედავდა, ყველაფერს ოქროსფერ ბრინჯაოდ აქცევდა. მზეს თითქოს მიდასის კვერთხი ეპყრა ხელთ.

მხოლოდ ერთ ახალგაზრდა ინგლისელ მამაკაცს ემჩნეოდა სიცოცხლის ნიშანწყალი. იგი ხელთ მზეს იჩრდილებდა და ვიწრო ბილიკს გაჰყურებდა. პატარა მანქანაში ცხელოდა, მაგრამ სამაგიეროდ ჩრდილი იყო.

— რად არ მოდის, დიდი ხანია უნდა მოსულიყო, — მეოცეკერ მაინც თქვა თავისთვის ინგლისელმა და კვლავ ბილიკს გახედა. — ყოველთვის ამ გზით მოდიოდა, ერთი კვირაა, რაც ამ გზით დადის.

ინგლისელმა დახვითქული შუბლი მოიწმინდა, ანაზდად იგრძნო, რომ შორიახლოს ვიდაც იდგა. კვლავ ბილიკს გახედა, არავინ ჩანდა. განა მუდამ ამ გზით არ მოდის ხოლმე? ნელა მოაბრუნა თავი მარჯვნივ.

— ჰო, აი ისიც! მანქანიდან ასიოდე ნაბიჯის მოშორებით... ნელ-ნელა მოიპარება, რომ არ შეამჩნიონ.

— ჰელო, მეიბლ! — შესძახა ახალგაზრდა ინგლისელმა.

— ფუი, დალაზვროს, — წამოიძახა მეიბლმა და შეჩერდა. ვაჟი მანქანიდან გადმოხტა და მის შესაჯებებლად გაემართა.

— მეგონა, აღარ მოხვიდოდი, — უთხრა მან ქალს.

— კარგად იცოდით, რომ მოვიდოდი, — მეიბლმა თვალეზი დახარა, ტუჩებზე ღიმილი აუთამაშდა.

— მშვენიერი გოგო ხარ, მეიბლ, იცოდე მომენატრები.

— ჩემი ქალბატონი... ჩემი ქალბატონი...

— რა იყო, რა დაეშართა შენს ქალბატონს...

— ჩემმა ქალბატონმა... — მეიბლი საცოდავად წვალობდა, შესაფერ ინგლისურ სიტყვებს ეძებდა.

— ჩემი ქალბატონმა არ გაუშვა უფრო ადრე, — სხაპასხუპით წარმოთქვა დამტვრეული ინგლისურით, ინტონაციის გარეშე.

ახალგაზრდა ინგლისელს გაეცინა.

მანქანაში ჩასხდნენ. მეიბლი სავარძლის ზურგს მიეყრდნო და ბავშვური ალტაცებით ათვალეერებდა მანქანის ბრჭყვიალანაწილებს. მისთვის ეს ფუფუნება იყო. ამაზე დიდებული რამე ჯერ არ ენახა.

— მშობლიურ ენაზე მომიყევი რამე შენს ქალბატონზე. აფრიკანსულად ილაპარაკე, თუ შეიძლება.

— რა?

— რა და აფრიკანსულად მითხარი: — ქალბატონი არ მიშვებდა მოვსულიყავი-თქო.

მეიბლმა ჩაიძინა და თავი გვერდზე მიიბრუნა.

— თქვი, მეიბლ, თქვი.

მეიბლმა თხოვნა შეუსრულა ისე, რომ სახეში არ შეუხედავს. როცა ლაპარაკი დაამთავრა, მორცხვად შეხედა ვაჟს.

— აი, ახლა კი გავიგე, რაც მითხარი, — სიცილით თქვა ინგლისელმა.

— თვენ მე იცინით?

— რას ამბობ, ჩემო კარგო, მე არ დაგცინი.

მეიბლმა ცნობისმოყვარეობით შეახო საჭეს ხელი.

— მოგწონს? — შეეკითხა ინგლისელი.

მეიბლმა თავი დაუქნია, ამჟამად მისთვის მთელმა ქვეყანამ ფერი იცვალა. ის არც ფერადიანიანია და არც ღარიბი. იგი აღარც მეიბლია და მუშაობითაც აღარ მუშაობს. ახლა იგი მშვენიერ ტანსაცმელში გამოწყობილი, დიდებული, თეთრკანიანი ქალბატონია და საკუთარ მანქანაში ზის ქმრის გვერდით. რა მშვენიერი ტანსაცმელი აცვია! და ის ქვეყანაც, რომელსაც იგი გაჰყურებს ამ პატარა ავტომობილიდან, რა წარმტაცია და ზღაპრული. ოცნების სამყაროში ყველაფერი ისე ეზმანებოდა, როგორიც ენატრებოდა. მის თვალებში თანდათან ჩაქრა თავხედური გამომეტყველება და სახეზე სინაზე მოეფინა. ტუჩებზე კი ნაღვლიანი ღიმილი აუთამაშდა.

ვაჟმა შენიშნა მეიბლის უსაგნო მზერა და ყველაფერს მიხვდა. იგი ნაზად მისჩერებოდა ქალს. ჰმ, ოცნებას მიეცა და ის კი არ ძალუძს გადმოსცეს თუ რაზე ოცნებობს. საოცარი

ქვეყანაა ეს სამხრეთ აფრიკა. კიდევ კარგი, რომ მალე გაეცლება აქაურობას: დღემდე ვერ აეხსნა და ვერ მიმხვდარა, რატომ ექცევიათ თეთრკანიანები ასე სასტიკად ფერადკანიანებს? ყველადფერი ეს პათოლოგიურად ეჩვენებოდა.

ერთხელ ამ საკითხზე სიტყვა ჩამოუვდო ახალგაზრდა პოლანდიელ ექიმს, თითქოსდა კეთილგონიერ ადამიანს, მაგრამ პირველივე პასუხი, რაც მისგან მოისმინა იყო: ისურვებდით, რომ თქვენი და კაფრს გაჰყოლოდა ცოლად? მერე კი თვით ექიმი შეეკითხა მას: როგორ მოიქცეოდით ზანგმა თქვენი და რომ გააუპატიუროს? მაშინ თავის მხრივ ისიც შეეკითხა ექიმს: თქვენ როგორღა მოიქცეოდით, თეთრკანიანს რომ ზანგი გოგოსთვის ნამუსი აეხადა? ეს იყო და ეს, ამით დამთავრდა მათი მეგობრობა.

ეს საბრალო გოგო კი აქ ზის და ოცნებობს; ნეტავი რაზე? რა აზრისაა, ნეტავ, ფერადკანიანთა საკითხზე? ან, საერთოდ რას ფიქრობენ აქაური ზანგები ამ საკითხზე?

ინგლისელმა ალერსით მოუთათუნა მეიბლს მკლავზე ხელი. მეიბლი ვაჟის თითებს ჩაეჭიდა, შემდეგ მისი ხელი ტუჩებთან მიიტანა და მხურვალედ დაუკოცნა.

— მეიბლ! — ალერსით დაუძახა ვაჟმა.

ქალმა სიყვარულით აღსავსე თვალები შეანათა.

— ჩვენ მეგობრები ვართ, მე და შენ, არა?

მეიბლმა თავი დაუქნია.

მაგრამ ინგლისელი მიხვდა, რომ მეიბლი ახლა ფიქრით სულ სხვაგან იყო.

— ყური მიგდე, მეიბლ, გახსოვს, ლენიზე რომ მიყვებოდდი, შენს ძმაზე, ჭკვიანი და ნასწავლიაო. ის შენი ძმაა, არა? ჰოდა, მეც ძმა ვარ შენი.

მეიბლს უცხო სიტყვები ყელში აწვებოდა და ლამის გაიგუდა. მაგრამ სიტყვაც ვერ გამონახა, რომ აეხსნა ინგლისელისათვის თუ რა დიდი განსხვავება არსებობდა მასსა და ლენის შორის, ის ზომ თეთრია და ოკეანის გადაღმიდან მოსული! არცთუ ისე დიდი ხანი იყო, რაც მეიბლმა სკოლაში სიარული დაიწყო და ინგლისური ჯერ საკმაოდ ვერ ესწავ-

ლა. ამიტომ საჭირო სიტყვების ძებნაში მთელი სახე ემანკებოდა.

— მე... მიყვარხართ, — მუდარით წარმოთქვა ბოლოს, — მიყვარხართ, — და თვალთაგან ცრემლი წასკდა.

ინგლისელმა თავი გაიქნია.

— არა, მეიბლ, არა.

— ჰო-მეთქი, — შმაგად შესძახა მეიბლმა.

— შენ მხოლოდ აგრე გგონია, მეიბლ, ესეც არ იყოს, მე მივემგზავრები. შინ ვბრუნდები, შინ, გესმის? შორს ზღვის გადაღმა. — ყმაწვილი კაცი თავბედს იწყევლიდა, რომ საკმაოდ არ იცოდა აფრიკანსული, რათა მეიბლისთვის ყველაფერი აეხსნა.

მეიბლმა შეშფოთებით შეხედა.

— თქვენ წასვლა?

ვაჟმა თავი დაუქნია: დაიწყევლოს ენის უცოდინარობა!

— მეც წასვლა?

— არა, მეიბლ, შენ არა.

სიტყვების მთელი ნაკადული მოსწყდა მეიბლის ბაგეს. ინგლისელს მკლავებში ხელი წაავლო და მოზიდა. ხვეწნა-მუდარა ისმოდა მის ხმაში, ჟღერაში სიტყვებისა, რომელთა მნიშვნელობაც ვაჟს არ ესმოდა. თავისდა უნებურად ისღა გაიფიქრა, რა მეტყველი ყოფილა აფრიკანსული ენაო.

— არა-მეთქი, მეიბლ.

მეიბლმა ისე შეხედა. თითქოს არ სჯერაო.

— არა, მეიბლ, არა, — გაიმეორა ვაჟმა. — შენ ვერ წამოხვალ, მარტო უნდა წავიდე, გესმის?

მეიბლი ახლა კი დარწმუნდა, რომ არ ეხუმრებოდნენ. ტუჩი მოიკვნია და სკამის ზურგს მიეყრდნო. თვალთაგან კვლავ ღვარად წასკდა ცრემლები. კრინტი აღარ დაუძრავს. მხოლოდ მთელი ტანით თრთოდა და ცრემლად იღვრებოდა.

ვაჟმა მეიბლს ხელი მოხვია და თავისკენ მიიზიდა. ჯებირი გაიღვია: მეიბლი მწარედ აქვითინდა და ვაჟს მკერდზე მიეყრდნო. ასე ჩახვეულები ისხდნენ შავტუხა გოგო და თეთრკანიანი ვაჟი და ვერც კი შენიშნეს, რომ ასიოდე ნაბი-

ჯის მოშორებით აღმართული გორაკის მხრიდან ვილაც გამოჩნდა და მათკენ გამოსწია.

ფიეტას შემოესმა მეიბლის სლუკუნი, რომელიც წყნარ ჰაერში კარგა შორს ისმოდა და მისკენ გამოეშურა. იგი ქოშინებდა და გზადაგზა იწყევლებოდა, თვალეზი რისხვით ანთებოდა. ნეტა რას უპირებს ის თეთრკანიანი მეიბლს? ალბათ გაუპატიურება თუ სურს; კიდეც კარგი, ამ ცოტა ხნის წინათ შეუმჩნეველად აედევნა გოგოს და გაიგო, ამ ერთი კვირის განმავლობაში სად დადიოდა. დღესაც კარგად მოიქცა, რომ აქეთ გადმოუხვია და მეიბლს უთვალთვალა.

ფიეტა უკვე მანქანასთან იყო, მაგრამ იგი ახლაც არავის შეუნიშნავს. ჰაერს მეიბლის ქვითინი აპობდა მხოლოდ. ვაჟი ჩურჩულით ამშვიდებდა.

— რა ამბავია, რა ხდება აქ? რა გინდათ მეიბლისგან? — მრისხანედ შესძახა ფიეტამ.

ვაჟმა თავი ასწია და მშვიდად შეხედა ფიეტას. ამან, ცოტა არ იყოს, შეაფიქრინა ქალი. „ასეთ დროს მამაკაცები ჩვეულებრივ დარცხვენნილნი არიან ხოლმე“.

— ინგლისური იცით? — წყნარად ჰკითხა ვაჟმა.

მეიბლმა თავი აიღო, მაგრამ ფიეტას სახე მოარიდა.

— რა გაწყენინა ამ კაცმა, მეიბლ?

— არაფერი...

— მაშ რისთვის ტირი?

— არაფრისთვის... — წარბი შეიკრა მეიბლმა.

— იქნებ დახმარება გჭირდება, მეიბლ, ამან ხომ არ...

— არა-მეთქი!

— მაშ რა გატირებს?

— თავი დამანებე!

— უკაცრავად, თქვენ ლაპარაკობთ ინგლისურად? — ჭკლავ შეეკითხა ფიეტას ვაჟი.

ფიეტამ შეხედა მას და თავი დაუქნია.

— მაშ გეთაყვა, ყური დამიგდეო, მეიბლისთვის მე არაფერი დამიშავებია.

— თქვენ ყველა აგრე გაიძახით,—მწარედ მიუგო ფიეტამ ინგლისურად.

— მართალს გეუბნებით!

— თქვენ გგონიათ, რომ რაჟი ფერადკანიანები ვართ. შეგიძლიათ მოხვიდეთ, ყოველგვარი სიბილწე ჩაიდინოთ და ისევ წაბრძანდეთ, არა? გიცნობთ, რა შეილიცა ბრძანდებით თეთრკანიანები. იძახით, არაფერი გვინდა ფერადკანიანებისგანო. მერე ნახავთ ერთ კარგ გოგოს, გააუბედურებთ და წახვალთ. დამიხედეთ ამ ვაჟბატონებს, ამ თეთრკანიანებს! — ფიეტა სიბრაზით ცახცახებდა.

— წამო, მეიბლ, — აფრკანსულ ენაზე მიმართა მან.

— გთხოვთ მომისმინოთ, — ცივად მიმართა ახალგაზრდამ ფიეტას. მერე კი მეიბლს მიუბრუნდა, — უთხარი მომისმინოს.

— წამო-მეთქი, მეიბლ! — უბრძანა ფიეტამ.

მეიბლმა შეხედა ფიეტას და შემდეგ მზერა ვაჟზე გადაიტანა.

— ამ თეთრს უნდა რაღაც მითხრას, — წყნარად თქვა მეიბლმა, — შენ გესმის მისი ენა, მოუსმინე და მერე მითხარი. მას ცუდი არაფერი ჩაუდენია. მოუსმინე, ფიეტა, გემუდარები.

— გიჯობს წამომყვე... — მკვახელ მიახალა ფიეტამ.

— ფიეტა, გთხოვ!

ფიეტამ შეხედა ახალგაზრდას. არა, არ ეტყობა, რომ რამე ცუდი ჩაედინოს.

— მაშ შენ ამბობ, არაფერი დაუშავებიაო?

— არა, ღმერთმანი.

— კეთილი, — ფიეტამ შეხედა ვაჟს და თავი დაუქნია. — თქვით, რა გინდათ.

— ჩაჯექით მანქანაში, — თქვა ახალგაზრდამ, — მზე საშინლად აცხუნებს.

ფიეტა ერთ ხანს ყოყმანობდა, შემდეგ კი ჩაჯდა.

— უპირველეს ყოვლისა ნება მომეცით გაგეცნოთ, — მიმართა ვაჟმა ფიეტას.

ფიეტამ გონივრულად დაუქნია თავი.

— მე ანთროპოლოგი გახლავართ...

— რა?

— ოჰ, — ღიმილით თქვა ვაჟმა, — მე ვიკვლევ ხალხებს.

— ხალხებს? — იჰვით იკითხა ფიეტამ.

ახალგაზრდამ თავი დაუქნია, — დიახ, აგრეა, მე ვმოგზაურობ, ვეცნობი ხალხს, ვუმეგობრდები მათ და ვცდილობ შევისწავლო ისინი.

ფიეტა თანხმობის ნიშნად თავს უქნევდა, მაგრამ იჰვის შუქი მაინც კრთოდა მის თვალებში.

— აი, მე ახლა ინგლისიდან ჩამოვედი, რათა ფერადკანიანები შევისწავლო. მინდა წიგნი დავწერო მათ შესახებ.

ფიეტამ ინგლისელს შეხედა, ხომ არ დამცინის, როდის იყო, თეთრკანიანები ფერადკანიანებზე წიგნებს წერდნენო.

— რად გინდათ, რომ დაწეროთ? — გამომცდელად შეეკითხა იგი.

— იმიტომ, რომ კარგია, როცა ბევრი რამ იცი ადამიანებზე. მე კი მინდა, სხვებმაც იცოდნენ, რომ ფერადკანიანებიც ისეთივე ადამიანები არიან, როგორც თეთრკანიანები.

ფიეტა ყურებს არ უჯერებდა.

— ისეთივე არიან, როგორც თეთრკანიანები?

— დიახ.

— თქვენ აგრე ფიქრობთ? — მოუთმენლად ჰკითხა მან.

— ვფიქრობ კი არა, დარწმუნებული ვარ... ახლა ხომ ხედავთ, რისთვის დავუმეგობრდი მეიბლს. მინდა ჩემს წიგნში მის შესახებ ბევრი რამ დავწერო, მინდა მთელ ქვეყანას ვუჩვენო, როგორია მეიბლი. დავწერო მის გრძნობებზე, მის ფიქრებზე, რათა შემდგომში ფერადკანიანებსაც ისევე მოეპყრან, როგორც თეთრებს ეპყრობიან, უთხარით ეს მეიბლს, გეთაყვა.

ფიეტამ ნათქვამი მეიბლს გადასცა, მეიბლმა რაღაც თქვა.

— მეიბლი გეკითხებათ, გიყვართ თუ არა იგი, — მიუბრუნდა ფიეტა ვაჟს.

— ყურადღებით მისმინეთ, ფიეტა, უთხარით, რომ მე იგი მიყვარს დიდი და წმინდა სიყვარულით, მიყვარს როგორც ჩემი ღვიძლი და, სამშობლოში რომ დავტოვე. უთხარით, ეს დიდი და ლამაზი სიყვარულია და ბევრად უფრო

მნიშვნელოვანიც. ისიც უთხარით, რომ როცა შინ გავემგზავრები, მუდამ მემახსოვრება იგი.

— მიემგზავრებით? — შეეკითხა ფიეტა, ინგლისელს მეგობრულად გაუღიმა და თეთრი კბილები შეანათა.

— დიახ, ხვალ გემზე უნდა ვიყო. გადაეცით მეიბლს, რომ მე ის მიყვარს და ჩემი წასვლის შესახებ უთხარით.

ფიეტამ დაწვრილებით აუხსნა მეიბლს ყოველივე, მეიბლი კვლავ აღელდა, აქვითინდა, ხელები გულზე დაიკრიფა და, როდესაც ფიეტამ სათქმელი დაამთავრა, მკლავში მაგრად ჩაავლო ხელი.

— ფიეტა, გეთაყვა, უთხარი, რომ მინდა წავყვე; უთხარი, რომ ბევრს ვიმუშავებ, ყველაფერს გავუგონებ; გადაეცი, რომ საკმელების კეთება ვიცი, შენც ხომ იცი ეს. ყველაფერს დავურეცხავ მას და მაგის დასაც, მე ხომ კარგად ვრეცხავ... სთხოვე, თან წამიყვანოს. გთხოვ, გემუდარები, ფიეტა!..

ფიეტას თვალებში სითბო და სიბრაღული გამოკრთა.

— მეიბლ, ჩემო პაწია, — დედობრივი სინაზით მიმართა მან, — ძალიან გიყვარს?

— ძალიან, ძალიან! უთხარი, რომ მალე ვისწავლი ყოველივეს და ლენისავით განათლებული შევიქნები. გააგებინე, მის ენასაც ისე ვისწავლი, რომ მასსავით ვილაპარაკებ. უთხარი თან წამიყვანოს, გეთაყვა, ფიეტა.

— არ შეუძლია, ბავშვო, ცოლი და ორი შვილი ჰყავს, შენი წაყვანა არ შეუძლია, მაგრამ სამაგიეროდ პატარა დაიკოსავით უყვარხარ, ესეც კარგია. ნუ გაუჭირებ საქმეს, კარგი კაცია.

მეიბლმა ძლივს გადაყლაპა ნერწყვი. მწარე ტკივილმა მოიცვა გული. უზომო ტანჯვისგან ცრემლიც კი გაუშრა.

— მეიბლს ვუთხარი, რომ ცოლი და ორი შვილი გყავთ, — მიუბრუნდა ფიეტა ინგლისელს, — და ამის გამო არ შეგიძლიათ წაიყვანოთ. თქვენ ძალიან კარგად ექცეოდით და ამიტომ შეუყვარდით. მეიბლი ამბობს, უნდა წამიყვანოს, რადგან კეთილიაო. თავდაუზოგავად ვემსახურებო, — ამიტომ ვიფიქრე, მომეტყუებია.

ახალგაზრდა კაცმა მაგრად მოკუმშა მუშტები და განზე გაიხედა.

— ჰმ, კეთილიაო, — მწარედ ჩაილაპარაკა მან.

ფიეტამ თანაგრძნობით გაუღიმა, — ჩვენი მამაკაცები როდი არიან ასე კეთილი.

— ცდებით, — სწრაფად მოუჭრა ინგლისელმა, — თქვენი კაცებიც კეთილნი არიან, ოღონდ საშუალება არა აქვთ გამოავლინონ ეს. მათ ისე მძიმე ცხოვრება და დუხჭირი პირობები აქვთ, რომ გრძნობებისთვის დრო აღარ რჩებათ და მარტო არსებობისთვის ბრძოლაზე ფიქრობენ. თქვენი მამაკაცები ბევრ დამცირებას, შეურაცხყოფას იტანენ და თავის მხრივ ჯავრს იმით იყრიან, რომ სხვებს უხეშად ექცევიან.

— ნელა ილაპარაკეთ, რომ უკეთ გაგიგოთ:

— ეჰ, ამას არა აქვს მნიშვნელობა, ფიეტა... უთხარით მეიბლს, რომ უნდა წავიდეს.

ფიეტამ გადაუთარგმნა. მეიბლმა ინგლისელს შეხედა.

— რა გქვიათ?

— ტონი... მშვიდობით, მეიბლ.

მეიბლმა რაღაც უჩუჩჩულა ფიეტას და თავი გვერდზე მიიღო.

— ასე თქვა, ხომ არ მაკოცებსო. თქვენ თეთრი ხართ, მაგრამ კეთილი, კარგი იქნება თუ აკოცებთ.

ტონი დაიხარა და მეიბლს ტუჩებში აკოცა. მეიბლი მანქანიდან გადმოხტა და გაიქცა. ცრემლები ლაპაღუბით ჩამოსდიოდა სახეზე.

ტონიმ გამოსამშვიდობებლად ხელი გაუწოდა ფიეტას, ქალმა ხელი ჩამოართვა.

— მშვიდობით, ფიეტა.

— მშვიდობით, ტონი... მეიბლს უყვარს თეთრკანიანები... მე კი, მე კარგად ვიცნობ მათ და მძულან ისინი, მაგრამ თქვენ ისე იქცევით, რომ ახლა თითქოს აღარც მძულან... მშვიდობით.

ფიეტა მეიბლს დაედევნა.

პატარა მანქანა სწრაფად დაიძრა და გზაზე მტერის ბული

დააყენა. პაპანაქება დღე თავის გზით მიდიოდა. მთელ ქვეყანაზე ხალხი თავის საქმით იყო გართული.

კეიპტაუნში, იოჰანესბურგში, პრეტორიაში, სამხრეთ აფრიკაში, აფრიკის კონტინენტზე და საერთოდ სხვა კონტინენტებზე, მთელ ქვეყანაზე, ხალხი თავის საქმეს აკეთებდა. მაგრამ ყველგან ერთნაირი დღე როდი იდგა. არც დრო იყო. ერთი და იგივე და არც ხალხი იყო ყველგან ერთი ფერისა, შეიძლება სხვაგან არც იდგა ისეთი პაპანება, როგორც აქ, მაგრამ ხალხი კი ყველგან ერთნაირად იყო თავის საქმეში გართული.

ორივე ველის, — სტილველდისა და მაქოს კრაალის. მცხოვრებნიც თავის საქმეს აკეთებდნენ.

მხოლოდ მეიბლისთვის დამთავრდა ამქვეყნად ყოველივე მისი თეთრკანიანი სატრფოს წასვლასთან ერთად.

პატარა გორაკზე, სტილველდს რომ გადაჰყურებდა, ფიეტა გვერდით უჯდა მეიბლს და უმწეოდ შეჰყურებდა. რა იღონოს, რით გაუნელოს ის ცეცხლი, ასე რომ მოიცვა მისი არსება?

— იტირე, მეიბლ, — ეუბნებოდა ფიეტა, — კარგია, ცრემლი დარდს გაგიქარებებს.

მათ ქვემოთ გადაშლილ ველზე მოხუცი ფერადკანიანი დედაკაცები მიწას ჩაჰკირკიტებდნენ, რათა ცოტაოდენი სარჩო მაინც მოეყვანათ ერთ ციდა, ქვიშიან ნაკვეთზე, ხოლო მუცელდაბერილი პატარა ბავშვები კი შიმშილსა და ძილს ებრძოდნენ, ვიდრე ლენი მათ წერა-კითხვას და არითმეტიკას ასწავლიდა.

— ცუდია, როცა გრძნობას გულში იკლავ, მეიბლ, — წყნარად ეუბნებოდა ფიეტა, — დამიჯერე, არ არის კარგი. მეც ბევრი ტანჯვა გამომივლია და ვიცი. აი, სემი ზოგჯერ გიჟდება ხოლმე და მერე რატომ, იცი? იმიტომ, რომ ყველაფერს გულში იხვევს. ნუ იზამ ასე, მეიბლ, მე ძალიან მიყვარს სემი და მეც შენსავით უბედური ვარ, გესმის...

მაგრამ მეიბლს არაფერი ესმოდა.

ქვევით სტილველდში მოხუცი ებრაელი მედუქნე ერთი პენსის სიმინდის ფქვილს უწონიდა დეიდა სუზანას. სამიოდე წლის წინათ იგი ქმარმა მიატოვა ხუთი ბავშვით და კეიპტაუნ-

ში წავიდა. სუზანა კლექით გახდა ავად და დღითი დღე სამარის კარს უახლოვდებოდა, დამკნარ სახეზე თვალები ავად-მყოფურად უბრწყინავდა. მოხუცმა ებრაელმა წონას კიდევ ერთი პეშვი ფქვილი დაუმატა: ქალს ხუთი შვილი ჰყავს სარჩენი და ამის მეტი საკმელი კი არაფერი აქვსო. მოხუცს გულზე სევდა შემოაწვა და შესძაგდა თავისი ხელობა.

ჭუჭყიან და მტერიან ჰაისტრიტზე ორი პატარა, ტიტლიკანა ბიჭი, რომელთაც სახეზე მიწისფერი ედოთ, ეთამაშებოდა იმ საცოდავ ძაღლს, ღამდამობით რომ ყმუოდა ხოლმე.

ფიეტა სასოწარკვეთილებაში ჩავარდა. მეიბლი უცებ მოხუცს დაემსგავსა. თითქოს ცხოვრებამ გატეხა და დააბერაო. ფიეტამ შეანჯღრია მეიბლი.

— შინ წასვლის დროა, მეიბლ, ადე, მე წამოგყვები. დედა-შენს ვეტყვი, რომ შეუძლოდ ხარ, შემდეგ დიდ სახლში წავალ და მოვახსენებ, რომ ავად გახდი.

მეიბლი ღუმდა. ფიეტა წამოდგა. რამდენიმე ნაბიჯი გაი-არა და უკან მოიხედა. მეიბლი ისევ უძრავად იჯდა.

ფიეტა ღრმად ჩაფიქრდა.

იგი ერთბაშად შემობრუნდა და სწრაფად მიუახლოვდა მეიბლს, შემდეგ დაიხარა, კაბაში ჩასჭიდა ხელი, ღონივრად მოსწია და ფეხზე წამოაყენა.

მეიბლი დაბარბაცდა, ფიეტამ სახეში სილა გააწნა და როცა მეიბლი უკან გადაქანდა, ფიეტამ კიდევ ერთხელ შემოჰკრა მძიმედ.

მეიბლს მუხლთ მოეკვეთა და მიწაზე დაეცა, ფიეტამ ისევ წამოაყენა. მარცხენა ხელით კაბის წინაგული ჩაბლუჯა, მარჯვენით კი სახეში უტყლაშუნებდა.

მეიბლს უაზრო მზერა გაუქრა და ახლა ტკივილი აღებეჭდა თვალებში.

ფიეტამ ერთხელ კიდევ შემოჰკრა მაგრად. მეიბლს ტუჩის კუთხიდან სისხლი წასკდა. ფიეტამ ხელი ჰკრა, მეიბლი გადაქანდა და მიწაზე გაიშხლართა. თავშეუთავებელი ქვითინი თანდათან გადაიზარდა ტკივილით გამოწვეულ ღმუილში. მეიბლი თითებიტ მიწას ფხოვნიდა და კანტიკუნტად ამოსულ ბალახს ძირფესვიანად თხრიდა.

— იტირე, იტირე, საცოდავო, — ეუბნებოდა ფიეტა და ლოყებზე ლაპალუპით სდიოდა ცრემლები.

მეიბლმა ტირილს წყევლა-კრულვა მოაყოლა, მისი შეძახილები ჰაერს აპობდა, შემდეგ თანდათან დაწყნარდა და თბილ მიწაში თავჩარგული, არაქათგამოლუელი ასლუკუნდა.

ფიეტა პირდაპირ მიწაზე დაჯდა მეიბლის გვერდით და სივრცეს ჩააშტერდა.

— აი, თურმე როგორ ხდება ქალწულის დაქალება, — მწარედ გაიფიქრა ფიეტამ.

— ჩემ დროს გაცილებით ადვილი იყო, — წყნარად ჩაილაპარაკა მან, — ვინმე ნამუსს აგხდიდა და ამით გათავდებოდა საქმე.

მზე დასავლეთისკენ გადაიხარა და ოქროსფრად შეღება შორეული მთის მწვერვალები. გრილმა ნიავმა წამოუბერა და გახვითქულ ხალხს შეება მოჰგვარა.

— თავს უკეთ გრძნობ, მეიბლ?

მეიბლმა თავი ასწია და ფიეტას შეხედა.

— ოჰ, რომ იცოდე, როგორ მტკივა გული, ფიეტა.

ფიეტამ განზე გაიხედა.

— ვიცი, მეიბლ, როგორ არ ვიცი... დიდი ხნის წინათ, შენ ჯერ მაშინ გაჩენილიც არ იყავი, შევხვდი კაცს და შეხვედრისთანავე შემიყვარდა. ლამაზი იყო, ახალგაზრდა, სიცოცხლითა და ჯან-ღონით სავსე, თანაც განათლებული. იმ დროს კი იშვიათი იყო ფერადკანიანებში ნასწავლი კაცი... — მაგრამ მას არ ვუყვარდი, თუმცა ჩემსავით ფერადკანიანი იყო. იგი თეთრკანიან ქალს ეტრფოდა. შენ, რა თქმა უნდა, არ გეხსომება ის ქალი, რადგან იგი შენს დაბადებამდე გარდაიცვალა. დედაშენი კი იცნობდა მას. დიდ სახლში ცხოვრობდა...

— აჰ, ჩვენთან?

— ჰო, მეიბლ, აჰ ცხოვრობდა... მათ ერთმანეთი უყვარდათ... თეთრმა ბატონებმა კინალამ მოკლეს ის კაცი... ახლა ის მთლად შეიცვალა, მაგრამ მაინც წინანდებურად მიყვარს და ახლაც ვიტანჯები მისი სიყვარულით. ამიტომ არის, რომ

კეიბტაუნში მივდივარ ხოლმე და სხვა მამაკაცებთან ვათევ ღამეებს. ღღემდე მიყვარს ის უბედური...

— სემი?

ფიეტა დიდხანს იჯდა გარინდებული და სივრცეს მიშტერებოდა. თვალწინ კვლავ ცოცხლად წარმოუდგა წარსული — გაახსენდა სემის, ყოფილი სამუელ დიუპლესის ტრაგედია, რომელიც სემის შეყვარებულის სიკვდილით დამთავრდა; თვით სემი კი ერთ დილაადრიან საშინლად დასახიჩრებული იპოვეს ღია ცისქვეშ.

ფიეტამ თავი გაიქნია, თითქოს გამოერკვაო და წამოდგა.

— დროა წავიდეთ, მეიბლ.

მან მეიბლს წამოდგომა უშველა და ორივენი სტილველ-დისაკენ დაეშენენ. მათ ზურგს უკან მზე უკვე მაღალ მთებს მიჰფარებოდა.

IV

სიბნელეში ასანთი აკაშკაშდა. პაწაწინა შუქმა ბნელს გამოსტაცა და წამით გაანათა ლენის სახე. ლენიმ პაპიროსს მოუკიდა, ასანთის ნამწვი გადააგდო და პატარა გორაკზე, ორივე ველს რომ გადასცქეროდა, კვლავ უკუნეთი ჩამოწვა.

ლენი შეინძრა და უფრო მოხერხებულად დაჯდა, რომ ქვას, რომელსაც ეყრდნობოდა, მისთვის ზურგი არ ეტკინა. მერე სიბნელეში პაპიროსი გააბოლა და ფიქრი მეიბლზე გადაიტანა. რამ შესცვალა ასე უცებ ეს გოგო? სკოლიდან შინ რომ დაბრუნდა, მეიბლი საწოლში დახვდა და თავს ფიეტა დასტრიალებდა. საოცარი ქალია ფიეტა, თითქოს გულქვაც არის და გულჩვილიც. ეს უკვე მეორედ ხედავს ლენი, როგორ ექომაგება და თანაუგრძნობს ადამიანს ფიეტა. ლენიმ პაპიროსი მოქაჩა, წყვდიადში წითელი შუქი ხან აელვარდებოდა, ხან ისევ ჩაქრებოდა. ღამის სიბნელეში აქა-იქ ციცი-ნათელუები ციმციმებდნენ.

ლენი დარწმუნებული იყო, რომ მეიბლს რაღაც დაემართა. თითქოს ავად არ უნდა იყოს, მაგრამ ისე კი ძალიან შეიც-

ვალა, გამომეტყველება შეეცვალა. ლენი შეეცადა ჩასწვდომოდა მიზეზს, სიტყვებით გამოეხატა, რასაც გრძნობდა. რით განსხვავდებოდა გუშინდელი მეიბლი დღევანდელისაგან? გუშინ იგი კადნიერი და შეუპოვარი იყო... ნამდვილი ბავშვი. დღეს კი როგორღაც გათელილსა ჰგავს... ქალია! სწორედ აქ მარხია ძაღლის თავი: მეიბლიმ ბავშვობა დაამთავრა და ქალობაში შევიდა. მაგრამ ნუთუ შეიძლება ერთ დღეში ასეთი რამ მოხდეს? — დღეს პატარა გოგო იყო, ჯერ კიდევ ბავშვი და ხვალ კი უცებ დაქალღე? ნეტავ რამ გამოიწვია ეს ყველაფერი?

ლენის გაახსენდა ის დღე, შინ რომ დაბრუნდა და მეიბლი პირველად ნახა. მაშინ იგი ბავშვივით გამოიყურებოდა. როგორ გამოიცვალა ახლა... და განა მარტო მეიბლი? ირგვლივ ყველაფერი იცვლება. საღამოს სკოლა წინანდებურად აღარ იწვევდა აღფრთოვანებას მოხუცებსა და განსაკუთრებით კი ახალგაზრდა გოგონებს შორის. ლენიმ იცოდა, გოგონების უმრავლესობა იმ იმედით დადიოდა სკოლაში, რომ ლენი რომელიმე მათგანს გაუმეორებდებოდა... ეჰ, რას იზამ.

ლენიმ ნათაზი დააჩუკა, მთელი მკერდით ჩაისუნთქა პაპიროსის კვამლი და კეიპტაუნი გაიხსენა. რა ფუსფუსია ხოლმე საღამოობით იქ. ტრანსპორტის ხმაური, ხალხის ყაყანი, ათასი რამ არის გასართობი: შეგიძლია ნახო კინო, მოისმინო კონცერტი, წახვიდე წვეულებაზე, საცეკვაოდ, შეხვდე მეგობრებს კაფეში და ისაუბრო გაუთავებლად, როგორ არა ჰგავს ეს ყველაფერი სტილველდის წყნარ საღამოს; თუმცა ლენი უკვე აღარ ნაღვლობდა ასეთ ცხოვრებაზე. ყველაფერი ეს მისი ცხოვრების ადრინდელ ხანას ეკუთვნოდა.

შორიახლოს ფეხის ხმა მოესმა, ვიღაც მისკენ მოდიოდა. ლენიმ იცოდა, რომ ეს მხოლოდ სარი ვილერი შეიძლება ყოფილიყო და არა სხვა ვინმე. იგი უძრავად იჯდა და მშვიდად უსმენდა:

რადაც განსაკუთრებული რითმი იგრძნობოდა ამ ხმაში. ნაბიჯები თანაბარი იყო, მაგრამ ლენის მოეჩვენა, რომ ნაბიჯის ყოველ გადადგმისას ფეხი თითქოს აყოვნებდეს მიწაზე შეხებას.

ფეხის ხმა თანდათან ახლოს მოისმა და ლენის მახლობლად მიწყდა. ლენის გვერდზეც არ მიუხედავს, პაპიროსი მოქაჩა და ბოლქვად გამოუშვა ბოლი.

— სალამო მშვიდობისა, — გულგრილად მიესალმა ლენი.

— სალამო მშვიდობისა, — იმავე კილოთი მიუგო ქალმა.

ლენიმ ანთებული პაპიროსი რბილ მიწაზე გასრისა და ნამწვი შორს მოისროლა.

— მითხრეს, მეიბლი ავად არისო, — საკმაოდ ცივად წამოიწყო სარიმ. — ახლა როგორაა?

ლენიმ თავი მიატრიალა, რომ ქალის სახე დაენახა. სარიმ გლუვი, ბრტყელი ქვა იპოვა და ზედ ჩამოჯდა.

— არ ვიცი, — მიუგო ლენიმ. — ამ სალამოს რომ ენახე, ძალიან მისუსტებული იყო, ფიეტა უფრო გეტყოდათ, რა დაემართა მეიბლს. ის დასტრიალებს თავს.

— განა თქვენთვის არ უთქვამს?

— ფიეტას მე არ მოვწონვარ.

— ოჰო.

სიბნელეში ქალის თითები ბალახის ღეროებს წააწყდა, მოსწია და ამოთხარა.

— თქვენ ალბათ გენატრებათ კეიპტაუნი, — მის ხმაში ახლა მეტი სითბო იგრძნობოდა.

— ხანდახან, — ცივად თქვა ლენიმ.

„ხმაზე ვერაფერს შეატყობ“, — გაიფიქრა სარიმ და ხმაშალდა დაუმატა:

— როცა კეიპტაუნი ენახე, ძალიან მომეწონა.

— დიახ, კარგი ქალაქია, — მიუგო ლენიმ.

— ალბათ ზოგჯერ გწყინდებათ აქ, თავს ძალიან მარტოდ გრძნობთ, არა? — თითქოს გამოსატეხად შეეკითხა სარი.

ნეტავ მისი სახე დამანახვა, გაიფიქრა ლენიმ.

— მგონი თქვენც მოწყენილი ხართ ხოლმე ხანდახან.

— ზოგჯერ, მაგრამ მე თქვენსავით დიდხანს არ მიცხოვრია დიდ ქალაქებში. აქ ჩამოსვლამდე ტრანსვალის ერთ პატარა ქალაქში ვცხოვრობდი. ასე რომ, ასეთ ყოფას მე უფრო შეჩვეული ვარ. — სარის თბილი და მეგობრული ხმა ჰქონდა.

— მოგწონთ აქაურობა? — შეეკითხა ლენი.

— მგონი... თუმცა, ხანდახან რაღაც უკეთესი მინდა. ადამიანს ბეზრდება მუდამ ერთი და იგივე ხალხის ხილვა. მეც მომბეზრდა.

ერთ ხანს ორივე დუმდა. ლენიმ ჯიბიდან პაპიროსები ამოიღო.

— ხომ არ მოსწევთ?

— არ ვეწევი, მაგრამ ერთს კი ვცდი...

უარის თქმა ეუხერხულება, — გაიფიქრა ლენიმ და გაელიმა. მან ასანთს გაკკრა და სარის შეხედა. შემდეგ წამოიწია, პაპიროსი მიაწოდა და თვითონვე მოაქიდებინა. სარის თითები უთრთოდა. ასანთის შუქზე საოცრად ნაზი უჩანდა სახე. ლენიმ თავის პაპიროსსაც მოუკიდა. ასანთი ჩააქრო და ისევ დაჭდა.

— ერთი რამე მინდა გკითხოთ, — დაიწყო ლენიმ.

— გისმენთ, — მყის გამოეხმაურა ქალი.

— რატომ მომეხმარეთ იმ საღამოს?

— არ ვიცი.

— ვფიქრობ, თქვენ არაფრად მიგაჩნიათ ფერადკანიანები. სარი დუმდა.

— ხომ ასეა? — ჩააცვიდა ლენი.

— არ ვიცი... — ცოტა არ იყოს, გაჯავრებით უპასუხა სარიმ.

— მაპატიეთ, მგონი გაწყენინეთ.

— არა უშავს.

— ხომ იცით, ერთად რომ გენახონ, უბედურება დატრი-ალებდა.

— ეს თქვენ იკითხეთ, — მიუგო ქალმა. — გერტს ძალიან სძულხართ, ათას რამეს ლაპარაკობს თქვენზე.

ლენიმ დინჯად ჩაიცინა, — რაო, რას ამბობს?

— საშინლად გაგინებთ და გლანძღავთ.

— კერძოდ?

— არ გეტყვით, — მკვახედ მოუჭრა ქალმა.

— უცნაური ხართ, — წყნარად უთხრა ლენიმ.

— რატომ?

— აქაურ თეთრებს არ გავხართ. არც ერთ აქაურ თეთრკა-

ნიან გოგოს არ მოუვა აზრად, შუალამისას ველზე ფერადკანიან მამაკაცთან მარტოდმარტო დაჯდეს. თქვენ რისთვის სჩადიხართ ამას?

— ძალიან ცნობისმოყვარე ყოფილხართ, — მოუპრა მან.

— უბრალოდ მინდა ვიცოდე.

სარი ერთ ხანს ღუმდა, მერე თქვა:

— გახსოვთ. რა უხეშად მომეჩქეცით იმ ღამეს, როცა პირველად შევხვდით აქ? უცნაურია, მაშინაც ბნელოდა და ახლაც. ასე თუ ისე, ძალიან უხეში იყავით და მაშინ ვიფიქრე, ნეტავი კარგად მოქცევა თუ შეუძლია-მეთქი.

— შემძლება?

სარის გაეცინა: — ძალიან ცდილობთ, — მერე სერიოზული ხმით დასძინა, — სულ სხვანაირი ხართ, არ გავხართ იმ ფერადკანიანებს, ვისაც დღემდე შევხვედრივარ: მხდალი არა ხართ და ხალხსაც პირდაპირ თვალეში უცქერით, სწორედ გითხრათ, არ მეგონა თუ შეიძლებოდა ფერადკანიანი ასეთი ყოფილიყო, — უშიშარი. თქვენ სხვებივით არ იქცევით.

— მე სრულებითაც არ განვირჩევი დანარჩენებისგან, — დინჯად შენიშნა ლენიმ, — აქ დავიბადე და ერთი ამათგანი ვარ. განსხვავება ის არის, რომ მე მქონდა ისეთი შესაძლებლობა, რაც მათ თავის დღეში არ ღირსებიათ. მე მომეცა საშუალება მენახა, მესწავლა და მეკეთებია ისეთი რამ, რაც მათთვის უცხოა. მე გავიგე, რატომ არსებობენ თეთრკანიანები ან ზანგები, რატომ აქვს ზოგს ხუჭუჭი თმა, ზოგს კი სწორი. ხოლო როდესაც ყველაფერს ამას გაიგებ, მაშინ აღარ გეშინია ხალხისა იმის გამო, რომ მათ სხვადასხვა ფერის კანი აქვთ.

— სხვაც ბევრია თქვენნაირი ფერადკანიანი, რომელთაც არ ეშინიათ?

— დიახ, საკმაოდ ბევრია და მათი რიცხვი დღითი დღე იზრდება.

— ბევრს არ შევხვედრივარ, ჯერჯერობით თქვენ პირველი ხართ. თქვენ არაფრით არ ჰგავხართ ფერადკანიანს, ჩვეულებრივი ადამიანივით იქცევით. ნეტავ, სხვებიც თუ ასეთნი არიან?

— ფერადკანიანები თუ სხვანაირად იქცევიან, ეს იმი-

ტომ, რომ თეთრკანიანები აიძულებენ, ასე მოიქცნენ. მათ რომ თავი დაანებონ, მუდამ რომ არ ემუქრებოდნენ და არ სდევნიდნენ, მისცენ საშუალება ცხოვრებისა და განვითარებისა როგორც შეჭფერით ადამიანებს, მაშინ აღარ მეტყოდით, რომ მათგან გამოვირჩიევი. თქვენ ვერც იგრძნობდით სხვაობას მაშინ, ფერადკანიანებს რომ ადამიანური პირობები ჰქონდეთ...

— თქვენ ალბათ ზოგჯერ გასულვართ, — ხმადაბლა თქვა სარიმ, თითქოს ახალი რამ აღმოაჩინაო.

ლენი უძრავად იჯდა და წყვილადს გასცქეროდა. თავს ლაღად, მშვიდად და წყნარად გრძნობდა. მისი სულიერი სიმშვიდე ველის სიწყნარეს ერწყმოდა. ლენი ბუნდოვნად გრძნობდა, რომ ისწორედ სარი, მისი აქ ყოფნა იყო ამის მიზეზი.

სარი კი ლენიზე ძლიერ მოეხიბლა ირგვლივ გამეფებულ ღუმელს. მთელი არსებით მისცემოდა მას და თითქოს კიდევ შთანთქმულიყო შიგ. ეს ღუმელი ისეთ სიამოვნებას ჰგვრიდა მას, როგორც მოხუც ზულუს დედაკაცებს ცივი ზამთრის დღით თბილ საბანში ჩათბუნვა.

მათ ქვემოთ, მხარმარჯვნივ, სტილველდი მოჩანდა, — ზოლო მხარმარცხნივ მაქოს კრაალი, ორივე სოფლის ქონხაზებიდან შუქი გამოკრთოდა.

უცებ ჰაისტრიტიდან მოისმა უპატრონო ძაღლის საცილავი ყმუილი. სარი შეერთა, თითქოს ექსტაზიდან გამოერკვაო.

— რა სიწყნარეა, — თქვა მან და უხერხულობა იგრძნო გაცვეთილი ფრაზის წარმოთქმისთვის.

— მართლაც, — გამოეხმაურა ლენი და თან ფიქრობდა, ამის შემდეგ რაღა ეთქვაო.

სარიმ ხელები წინ გაიშვირა და წამოხტა. ლენის სურდა რამე ეთქვა, მაგრამ ვერ მოახერხა.

— მოდით, ცოტა გავიაროთ, — გაუბედავად თქვა სარიმ.

ლენი მყის ზეწამოიჭრა. იგი გრძნობდა ქალის სიახლოვეს და სურდა დაენახა მისი სახე. ნეტავი როგორ აცვია?

— კეთილი, მაგრამ საით წავიდეთ? — იკითხა მან.

— ქვემოთ, — მიუგო სარიმ და მარცხნივ გაუხვია.

— მაქოს კრაალისკენ?

— დაახლოებით.

ლენი ქალს მიჰყვა, ისინი ერთმანეთის გვერდით მიაბიჯებდნენ ბილიჭზე, სიბნელეში ძლივს რომ მოჩანდა.

ლენი მხოლოდ სარის მოყვანილობას არჩევდა, მოხდენილი, შოლტივით სწორი ქალი ისე თავისუფლად ადგამდა ფეხს ქვებსა და ღორღზე, თითქოს ზეპირად სცოდნოდა ეს ადგილები. ერთგან ლენიმ ღორღს წამოჰკრა ფეხი და კინალამ წაიქცა, სარიმ დროზე შეაშველა ხელი და შეამაგრა. მეორეჯერაც წაიფორხილა და ისე მიეჯახა ქალს, რომ ცოტას გაწყდა, არ წააქცია.

— კარგს იზამს, ხელს რომ მომკიდებდეს, — გაიფიქრა სარიმ. — მე ხომ ამ ადგილებს კარგად ვიცნობ. — დააპირა კიდევ ლენისათვის ეთქვა ეს, მაგრამ ხმა ვერ ამოიღო.

ერთბაშად გაივაცეს, სარიმ ნაბიჯს უკლო.

— სწორზე გამოვედით, — თქვა მან.

შორს, აღმოსავლეთით სწრაფად ამოცურდა მთვარე, ზაფხულის მთვარე, გვიან რომ ამოდის ხოლმე.

— მალე განათდება, — თქვა სარიმ.

— დიახ.

ეშმაკსაც წაუღია ეს სიბნელე. ფიქრობდა სარი, რა იქნება მისი სახე დამანახვა.

ლენი მიდიოდა და ჩუმად ბუტბუტებდა:

„მე მივდიოდი ველზე, სულ სხვა გზითა და ბედიტ,
ველს სალამურის სტვენით მხიარულ ჰანგებს ვფენდი“.

სარიმ რამდენიმე სიტყვას მოჰკრა ყური.

— რა ლექსია?

— ინგლისური პოეზიის ერთი პატარა ნიმუშია, — სიცილით მიუგო ლენიმ.

— რა მორცხვია, — გაიფიქრა სარიმ და ლენის მიუბრუნდა:

— ხმამალლა თქვით, ისე რომ მეც გავიგო.

— ძალიან უბრალო ლექსია, — თქვა ლენიმ, — ინგლისელი პოეტის. გვარად ბლექის დაწერილი.

სარი ახლოს მიიწია ლენისკენ და თითქოს უნებურად, მკლავი გამოსდო, — აქ უფრო მეტი ღორღი და ქვაა, — თქვა

მან და ლენი მარცხნივ გაიყოლა. მაქოს კრაალი გვერდზე მოიტოვეს, — აბა, განაგრძეთ ეგ თქვენი ლექსი.

— არ მეგონა ინგლისური თუ გესმოდათ, — თქვა ლენიმ.

— განა არ იცით, რომ ჩვენი ქვეყანა ორენოვანია?

ქალის ხმაში სიცილი მოისმა და ლენიმ ყეყეჩად იგრძნო თავი.

— მაპატიეთ, — თქვა მან, — აქ ირგვლივ ყველა აფრიკანსულად ლაპარაკობს, ასე რომ, ვიფიქრე...

— კარგით, თქვით ლექსი, — გააწყვეტინა სარიმ.

— იცით, ეს ლექსი...

სარიმ გაიცინა, ლენის მოეწონა მისი ხმა.

— განმარტებას თავი დაანებეთ, პარდაპირ ლექსი დაიწყეთ.

ლენი გრძნობდა ქალის სიახლოვეს, მის ხელს, მკლავზე რომ ეკიდა, მის მხარს, სიარულისას მხარზე რომ ხედებოდა, და მარტოობას აღარ გრძნობდა.

კარგი მეგობრობა შეუძლია გამიწიოს, — გაიფიქრა ლენიმ და ხმადაბლა დაიწყო:

„მე მივდიოდი ველზე სულ სხვა გზითა და ბედით,
ველს სალამურის სიტყვებით 'ჰანგებს მხიარულს ეფენდი...
უცებ ღრუბელზე მკლარი, შავი ღრუბლების რაშით
გაქრთა ვით შუქი მთიარის — ოქროსთმიანი ბავშვი.
ოქროსთმიანი ბიჭი და მე უეცრად მკითხა:
შენ სხვა სიმღერა იცი? ის სხვა სიმღერა მითხარ.
მითხარ სიმღერა კრავზე, სულ პაწაწინა კრავზე...
ველზე სხვა ფერი გაჩნდა, ცაზე გაბრწყინდა სხვა მზე.
და როცა დაკვრას მოერჩი, მან გაიცინა მზისებრ.
მთხოვა: ისევ ის დაუტარ, მეც დაუუკარი ისევ.
და უცებ იგი ატერდა ბავშვის ცრემლებით წრფელით“.

სარიმ მოულოდნელად განაგრძო:

„მერე ვით ოქროს ზარის ხმას, მის ხმას ისმენდა ველი,
მზის გვერდით იდგა ის ერთი და მზის მესროლა მზერა.
დაწერე წიგნი ისეთი, წაკითხვა შეძლოს ყველამ.
თქვა ეს და გაქრა უეცრად, ვით კვამლი ქრება ცაზე,
ცაზე ღრუბელმა იმატა, სხვა სევდა შეხვდა გზაზე.
სხვა არის ჩემთვის ის წამი, ყველა წმიდაზე-წმიდა,

გავთაღე სულ სხვა ლერწამი, სულ სხვა სიმღერა მინდა,
უბრალო სოფლურ კილოზე, ამ ველებივით ვრცელი,
ხან სიხარული მაპყრობდეს, ხან სიბრაღულს ცრემლი...
ამ ფიქრმა ასე მაწვალა და მერე ვწერდი დიდხანს
ისეთ წიგნს, ყველა პატარამ ისურვოს მისი კითხვა“.

— ესეც პოეტმა, გვარად ბლეიკმა დაწერა. გსმენიათ რა-
მე მასზე? — მხიარულად შესძახა სარიმ.

ლენის ეწყინა და გაბრაზდა. სარიმ იგრძნო ეს და წყნა-
რად ჩაიკინა:

— პატივმოყვარე ბრძანებულხართ, ლენი სვარც! — ხუმ-
რობით შენიშნა მან.

ლენიმ სცადა მკლავი გაეთავისუფლებინა, მაგრამ ქალმა
უფრო მაგრად ჩასჭიდა ხელი. სარი ზეიმობდა. ლენის კი უფ-
რო იმაზე მოსდიოდა გული, რომ სარი მის გაბრაზებას ცდი-
ლობდა. გაიწია, მაგრამ სარის კვლავინდებურად მაგრად ეჭი-
რა მისი მკლავი. ლენი თავს ისე ვერ დააღწევდა, თუ ქალს რა-
მეს არ ატკენდა. სარიმ კი იცოდა, ლენი ამას არ იკადრებდა.

— რატომ არ დამეხსნები. — გაცხარდა ლენი და იგრძნო,
რომ სულელურად იქცეოდა. ამან კიდევ უფრო გააგულისა.

— დამშვიდდით, — თქვა ქალმა.

ეს ისეთი კილოთი იყო ნათქვამი, რომ ლენი აღარ ცდილა
მკლავი გაეთავისუფლებინა. იგი შეცდა, სარი სხვა თეთრკანი-
ანივით არ ფიქრობდა მის აბუჩად აგდებას.

— მაპატიეთ, — წარმოთქვა ლენიმ.

— ტყუილუბრალოდ გაბრაზდით, — თქვა ქალმა და ხე-
ლი შეუშვა.

მათ შორის კვლავ აღიმართა კედელი. სადღაც გაქრა
გულითადობა, ახლად გაცნობილებივით ცივად და თავდაჭე-
რით იქცეოდნენ. ჰმ, სულ ცოტა ხნის წინათ კი სულ სხვაგვა-
რად იყო, — მწარედ გაიფიქრა ლენიმ.

— მაპატიეთ, — გულწრფელად აღმოხდა მას.

მათ მარცხნივ გაუხვიეს. მაქოს კრაალი უკან მოიტოვეს
და იქითკენ გაემართნენ, საიდანაც პირველად დაეშვნენ თავ-
ქვე. ერთ ხანს უხმოდ მიდიოდნენ. მთვარე თანდათან მალლა
იწვედა და ბნელს ჰფანტავდა. ახლა უკეთ ხედავდნენ ერთმან-
ეთს.

— იცით, ლენი, — დაიწყო სარიმ, — არ უნდა გაბრაზებულიყავით. მე ფიქრად არ მომსვლია თქვენი დაცინვა. როცა წყენა შეგნიშნეთ, მხოლოდ მაშინ მივხვდი, რომ ჩემი ხუმრობა სხვაგვარად მიიღეთ. ეს კი იმიტომ მოხდა, რომ როცა ვხუმრობ... მე... — სარის ერთ ხანს ხმა ჩაუწყდა, მერე ისევ წამოიწყო, — მე მინდოდა ხუმრობით გამებრაზებინეთ, მაგრამ ისე კი არა, რომ ჩემზე გულნატკენი დარჩენილიყავით. გამიგეთ?... ეს იმიტომ, რომ... — ქალს ისევ ხმა ჩაუწყდა.

— ნუ სწუხართ, არ ღირს სალაპარაკოდ.

— როდისმე აგიხსნით. რატომ მოხდა ასე.

ლენი დაღონდა. ასეთმა უბრალო შემთხვევამ ყველაფერი გააფუჭა. სარი ვილერი ახლა მისთვის კვლავ შორეული, მიუწვდომელი გახდა. ქალი თითქოს თავის ნაჭუჭში ჩაიკეტაო და ლენი აღარ გრძნობდა გვერდით ვინმე თუ ახლდა.

— თუ არ გეჩქარებათ, ცოტა ხანს დავმჩადარიყავით. რაღაც მინდა გითხრათ.

ლენი დაელოდა სარის პასუხს. ქალი კი, ეტყობა, ხმის ამოღებას არ აპირებდა. დაჟინებით უცქერდა ვაჟის სახეს, თითქოს სურდა დაძაბული მზერით ბნელი გაეპო და ლენისთვის თვალებში ჩაეხედა. შემდეგ სრულიად მოულოდნელად მუხლებზე დაეშვა და ხელისგულებით რბილ ბალახს დაეყრდნო. ასე დაჰყო ერთ ხანს, შემდეგ კი მიწაზე დაჯდა.

ლენიმ პაპიროსს მოუკიდა და იქვე გვერდით მიუჯდა.

— გგონიათ, წელან მარტო მე გავბრაზდი? არა, ჩემთან ერთად ბრაზობდა ყველა ფერადკანიანი, ვინც ჩემსავით თავისუფლებას ელტვის. ვინც გრძნობს, რომ მარტოდენ ფერით განსხვავდება სხვებისაგან. გესმით, ჩვენ ვიცით, რომ თეთრკანიანები მზად არიან ყოველ წამს შეურაცხყოფა მოგვაყენონ. რათა თავიდან ავიცილოთ ეს, ეცდილობთ დასაწყისშივე აღკვეთოთ მათი განზრახვა. ჩვენ ყველგან შეურაცხყოფა გველანდება, ასე რომ მუდამ აღესილები ვართ. ეს ხანდახან ჩვენდა უნებურად გვემართება. ჰოდა, როცა აღამიანი მგრძნობიარეა ასეთი რამისადმი, რა გასაოცარია, რომ ხანდახან შეურაცხყოფა მოელანდოს იქ, სადაც სინამდვილეში მას ადგილი არა აქვს. ასე რომ, წელან სრულებითაც არ გიწყრებოდით, გამიგეთ?

სარი ვილერი ცდილობდა გაეგო ლენის ნათქვამი. მაგრამ გაუჭირდა. განა მარტო ფერადკანიანები ბრაზობენ? სარიმ სცადა თავი ფერადკანიანის ადგილზე წარმოედგინა. ნეტავი რას იგრძნობდა, თვითონ რომ ფერადკანიანი ყოფილიყო. ხოლო ლენი კი თეთრკანიანი? მან წარმოიდგინა, ვითომ მუქი კანი ჰქონდა, და მეიბლივით ურჩი თმები, მაგრამ ფერადკანიანად მაინც ვერ იგრძნო თავი. არ იცოდა, როგორ უნდა განეცადა ეს. როცა ის ფიქრობს მეიბლზე, თვალწინ წარმოუდგება ხოლმე ფერადკანიანი გოგო, მაგრამ ლენი კი ვერ წარმოუდგენია ფერადკანიანად. ის სულ სხვაა. ის ჩვეულებრივი ადამიანია. ამიტომაც ზის ახლა სარი აქ, მასთან. ლენი მამაკაცია, ის კი ქალი. ლენის მარტო კანი აქვს სხვა ფერის, თორემ ისე ჩვეულებრივი ადამიანია.

და რაც უფრო ბევრს ფიქრობდა ამ საკითხზე სარი, მით უფრო იბნეოდა. როგორ წარმოიდგინოს ლენი ფერადკანიანად, როცა მასში ჩვეულებრივ ადამიანს ხედავს?

— გამიგეთ? — გაუშეორა ლენიმ.

— დიახ, — მიუგო სარიმ. — მაგრამ ნულარ მოიქცევით ასე.

ისინი წამოდგნენ და გზა განაგრძეს, მერე გორაკზე ავიდნენ და ველს გადახედეს. ქოხების უმრავლესობა წყვდიადში გახვეულიყო. დამაშვრალი ხალხი ძილს მისცემოდა.

— ახლა კი დროა შინ დავბრუნდე, — თქვა სარიმ.

ლენის კინალამ წასცადა — გაგაცილებთო, მაგრამ თავი შეიკავა.

— მოხარული ვარ, რომ მოხვედით, — უთხრა მან ქალს.

— მართლა?

— რასაკვირველია.

— მაშ ხვალ სალამოსაც მოვალ, ოღონდ სიტყვა მომეცით, რომ თუ ვინიცობაა გაგეხუმრეთ, კვლავ ფერადკანიანად არ გადიქცევით. მე მომწონხართ თქვენ როგორც ადამიანი. შევთანხმდით?

— კეთილი.

სარი ვილერმა ხელი გაუწოდა. პატარა, ფაფუკი და თბილი იყო ქალის ხელი.

— ღამე ნებისა. ლენი სვარც. — წყნარად თქვა სარიმ.

ლენი უცქეროდა მიმავალ ქალს. ვიდრე იგი თვალს არ მიეფარა და ფეხის ხმა არ მიწყდა. შემდეგ მოტრიალდა და ნელი ნაბიჯით დაეშვა სტილველდისკენ. რატომღაც ახლა უფრო მკვეთრად გრძნობდა, რომ ჰაიველდზე იმყოფებოდა და სარი ვილერი კი თეთრკანიანი ქალიშვილი იყო. დიდი ხანია არ უგრძნვია ასე მშვიდად და თავისუფლად თავი, როგორც მასთან სეირნობისას. ძილშიაც ჩაჰყვა ეს მშფოთვარე ფიქრები, მთელი ღამე მოუსვენრად ეძინა და საზარელ სიზმრებს ხედავდა.

როდესაც სარი ვილერი დიდი სახლის სამზარეულოში შევიდა, ბნელ კუთხეში მიმჯდარი შეშლილი სემი წამოდგა; კედელს მიეყრდნო და ხმამაღლა დაიგმინა. საშინელი ტკივილი ტენის უბურღავდა. სემმა კარგად იცოდა რასაც მოასწავებდა ეს. მუდამ ასე იწყება, მერე უცებ გონებას ბნელი მოიცავს და იგი სადღაც სიცარიელეში შთაინთქმება. ყოველთვის ასეა. რაც თავი ახსოვს. ის რაც ადრე იყო, სანამ, საერთოდ. ასეთი თავის ტკივილები დაეწყებოდა, აგონდებოდა სიზმარივით, რომელიც ყოველი შეტევის შემდეგ თანდათან ბუნდოვანი ხდებოდა. ნეტავი მალე დაკარგავდეს გონებას. აუტანელია ეს ნელი წამება, თანდათან რომ ძლიერდება. ტენი თითქოს ნელა-ნელა სივდება, ფართოვდება, აწეება ძვალსა და რბილს და ღამის არის თავის ქალა გაუხეთქოს. ტკივილი კი სულ მატულობს და მატულობს, ბოლოს იმ ზომამდე მიდის, რომ მზად არის თავი წვეტიან კლდეს ახეთქოს, რათა სამუდამოდ გათავისუფლდეს ამ ტანჯვისაგან... შეშლილი გმინავდა, კედელს ებლაუჭებოდა, მთელი სხეულით თრთოდა, ხელფეხი ეკრუნჩხებოდა და თვალებზე ტანჯვის ცრემლები მოსდგომოდა. გონება ეკარგებოდა, მაგრამ, ჰმ, რა ნელა!

თავს საშინელი ძალა დაატანა და სცადა აზრი მოეკრიბა, დაეძლია ტკივილი და გონება აემუშავებინა. წამით მართლაც შეძლო ეს.

— ფიეტასთან უნდა წავიდე, — ჩაიბუტბუტა მან. იგი ამ აზრს ჩაებლაუჭა და რამდენჯერმე გაიმეორა ზედიზედ. ეს იყო

ერთადერთი ნათელი წერტილი მის ბნელით დაბურულ გონებაში.

— ფიეტასთან უნდა წავიდე!

მცირე ხნით კედელს მოებლაუჭა და გაირინდა.

— უნდა წავიდე ფიეტასთან...

სემი კედელს მოშორდა, წაბარბაცდა და მუხლებზე დაეცა. გაჭირვებით წამოდგა და თავს ძალა დაატანა, რომ გზა განეგრძო. საცოდავად მოკრუნჩხული მიდიოდა და მთვრალივით ბარბაცებდა. დამძიმებული თავი მოწყვეტილივით ეკიდა და საცოდავად გმინავდა.

— ფიეტასთან უნდა წავიდე!

მაგრამ უკანასკნელი სხივიც თანდათან ქრებოდა. აუტანელი ტკივილი უფრო მძაფრდებოდა და ბოლოს ტანჯვამ მთლად დაუბნელა გონება. ერთხელ კიდევ გაიბრძოლა თავგანწირვით და შეეცადა ფიქრი ფიეტაზე გადაეტანა, მაგრამ ამაოდ.

გონება წაერთვა, სტილველდამდე ველარ მიადწია და შუა გზაზე მოცელილივით დაეცა. დიდხანს ეგდო ასე მკვდარივით.

ირგვლივ სიჩუმე იდგა. მთვარე წყნარად მიცურავდა დასავლეთისკენ. მისი მკრთალი შუქი დედამიწას მოჰფენოდა და წყვდიაღს ფანტავდა. წუთი წუთს მისდევდა. საათზე მეტმა გაირბინა. უეცრად იმ ადგილას, სადაც ცოტა ხნის წინათ განაწამები აღამიანი დაეცა, შეშლილი წამოიმართა. მან გზაზე პეშვით მოხვეტა სილა, სახეზე მიისვ-მოისვა და გიჟური ხარხარით სტილველდისაკენ გაექანა.

V

მისის სფერის პატარა სახლში ჯავრსა და ნალველს დაესადგურებინა. ყველას წარბი შეეცრა, როგორც ცუდი ამინდის დროს, თუმცა ამჯერად ამინდი არაფერ შუაში იყო. ამაში ბრალი მის შვილებს მიუძღოდათ. რას დაემსგავსა მეიბლი, როგორი უსიცოცხლო და გულგრილი გახდა. ლენი კი სულ დამუნჯდა, განმარტოვდა და გულჩათხრობილი ღაღის. დედამ

ადარ იცოდა, როგორ მოქცეულიყო, რა ეღონა. იქნებ მოძღვარმა ურჩიოს რამე. მოხუცმა ღუმელს თვალი მოაშორა და ლენისკენ ქურდულად გაიხედა. ჰამს, მაგრამ, ჩანს, ვერცა გრძნობს საკმლის გემოს. შუბლიც ღრმა ნაოჭებით დაესერა.

მოხუცმა მზერა მეიბლზე გადაიტანა. გოგო საკმელს არც კი გაჰკარებია. ის-ის იყო, ყავა მოსვა, მაგრამ ხელადვე შეუშვა ხელი ფინჯანს. არა, მეიბლს ველარ სცნობს, მას არ სჩვეოდა ჭამისათვის თავის მინებება, რაგინდ უგუნებოდ ყოფილიყო, არა, არასოდეს არ მოქცეულა ასე.

— დაუჩქარე ჰამას, მეიბლ, ველარ მოითმინა მოხუცმა.

— არა მშია, — მიუგო მეიბლმა, მერე წამოდგა და საწოლ-ოთახში შევიდა.

დედა ერთ ხანს შეჩერდა, შემდეგ ისიც შეჰყვა შვილს.

მეიბლი პატარა სარკმელთან დამდგარიყო და უაზროდ იყურებოდა. მხრებში მოხრილიყო, მთელი მისი არსება სევდას მოეცვა. მოხუცი ქალი ფეხაკრეფით მიუახლოვდა მას და მხრებზე მოხვია ხელი, მეიბლი ანაზღად მოტრიალდა, თავი დედის მკერდში ჩამალა, მთელი სხეულით ათრთოლდა და აცახცახდა. დედამ მაგრად ჩაიკრა შვილი.

— რა დაგემართა, ჩემო პატარა?

— არაფერი, დედი.

— მითხარი, შვილო, დედა ვარ შენი.

— არა, არაფერი, დედი.

— იქნებ დიდ სახლში რამე უსიამოვნება შეგემთხვა?

— არა-მეთქი.

„მაშ რამ გადარია ასე, ნეტავი?“ — უკვირდა მოხუცს.

— ვინმე მამაკაცს ხომ არ მიუძღვის ბრალი, შეგემთხვა. რამე? მითხარი.

— არა, დედი.

აბა როგორ უნდა დაამშვიდო საკუთარი შვილი, როცა არ იცი, რა აწუხებს? გული სევდით აეესო. ფიქტამ უნდა იცოდეს, რა ადარდებს მეიბლს და დედამ კი არა?

— დედა ვარ, შვილო, ფიქტაზე მეტი უფლება მაქვს ვიცოდე, რა ამბავია შენს თავს, რატომ არ მენდობი, შენი მშო-

ბელი არა ვარ? განა ჩემმა ძუძუებმა არ გამოგზარდეს? — დედას თვალები ცრემლებით აევსო.

მეიბლმა მშობელს სიბრაღულით და თანაგრძნობით შეხედა, დედამ დაიჭირა მისი გამოხედვა და მიუხვდა. ეს არ იყო ბავშვური მზერა. ასე უცქერიათ ცხოვრებისაგან დაბრძენებული მოხუცები ჯერეთ გამოუცდელ ადამიანებს.

— ჩემო ძვირფასო დედიკო, — ნაღვლიანად ჩაიჩურჩულა მეიბლმა და დედას აკოცა, — არაფერი ცუდი არ შემმთხვევია, არაფერი ისეთი, რომ შენ და ფიეტას შეგეძლოთ ჩემი დახმარება. ფიეტასთვისაც არაფერი მითქვამს. ნუ გეშინია, ფეხმძიმედ არა ვარ და არც რამე უბედურება გველის.

მეიბლმა ერთხელ კიდევ აკოცა დედას და გავარდა გვერდით ოთახში, სადაც ჩაფიქრებული ლენი ყავას სვამდა. გოგონა ერთ ხანს ყოყმანობდა. შემდეგ მხარზე შეახო ძმას ხელი.

— ცოტაზე გამაცილე, გეთაყვა. ლენი!

ლენიმ დას შეხედა, სახეზე მწუხარება შეატყო, ფიქრებს სძლია და წამოდგა.

დედა საჩემელთან იდგა და ჰაისტრიტზე მიმავალ შვილებს გასცქეროდა. გაურკვეველმა შიშმა მოიცვა დედის გული, ძლივს შეიკავა ქვითინი. შემდეგ სწრაფად შემობრუნდა და გამალებით დაიწყო საწოლების სწორება.

— მგონი, რაღაც გაწუხებს, მეიბლ. — თქვა ლენიმ და დას ცერად გახედა.

— ჰო, — მოკლედ მოუჭრა მან.

— მეტყვი, რაც არის?

— არა.

— ის თეთრკანიანი ბიჭია. ამას წინათ რომ მიხსენე?

— განა იმაზე რამეს გელაპარაკე?

— ჰო, რომელი ფერმიდანაა?

— ის აქაური არ არის, ლენი, ინგლისელია, შინ დაბრუნდა უკვე. ნუ გეფიქრება, სიყვარულს არ მეფიცებოდა და არც ბავშვს ველი მისგან.

— შენს თავს მართლა რაღაც უბედურებაა, მეიბლ.

— მე უკვე ბავშვი აღარ ვარ, ლენი, ფიეტა მართალია, —

და თითქოს ხმამალლა ფიქრობსო, ჩურჩულით დაუმატა: — სჯობდა, ნამუსი აეხადა ჩემთვის.

ლენიმ სწრაფად მოაბრუნა თავი და მეიბლს დააშტერდა.

— არა, მეიბლ, ასე სჯობია.

— შენ არაფერი არ გესმის.

— არა, მშვენივრად მესმის. მან თვალები აგიხილა, გაჩვენა ათასი კარგი რამ, დაგანახა ახალი სამყარო, სადაც ადამიანები დილიდან საღამომდე შრომის უღელში არ არიან გაბმულნი და რჩებათ დრო სიცილისა და ცეკვა-თამაშისათვის, მიირთმევენ საუცხოო საკმელებს. მე ვნახე იმ სამყაროს მხოლოდ ერთი ნაწილი, — განაგრძო ლენიმ, — და შემიძლია დაგარწმუნო, რომ იგი ბევრად სჯობია ჩვენსას, მაგრამ თუ გსურს აგიწერ მათი ცხოვრების მეორე მხარესაც.

— არა, არა, ლენი, შენ არ გესმის. თავდაპირველად, მართალია, ასე იყო, მაგრამ შემდეგ ყველაფერი შეიცვალა. მე ჯერაც ვერ გამიგია, რა მოხდა, მიძნელდება ამის ახსნა. აი, როცა შენ და მოძღვარი ლაპარაკობთ, ყველაფერს ნათლად აგებინებთ კაცს. მე კი ეს არ შემიძლია, მაგრამ მაინც გეტყვი, იქნებ გამიგო: იმ ინგლისელმა დამანახვა, რომ მეც ისეთი ადამიანი ვარ, როგორიც ყველა სხვა, თუნდაც სარი ვილერი. გესმის, ლენი? ის არც ცდილა ამაზე ელაპარაკნა. ჩვენ ხომ ერთმანეთის ენა არ გვესმოდა. მაგრამ მისი მოქმედება, მისი მზერა მაგრძნობინებდა ამას, გესმის? მე რომ ყველაფერი ეს დედაჩემისთვის ან სხვა ვინმესთვის მეთქვა, იტყოდნენ გაგიჟდაო. ახლა მესმის ყველაფერი, მაგრამ რა ვუყო, რომ არაფრის გაკეთება არ მეხერხება? შენ სულ სხვა ხარ, აგერ ბავშვებს ასწავლი, მე კი არაფერი შემიძლია. ამიტომაც გადავწყვიტე შინიდან წავიდე, სხვაგან უფრო გამიადვილდება ყოველივე ამის ატანა.

— მესმის, მეიბლ, მაგრამ... — დაიწყო ლენიმ ყოყმანით.

— ექვი არ მეპარება, რომ გამიგებ, ლენი, — დაბეჯითებით უთხრა დამ.

— ჰო, მაგრამ შინიდან წასვლაზე ვერ დაგეთანხმები. აბა დაფიქრდი, სად უნდა წახვიდე, ან სად უნდა იცხოვრო?

მეიბლი შეჩერდა და მძიმედ ჩაფიქრდა, სათქმელი მზად ჰქონდა, მაგრამ საჭირო სიტყვები ვერ მოეძებნა.

— ყური მიგდე, ლენი, შინაგანად მე თავისუფალი ვარ, ჩემი მდგომარეობით კი—მონა; მაგრამ ერთიც და მეორეც ხომ მე ვარ და უნდა როგორმე გავაერთიანო ჩემში ეს. ინგლისელს რომ თან წავეყვანე, დავმშვიდდებოდი, რადგან იგი განუზოპლად მიყვარდა. ახლა კი თვითონ უნდა ვიზრუნო, რომ როგორმე სიმშვიდე მოვაპოვო. გთხოვ გამიგო, ლენი.

— საით აპირებ წასვლას? — წყნარად ჰკითხა ლენიმ.

— კეიპტაუნში.

— საბოლოოდ გადაწყვეტე?

— ჰო.

ორივენი დადუმდნენ და უხმოდ განაგრძეს გზა, ვიდრე მათ წინ დიდი სახლი არ გამოჩნდა.

— კარგი, აგრე იყოს, — თქვა ბოლოს ლენიმ. — რით შემოძლია დაგეხმარო?

— მე მხოლოდ სამგზავრო ფული მჭირდება, ლენი,

— დედას რას ეტყვი?

— არაფერს, ეცადე აუხსნა ყველაფერი ჩემი წასვლის შემდეგ. დედა საკმაოდ მოხუცდა, გაუფრთხილდი, მოუარე.

— როდის აპირებ წასვლას?

— მატარებელი ამ საღამოს გადის. დედა საყდარში იქნება და შეეძლებ ჩემი რამეების ჩალაგებას.

— ჩემი მეგობრის მისამართს მოგცემ და, კეიპტაუნში რომ ჩახვალ, მიდი მასთან, მოგეხმარება.

— იმ გოგოზე მეუბნები სურათში რომ არის?

— ჰო...

— არა, ლენი, გმადლობთ, არ არის საჭირო.

— რატომ?

— მასთან მისვლა არ მინდა, მაგრამ მაინც გმადლობ, ლენი, შენ კეთილი ძმა ხარ.

— ფული რამდენი გინდა?

— გირვანქა სტერლინგი მომეცი, თუ შეგიძლია.

— ორი იყოს. სწორედ ახლახანს გადმომიგზავნა განათ-

ლების განყოფილებამ ფული. ყოველთვიურად ექვს გირვანქა სტერლინგს ვიღებ. მაშ კარგი, შინ დაგელოდები და სადგურზე გაგაცილებ.

— მირჩევნია მარტო წავიდე. კარგს იზამ. თუ წასვლის წინ შინ არ დამხვდები.

— კეთილი, მაგრამ რატომ?

— ასე უფრო ადვილი იქნება ჩემთვის. შენ კი ეცადე დედას აუხსნა და განუმარტო... მშვიდობით, ლენი, — მეიბლი წამით ძმას გადაეხვია და მერე დიდი სახლისკენ გაიქცა.

ლენიმ თვალი გააყოლა დას, მერე ნელა მოტრიალდა და წყნარი ნაბიჯით გაუდგა გზას შინისკენ. იგი მეიბლზე და მის უბედურებაზე ფიქრობდა, მაგრამ როგორღაც უგულოდ, ზერელედ. რადგან მთელი ფიქრით და გონებით სარი ვილერთან იყო. წუხელის მთელი ღამე ესიზმრებოდა სარი, რომელიც ლენის უხმობდა და ხან ესაუბრებოდა; ხან იცინოდა, შემდეგ უცებ დადინჯდებოდა, მერე კი კვლავ ანცობას იწყებდა. ლენის ისეთი გრძნობა ჰქონდა, თითქოს მთელი სიცოცხლე იცნობდა სარის. თითქოს ერთად უთამაშიათ და ერთად შეზრდილან ბავშვობიდანვეო. იშვიათია, რომ ადამიანები ისე უგებდნენ ერთმანეთს, როგორც ისინი.

მაგრამ ყოველივე ეს ფუჭი ოცნებაა. სარი თეთრია, თვითონ კი ფერადკანია. ამას ვერაფერი შეცვლის, ვერაფერი გარდაქმნის. სისულელეა სარიზე ფიქრი. საღამოობით მასთან შეხვედრა მხოლოდ უბედურებას გადაჰყიდებს. როგორ თქვა მაქომ იმ საღამოს? რასიული ცრურწმენა ადამიანის შეგნების ყველაზე დაბალი დონის გამომხატველიაო. შეიძლება მართლაც ასეა. მაგრამ ცრურწმენა არსებობს და ერთი ხელის აქნევით ვერ მოიშორებ. იძულებული ხარ იცხოვრო საზოგადოებაში, რომელიც ამგვარადაა მოწყობილი. მაქოსთვის ადვილია თქმა— უნდა ვიბრძოლოთ, სანამ ქვეყნად თანასწორობა არ დამყარდებაო. თქმა ადვილია, შესრულება კი ძნელი. გარდა ამისა, ლენის ბედნიერი და მხიარული ცხოვრება სურს. მართალია, უნდა რომ თავის ხალხს დაეხმაროს, მაგრამ პირადი ბედნიერებაც სურს. ესეც არ იყოს, თუ მტერს წარმატებით გინდა ებრძოლო, უნდა გძულდეს იგი. ლენის კი არავინ

სძულს, თვით თეთრკანიანებიც კი. მართალია, როცა ვინმე შეურაცხყოფს, იგი აფეთქდება და გაბრაზდება, მაგრამ ეს მალე გაუვლის ხოლმე, და მერე არავისთან არ სწადია ბრძოლა, ყოველ შემთხვევაში, იმგვარად, როგორც ეს მაქოს სწადდა. შეიძლება ეს იმიტომაც ხდებოდა, რომ იგი ფერადკანიანია. როგორ ახსნა ეს მაქომ? — ფერადკანიანები ორ სამყაროს შორის ცხოვრობენო. მაგრამ წუხელის, როცა სარი ვილერი გვერდით უჯდა, სულ არ უგრძნია თავი ორ სამყაროს შორის მცხოვრებად. პირიქით, ძალზე შინაურულად იყო.

— მაგრამ რა გამოვა აქედან, — მწარედ ჩაილაპარაკა მან. — უმჯობესია აღარ შევხვდე, სამუშაოს მივეძალო, და გულიდან ამოვიგდო სარი ვილერი. გახსოვდეს მხოლოდ, — მიმართა თავის თავს ლენიმ, — რომ არსებობდა ოდესღაც თეთრკანიანი გოგონა, სახელად სარი ვილერი და ფერადკანიანი ვაჟი — ლენი სვარცი. გახსოვდეს ეს მუდამ. თეთრი და შავი ფერი ერთმანეთში არასოდეს შერეულა, ვერც შეერევა. მოხუცი შიმღი არ იყო, რომ ლენის ჭკუას არიგებდა, — ცოდნის გავრცელება ფერადკანიანებში. გამოავლენსო ახალ, უდიდეს ძალას და თქვენც ერთგვარი წვლილი უნდა შეიტანოთ ამ საქმეში. ამისთვის დაბრუნდა ლენი შინ და არა იმიტომ, რომ სარი ვილერს თვალ-წარბში შეჰყურებდეს. განათლების განყოფილება როგორც იქნა დასთანხმდა, ფულადი დახმარება გაეღო სკოლისათვის. ახლა მთავარი სკოლის საკითხია. თეთრკანიანებიც მოეშვნენ, აღარ აწუხებდნენ ლენის. მაგრამ სარისთან რომ თვალი მოჰკრან, შავ დღეს დააყრიან. მაშინ სკოლასაც ბოლო მოელება. მორჩა, დღეიდან სარი ვილერს უნდა მოერიდოს. ამიერიდან სხვა ადგილს აირჩევს სასეირნოდ, წიგნებში ჩაიფლობა და სხვა რამეებზე იფიქრებს. ბოლოს და ბოლოს, გართობა და მხიარულება თუ მოუწდება, აქ არ არიან ფერადკანიანი გოგონები?

ლენიმ შვება იგრძნო მას შემდეგ, რაც გადაწყვიტა, აღარ შეხვედროდა სარი ვილერს. თუმცა გული ოდნავ ეკუმშებოდა, მაგრამ ცდილობდა ამისთვის ყურადღება არ მიექცია და თავიდან მოეშორებინა ყოველგვარი ფიქრი სარიზე.

მან მეიბლზე დაიწყო ფიქრი, მაგრამ ისე, თითქოს სულ უცხო ადამიანის ბედზე ფიქრობსო. თვალწინ დაუდგა დედაც. რა ელდა ეცემა, მეიბლის წასვლას რომ გაიგებს! ყოველი ღონე უნდა იხმაროს, რომ როგორმე გააგებინოს მეიბლის მდგომარეობა, მისი შინიდან წასვლის მიზეზი. მეიბლის გამგზავრების შემდეგ დაუჯდება და აუხსნის ყველაფერს, ეცდება დაამშვიდოს, გაამხნეოს.

ლენი მიეყრდნო კის კედელს, გალავანივით რომ ერტყა პაისტრიტს ბოლოში და ღრმა ფიქრებს მიეცა.

...მეიბლი ამ საღამოს მიემგზავრება, ნეტავი მკაცრად არ მოექცეოდეს ცხოვრება. მართლა, არ დაავიწყდეს ორი გირვანქა სტერლინგის გადათვლა მისთვის.

...რა ხანია ფიქტა აღარსად შეხვედრია. ნეტავ, როდის მოუვლის კეიპტაუნში წასვლის სურვილი, რომ კვლავ ჩვილი ბავშვით დაბრუნდეს? უცნაური ქალია. მაინც რა უნდა ჰქონდეს საერთო მას და შეშლილ სემს?

...ახლო ხანში მაქო და ახალგაზრდა ებრაელი ისაკი უნდა ვნახო. მხოლოდ მათთან თუ შეიძლება კაცმა ისაუბროს. იქნებ ხვალ საღამოს გამეველო მაქოსთან, ვნახავდი, როგორ ცხოვრობენ მათ კრაალში.

...რას აკეთებენ ახლა ჩემი კეიპტაუნელი ნაცნობები? სელია? არც კი მჯერა, რომ ოდესღაც მეც მათთან ვიყავი.

ასე ხტოდა მისი აზრი ერთი საგნიდან მეორეზე, მაგრამ სარიზე ფიქრი სადღაც გულის სიღრმეში მიმალულიყო და წამის წამ ამოხეთქვას ლამობდა.

ვიღაც დედაბერი ქას მიუახლოვდა და ლენის მოწიწებით მიესალმა. ასე ესალმებოდნენ მათ, ვინც თითქმის იმდენივე იცოდა, რამდენიც თეთრებმა. ლენი წყლის ამოღებაში მიეშველა მოხუცს, რომელიც სიხარულით აცახცახდა. ერთი სული ჰქონდა, სანამ მეზობლებს გააგებინებდა, რომ ლენი დაეხმარა მას კიდან წყლის ამოღებაში. მერე ვინ? მასწავლებელი, განათლებული კაცი. ან, კიდევ ერთი ამბავი მიემატება იმ უამრავ ლეგენდებს, რომელსაც სიყვარულით თხზავენ თანასოფლელები ლენიზე! განა ლენი სვარცი არ იყო, სხვა ბავშვებივით ფეხშიშველი და ჩამოკონკილი რომ დარბოდა? ფეხ-

შიშველი წავიდა კეიპტაუნში, იქიდან კი განათლებული დაბრუნდა, იმდენად განათლებული, რომ რაღაც წოდებები მისცეს და მისი სურათი კეიპტაუნის გაზეთში მოათავეს.

ლენიმ საათს დახედა, თითქმის დრო იყო სკოლაში მეცადინეობას შესდგომოდა. პაპიროსს მოუკიდა და აუჩქარებლივ გაუყვა ქუჩას. თანასოფლელები ქოხმახების კარებიდან თუ სარკმლიდან იხედებოდნენ და ღიმილით ესალმებოდნენ მას. ლენის სეირნობას ხალხი იმ საუბარს უკავშირებდა, ერთხელ საყდარში რომ ჩაატარა სისუფთავისა და სუფთა პაერის შესახებ, დაარიგა: ფანჯრები ხშირად ღია იქონიეთ და ხშირ-ხშირად იბანეთო. ამიტომ იყო, რომ ლენის დანახვაზე ზოგმა მოხუცმა ქალმა სასწრაფოდ გამოაღო ფანჯარა.

უეცრად ლენის შემოესმა ხმამაღალი ხარხარი, რომელსაც დროდადრო წყვეტდა ყურთასმენის წამლები, ყმუილნარევი ყვირილი. შემზარავი ხმა, რომელიც ებრაელის დუქნის მხრიდან მოისმოდა, თანდათანობით ახლოვდებოდა. სოფლელებმა ერთმანეთს გადახედეს, ეტყობოდა მიხვდნენ, რაშიც იყო საქმე, ბავშვები შინ შერეკეს და უთხრეს, გარეთ ფეხი არ გამოედგათ. ისინიც უხალისოდ დამორჩილდნენ.

პატარა, ძველისძველი საყდრიდან, რომელიც ამავე დროს სკოლის მაგივრობასაც სწევდა, მოძღვარი გამოვიდა, ლენისკენ გაემართა და გვერდით ამოუდგა. შემზარავი ხმა უფრო ახლოს გაისმა.

— სემის ხმაა, — ნალვლიანად თქვა მოძღვარმა. — კვლავ დაეუფლა უთუოდ ავი სული უბედურს.

საყდრის წინ შეკრებილმა ბავშვებმა თამაში შეწყვიტეს და სეირის საყურებლად გზისპირას ჩამწკრივდნენ, თვალეები ცნობისმოყვარეობით უბრწყინავდათ. როდესაც პაისტრიტზე შეშლილი სემი გამოჩნდა, მთელი სოფელი გაინაბა და გაიტრუნა. სემი აქეთ-იქით ეხეთქებოდა, ქამარში ძაღლისგან გამობრული ძვალი გაერქო, ტანსაცმელი შემოფხრეწოდა და სხეულზე ღრმად დასერილ-დაკაწრული ხორცი მოუჩანდა. სახეზე სისხლი შეხმოვბოდა, თმები თიხაში ამოგანგლულ ჭილობს მიუჯავდა.

შეშლილი სემი ერთბაშად პაერში შეხტა და საზარლად

შეჰყვირა. მერე პირქვე დაემხო და გიჟური ხარხარით დაუწყო მიწას ჰამა.

— იქნებ რამე ვუშველოთ, — თქვა ლენიმ და ნაბიჯი წაღა წინ, მაგრამ მოძღვარი მკლავში სწვდა, შეაჩერა.

— ახლა საშიშია ახლოს მიკარება, შვილო ჩემო.

— ჰო, მაგრამ შეველა ხომ უნდა, — მიუგო ლენიმ, მოძღვრის ხელიდან მკლავი გაითავისუფლა და სემისკენ გასწია.

შეშლილმა თავი ასწია და მისკენ მიმავალი ლენი რომ დაინახა, თვალები ეშმაკურად მოწყურა, ირგვლივ მიმოიხედა, იქაურობა მიათვალ-მოათვალიერა, ერთ მსხვილ კომბალს მოჰკრა თვალი, ერთ ხანს მასზე შეაჩერა მზერა და შემდეგ ისევ ლენის ახედა. ერთი საზარლად გადაიხარხარა, ზეწამოიჭრა და არაჩვეულებრივი გიჟური ძალით სტაცა ხელი კეტს და უაზრო ბურტყუნით გაემართა ლენისკენ.

— უკან დაბრუნდი, შვილო, — მიაყვირა მოძღვარმა.

— ახლა რომ გამოვბრუნდე, მომკლავს კიდეც.

— მანდ თუ გაჩერდი, ვერ გადაურჩები, გამოვბრუნდი-მეთქი!

— მე შენი მეგობარი ვარ, სემ, — ეუბნებოდა ლენი შეშლილს. მას არ მოსწონდა სემის ვერაგული, უაზრო მზერა. ეს თვალები ისე სისხლმოწყურებით და ცბიერად ელავდნენ. რომ კარგს არას უქადდნენ მას.

— მე შენი მეგობარი ვარ, სემ, — გაუმეორა ლენიმ. სემი თანდათან ახლოვდებოდა; სულ რამდენიმე ნაბიჯიღა ჰყოფდათ. ლენი ძრწოლამ აიტანა, როცა დაინახა, რომ სემმა კეტი აღმართა დასარტყმელად; ის-ის იყო გასაქცევად მოემზადა. რომ ფიეტამ ბრძანებით მიაყვირა:

— ფეხი არ მოიცვალო, ლენი სვარც! — ქალი მყის ჩადგა მათ შორის და სემს ხელი გაუწოდა.

— მომეცი ეგ კეტი, სემ, — რბილად მიმართა მან შეშლილს.

სემი ყოყმანით შესცქეროდა ქალს.

— მომეცი-მეთქი! — წყნარად გაუმეორა ფიეტამ.

სემმა ირგვლივ მიმოიხედა, თითქოს გაქცევას ლამობსო, შემდეგ უხალისოდ გაუწოდა კეტი. ფიეტა ამღვრეულ თვა-

ლებში ჩააშტერდა და კარგა ხანს უცქირა. თითქოს ამან იმოქმედაო, სემის თვალებში თანდათან ჩაქრა გიჟური ნაპერ-წყლები და მათში. ახლა ტკივილისა და აუტანელი წამების გრძნობა ისახებოდა. სემი თავით ფეხებამდე ათრთოლდა და მკერდიდან საზარელი გმინვა აღმოხდა.

შეშლილს თანდათან დაუბრუნდა გონი, მაგრამ აუტანელი ტკივილი კვლავ სალტესავით შემოეჭდო მის ტვინს. ტკივილ-მა უმაღლეს წერტილს მიაღწია. სემმა ბორძიკით გადადგა ნაბიჯი და უგონოდ მიესვენა ფიეტას მკლავზე. ტკივილი გაქ-რა. სემი ისევ მალე მოვა გონს და ჩვეულებრივ შეუდგება თა-ვის საქმეს.

ლენიმ ფიეტას დასახმარებლად წაიწია, მაგრამ ქალმა უხეშად შეუტია, თავი დამანებეო.

მოძღვარმა ლენის ხელი მოჰკიდა და განზე გაიყვანა.

— დატოვე მარტო, შვილო!

ფიეტამ სემის უსიცოცხლო, დაკრუნჩხულ სხეულს მძლავ-რი მკლავები შემოხვია, წელში გასწორდა და ძვირფასი ტვირთით საკუთარ სახლს მიაშურა.

მცირე ხანს ირგვლივ სამარისებური სიჩუმე იდგა; არავინ იძროდა, თითქოს სოფელიცა და ხალხიც გაქვავებულიყო. მაგ-რამ სულ რამდენიმე წამს გაგრძელდა ასე. ანაზღად სიჩუმე და-ირღვა, ხალხი ამოძრავდა, ყველას თვალები გამოუცოცხლდა. სისხლმა ძლიერად იწყო ძარღვებში ჩქროლა, ცხოვრება კვლავ თავის კალაპოტში ჩადგა, ისე როგორც ყველგან, სამხრეთ აფ-რიკაში თუ მთელი დედამიწის ზურგზე.

ლენი შებრუნდა და სკოლასა და ბავშვებს მიაშურა, რათა თავის საქმეს შესდგომოდა და პატარებისთვის წერა-კითხვა და ანგარიში ესწავლებინა.

ხალხი წავიდ-წამოვიდა, ყველა თავის საქმეს დაუბრუნდა, ზოგმა ქოხმახების დალაგება-დასუფთავებას მიჰყო ხელი, ზოგმა პაწაწინტელა მიწის ნაკვეთების დამუშავებას. ნამ-ცეც-ნამცეც, მუყაითად შემოჰქონდათ სარჩო შინ, რათა როგორმე აერიდებინათ კარს მომდგარი სიკვდილის ლანდი.

მხოლოდ დეიდა ანის სახლში დაესადგურებინა სიჩუმესა

და მყუდროებას. ფიეტა თავს დასტრიალებდა გულწასულ
სემს, ქალის გულში უღრმესი სიყვარულისა და უდიდესი
სიძულვილის გრძნობას დაესადგურებინა.

სემი თანდათან გონს მოეგო და თვალები გაახილა. მშვი-
დი და თანაგრძნობით სავსე მზერა ჰქონდა.

— ძალიან გტანჯავდა ტკივილი, სემ? — შეეკითხა ფიე-
ტა.

სემმა გაღიმება სცადა და სახე მტკივნეულად მოეღრია.
ფიეტამ თავი დაუქნია — მივხვდიო.

სემი კითხვით დააქჟერდა ფიეტას.

— არა, სემ, ამჯერად ძალიან არ დაშავებულხარ, მხოლოდ
კინალამ ლენი სვარცი გაისტუმრე საიქიოს.

სემის თვალებში ტკივილის გრძნობამ იელვა. შეშლილი
ძალზე დასუსტებული იყო და ლაპარაკის თავი არ ჰქონდა,
ისევ თვალებით შეეკითხა ქალს. რაღაც საოცრებით ფიეტა
კვლავ მიუხვდა სათქმელს.

— არა, არა, თითოც არ დაგიკარებია, მე შეგიშალე ხელი.
ვიდრე რამეს მოასწრებდი.

სემის თვალებში ფიეტამ მადლობა ამოიკითხა. ღონემ
უმტყუნა, თავი დახარა, ნიკაპი მკერდზე ჩამოუვარდა. თვალ-
თაგან ცრემლი წასკდა და გულზე ლაპალუპით ჩამოედინა,
ჯანსაღი ხელი გაიწვდინა, ფიეტას თითებს სწვდა და მაგრად
მოუჭირა.

— უნდა წავიდე. ლენის ბოდიში მოუხადო, — თქვა სემ-
მა ცოტა ხნის დუმილის შემდეგ.

— ჯერ უნდა დაისვენო, სემ, — მიუგო ფიეტამ და ავად-
მყოფი მოხერხებულად შეასწორა საწოლზე.

— ყავას მოგიმზადებ, დალიე და მერე ცოტა წაიძინე.

ქალი მეორე ოთახში გავიდა, პრიმუსი ანთო და საუზ-
მიდან მორჩენილი ყავა შეათბო, ფინჯანში დაასხა და სემს
შემოუტანა. სემი ყოველ მის მოძრაობას აკვირდებოდა. მის
წინ ისევ ძლიერი ნებისყოფის ქალი იდგა. სისუსტისა და
ცრემლების კვალი სახეზე აღარ აჩნდა.

— დალიე. სემ!

სემი წამოჯდა, ფინჯანი ჩამოართვა და დაფიქრებული შეექცა ყავას.

საკვირველია, მთელი ამ წლების მანძილზე ფიეტას ძველებურად უყვარდა იგი. მერე რისთვის? რამ გამოიწვია ეს გრძნობა, რატომ არის სიყვარული ასეთი?

სემმა თვალეში ჩახედა ფიეტას.

— რა იყო? — შეეკითხა ქალი.

შეშლილი წამით ჩაფიქრდა. — რატომ არის კაცი ასე უმწეო თავისი გრძნობის მიმართ? — წარმოთქვა ბოლოს მან.

ფიეტამ გაიღიმა, ენაზე რაღაც საოხუნჯო სიტყვა მოადგა, მაგრამ სემის თვალებს წააწყდა, ენას კბილები დააჭირა, წამოდგა, სარკმელთან მივიდა და გარეთ დაიწყო ცქერა.

— მშვენიერი ყავაა, — თქვა სემმა.

— თუ გინდა კიდევ დაგისხამ, — თავმოუბრუნებლად უთხრა ფიეტამ.

მზე ჩაესვენა, ლენიმ ყველა რვეული შეამოწმა და ბავშვები შინ გაისტუმრა. ჟამთა სვლამ ერთი დღე კიდევ გამოსტაცა ადამიანთა ცხოვრებას. დღე, რომელიც სამარადისოდ შთანთქმა წამებმა, წუთებმა და აღარასოდეს დაბრუნდება. საღამო ჟამი იყო.

პატარა საყდარში ისეთი მყუდროება სუფევდა, რომ ლენის მკაფიოდ ესმოდა მაჯის საათის ტიკტიკი. ირგვლივ ჩრდილები გაწოლილიყო. ამ ჩრდილებივით შავი იყო ყმაწვილი კაცის ფიქრები.

საღამოზე სოფლის დედაკაცები ჰაიტსტრიტის ბოლოს ერთ-ერთ ქოხში სალოცავად იკრიბებოდნ. მისის სვარციც იქ იქნება. მეიბლი კი ალბათ კეიპტაუნისკენ გაუდგება გზას. ვინ იცის, იქნებ წასულია კიდევ. ლენიმ მეიბლის წინაშე თავი დამნაშავედ იგრძნო, კარგად უნდა აეწონ-დაეწონა მისი საქმე. მეტი ყურადღება უნდა მიექცია. იგი კი თავის საკუთარ გრძნობებს გადაჰყვა, არც ცდილა დახმარებოდა დას, ვაითუ მეიბლიც იმ ქალების გზა-კვალს გაჰყვეს, კეიპტაუნის ქუჩებში ფანჯრების ქვეშ რომ დგანან, თვალებითა და მიხრა-მოხრით იწვევენ მამაკაცებს...

ლენი აჩქარებით გამოვიდა ჩაბნელებული საყდრიდან და სწრაფად გაეშურა შინისაკენ. აი, მათი ქოხიც. ნაბიჯი აერია. როგორ ჩაბნელებულა აქაურობა. იქნებ მეიბლი ჯერ არ წასულა, ან იქნებ უკვე დაბრუნდა სამუშაოდან და მოასწრო კიდევ სადგურზე გასვლა. ათასგვარი ეჭვი უღრღნიდა გონებას და გულზე უცნაური დარდი შემოაწვა. კვლავ აუჩქარა ნაბიჯს.

ლენიმ სამზარეულოს კარი ფართოდ შეაღო და ასანთს გაჰკრა. ის-ის იყო, მოციმციმე ალის შუქზე თვალი მოჰკრა დედას, რომ ასანთი ჩაქრა. ყმაწვილი კაცი ხელახლა მოიცვა შიშმა, ღრმად აღებეჭდა გონებაში წამით თვალმოკრული სურათი: მოხუცი ქალი უძრავად იჯდა, ხელები მაგიდაზე დაეწყო, თავი მკლავებში ჩაერგო და გარინდულიყო.

— ვაიმე, ხომ არ მოკვდა, — ელვის სისწრაფით გაუელვა საშინელმა აზრმა.

მეორეჯერ გაჰკრა ასანთს თითების კანკალით და ლამაზ აანთო, მალე მთელ ოთახს შუქი მოეფინა. ლენიმ ფრთხილად შეახო დედას მხარზე ხელი. მოხუცი შეინძრა და ნელ-ნელა აიღო თავი.

— მოხვედი, შვილო!

ლენი მაგიდას დაეყრდნო და შვებით ამოიოხრა. წამით გული გაშმაგებით აუთრთოლდა, შემდეგ ისევ დაწყნარდა. შვილმა მოქანცულად გაუღიმა მას.

— რომ იცოდე, რამდენი სარეცხი მქონდა, მთელი სხეული მტკივა, ეს-ეს არის, ჩამოვჯექი, რომ ოდნავ შემესვენა ლოცვის დაწყების წინ. მეამა ბნელში ჯდომა. ჩამოვჯექი, შვილო, ჩაი ხომ არ გინდა? წასვლამდე ერთ ჰიქას აგიდულებ, — დედამ გაიღიმა. — ხედავ, მახსოვს, რომ საღამოობით ჩაის სმა გიყვარს ხოლმე — როგორც კეიბტაუნშია მიღებული. ეჰ, ვებერდები, შვილო, დღევანდელმა სარეცხმა ხომ სულ მომიტავა ხელი. რომ იცოდე, რა ბინძური სარეცხი აქვთ იმ დე ბეერებს, მერე რა ძუნწები არიან. უზარმაზარ ფუთა სარეცხში მხოლოდ სამი შილინგი მომცეს, მთელი დღე თავაულებლივ ვმუშაობდი. თუმცა რამდენს ვლაპარაკობ, წავალ ჩაიდანს შემოვდგამ, შვილო.

— არა, არ გინდა, დედი!

— როგორ, ჩაის არ დალევ?

--- არა. მეიბლი სად არის?

— განა მეიბლს აქამდე არაფერი უკმევია შენთვის?

— არა, დედა, ვკამე. მეიბლს ვუთხარი არ შეწუხებულიყო. სად არის ახლა?

— არ ვიცი, შვილო, ალბათ ისევ სამუშაოზეა.

ლენიმ ეჭვით გაიხედა საწოლი ოთახისკენ, — შენ კი ჰამე? — რალაც დაბნეულად ჰკითხა მან დედას.

— ჰო, შვილო, დე ბეერები ფულზე არიან ძუნწები, თორემ საკმელ-სასმელი არ ენანებათ. სადილად კატლეტი მომცეს, ჭუფთა, უზარმაზარი ფინჯანი ყავა, პური და ყველი.

ლენი მეორე ოთახში გავიდა, ლამპა აანთო და საწოლქვეშ შეიხედა, მეიბლის ჩალის წნული ჩემოდანი იქ აღარ იყო, კედელზე მიკიდებული ტანსაცმელი შეათვალიერა და დარწმუნდა, რომ მეიბლის სამი კაბა მათ შორის აღარ ერია. შემდეგ თავისი ჩემოდანი გამოსწია: გახსნა და საფულე ამოიღო, ხუთი გირვანქიდან სამი სტერლინგილა დარჩენილიყო. სინდისის ქენჯნით ამოქექა ჩემოდნიდან ნივთები, ფსკერზე გაფენილი ქაღალდი ასწია და იქ შენახული ფულიც გადათვალა. ფული უკლებლივ იყო. ახლა უფრო მეტი დანაშაული იგრძნო. არა, ეს როგორი ცილი დასწამა დას.

მეორე ოთახში დედა ისევ დე ბეერებზე ჰყვებოდა რალაცას, ამბობდა მსუნაგები, გაუმადრები არიან, დღეს ესა და ეს მიირთვეს სადილად, მაგრამ მიუხედავად ამდენი ჰამასმისა მაინც ცარიელი ძვალი და ტყავი არიანო.

ლენი კვლავ სამზარეულოში შემობრუნდა, რომ დედისათვის შეეტყობინებინა მეიბლი წავიდაო, მაგრამ მოხუცის სახეს რომ შეხედა, სიტყვა პირზე შეეყინა.

ანაზღად მოხუცმა სვარცმა ლაპარაკი შეწყვიტა და ლენის დააკვირდა. მოხუცის თვალებში შიში და უტყვი მუდარა გამოსჰვივოდა. ლენიმ შენიშნა, როგორ ატანდა ქალი თავს ძალას, რომ ხმა ამოეღო და მტკიცედ გადაწყვიტა, ამიერიდან სარი ვილერს აღარასოდეს შეხვედროდა.

— რა მოხდა, ლენი? — დედა ცდილობდა დაეოკებინა ხმის თრთოლა.

ლენიმ მშობელს თვალი აარიდა და არაფერი უპასუხა. დალახვროს ეშმაკმა, რა ძნელია ცუდი ამბის თქმა! გული მოუვიდა მეიბლზე, რომ ასეთ დღეში ჩააგდო.

— მეიბლს ხომ არა შეემთხვა რა? — იკითხა დედამ, მაგრამ რადგან ლენიმ ამჯერადაც არაფერი უპასუხა, წამოდგა და მხარზე მსუბუქად შეახო შვილს ხელი.

— იმაზე ცუდი არაფერია, როცა რამეს გიმალავენ, შვილო. პირდაპირ რომ მეტყოდე რა მოხდა, იქნებ ამდენად აღარ დავიტანჯო. მითხარი, რა მოუვიდა გოგოს, რა ამბავია მის თაეს?

— მეიბლი შინიდან წავიდა, — თითქოს სხვისი ხმით მიუგო ლენიმ.

მოხუცი ქალი სკამისკენ წავიდა და დაეშვა.

— ვიცოდი, ასე მოხდებოდა, მაინც სად წავიდა, შვილო?

— კეიბტაუნში, — თქვა ლენიმ და თან თვალი აარიდა.

— მამაკაცთან ერთად?

— არა, მარტო.

— ღმერთო ჩემო, რა უნდა გააკეთოს იქ, ვისთან უნდა იცხოვროს?

ლენი კარს მიაღგა, გარეთ გაიხედა.

— ფული თუ ჰქონდა მაინც.

— მე მივეცი ორი გირვანქა სტერლინგი.

— რამდენ ხანს ეყოფა მერე ეგ ფული?

— არ ვიცი.

— კი მაგრამ შენ ხომ კეიბტაუნში ცხოვრობდი?

— მაინც ვერ გეტყვი, არ ვიცი, დედი.

მოხუცმა ირგვლივ მიმოიხედა, წამოდგა, საწოლი ოთახის კართან მივიდა, შიგ შეიხედა, მყისვე მოტრიალდა და ისევ თავის სკამზე ჩამოჯდა. გაიქნია თავი ერთხელ, მეორედ, მესამედ...

— ჩემო პატარა მეიბლ, — ყრუდ ჩაილაპარაკა მან, — ვინ დაგირეცხავს, ან ვინ დაგიკერავს ტანსაცმელს?

მოხუცმა ლენის შეხედა, თითქოს მისგან რაიმე პასუხს ელისო. ლენიმ პაპიროსს მოუყიდა და მაგრად მოქაჩა. ბევრად აჭობებდა, რომ ეტირა ახლა დედას.

— ვინლა გაგადვიძებს დილდილაობით, შვილო?

— ოჰ, ღმერთო! — გაიფიქრა ლენიმ.

— ვინლა დაგტუქსავს, — შეუკავებელმა გრძნობამ მოხუცს ხმა აუთრთოლა, — მოენატრება ჩემი გაწყრომა, ვინლა დატუქსავს, ლენი?

ლენიმ ნახევრად მოწეული პაპიროსი შორს მოისროლა.

— სადგურზე გავირბენ, იქნებ მივუსწრო მეიბლს.

— მერე? — წყნარად შეეკითხა მოხუცი.

— შინ დავაბრუნებ.

მოხუცმა ლენის შეხედა და თვალებსა და სახიდან უმწეობის გრძნობა გაუქრა.

— არა, შვილო, თავი დაანებე. რაკი ასე სურს, დე, წავიდეს, — ქალს ცრემლებით აევსო თვალები, — როდესაც კაცი თავისი ნებით მიდის შინიდან, თავისი ნებითვე უნდა დაბრუნდეს უკან, ძალის დატანება არ ივარგებს.

დელას ქვითინი აუეარდა, თავს ძალა დაატანა, წამოდგა და ოთახის მილაგებას შეუდგა: სკამს ხელი წამოავლო, ოდნავ გვერდზე მიდგა, ვითომ მტვრიანიაო გაწმინდა, ლამბა გადადგა, ფინჯანი შეასწორა და თან სახეზე მდულარე ცრემლი ჩამოსდიოდა.

— წავალ, შვილო, თორემ დამიგვიანდება, — ყრუდ წარმოთქვა ბოლოს და აჩქარებით გავიდა მეორე ოთახში.

ცოტა ხნის შემდეგ კვლავ გამოჩნდა და კარებისკენ გაემართა. ლენიმ ხელი გაიწვდინა მისკენ, მაგრამ დელამ აირიდა. ლენის გაახსენდა, რომ ფიეტაც სწორედ ასე მოიქცა, როცა შეშლილი სემი მკლავზე ჰყავდა გადაწვენილი. მაგრამ ეს ხომ დელა იყო მისი, მეიბლი კი — საკუთარი და.

— ჩემზე ნუ სწუხარ, — თქვა მოხუცმა, — თუ სადმე წასვლა გსურს, წადი და როცა გინდა, მაშინ დაბრუნდი. შინ თუ არ დაგხვდეს, ნუ დამელოდები, დაწეკი, ხვალამდე ყველაფერი გამივლის.

მოხუცი სწრაფი ნაბიჯით გავიდა, თითქოს ლენის გაურბილსო.

— უნდა დავივიწყო სარი ვილერი, — გაიფიქრა ლენიმ. სევდამ და მარტოობის გრძნობამ გული გაუსივა. მოტრიალდა, ლამპა ჩააქრო და დედის კვალდაკვალ ბნელს შეერია.

VI

დღეს ღამე ენაცვლებოდა, ღამეს კი დღე, უკვე ოთხმა დღე-ღამემ განვლო. ველზე მზე ამოდიოდა და კვლავ ჩადიოდა, და ისევ ქრებოდა ბნელი. ზოგჯერ აცივდებოდა, ზოგჯერ დათბებოდა, ხან სიწყნარე იდგა, ხან ხმაური.

არც ადამიანებსა და არც შენობებს არავითარი ცვლილება არ ეტყობოდა. მარტოდენ უმნიშვნელო, წერილმან შემთხვევებს ჰქონდა ადგილი. ერთხელ, მაგალითად, სრულიად უმიზეზოდ ჩამოინგრა სახურავი, მეორედ ჰაისტრიტზე, ჰასთან მოხუცი ქალი წაიქცა და ფეხი იღრძო. ანგლიკანურ მისიონერთა საზოგადოების ექიმს ოცი მილის გამოვლა მოუხდა, რომ მოსულიყო და ავადმყოფისთვის ფეხი გაესწორებინა.

ჰო, კიდევ ის, რომ მეიბლის გაქცევამ სტილველში ერთი ამბავი გამოიწვია. ორი დღის განმავლობაში მითქმა-მოთქმა არ შეწყვეტილა. შემდეგ კი თანდათანობით ეს შემთხვევაც დავიწყებას მიეცა. ქალაქში საკმაოდ ხშირად გაქცეულან ახალგაზრდები. ცხოვრება კი თავისი გზით მიდიოდა. მხოლოდ ძალიან დაკვირვებული თვალი თუ შეამჩნევდა, რომ მისის სვარცი ძლიერ შეიცვალა. იგი კიდევ უფრო დაიღლია, მოხუცდა და წელში მოიხარა და თვალებში მძიმე ნალევლი ჩაუდგებოდა, როცა დარწმუნებული იყო არავინ მიყურებსო; ლენის გულჩათხრობილობაც მეიბლის წასვლას მიაწერეს.

სკოლაში საქმე კარგად მიდიოდა. ზოგიერთმა უკვე თავისუფლად იწყო წიგნის კითხვა, ერთი ორმა მნიშვნელოვან წარმატებებსაც მიაღწია. ლენი დაჰპირდა მათ, თუ ასე კარგად განაგრძობთ სწავლას, სტიპენდიებს გამოვითხოვ თქვენთვის და კეიპტაუნში გაგზავნითო. ამ ბავშვების მშობლები პირიდან ლუქმას იღებდნენ, წელეებზე ფეხებს იდგამდნენ, ოღონდ კი

შვილები ნასწავლი ეხილათ, ოღონდ მათაც თეთრებივით შეიღებოდნენ წერა-კითხვა.

ფიეტაც ძველებურად იყო. განიერ თეძოებს არხევდა და მოუუჟუნე, სხივჩამდგარი თვალებით იზიდავდა და იწვევდა მამაკაცებს, რომლებიც დამშეულ მზერას აყოლებდნენ ზანტად მიმავალ ქალს, ტანის ნელი რხევით რომ ჩაუვლიდა ხოლმე მათ საღამოობით. სოფლის ქალებს შეუმჩნეველი არ დარჩენიათ, რომ ფიეტა დიდი ხანია სტილველდიდან არსად წასულა. ზოგი ღვარძლიანად ამბობდა მასწავლებელზე უჭირავს თვალი, მაგრამ მადლობა ღმერთს, ის არავითარ ყურადღებას არ აქცევს.

რაც შეეხება სემს, იგი მომხდარი ამბის შემდეგ არსად ჩანდა. ფიეტა ღამიანობით ხეტიალობდა, ყველგან დაეძებდა სემს, და თუმცა ვერსად შეხვდა, დიდ სახლში მაინც არ ასულა მის სანახავად.

ლენი კი ამ ხნის განმავლობაში პატარა გორაკს, ორ ველს რომ გადასცქეროდა, ახლოსაც არ გაჰქარებია. მართალია, სასერიზოდ ჩვეულებრივ ყოველ საღამოს მიდიოდა, მაგრამ იმ ადგილს მუდამ გვერდს აუქცევდა ხოლმე. ბევრს დადიოდა, რამდენიმე მილით უკან მოიტოვებდა სახლს, შემდეგ კი ძალ-ღონე გამოცლილი შინ ბრუნდებოდა და საათობით იწვა თვალლიად, ვიდრე მოუსვენარი, ავადმყოფური ძილი არ მოერეოდა.

კარგა ნაშუადღევია იყო. მზე შორს დასავლეთისკენ გადახრილიყო. ლენიმ პაპიროსის ნამწვავი ჩააქრო და წიგნი დახურა. მისის სვარცი შიშით მისჩერებოდა მას, გრძნობდა, რომ შვილს რაღაც აწუხებდა. აი, რამდენიმე ღღეა, რაღაც დარდი შემოსწოლია გულზე. უნდოდა ეკითხა, რა დაგემართაო, მაგრამ რომ არ იცოდა როგორ დაეწყო?

ლენი წამოდგა და მეორე ოთახში გავიდა.

— ღმერთო ძლიერო, — ლოცულობდა მარტოდდარჩენილი მოხუცი, — არ ვიცი, რა უბედურება ტრიალებს ლენის თავს, მაგრამ გემუდარები. ხელი მოუმართე! გვედრები. ღმერთო! კარგი შვილია. სხვებსაც ხომ ხელს უწყობს და ეხმარება!

ცოტა ხნის შემდეგ ლენი ოთახიდან გამოვიდა და კარს მიაშურა.

— დუქანში ხომ არას დამაბარებ, დედა?

— არა, შვილო.

ყმაწვილი კაცი ნელი ნაბიჯით გაჰყვა ქუჩას. გულგამომშრალი, მოწყენილი, უსიცოცხლო. არაფერზე ფიქრობდა, არც არაფერს გრძნობდა. მოძრაობდა, ცხოვრობდა, მაგრამ ყველაფერს, რაც საჭირო იყო, ინსტინქტურად აკეთებდა. მაშ ეს არის, რასაც ადამიანები უბედურებას უწოდებენ? არ გრძნობს არც ტკივილს, არც წყენას. წყენა და ტკივილი ერთი ყოფილა, უბედურება კი მეორე. კაცს შეიძლება რაიმე ეწყინოს, მაგრამ აუცილებელი როდია ამის გამო უბედური იყოს. ან შეიძლება ეტკინოს და უბედური მაინც არ იყოს. უბედურება სულ სხვა რამ ყოფილა: სულისშემნუთველი მოწყენილობა კაეშანთან ერთად შეზავებული. მაშინ არც ტირილი, არც სიცილი არ ძალგამს. თავს ყველას ისე აჩვენებ, თითქოს არაფერი გაწუხებდეს, მაგრამ გულში კი ნამდვილი ჯოჯოხეთი გიტრიალებს. უბედურება — ჩვეულებრივ, ამ სიტყვის მნიშვნელობა კარგად არ ესმის თურმე ადამიანს, მაგრამ აი რა ყოფილა იგი.

ლენი ინსტინქტურად გრძნობდა, რომ თუ ახლა დაძლევდა გულისთქმას, გამოიჩენდა სიმტკიცეს, იმ გორაკს დღეს ახლოსაც არ გაუვლიდა და სარი ვილერს არ შეხვდებოდა, გადარჩენილად უნდა ჩაეთვალა თავი. დიახ, დიახ. უბედური იქნებოდა, მაგრამ გადარჩებოდა. ლენიმ ერთადერთ საფეხურზე შედგა ფეხი და მოხუცი ებრაელის დუქანში შეაბიჯა. იმავე წამს სარი ვილერი შემობრუნდა და შემოსულს შეხედა. მათი თვალები ერთმანეთს შეხვდნენ...

გაქრა დახლს უკან მდგარი მოხუცი ებრაელი, გაქრა ისაკი, თავის სქელ სათვალეს რომ წმენდდა და გამჭირახი მზერით ხან ლენის დააცქერდებოდა და ხან სარის. გაუჩინარდა სარის ზურგს უკან მდგარი შეშლილი სემიცი. ყველაფერს რომ ამჩნევდა და ხედავდა. მარტო ორნილა იყვნენ. ვაჟი და ქალი მარტო დარჩნენ, ერთმანეთს შეჰყურებდნენ და ირგვლივ კერაფერს ამჩნევდნენ. მათთვის არც ხალხი, არც საგნები

ადარ არსებობდა. ან რაღა მნიშვნელობა ჰქონდა მათ. არ არსებობდა არც დუქანი, არც მოზუზუნე ვენტილიატორი, ბუზებს რომ აფრთხოვდა, არც ადამიანები, გაფაციცებით რომ თვალყურს ადევნებდნენ მათ. ყველაფერი სადღაც შთაინთქა. ორნიღა იყვნენ მხოლოდ — ვაჟი და ქალი, ერთმანეთს რომ ელაპარაკებოდნენ იმ ენაზე, რომელსაც ხმარობდნენ საუკუნეების წინათ, ვიდრე ადამიანი ბგერას დაიმორჩილებდა და ურთიერთობის ზუსტ და გასაგებ საშუალებად აქცევდა — თვალების ენაზე.

— ყოველ საღამოს გელოდი, — საყვედურობდნენ სარის თვალები. ლენის თვალები არ პასუხობდნენ. დამნაშავედ ღუმდნენ.

— რატომ არ მოდი? აკი შემპირდი, — ეკითხებოდა ქალი თვალებით.

ეს უტყვი საუბარი ერთ წამს გაგრძელდა. შემდეგ კი ყოველივე თავის ადგილს დაუბრუნდა. ახალგაზრდა ისაკი ისევ კუთხეში იჯდა, სათვალეს წმენდდა და ხან ლენის გადახედავდა და ხან სარის. მოხუცი ებრაელი ლაპარაკს განაგრძობდა, შეშლილი კი მათ უცქეროდა. იგი ყველაფერს ამჩნევდა, ყველაფერს ხვდებოდა.

სარი მოხუცი ებრაელისკენ შებრუნდა, გაეღიმა, შეშლილმა დახლიდან შეკვრა აიღო და კალათში ჩადო, ისაკი წამოდგა, დახლს დაეყრდნო, ლენისკენ გადაიხარა და მეგობრულად გაუღიმა.

— თქვენ სახელზე წერილია კეიპტაუნიდან, — თქვა მან. ლენი დაელოდა.

ისაკი გაემართა დუქნის ერთი კუთხისკენ, რომელიც ფოსტის მაგივრობას ეწეოდა, წერილი აიღო და მობრუნდა. ლენიმ კონვერტს დახედა. სელიას ხელი იცნო და მყის გაახსენდა. რომ იგი ჰაიველდშია და ფერადკანიანია, როგორც მაქო უხეშად უწოდებს ხოლმე, შერეულსისხლიანია. ხოლო ის ქალი, მისგან რამდენიმე ნაბიჯის დაშორებით რომ დგას, თეთრკანიანია. გაახსენდა, რომ ისინი იმყოფებიან მხარეში, რომლის დაწერილი და დაუწერელი კანონები ღაღადებენ:

„არ არსებობს და არც შეიძლება არსებობდეს თანასწორობა თეთრებსა და ზანგებს შორის არც ეკლესიისა და არც სახელმწიფოს წინაშე“.

დაიხსომე ეს, დაიხსომე-მეთქი, ლენი სვარც, — მეასეჯერ ეუბნებოდა ლენი თავს, მაგრამ მიუხედავად ამისა მზერა მაინც გააპარა სარისკენ და გული სიხარულით აუჩქროლდა, როცა შენიშნა, რომ ისიც ფარულად უყურებდა. როგორც იქნა დათრგუნა სიხარულის გრძნობა და ისევ წერილს დაუბრუნდა.

სელიაზე იფიქრე, სელიაზე, — იმეორებდა გულში. — სელია ამ თეთრკანიან გოგოს გაცილებით სჯობია, თანაც შენი ჯურისაა, მასთან შენ არავითარი უბედურება არ გელის, შერეულსისხლიანი შერეულსისხლიანის სწორია, თეთრკანიანი და შავკანიანი კი ერთმანეთის შესაფერი არ არიან, ეს დაუშვებელია... სელიაზე იფიქრე, ლენი სვარც, სელიაზე... მაგრამ სარი იქვე, მის გვერდით იდგა და თუმცა იგი სელიასავით ლამაზი და სიცოცხლით სავსე არ იყო, მაგრამ ამ ქალზე ფიქრს მთელი მისი არსება მოეცემა და მოსვენებას არ აძლევდა. ლენიმ კონვერტი გახსნა. წერილს დახედა, მაგრამ არც კი წაუკითხავს, ისე ჩაიგდო ჩიბეში.

აქ უეჭველად რაღაც ხდება, — ფიქრობდა ისაკი, — მაგრამ ნეტავ რა უნდა იყოს?... მათ შორის რაღაც არის, ამას ნათლად ვხედავ, მაგრამ რა, რომ არ ვიცი? ღმერთო, რატომ არის ასე ძნელი ჩაწვდე ადამიანს სულის სიღრმეში და გაიგო, რა ტრიუალებს მის გულში? საქმე ის კი არ არის, იცოდე, რომ რაღაც ხდება, არამედ ის, თუ რა ხდება სახელდობრ.

— თამბაქო და პაპიროსი მომეცით, — თქვა ლენიმ.

— იმავე მარკის?

— დიახ, იმავე მარკის, ამას წინათ რომ წავიღე.

ისაკი მოსატანად შეტრიალდა.

— შართლა, კიდევ ერთი ტომარა ფქვილი მესაჭიროება, იქნებ გამომიგზავნოთ? — მიმართა სარიმ მოხუც ებრაელს.

— კეთილი, მის ვილერ, — მიუგო მოხუცმა და დავთარში ჩაინიშნა.

— კეიბტაუნიდან წიგნების მთელი დასტა მივიღე, — თქვა

ისაკმა, — როცა დრო გექნეთ, შემოიარეთ და გადაათვალიერეთ.

ლენიმ თავი დაუქნია.

— მაგრამ იცით, ფქვილი ღლეისთვის მჭირდება, — თქვა სარიმ.

— ღლესვე გამოგიგზავნით, უეჭველად ღლესვე გამოგიგზავნით, — ხელების ფშენებით უპასუხა მოხუცმა.

სარი კარებისკენ გაემართა, შეშლილმა სემმა კალათს ხელი დასტაცა და კოჭლობით მიჰყვა უკან. სარი კარებთან შეჩერდა, შემობრუნდა და თვალებით ლენი მოძებნა.

— როგორ მიდის სკოლის საქმეები, ბატონო სვარც?

ლენი სწრაფად შემოტრიალდა და ქალს შეაჩერდა.

— კარგად, არა უშავს.

— სასიამოვნოა... ჩვენი მყუდრო მხარე როგორღა მოგწონთ? ხომ არ მოგწყინდათ კეიპტაუნის შემდეგ? ალბათ ძალიან გენატრებათ იქაურობა, არა?

— არ ვიცი, — მიუგო ლენიმ და მის ხმაში სიბრაზე გაისმა. მოხუც ებრაელს გაეცინა. — რა კარგი გოგოა ეს სარი ვილერი. არ თაკილობს ფერადკანიანებთან ლაპარაკს, მასწავლებელს ექცევა ისე, როგორც მართებს კაცს მოექცეს მასწავლებელს თეთრი იქნება იგი, ლურჯი თუ მწვანე. მოხუცს მოეწონა სარი.

— მე ერთი უბრალო მოხუცი კაცი ვარ, — დაიწყო მან, — არც იმდენი წიგნი წამიკითხავს, რამდენიც ამ ორ ახალგაზრდას. ან მაგალითად თქვენ, მის სარი, მაგრამ მე ვიცი ზოგი რამ, რასაც თქვენ წიგნებში ვერასოდეს ამოიკითხავთ. თქვენ ბატონ სვარცს შეეკითხეთ, ხომ არ მოგწყინდათ აქ, როგორც თქვენ უწოდებთ, მიყრუებულ მხარეშიო; ბატონმა სვარცმა კი მოგიგოთ, არ ვიციო. მერედა ერთი ჰკითხეთ, რატომ არ იცის?! იმიტომ, რომ წიგნებში ასეთი რამ არ წერია.

ისაკს გაელიმა და სათვალეებს ღონივრად დაუწყო წმენდა. ლენიმ პაპიროსს მოუკიდა და დახლს დაეყრდნო.

მოხუცმა თავი გაიქნია.

— შეგიძლია იცინო, შვილო, გულში ალბათ ფიქრობ კიდეც, ბერიკაცი რას მიედ-მოედებაო, მაგრამ მე ერთ რამეს გეტყვი და დაიხსომე, — ცხოვრებისეული სიბრძნეა. დიახ, მიყრუებულია ეს მხარე, ერთფეროვნად გადის დღეები, სიჩუმე და მყუდროებაა, რომელსაც ზოგჯერ ქარი თუ დაარღვევს ხოლმე, ეს არის და ეს. ბევრია სამხრეთ აფრიკაში ასეთი კუთხე: ვრცელი ველი, ქოხმახების გროვა, ერთი მუქა ხალხი და მყუდროება; აქაც და ყველგან ადამიანმა უნდა იბრძოლოს ლუკმაპურისთვის, საკუთარი კერისა და შვილებისათვის. ამქვეყნად ამგვარი მიყრუებული კუთხე გაცილებით მეტია, ვიდრე დიდი ქალაქები და ყველგან ასეთი დუმილი და სიწყნარე სუფევს. მაგრამ ახლა სხვა რამეც მინდა მოგახსენოთ, კერძოდ ის, რომ არსებობს გულის ველიც. ეს ველიც წყნარია და მიყრუებული, რადგან ქვეყნად ბევრი უსიამოვნო რამ არსებობს. ეს კი აშრობს გულს, ხალისს უკარგავს და დუმის აჩვენებს მას. ადვილი შესაძლებელია, კაცი დიდ ქალაქში ცხოვრობდეს, მისი გული კი ჩვენი ველდევით მიყრუებული იყოს. გულის ველს ხალისი მაშინ უბრუნდება, როდესაც მას სიყვარული მოიცავს, მის ირგვლივ სიკეთე და თანაგრძნობა დაისადგურებს, როცა გაქრება შური და ვაება და გაიგონებს ბავშვების ხალისიან კისკისს. რაც შემეხება მე, ჩემთვის, მაგალითად, ყველგან მიყრუებული ადგილია — აქაც, კეიპტაუნშიც და ყველგან, სადაც არ უნდა წავიდე. გამიგეთ, მის სარი? ამას გეუბნებათ მოხუცი ებრაელი, რომელსაც არ გააჩნია არც საკუთარი კერა, არც სამშობლო.

მოხუცმა უხერხულად ჩაიციხა და დახლს წმენდა დაუწყო. ისაკი გაოცებული შესცქეროდა მამას.

ლენი უხერხულ მდგომარეობაში ჩავარდა, დუქნიდან გასვლა დააპირა, მაგრამ სარი შიგ კარებში ჩამდგარიყო. შეშლილი სემი თვალებიდან ნაპერწკლებს ყრიდა. მოხუცმა ებრაელმა თანაგრძნობით გადახედა სემს და თავი გაიქნია. ისინი მიუხედნენ ერთმანეთს.

სარიმ სადღაც, ლენის ზემოთ გადაიტანა მზერა.

— მაშ ასე, დაგელოდებით... მშვიდობით, — თქვა მან.

— ღღესვე მოგართმევთ, აუცილებლივ, — შეაგება მოხუცმა ებრაელმა, რომელსაც ეგონა სარი ფქვილს გულისხმობსო. შესლილმა სემმა ერთხელ კიდევ მცდელად შეავლო ლენის თვალი და სარის კვალდაკვალ მიჰყვა.

ისაკი ფიქრებიდან გამოერყვა, გადაწყვიტა, როცა მართლდარჩებოდა, გულის ველზე მაშინ ემსჯელა. იგი ლენისკენ წავიდა, გაუდიმა.

— დიდი ხანია აღარ მინახავხართ.

— ბევრი საქმე მქონდა, ველარ მოვიცალე, — მიუგო ლენიმ.

— ძალიან მეწყინა მეიბლის წასვლა.

ლენიმ მხრები აიჩეჩა.

— ალბათ ასე უნდა მომხდარიყო, ვიცოდე მაინც ახლა სად არის, მინდოდა ჩემს მეგობარ ქალთან წერილი გამეტანებინა.

„ეს იმიტომ, რომ გარდა საკუთარი თავისა არაფერზე ფიქრობდი“, — გაივლო გულში ისაკმა, ხმამაღლა კი თქვა:

— გუშინ მაქომ შემოიარა და თქვენ გიკითხათ.

ლენი წელში გასწორდა.

— უნდა წავიდე, საღამოს სკოლაში მიგვიანდება, ნახვამდის.

— ნახვამდის.

ლენი გასასვლელისაკენ გაემართა და კართან ერთბაშად შედგა:

— თუ დრო გაქვთ, ცოტა გავიაროთ, — მიმართა მან ისაკს ისე, რომ მისთვის არც შეუხედავს.

ისაკმა ჯერ მამას გადახედა, შემდეგ ისევ ლენის მიუბრუნდა.

— კეთილი!

— არა, თუ დრო არა გაქვთ, არ ღირს! — სწრაფად დაუმატა ლენიმ.

— არაფერია, წავიდეთ.

ისაკმა წინსაფარი მოიხსნა და დახლს შემოუარა, ანაზღად მამის თვალებს წააწყდა, საყვედურით რომ მისჩერებოდნენ. მიხედა, მოხუცს არაფრად ეჭაშნიკა მისი ქცევა და მუშტები მოკუმშა.

— მე მალე დავბრუნდები, მამა.

მოხუცმა სევდიანად გაიქნია თავი.

ლენიმ და ისაკმა ღუქანს ირგვლივ შემოუარეს და სტილ-ველდის მოპირდაპირე მიმართულებით გაეშურნენ. კარგა ხანს ჩუმად მიდიოდნენ. ლენის ხელები ღრმად ჩაეყო ჯიბეებში და თავი ჩაექინდრა. ისაკი ბეჭებში ოდნავ მოხრილიყო. თავი მალ-ლა აეწია და ისე მიაბიჯებდა ლენის მხარდამხარ.

მზე უკვე ჩასულიყო. დასავლეთით ცას ნარინჯისფერი ზო-ლი გასდევდა, სიგრილე იდგა, შორეული ლურჯი მთები მჭივრ-მა ნისლმა შებურა.

დროდადრო ისაკი თავს მოაბრუნებდა და უხმოდ გადახე-დავდა ზოლზე ლენის. უკვე ველი და ქოხებიც უკან მოიტო-ვეს. გაშლილ სივრცეში ორნიღა მოჩანდნენ შავი წერტილები-ვით. მათ ირგვლივ სიცოცხლის ნიშანწყალიც არსად იყო, სი-ჩუმეს მოეცვა ველდი, სდუმდა ცა და მიწაც.

„განა ჩემთან საუბარი სურს? უბრალოდ უნდა ვინმემ თანაგრძნობა გაუწიოს და გაუგოს“, — გაიფიქრა მან, სათვა-ლეები მოიხსნა და გაშლილ სივრცეს მოავლო თვალი.

— მის ვილერმა რომ თქვა, — დაგელოდებიო, თქვენ გგულისხმობდათ, არა?

რამდენიმე ნაბიჯი უჩუმრად გაიარეს.

მყუდროებას არაფერი არღვევდა. მოულოდნელად ისაკმა ლენის მხრებზე ხელი გადახვია.

— თქვენ სულაც არ გინდათ ამის შესახებ რამე მითხრათ, ლენი, უბრალოდ გინდათ ვინმემ გაგიგოთ, მე მესმის თქვენი.

თითქოს უსიტყვოდ შეთანხმდნენო, შემობრუნდნენ და სოფლისკენ გაემგზავრნენ.

როდესაც ლენი ისაკს ღუქანის კარებთან გამოეთხოვა, იგი უკვე დამშვიდებული იყო. ამშვიდებდა არა მარტო ის, რომ ვილაცამ იცოდა მისი საიდუმლო და ესმოდა მისი, არამედ. სულ სხვა რაღაც, — თუმცა რა იყო ეს, თვითონაც არ იცოდა და არც ცდილა გაეგო. ამას ახლა არავითარი მნიშვნელობა არ ჰქონდა და საერთოდ ახლა ყველაფერი უმნიშვნელოდ ეჩვენებოდა.

როდესაც ლენი დაბლა სტილველდისაკენ დაეშვა, ერთბაშად მის თვალში ყველაფერი საუცხოო და ლამაზი გახდა.

რა კარგი სალამო იყო, რა წარმტაცად წებოდა ჩრდილები მიწის უსწორმასწორო ზედაპირზე. გონების თვალთ შვიგრაძნო მწვანე ბალახის ხავერდოვნება. უზარმაზარ ველზე საიდუმლოებით აღსავსე სიჩუმე დამკვიდრებულიყო. ლენიმ ცას მიაპყრო თვალები და სალამოს ვარსკვლავს დაუწყო ძებნა. აგერ ისიც. მის დანახვაზე ლენის გული გაუნათლდა, ხელები ჭიბეებში ღრმად ჩაიწყო და რაღაც მხიარული ჰანგის სტვენით, ლალი ნაბიჯით გაუყვა ჰაისტრიტს.

ლენის სამყარო უეცრად გასხივოსნდა, მის გულს ალტაცება და სიხარული დაეუფლა. აი, ვილაცამ სალამო მშვიდობისა უსურვა. ლენიმ გულთბილად დაუბრუნა სალამი და შეჩერდა ერთ ბერიკაცთან, რომელიც შეკრებილთ რაღაც უხამს ამბავს უყვებოდა. მოხუცის ხმამალალ ხარხარს ლენიც აჰყვა, მერე თვითონაც მოჰყვა რაღაც სასაცილოს. მათ სხვებიც შეუერთდნენ და საერთო მხიარულება შეიქნა. მალე ირგვლივ ჩუმჩუმად ალაპარაკდნენ: ჩვენი მასწავლებელი ასე მხიარულ გუნებაზე ჯერ არასოდეს გვინახავსო. სულ მალე თითქმის ნახევარი სოფელი გარეთ გამოეფინა და დაიწყო ფერადკანიანთათვის დამახასიათებელი სახელდახელო ზეიმი და მხიარულება.

ხალხი ოხუნჯობდა, მხიარულობდა.

მოხუცი მოძღვარი აჩქარებით გამოვიდა პატარა საყდრიდან, სადაც სალამოს კლასის დაწყებამდე ღმერთთან საუბრით იყო გართული და საერთო მხიარულებაში ჩაება. თვითონაც რაღაც სასაცილო ამბავს მოჰყვა და შემდეგ გამოაცხადა, კლასის დადგომის დროაო.

— გმადლობ, შენ ღმერთო, გმადლობ, უფალო, — გულმხურვალედ სწირავდა ღმერთს მადლობას მისის სვარცი, რომელიც სხვებთან ერთად გამოსულიყო ქუჩაში და ლენის მხიარული სახის დანახვაზე შეება იგრძნო. ეს მისი შვილი იყო, დიახ, მისი ლენი. სწორედ ასეთი დაბრუნდა იგი კეიპტაუნიდან, მხოლოდ ახლა უფრო გახალისებული ჩანდა. როგორ არ ჰგავდა იმ ლენის, ამ ერთი საათის წინ ღუქანში წასასვლელად

რომ ემზადებოდა. მაშინ მოხუცი ხედავდა, რომ ლენი უბედური იყო და საბრალოს გული უკვებოდა. ახლა კი ამჩნევდა შვილს ბედნიერებას და თვალები სიხარულის ცრემლით ევსებოდა. იმდენად ძლიერი იყო დედის განცდა, რომ ანახლად მუხლთ მოეკვეთა და რომ არ წაქცეულიყო, კედელს მიეყრდნო, მაგრამ სისუსტემ მალე გაუარა.

მოდღვარმა ქალს წყნარად შეახო მხარზე ხელი. მისის სვარცმა შეხედა მას და იგრძნო, რომ მოხუცი ყველაფერს მიუხედა, თვალები ცრემლით აევსო.

— მეც შენთან ერთად განვიცდიდი შენს უბედურებას, დაო ჩემო, — უთხრა მოძღვარმა, მაგრამ ახლა ყველაფერი რიგზეა! ნუ დაანახევებ ლენის ცრემლებს.

— აბა, კლასის დადგომის დროა, — ხმამაღლა შესძახა მან და აჩქარებით, მიაშურა პატარა საყდარს.

— წამოდი, შვილო, — მიმართა მისის სვარცმა შვილს და მკლავში ხელი გამოსდო, — ჩაი გაგიმზადე, ერთი ფინჯანი დალიე და მერე ისევ სკოლაში დაბრუნდი.

ლენიმ მკლავზე ხელი მოუთათუნა დედას და თვალებში შესცინა. ხელიხელგაყრილი შევიდნენ პატარა ქოხში.

— დიღია უფალი, — ჩურჩულებდა მადლიერების გრძნობით აღესილი მოხუცი.

VII

სარი ვილერი სავარძლის ზურგს მიეყრდნო და თვალები მილულა. გერტი წამოდგა და უხმოდ გავიდა ოთახიდან, ისინი იშვიათად ელაპარაკებოდნენ ერთმანეთს.

სარის სახლის მოვლა-პატრონობა ებარა. იგი ღარიბი ნათესავი იყო გერტისა, გერტი კი — ვილერების უკანასკნელი ნაშვირი. რაც ის მეორე სარი გარდაიცვალა, გერტს სულ შეეცვალა ხასიათი. ადრე კი ძალზე მხიარული და ხუმარა ყოფილა თურმე. ბავშვობაში სარის ბევრი რამ სმენია გერტის ოხუნჯობაზე, ათასგვარ ოინებზე და სასაცილო ამბებზე, რომელსაც იგი ჰყვებოდა.

ახლა კი იგი სულ შეიცვალა, ეს უკანასკნელი ვილერთაგანი სიტყვაძუნწი გახდა, გულჩათხრობილი, ცივი და მკაცრი.

სარი არ იყო ნამდვილი ვილერი. ეს მან იცოდა. სარის მამა ბავშვობაში უშვილებია ამ გერტის მამას,—მოხუც გერტს და საკუთარი შვილივით გაუზრდია. სარიმ სცადა წარმოედგინა მამის სახე... არა, იგი სრულებით არ ჰგავდა სხვა ვილერებს. ესენი ყველა მალღები, ღონივრები და წითურები იყვნენ და რატომღაც მუდამ ამყობდნენ თავის ჟღალი თმა-წვერით. სარის მამა კი ერთი გამხდარი, მომცრო ტანის, შავგვრემანი კაცი იყო. მერე როგორი ამბების მოყოლა იცოდა! სარის გაეღიმა,—რას არ მოიგონებდა! დედაც კი ვერ იკავებდა თავს და უსაფუოდ გაეცინებოდა ხოლმე, როცა მამა რაიმე სასაცილო ამბავს თხრობას დაიწყებდა. დედა ყოველთვის უბრაზდებოდა მას, აყვედრიდა — ზარმაცი ხარო. ნამდვილი ვილერებიც ამას გაიძახოდნენ. მათ სძაგდათ ზარმაცები. მხოლოდ მოხუც დიდელას უყვარდა ეს კაცი, უყვარდა საკუთარ შვილებზე მეტად. საბრალო დიდელა.

რა ბედნიერი იყვნენ სარი და მამა, ძალიან ბედნიერი! დედა სულ მუდამ ბრაზობდა, წუწუნებდა და ტიროდა, მაგრამ მათ ნეტარებას ესეც კი არ უშლიდა ხელს.

სარიმ ნელ-ნელა შესცურა ფიქრებში და მის მეხსიერებაში მთელი სიცხადით აღსდგა წარსული: აი, იგი კვლავ პაწაწინა გოგონაა და მშობლებთან ერთად ცხოვრობს პატარა, თეთრ სახლში, მამამ რომ ააგო მოხუცი გერტის მიერ მიცემულ ნაკვეთზე.

სახლს ქვემოთ პატარა ნაკადული ჩაუდის და მის ნაპირზე. ერთ ადგილას თვალწარმტაცი კუთხე შეუქმნიათ ძეწნებს, რომელთაც მიწამდე დაუხრიათ მოქნილი ტოტები და მწვანე ფოთლებს მოჩუხჩუხე წყალში აღანღალებენ. ეს მამა-შვილია საყვარელი ადგილია. აქ ესაუბრება მამა ძეწნებს და შემდეგ სარის უყვება, რას ამბობენ ტირიფები. მამა ჰპირდება. შენც გასწავლი ძეწნების ენასო. მდინარის ენა თითქმის ესმის სარის. უკვე არჩევს, რაზე ჩურობს მდინარის ტალღა, მზუფილით

რომ ჩაუვლის გვერდით და ქვებზე ხტომით შორეული ზღვის-
კენ მიედინება.

ზღვა! ერთხელ, ნაავადმოყვარი სარი მამამ ზღვაზე წაიყ-
ვანა. ნაპირზე ისხდნენ და უსმენდნენ ზღვის მიწყით ბუზ-
ლუნს, ღრიალს, გინებასა და მუქარას. რა მოუსვენარი, ბურტ-
ყუნაა ზღვა! მამამ თქვა: ზღვამ ასწავლათ მეზღვაურებს ლანძლ-
ვა-გინება და ასე კარგად იმიტომ იგინებიანო. დედამიწის
ზურგზე ზღვას ტოლი არა ჰყავს წყევლა-კრულვასა და გინე-
ბაშიო.

მაგრამ სარის სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა, როცა მამა
წიგნს გადაშლიდა, მას მუხლებზე დაისევამდა და ხმამაღლა
უკითხავდა.

დედას არ მოსწონდა ეს, — არც ვილერებს. სარის ახლა
კარგად ესმოდა ამის მიზეზი, მაშინკი ვერ გაეგო. თუმცა
ყველა ვილერები დადიოდნენ სკოლაში, მაგრამ შემდეგ წლო-
ბით არ გადაშლიდნენ წიგნს. ერთადერთი სარის მამა იყო,
რომ ინახავდა ძველ წიგნებს, ყიდულობდა ახალს და მუდამ
კითხულობდა, უყვარდა წიგნი, ვილერები კი თავაუღებლივ
შრომობდნენ, მეურნეობას აფართოებდნენ, უკეთეს სახლებს
იშენებდნენ, მარცვლეულს ყიდდნენ და ღორებსა და საქონელს
ყიდულობდნენ. მამას კი იმდენი სარჩო მოჰყავდა, რომ ზამ-
თარში თავი გაეტანათ, დანარჩენ ღროს კი თავის პატარა სა-
რისთან ატარებდა, ან წიგნს კითხულობდა და სეირნობდა.

სარის მხოლოდ ერთხელ ახსოვს მამა გაჯავრებული: გვი-
ქირსო და დედამ ერთი აყალმაყალი აუტეხა, რაღა ვართ ასე
ხელმოკლედო. მამა წამოდგა, ჩიბუხი აიღო და სასეირნოდ წა-
ვიდა. მაშინ დედამ მაგიდაზე დალაგებულ წიგნებს ხელი წა-
მოავლო, ღუმელში შეუძახა და იმდენ ხანს ურია, ვიდრე ნაც-
რად არ აქცია. როდესაც მამა შინ დაბრუნდა და ეს ამბავი
გაიგო, სიბრაზისგან აინთო. დედას სილა გააწნა, შემდეგ გა-
მოერკვა და სახეზე ხელები აიფარა.

სარიმ თვალები გაახილა. ამოიოხრა: ახლა არც ერთი მათ-
განი აღარაა ცოცხალი. სარი წამოდგა, გერტის ოთახისკენ
გაემართა, დააკაუნა და შემდეგ კარი გამოაღო. გერტმა თვა-

ლი მოსწყევითა ძველ ჰოლანდიურ „დაბადებას“ და სარის ახელა.

— გერტ, შეიძლება მოხუცი დიდელის სანახავად წავიდე?

— არა!

— გთხოვ.

— რა გინდა?

— მინდა ვნახო, როგორ არის.

— კარგად არის, ცუდად რომ იყოს, მომვლელი ქალი შემატყობინებდა.

— მე მაინც მინდოდა მენახა, გერტ.

გერტმა ხმაურით დახურა წიგნი.

— როდესაც შენ ამ სახლში ფეხი შემოდგი, მგონი გითხარი, რომ შეგეძლო გაგეკეთებინა, რაც მოგესურვებოდა, მხოლოდ დიდელის ნახვა აგიკრძალე. გითხარი ამ საკითხზე ხმა არ დაგეძრა. მე რომ მისი აქ ყოფნა მდომოდა, ან შენი მასთან შეხვედრა, მაშინ ფერმის გაღმაც არ დავასახლებდი.

— კი, მაგრამ საბრალო ალბათ ძალზე მოწყენილია.

— კარგი-მეთქი, კმარა.

სარიმ კარი მიიხურა და ნელი ნაბიჯით გაბრუნდა თავისი ოთახისკენ, ფანჯრიდან გახედა აფრიკულ ნაზ ღამეს, მაგრამ ვერ შენიშნა მისი სილამაზე. გერტის სიტყვები არ სწყენია და არც გაბრაზებულა, აკვირვებდა მხოლოდ გერტის საქციელი მოხუცი ქალის მიმართ. რად უნდა იცხოვროს დიდელამ განმარტოებით, სადღაც ფერმის განაკიდზე, რატომ არ შეეძლო ეცხოვრა აქ? მას შემდეგ, რაც სარი აქ ჩამოვიდა და გაიგო, რომ დიდელას სხვაგან უნდა ეცხოვრა, ცნობისმოყვარეობა სულ ემატებოდა. რატომ იქცეოდა გერტი ასე? მოხუცი ქალა ხომ გერტის მკვიდრი დიდელაა. რას უნდა ნიშნავდეს ეს ნეტავი? სარის ახლა ყველაზე მეტად საკუთარი სიმამაცე აოცებდა, ფიქრობდა, რამ გამაბედვინა გერტთან შესვლა და დიდელაზე სიტყვის ჩამოგდებაო.

სარიმ თავი გაიქნია, შეეცადა თავიდან მოეცილებინა ეს უსიამოვნო ფიქრები. უმჯობესია ლენიზე ვიფიქრო! თუმცა, განა განუწყვეტლივ მასზე არ ვფიქრობ?

ამ საღამოს ლენი უთუოდ მოვა. სარის ამაში ექვი არ ეპარება. სადღაც გულის სიღრმეში მტკიცედა სწამდა, რომ პატარა გორაკზე უთუოდ შეხვედებოდნენ ერთმანეთს. სარის ხომ სთხოვა მოსულიყო, მაშასადამე, მოვა კიდეც. აქამდე არ მოდიოდა იმიტომ, რომ ეშინოდა, ერიდებოდა შეხვედრას. კარგად ესმის ეს სარის, მაგრამ მას არ უნდა ლენის ეშინოდეს. საშიში სრულებით არაფერია. მართალია, ლენი ფერადკანია, თვითონ კი თეთრი, მაგრამ სარი სრულებით ვერა გრძნობს განსხვავებას. სხვებთან ამჩნევს ამას, ლენისთან კი ვერა. უბრალოდ, ლენი მამაკაცია, ის კი ქალი. ეს არის და ეს. უეცრად მის გონებაში შიშნარევი ფიქრი შეიჭრა, — როგორ მოიქცევა გერტი, ეს ამბავი რომ შეიტყოს? — მაგრამ მყის უკუაგლო უსიამოვნო აზრი:—ვერაფერსაც ვერ შეიტყობს!

სარის ის საღამო გაახსენდა, ლენის მიწაზე გართმულს რომ წააწყდა, სამზარეულოში შეიყვანა და სახიდან სისხლი ჩამოაბანინა. მაშინ ლენის სწორედ ისეთი გამოხედვა ჰქონდა, როგორც სარის მამას, შინ რომ დაბრუნდა და წიგნების დაწვა შეიტყო.

— რატომ ვისწრაფვი მასთან შეხვედრას? — შეეკითხა სარი თავს. მაგრამ პასუხი ვერ მონახა. არა, ასე უნდა მოქცეულიყო, უნდა წასულიყო. სულაც არ დელავდა, ისევე, როგორც მაშინ. როცა რამდენიმე საღამო ლენის ელოდა გორაკზე და იგი კი არ მოდიოდა. არც წყენას, არც გულისტკივილს არ გრძნობდა სარი, მხოლოდ ნანობდა, რატომ არ მოდისო. თუმცა სინანულის გრძნობასაც უმსუბუქებდა იმაზე ფიქრი, რომ ადრე თუ გვიან ლენი უსათუოდ მოვიდოდა. გულში რაღაც სითბო იგრძნო, მაგრამ ვერ გაერკვია, რა იყო ამის მიზეზი. სარკმელს მოსცილდა. უნებურად გაახსენდა სტრიქონები ლექსებისა, მამას რომ უყვარდა და ხშირად იმეორებდა.

სარი ღიღინით გავიდა სამზარეულოში, სადაც ორი ზანგის გოგო ჭურჭელს რეცხავდა. ახალგაზრდა ქალი მიეხმარა მათ, აალაგა დარეცხილი ჭურჭელი და ოთახი მიაღაგ-მოალაგა. ზანგის გოგოები მადლიერი თვალებით მისჩერებოდნენ. ეს იმას ნიშნავდა, რომ დღეს შედარებით ადრე წავიდოდნენ შინ.

— სარი! — გრგვინვასავით გაისმა გერტის ხმა.

სარიმ სასწრაფოდ მიაშურა გერტის ოთახს.

— გისმენ, გერტ!

გერტი წასასვლელად მორთულიყო, „უთუოდ სმიტთან შიდის,“ — გაიფიქრა სარიმ.

სმიტის ფერმა რკინიგზის გადაღმა მდებარეობდა. ეს ერთადერთი ადგილი იყო, სადაც გერტი დადიოდა თავის საქმეებთან დაკავშირებით კი არა, უბრალოდ სტუმრად, დასასვენებლად. როცა კი ესტუმრებოდა, მთელი ღამით, ზოგჯერ კი უფრო მეტი ხნითაც რჩებოდა ხოლმე იქ და შემდეგ თვალზედაწითლებული შინ ბრუნდებოდა. ასეთ დროს ზანგები თავს არიდებდნენ მას. ერთადერთი ადამიანი, რომელსაც მაშინ გერტი წესიერად ექცეოდა, შეშლილი სემი იყო. გერტმა დამნაშავესავით შეხედა სარის, არაჩვეულებრივად წყნარად უთხრა: სმიტთან მივდივარო და თვალი მოარიდა. სემი გავაფრთხილე, რომ სახლს არ მოშორდეს, გზად ვილჯონსაც ვეტყვი შემოვიაროს. თუ გსურს ცოლიანად გამოვგზავნი, რომ აქ გაათიონ ღამეო.

ვილჯონი გერტის სკვატერი იყო, მუშების ზედამხედველი და გერტის მარჯვენა ხელი. სარის სძულდა ვილჯონიც და მისი ცოლიც.

— გაანებე ვილჯონებს თავი, სემიც საკმარისია.

გერტმა ნაღვლიანად გაიღიმა და სახე სათნო და მიმზიდველი გაუხდა.

— არც მე მიყვარს ვილჯონი, მაგრამ რას იზამ, კარგი მუშაა. თანაც ერთადერთი ადამიანია, რომელიც მე მეგუება და მითმობს, მაგრამ შენ უფრო მეტის ატანა გიხდება ჩემგან არა, სარი?

— ეგ არაფერი, გერტ.

— რაკი აგრეა, ძალიან კარგი.

სარი წასასვლელად მოტრიალდა.

— სარი...

ქალი ისევ შემობრუნდა.

— სმიტთან რომ არ წავიდე, არ იქნება, უთუოდ უნდა წავიდე, მინდა როგორმე გაგაგებინო ეს.

„საბრალო გერტი,“ — გაიფიქრა სარიმ, მხოლოდ ასეთ წუთებში მეძახის სახელს.

— მესმის, გერტ, — მიუგო მან.

— ეჰ, რა გესმის! არაფერიც არ გესმის და ვერც გაიგებ, — გაშმაგებით შესძახა გერტმა, მაგრამ მყის თავი შეიკავა და დასძინა:

— კარგი, ნულარ ვილაპარაკებთ ამაზე. მისმინე, თუ აგრე გსურს, ცხენი შეაკაზმინე და დიდუდასთან გადადი, მაგრამ იცოდე, ამის შესახებ მე ნურაფერს მეტყვი, გასაგებია?

— გასაგებია, გერტ.

გერტს სარისათვის აღარ შეუხედავს, ისე ჩაუარა გვერდით და აჩქარებული ნაბიჯით გავიდა სახლიდან. სარი ღია კარებთან შეჩერდა, სმენად იქცა. ეგონა, მთელი საათი ვდგავარ და ვიცდიო. ბოლოს, როგორც იქნა, ცხენი თქარათქურით გავიდა ეზოდან და მისი ფეხის ხმა თანდათანობით მიწყდა. სარიმ გერტის ოთახის კარი მიხურა და თავის ოთახში შევიდა.

საბრალო გერტი! სარის ესმოდა, რომ გერტისთვის აუცილებელი იყო დროდადრო დათრობა, თავდავიწყება. ეს სურვილი მას იმგვარად მოუვლიდა ხოლმე, როგორც სემს შეშლილობა. მაგრამ სემი ხომ ავადმყოფია, გერტს კი საამისო თითქმის არაფერი სჭირს, — იქნებ სწორედ ლოთობაში გამოიხატება მისი სიგიჟე? ან იქნებ სმის მიზეზი ის მეორე სარია, დიდი ხნის წინათ რომ მიიცვალა? ღრმად ჩაფიქრებული სარი ოთახში მიმოდრიოდა, დაბნეული ხან ერთ ნივთს წაატანდა ხელს. ხან მეორეს და ადგილს უცვლიდა. ცდილობდა, როგორმე გაერკვია მიზეზი, რატომ იწყებდა გერტი ერთბაშად სმას, ან დასალევად წასვლის წინ რად ხდებოდა ასეთი რბილი, ადამიანური, მაგრამ რაზედაც არ უნდა ემსჯელა სარის, რაც უნდა მოემოქმედა, ლენიზე ფიქრი მაინც არ შორდებოდა. თუმცა კი ათასნაირი ფიქრით მიტომ ირთობდა განზრახ თავს, რომ ლენისთან შეხვედრა დაეყოვნებია.

...ნეტაჲ ის მეორე სარი როგორი იყო, ლამაზი? სათნო?

კობტა? ნუთუ მისმა სიკვდილმა შეცვალა ასე გერტი? საკვირ-
ველია, რატომ არავინ სძრავდა სახლში კრინტს სარიზე? არც
ბავშვობაში ახსოვს, რომ ვინმეს ეხსენებინოს იგი. ან კიდევ, რა-
ტომ უნდა ცხოვრობდეს მოხუცი დიდელა მარტოდმარტო,
სადღაც ფერმის იქით?

„ალბათ ლენი უკვე მელოდება“, გაიფიქრა ქალმა, მაგრამ
მცის უკუაგდო ეს ფიქრი.

...რად შეიცვალა გერტმა უცებ აზრი და ნება დართო დი-
დელა მოენახულებინა? მაგრამ ამ სადამოს რომ ვერ წავა?
არა, თუ წავა, ლენისთან ერთად უნდა წავიდეს. ეს კი შეუძლე-
ბელია. თუმცა რატომ არის შეუძლებელი? არა, ამაღამ არ
შეიძლება, იქნებ სხვა დროს წავიდე? რა თქმა უნდა, სარი ივ-
ლის დიდელასთან, გერტს არ გააგებინებს, ისე წავა ხოლმე.
აკი მან თვითონვე უთხრა, თუ გსურს ნახეო,—არ უთქვამს
ერთხელ წადიო. ასე უთხრა: წადი, მაგრამ ამაზე მე ნურაფერს
მეტყვიო. პოდა, სარიც ივლის დიდელასთან და ამის შესახებ
ხმასაც არ ამოიღებს. ამაღამ კი ლენის უნდა შეხვდეს.

სარიმ გაიძრო ქოშები, ფეხსაცმელი ჩაიცვა და სამზარეუ-
ლოში გავიდა. ზანგის გოგოები, ის-ის იყო, მიდიოდნენ. სარიმ
თვალი გააყოლა მაქოს კრაალისკენ მიმავალთ, შემდეგ შინ
შებრუნდა, სამზარეულოს გარდა ყველა ოთახში ჩააქრო შუქი
და მარჯვედ დატრიალდა, გადმოიღო განჯინიდან ორი ფინჯანი,
ორი თეფში, ცივი ხორცის ნაჭერი; პური, ნამცხვრები და მა-
გიდის ერთ კუთხეში დააღაგა. მოხდენილად ტრიალებდა სამ-
ზარეულოში, თანაც ღიღინებდა. ძველებურ ლუმელში ნახშირი
შეყარა, ნაკვერცხლები გაქექა, ცეცხლი აანთო, პატარა ქვებში
წყალი ჩაასხა და ლუმელზე შემოდგა. შემდეგ ძველი ყავადანი
ჩამოიღო და შიგ ყავა ჩაყარა. ყველაფერს რომ მორჩა, ფეხის
წვერებზე შედგა, რათა სამზარეულოს შუაგულში კაუჭზე ჩა-
მოკიდებული ლამპა ჩაეჭრო, მაგრამ მცის შეჩერდა, ოთახში
მიმოიხედა, შემდეგ, იკვნეული მზერა ერთ წერტილს მიაშტერა
და ისევ ქუსლებზე დაეშვა.

— არა, რა არის უმართებულო ჩემს საქციელში? რა არის
ურბიგო იმაში, რომ ვინმე მომწონდეს? — ფიქრობდა იგი. მაგ-

რამ ლენი თავს რად არიდებდა? ნუთუ ამაში რამე ცუდს ხედავდა?

სარის მამა გაახსენდა და ნათლად იგრძნო, მასაც რომ დაეშალა და ეთქვა ცუდად იქცევით, არ დაუჭერებდა. ლენი ხომ სხვებს არა ჰგავს, ის ყველასგან განსხვავდება.

სარი ისევ ფეხის წვერებზე შედგა და ლამაზა ჩააქრო.

გარეთ ბნელოდა. ლამეს ირგვლივ ხავერდოვნება და სინაზე მოეფინა. უშნოს ლამაზად აჩენდა. ხოლო ლამაზს კიდევ უფრო მომხიბვლელს ხდიდა. კრიალა ცაზე ურაცხვი ვარსკვლავი ციმციმებდა.

სარიმ მნათობთ ახედა და შესთხოვა: მითხარით, ცუდად ხომ არ ვიქცევით. ვარსკვლავებმა თანაგრძნობით ჩამოსციმციმეს — არაო! ახლა მიწას შეევედრა სარი: მითხარი, ხომ არ ვცდებით, — და იგივე პასუხი მიიღო.

ვარსკვლავები, დედამიწა, მობიბინე ბალახი, ხეები, ღრუბლები, ბნელი ჩრდილები, თუ მკრთალად მოციმციმე შუქი, — მთელი სამყარო უმოწმებდა, არაფერი ცუდი არ არის შენს საქციელშიო და სარიმ ირწმუნა მათი ნათქვამი.

ბნელში ძალღი გამალბებული ელაქუცებოდა სარის, წკმუტუნით სთხოვდა, თან წამიყვანეო.

— წამო, კინგ, — მიმართა მან ძალღს და გაემართა პატარა გორაკისკენ. ზანგების კრაალსა და სტილველდს რომ გადასცქეროდა.

სარიმ შორიდანვე შენიშნა პაწაწინა შუქი, ციციანთელასავით რომ ციმციმებდა, მაგრამ იცოდა, რომ ეს ციციანთელა არ იყო. იქ ლენია, პაპიროსს ეწევა და მას ელის. სარი დინჯი ნაბიჯით, მშვიდად მიუახლოვდა ყმაწვილს.

— სალამო მშვიდობისა, — წარმოთქვა მან და ლენის ახლოს ბრტყელ ქვაზე ჩამოჯდა, — დიდი ხანია მელით?

ლენიმ პაპიროსი მაჯის საათს მიუახლოვა, — ერთი საათია, — გულგრილად მიუგო მან.

— მე კი ყოველ სალამოს გელოდი, რატომ არ მოდიოდი? — წყნარი ხმით შეეკითხა ქალი.

— არ მინდოდა მოსვლა.

— რატომ?

ლენიმ ნაფაზი დაარტყა. ღუმელი არჩია. რისთვის აძლევს სარი ასეთ შეკითხვებს?

— გეშინია? — კვლავ გაიმეორა ქალმა.

— არა, რატომ, მაგრამ უგუნურებად ვთვლიდი.

— თუკი ასეა, ახლა რაღად მოხვედი?

ლენიმ ძლივს შეიკავა თავი, რომ მკეახედ არ ეპასუხნა. საკვირველია, რატომ ფიცხობს, ყოველთვის, როცა სარი ელაპარაკება?

— განა თქვენ არ მოხოვეთ მოვსულიყავი? — მშვიდად მიუგო მან.

სარიმ წყნარად ჩაიცინა.

„არა, არც მაინცდამაინც ლამაზია“, — ფიქრობდა ლენი: — სელია გაცილებით უკეთესია. — მაგრამ ასეთი ფიქრი ახლა აღარაფერს შეელოდა. ამ გოგონასთან ლენი ძალზე ბედნიერად გრძნობს თავს, ბედნიერია, რომ აი ასე, მდუმარედ ზის ქვაზე და წყვილადს გასცქერის. რაღაც შვებას და სიმშვიდეს ანიჭებს სარის სიახლოვე, რატომღაც სურს თავი კალთაში ჩაუდოს და ისე დაიძინოს. აქ, მის გვერდით ავიწყდება, რომ სარი თეთრია, თვითონ კი ფერადკანიანი. გრძნობს მხოლოდ, რომ ადამიანია, სათნო, წყნარი და თავისი ბედით კმაყოფილი.

— რა მომხიბვლელია აქაურობა!

— დიახ, — დაეთანხმა ლენი.

— აბა, ყური დაუგდეთ, რა სიჩუმეა!

ლენიმ მიაყურა. ყველაფერი ღუმელს მოეცვა. ღუმელს ცა, პაერი, დედამიწა.

— სიჩუმის მოსმენა მამამ მასწავლა, — ამბობდა სარი, დარწმუნებული იმაში, რომ ლენი მიუხვდებოდა ნათქვამს.

— სიჩუმე ამშვიდებს ადამიანს.

— მამას ძალიან უყვარდა წიგნები, მდინარეები, ბუნება, — განაგრძობდა სარი.

— ახლა სადაა მამათქვენი?

— გარდაიცვალა.

— ოჰ, მაპატიეთ.

— დიდი ხანია მას შემდეგ... ახლა ხომ მიხვდით, საიდან ვიცი.

„მე მივდიოდი ველზე, სულ სხვა გზითა და ბედით“...

— დიახ, ახლა მესმის, — თქვა ლენიმ და ადგილი მოინაცვლა.

— აქეთ სჯობია, უფრო სწორი ქვაა, — უთხრა სარიმ.

— ლენი მიუახლოვდა ქალს და იქვე, მის გვერდით დაჯდა.

— განა არ აჯობებს ბალახებზე წამოწვეთ? უფრო კარგად დაისვენებთ, მგონი ჭერ ნამი არ დაუდვია, — თქვა სარიმ და ბალახი ხელით მოსინჯა. — პირაღმა დაწექით, უფრო მოისვენებთ.

ლენი მიწაზე გაიშოტა. ახლა იგი თავით თითქმის ქალის კაბის კალთას ეხებოდა.

— მახსოვს, როცა პატარა ვიყავი, მამაც ამგვარად წამოწვებოდა ხოლმე ბალახებზე და მიყვებოდა, რაზეც ფიქრობდა, ახლა კი თქვენ მითხარით რაზე ოცნებობთ...

— ბევრზე არაფერზე, — წყნარად მიუგო ლენიმ, — მინდა, რომ სკოლის საჭმე კარგად მიდიოდეს და ბავშვები ბეჯითად სწავლობდნენ. აუცილებელია განათლების შეტანა ხალხში.

— სულ ეს არის?

— არა, კიდევ მსურს, რომ ჩვენი ხალხი ადამიანურად ცხოვრობდეს, ჰქონდეს ზეირიანი საჰმელ-სასმელი, ტანსაცმელი და ყველაფერი, რაც აუცილებელია ცხოვრებისათვის. მინდა აგრეთვე, რომ ისინი თავისუფალი და ბედნიერი იყვნენ.

— რად გინდათ ყველაფერი ეს?

— არ ვიცი, მინდა კი რომ ასე იყოს!

— მერე რას ფიქრობთ, როგორ მიაღწევთ ამას?

ლენიმ თავი მიაბრუნა, სარის მშვიდ სახეს თვალი შეავლო და თვითონაც საოცარი სიმშვიდე იგრძნო.

— არ ვიცი, — წარმოთქვა ბოლოს მან.

სადაღაც მოშორებით ჭრიჭინობელა ამღერდა. ბნელში მომაბეზრებლად დაირხა მისი ჭრიჭინი: ჭრი, ჭრი, ჭრიო... აჭრი-ჭინდებოდა, ცოტას შეისვენებდა და კვლავ ჭრი-ჭრის გაიძახოდა. დაულალავად, გაუთავებლად ჭრიჭინებდა და ამის გარ-

და ირგელივ არა ისმოდა რა. უშფოთველი ღუმილი მოჰფენოდა ცასა და მიწას.

— თქვენ მაინც არ მეუბნებით, რაზე ფიქრობთ.

— აკი გითხარით.

— არა, არ გითქვამთ, თქვენ მითხარით, რა გსურთ რომ მოხდეს მომავალში, მაგრამ ახლა რაზე ფიქრობთ, ეს არ გითქვამთ, ლენი.

ლენი შეეცადა გაეხსენებინა, რა იყო მისთვის ყველაზე მნიშვნელოვანი, რაზე ფიქრობდა ყველაზე მეტად. მისთვის ჩვეული მოკრძალება და გულჩახვეულობა თანდათან გაუქრა.

— ძნელია ამის თქმა.

— ეცადეთ, ლენი, ეცადეთ, ძალიან მინდა ვიცოდე.

— ძნელია ამის თქმა, სარი. ჩემი ნათქვამი რომ გაიგოთ, თქვენც ჩემსავით ფერადკანიანი უნდა იყოთ. საქმე ის კი არ არის, თუ რა მინდა მე, ან რომელიმე ფერადკანიანს. აქ სხვა ამბავია, გაცილებით უფრო ღრმა და მნიშვნელოვანი:

— კერძოდ?

ლენიმ ხმამაღლა დაიწყო. სარი უსმენდა.

— გულის სიღრმეში ყოველთვის ვგრძნობ, რომ რაღაც მახრჩობს, სულს მიხუთავს და სისხლს მიშრობს, თითქოს არ მყოფნიდეს წყალი, ან ჰაერი; მაგრამ ეს მხოლოდ ჩემს შიგნით, ჩემს გულში ხდება. ჩემი გული მუდამ შებოჭილია, მე ვერასოდეს ავყვები გრძნობას, პირველსავე გულისტკმას. სანამ რამეს მოვიმოქმედებ, უნდა შევჩერდე, დავფიქრდე, ასე რომ მოვიქცე, რამე უბედურებას ხომ არ გადავეყრები, საშიში ხომ არ იქნება ამა თუ იმ ნაბიჯის გადადგმა-მეთქი. კეიბატაუნში ყოფნისას, როცა ქალაქის ცენტრში მიხდებოდა გავლა, მუდამ იმის შიში მქონდა, რომ რომელიმე თეთრი ძალად დამეჩახებოდა და ჩხუბს ამიტეხდა, თქვენ გგონიათ ჩხუბის მეშინოდა, ან იმისა, ამ ჩხუბს რა მოჰყვებოდა? არა, მეშინოდა ისე, უბრალოდ, ანგარიშმიუცემლად და სწორედ ეს შიში იყო, გულს რომ მიხეთქავდა და სისხლს მიშრობდა. გამიგეთ, არა?

სარი უხმოდ იჯდა და სივრცეს გასცქეროდა. ლენიმ ცოტა ხნის შემდეგ კვლავ განაგრძო:

— როდესაც კეიპტაუნიდან დავბრუნდი, სადგურის მოხელეს ბილეთი გავუწოდე და გამოველაპარაკე. სულ რაღაც ორიოდ სიტყვა ეუთხარი ამინდის შესახებ. ის კი უსიტყვოდ მომაჩერდა, შემომიბღვირა. ჰოდა, აი, მე თავისუფლება მინდა, უფრო მეტად კი მინდა დარწმუნებული ვიყო იმაში, რომ არასოდეს არ გამიბედავს ვინმე ასეთი თვალთ შემოხედვას. როგორ შემიძლია თავისუფლად ვიგრძნო თავი, სანამ ვინმეს უფლება ექნება აგრე მიცქიროს?

„შემდეგ ყავახანის ფარდულთან ჩამოვიარე. ფარდულში ორი მამაკაცი იყო. მათ გოგო ემსახურებოდათ, ერთ-ერთმა მათგანმა სილა გამაწნა, რადგან, შემატყუო, რომ არ შემეშინდა მისი და ქედი არ მოვეუხარე. მე რომ მისთვის საკადრისი პასუხი გამეცა, ცოცხალს არ გამიშვებდა. შემდეგ კაცმა სახეში შემომამფურთხა.

„მე არ მეშინია თეთრების, თუმცა იქნებ აჯობებდა კიდევ, რომ მშინებოდა. მეშინია მხოლოდ იმის, რაც გულში მიტრიალებს. ერთხელაც იქნება თავს ველარ შევიკავებ, დაგუბებული ბოლმა ამოხეთქავს და დავიღუპები კიდევ. აი, ეს არის, რომ მტანჯავს და სულს მიხუთავს“.

— ალბათ ძალიან გძულვართ არა, ლენი? — სევდიანად ჩაილაპარაკა სარიმ.

— არა, სიძულვილით არავეინ არ მძულს, თუმცა თვითონაც ვერ მივმხვდარვარ რისთვის.

— კეთილი ხარო და იმიტომ, — თქვა სარიმ.

ქალი ნაზად შეეხო ლენის შუბლს, ყმაწვილმა კაცმა თვალი მილულა და ამოიოხრა. ირგვლივ ყველაფერი დამშვიდდა და გამშვენიერდა. გულს აღარ უღრღნიდა მუდმივი სევდა, სული არ ეხუთებოდა.

— ის, რაც ახლა გითხარით, არასდროს არავისთვის არ მითქვამს, — ჩურჩულით თქვა მან.

— მოხარული ვარ.

— ფერადკანიანები ერთმანეთში არასოდეს არ ლაპარაკობენ ამაზე, მე კი არ შემეძლო ჩემი ფიქრები თეთრისთვის გამეზიარებინა. თუნდაც ჩემი მეგობრებისათვის, მათთვის, ვინც

ფერადკანიანებისთვის იბრძვიან.

— მოხარული ვარ, — წყნარად გაიმეორა სარიმ და ვაჟს თითებით შუბლზე მიუალერსა. ლენიმ გზნებით მოუჭირა მის ხელს ხელი.

— ლენი!

— გისმენთ, სარი.

— თეთრკანიანები და ფერადკანიანები მართლა განსხვავდებიან ერთმანეთისგან?

ლენი ცდილობდა გაეხსენებინა მაქოს მოსაზრებანი ეროვნულ საკითხებზე, მაგრამ ვერ შეძლო. სარის ალერსიანი თიები აზრებს უფანტავდა.

— განსხვავება, რა თქმა უნდა არის, ფერადკანიანი ფერადკანიანია, თეთრი კი — თეთრი, ეს ერთი, მეორე კი ის, რომ ფერადკანიანები ნახევრად თეთრები არიან.

— სხვა არაფერი?

— რასაკვირველია არა. როდესაც კაცობრიობა პირველად წარმოიშვა დედამიწაზე, მათ, ვისაც ცხელ ქვეყნებში უზღებოდათ ცხოვრება, მზისგან დასაცავად კანქვეშ მეტი პიგმენტი დაუგროვდათ. ბუნება ხელს უწყობდა ადამიანს თავდაცვაში. რადგან მზე ძალიან აცხუნებდა, სამხრეთში მცხოვრებთ თმები მიტომ დაუხუჭუჭდათ. ცივი ქვეყნის მცხოვრებთ კი სწორი თმა ჰქონდათ და ბევრი პიგმენტიც არ ესაჭიროებოდათ. ასე წარმოიშვნენ ზანგები და თეთრები. რად შემეკითხე?

— ისე, მინდოდა მცოდნოდა, მაგრამ თქვენ სხვანაირად რომ გეთქვათ, გეტყოდით ცდებით-მეთქი. იმიტომ, რომ არავითარი განსხვავება არ არსებობს. აი, ჩვენ ხომ ესაუბრობთ და მშვენიერად გვესმის ერთმანეთის.

— რასაკვირველია, ნეტავი ყველა ასე უგებდეს ერთმანეთს.

— ჰოდა, ახლა აღარაფერი იდარდოთ, დახუჭეთ თვალები და წყნარად იწექით. ცოტა ხნის შემდეგ სასიეროდ წავიდეთ, ახლა კი დაისვენეთ. აგერ, კინგსაც ჩაეძინა ჩემს ფერხთით; გესმით, როგორ ხვრინავს?

— მესმის.

— მაშ დავიძინეთ, დახუჭეთ თვალები. აი, ასე. დღეს შეუ-
დღისას დადლილი გამოიყურებოდით, აბა, დახუჭეთ ჩქარა თვა-
ლები, დავიძინეთ-მეთქი, მე გიღარაჯებთ.

სარიმ გრილი თითები შეახო ლენის თვალებს და ქუთუ-
თოები დაუხურა. ლენი მთელი სხეულით მოეშვა და მიენდო
მიწას, რომელიც თითქოს დარბილდა, გაფაფუკდა და მაგრად
მიიკრა იგი მკერდზე.

— დავიძინე, დავიძინე, — ჩურჩულებდა სარი, თითქოს
დედა შვილს, ან პაწია გოგონა საყვარელ დედოფალს აძი-
ნებსო.

და ლენისაც ჩაეძინა.

ანაზღად სარიმ ისე ბედნიერად და კმაყოფილად იგრძნო
თავი, როგორც ბავშვობისას, მამას გვერდით რომ მიუჯდებო-
და ხოლმე. იგი ახლა ერთსადაიმავე დროს ქალწულიც იყო,
ქალიც, დედაც და ნაზი თანაგრძნობით, სიბრალულისა და სიყ-
ვარულის დასცქეროდა ჭაბუკს.

არა, უთუოდ დაეხმარება, რომ მძიმე წყლული მოაშოროს
მის გულს. ჭერ ერთი, ამაში ხედავს თავის ბედნიერებას და
ლენიც ბედნიერი იქნება მაშინ. მეორეც ის, რომ სხვანაირად
მოქცევა არ შეეძლო. იქნებ იმიტომ, რომ თვითონ ქალი იყო,
ლენი კი მამაკაცი. განა მისი ბრალია, რომ თვითონ თეთრია,
ლენი კი ფერადკანიანი? მათ თვითონ ხომ არ აუარჩევიათ თა-
ვისი კანის ფერი? ასე დაიბადნენ და მორჩა! მათთვის არავის
არაფერი უკითხავს; ჰოდა, ისინიც იცხოვრებენ თავისთვის,
ერთმანეთი ეყვარებათ და არავის არაფერს ჰკითხავენ. ვის რა
ესაქმება მათთან, მათ ხომ არ უნდოდათ ერთმანეთი შეჰყვა-
რებოდით, მაგრამ ასე მოხდა. სიყვარულზე კრინტიც არ დაუძ-
რავთ, ან კი რა საჭირო იყო. არა, ლენის ვერავინ ვერაფერს
ავნებს.

— დავიძინე ძვირფასო, — ჩურჩულებდა სარი და გასცქე-
როდა მის წინ გაშლილ ველს.

ისაკმა ჩიბუხი მოქაჩა და სათვალის სქელი მინიდან მაქოზ მიაჩერდა.

— ახლა ისინი, ალბათ უკვე შეხვდნენ ერთმანეთს — თქვა მან.

მაქომ ცარიელი ფინჯანი გვერდზე გადადგა და ტუჩზე იკბინა.

— მე მუდამ მოველოდი, რომ მათ შორის რაღაც მოხდებოდა, — განაგრძო ისაკმა. — სარის ახლობელი არაეინა ჰყავს, მარტოა და მოწყენილი. სვარცი კი თავისებურად ლამაზი ვაჟკაცია. თავდაპირველად მეგონა, ქალი უბრალოდ თავს ირთობს-მეთქი, მაგრამ თურმე მართლა ჰყვარებია. გარწმუნებთ ასეა, მაქო. წარმოიდგინეთ, აფრიკანდერ გოგოს უყვარს ფერადკანიანი! უყვარს და მერე როგორ! ვერც წარმოვიდგენდი, რომ ასეთი რამ მოხდებოდა. მესმის, გასართობად რომ ცოტა წაეარშიყა, მაგრამ დღეს, დუქანში, ჩემი ყურით გავიგონე ლენის რომ უთხრა, რამდენიმე საღამოს ზედიზედ გელოდიო.

— მერე სვარცი როგორღა იქცევა? — შეეკითხა მაქო.

— სვარცი გაგიჟებულია, თითქოს რაღაც გარდუვალი ბედისწერა იზიდავს მათ ერთმანეთისკენ და გრძნობას ველარ მორევიან.

— ველარ მორევიან თუ ვერ ფარავენ?

— შეიძლება ვერა ფარავენ, მაქო!

— კი მაგრამ, ეს ხომ სისულელეა და თანაც თავს საფრთხეში იგდებენ, თუ თეთრკანიანი ქალის შეყვარება უნდოდა, რაღა მაინცდამაინც ეს ადგილი აირჩია?

ისაკმა თავი გაოქნია.

— თქვენ არ გესმით, მაქო, სიყვარული ორნაირი არსებობს.

— კერძოდ როგორი, ხომ ვერ მეტყვი?

— მე და თქვენ ერთი სახის სიყვარულს ვიცნობთ. უცქერი ქალს, ლამაზი ტანი აქვს, ნაზი სახე, ჩამოსხმული ფეხები, თავი კოხტად უჭირავს, მისი შემოხედვა, მისი საუბარი, ყვე-

ლაფერი გზიბლავს და ძალაუნებურად შეგიყვარდება იგი. ბოლოს შეიძლება აღმოჩნდეს, რომ თურმე ის გიყვარს, რაც მას, შენც ის გახარებს, რაც მას. ერთნაირად ფიქრობთ, ერთნაირად აზროვნებთ; ასეთ შემთხვევაში თქვენი გრძნობა კიდევ უფრო გაცხოველდება. ეს ისეთი სიყვარულია, რომელიც ჩვენ კარგად გვესმის.

მაგრამ არსებობს სხვაგვარი სიყვარულიც. ამ დროს ქალვაჟი ერთმანეთისკენ ილტვის, მათთვის არა აქვს მნიშვნელობა გარეგნობას, არც სხვა რამეს, არც იმას, რომ ისინი ჰაიველდში იმყოფებიან.

— მე ასეთი რამ არა მწამს, ფინკელბერგ.

— გუშინ მეც ამასვე გეტყოდით, მაქო.

— სვარცი სულელი ყოფილა, რად არ მოარიდა თავი დროზე?

— იქნებ. ისიც მკითხვით, წყალწაღებული ხავსს რად ეჭიდება?

— სისულელეა, არა მჯერა ეს ვითომდა საბედისწერო, გარდუვალი სიყვარული.

— თქვენთვის, მაქო, შეიძლება სისულელე იყოს, მაგრამ სვარცისათვის არა. კარგად არ მესმის, ეგრძნობ კი, რომ თქვენ შინაგანად გაცილებით თავისუფალი ხართ, ვიდრე ლენი. თავისუფალი და ამავე დროს შეზღუდულიც თქვენს მოქმედებაში, იმიტომ, რომ როგორც ამას წინათ ვთქვით, თქვენ გაქვთ წარსული და ისტორიული ტრადიციები, სვარცს კი არც ერთი არ გააჩნია.

— თქვენ მხედველობაში გაქვთ ის, რომ შერეულსისხლიანები მუდამ თეთრებისკენ მიილტვიან, არა?

— არა, ეგ საკითხი აქ უგულებელყოფილია. სვარცისთვის სარი ვილერი მხოლოდ ქალია, იგი ანგარიშს არ უწევს რა ფერის კანი აქვს მას. რამდენიმე დღე ზედიზედ ლენი ცდილობდა ღრმად ჩაებეჭდა გონებაში აზრი, რომ სარი ვილერი თეთრკანიანია. დღეს კი სარიმ ჩემს თვალწინ ერთი ხელის მოსმით წყალში ჩაუყარა ამდენი ცდა, აგრძნობინა, რომ ყურადღებას არ აქცევს ლენის კანის ფერს.

დიახ, სარი ვილერმა ჩემს თვალწინ ობობას ბინძური ქსელივით ერთბაშად მოსპო ფერი, ეროვნება, რასა, დარჩა მხოლოდ ქალი და მამაკაცი.

მაქოს ღიმილით გაუნათლდა სახე და ნაოქები გადაეყარა. ტუჩები მხიარულად აებურცა, თვალეში დამცინავი შუქი ჩაუდგა.

— თქვენ რომანტიკოსი და პოეტი ყოფილხართ, ჩემო მეგობარო.

— ამ ერთი კვირის მანძილზე თითქმის ყოველდღე ეხვედებოდი სვარცს,—დინჯად განაგრძო ისაკმა,—და ძალიან დაღლილი, განაწამები, ნერვებმოშლილი ჩანდა. მერე ხომ იცით. კეიპტაუნში ერთი ლამაზი გოგო ჰყვარებია, მაგრამ მერე რა? საქმე ის არის, რომ ლენის და სარის საბედისწეროდ უყვართ ერთმანეთი.

მაქო ახალგაზრდა ებრაელს შეაჩერდა და დინჯად ჰკითხა: — უთხარი მაინც რამე ლენის, სასეირნოდ ერთად რომ გაზვედი?

ისაკმა თავი გაიქნია.

— მაინც არაფერი გამოვიდოდა.

— ვინ იყო დღეს დუქანში, როცა სარი მოვიდა?

— მხოლოდ მე და მამაჩემი, სარის თან შესულილი სემიც მოჰყვა.

— მაგ შესულილს ხომ არაფერი გამოეპარება, — წყნარად ჩაილაპარაკა მაქომ.

— ვითომ წამოსცდება რამე? — იკითხა ისაკმა.

მაქომ მხრები აიჩეჩა.

— ამ საკითხში ჩვენ უმწეო ვართ.

— უნდა მაინც როგორმე შევაგნებინოთ ლენის.

— როგორ?

— რა მოგახსენოთ, იქნებ ხვალ შევხვედროდით ერთმანეთს?

ისაკს მამა გაახსენდა და უხალისოდ დაეთანხმა. — სვარცსაც უთხარით მოვიდეს... ახლა კი წავალ, ღამე ნებისა, მეგობარო.

მაქო გზას გაუდგა ისაკი მარტო დარჩა. ორივე ერთ ფიქრს შეეპყრო.

ფიეტა სკამზე იჯდა. ნიკაპით ხელებს დაყრდნობოდა და ანგარიშშიმუცემლად მისჩერებოდა სამზარეულოს კუთხეს. დღეს კვლავ მოუარა გამგზავრების სურვილმა და ცდილობდა ჩაეხშო იგი. მუდამ ასე ხდებოდა, მთელი სიცოცხლე ასე უნდა ეწამა; აი, ახლაც შეებრძოლება ამ სურვილს, შეებრძოლება, ვიდრე თავი გახეთქამდე არ ასტკივდება. მაშინ წამოხტება, ჩაიცვამს, საღვურზე გავა და კეიბტაუნამდე ბილეთს იყიდის. იქ კი ვინმე მამაკაცთან ერთად მიეცემა ვნებას, რომ ცოტა ხნით მაინც ამოიგდოს გულიდან განაწამები სახე იმ კაცისა, რომელიც მთელი სიცოცხლე უყვარდა, უყვარს და კუბოს კარამდე ეყვარება.

რატომ არის ღმერთი ასეთი შეუბრალებელი? რატომ არ მოკლავს სემს? არა სჯობს მოკვდეს, ვიდრე ასე ეწამოს, აღარც ცოცხლებში ეწეროს და აღარც მკვდრებში? ოჰ, ღმერთო! როგორ სძაგდა ხოლმე ზოგჯერ ფიეტას ღმერთი, რარიგ სძულდა ასეთ წუთებში ყველა და ყველაფერი. როგორ ეზიზღება თვით ხსოვნაც კი იმ თეთრკანიანი ქალისა, რომელიც სამარიდანაც სემის გულს დაუფლებია, როგორ უყვარს ფიეტას სემი...

კეიბტაუნი! იქ ელის მას ხსნა, თავდავიწყება.

მხოლოდ კეიბტაუნში შეიძლება დაივიწყოს ის თეთრკანიანი ქალი, სემი და მისი ტანჯვა-წვალებაც. იქ, იქ ელის ხსნა.

— თავს უნდა ვძლიო, — სასოებით, თითქოს ლოცულობსო, წამოიძახა ფიეტამ. მაგრამ იცოდა, ამაო იყო ყოველივე. განა წინათაც ფუჭად არ ჩაუვლია მის ცდას? მისი ოთხი შვილი მოწმობს ამას. რა იმედი აქვს, რომ ახლა იგივე არ მოხდება? ფიეტამ მაგრად მოკუმშა მუშტები. ფრჩხილები ხელისგულებში ჩაესო. თითები სისხლით შეეღება, წამწამებს მსხვილი ცრემლი მოსწყდა და ლოყაზე ჩამოუგორდა. რა საჭიროა ბრძოლა, როცა ბოლოს და ბოლოს მაინც ადგება და წავა. ქვა ხომ არ არის, სისხლი აქვს და ხორცი, მაგრამ თურმე მხოლოდ სისხლს და ხორცს შეძლებია ამდენის ატანა.

ფიეტა წამოდგა და გასასვლელისკენ გაემართა, მაგრამ უცებ კარი გაიღო და ზღურბლზე შეშლილმა სემმა გადმოაბიჯა. მას თვალები ჩაჰქრობოდა და სახის ერთი მხარე მტკივნეულად უთრთოდა.

ფიეტამ სემს მკლავზე ხელი წაავლო, შინ შეიყვანა და კარი მიხურა.

— რა დაგემართა, სემ?

— თავი ამტკივდა.

— კი მაგრამ, აკი სულ რამდენიმე დღის წინ გტკიოდა თავი! ფიეტამ სემს სკამი შესთავაზა, თვითონ კი იქვე დადგა.

— ახლა როგორღაც სხვანაირ ტკივილებს ვგრძნობ, — გაურკვეველად ჩაიბუტბუტა სემმა.

— უნდა მოვიგონო!

ჰო! სემს უნდა მოეგონოს წარსული. წინათაც ბევრჯერ მოსვლია ეს სურვილი. ახლაც რაღაცამ აღუძრა ფიქრი მიცვალეზულ სარიზე და ფიეტასთან მივიდა, რომ მისი დახმარებით მესხიერებაში აღედგინა გარდაცვლილი სატრფოს სურათი. არა, ფიეტას აღარ ძალუძს ამის ატანა. მეტისმეტია, ვის შეუძლია გაუძლოს ასეთ წამებას? მაგრამ გულის სიღრმეში გრძნობდა, რომ გაუძლებდა. დიახ, სემისთვის ყველაფერს მოითმენს, რომ უთხრან, თუნდაც ათასჯერ მოკვდება, ყოველგვარ სატანჯველს აიტანს მისთვის. სემის სახეს მუდამ გულით ატარებს, ვერასოდეს ვერ დაივიწყებს, ვერა!

ფიეტა სიტყვებს ეძებდა. როგორ დაიწყოს, რა უთხრას. ჰო, ეტყვის, რომ სარი ძალიან ლამაზი იყო, შემდეგ სიტყვები თავისთავად მოვა. ქალი ისე მაგრად ჩაეჭიდა სკამის ზურგს, რომ ხელები ეტკინა.

— სარი ძალიან ლამაზი იყო, სემ, — დაიწყო ფიეტამ საოცრად სუფთა ხმით. ქალს ტანჯვით სავსე თვალებში ცრემლი უკრთოდა.

— მერე? — მოუთმენლად შეაგება სემმა.

ფიეტამ თვალები დახუჭა და გაშტერდა.

— მოითმინე, სემ, ახლავე დაინახავ. მოგრძო, ლამაზი სახე აქვს, შუაში გადაყოფილი გრძელი, შავი თმა, ტანად პატარაა,

მაგრამ კობტა და მოხდენილი. ღიმილის დროს ნიკაპზე პატარა ღრმული უჩნდება. კბილები კი — შენ ძალაან მოგწონდა მისი კბილები, სემ; ასე ამბობდი, სპილოს საუკეთესო ძელისაგან აქვს ჩამოსხმულიო.

ფიეტა სკამის ზურგს დაეყრდნო, ღრმად ჩაისუნთქა და ტუჩზე გამეტებით იკბინა. წვრილ ნაკადად წამოვიდა სისხლი.

სემი წამოიწია, გასწორდა. სახეზე სიამაყის გრძნობა აღებეჭდა, თვალებში სინაზე ჩაუდგა. ახლა იგი ხეიბარი კი არ არის, ახალგაზრდა ქაბუკია, ეტრფის თავის სარის, დარწმუნებულია იმაში, რომ ქალიც იზიარებს მის გრძნობებს.

— სიარულისას მარჯვენა მხარს ოდნავ მაღლა სწევს. ხომ ხედავ, სემ? — ფიეტა განაგრძობდა ლაპარაკს, სემს თანდათანობით დაეწმინდა მზერა, ნათელ, გონიერ თვალებში არაადამიანური ტანჯვა აღებეჭდა.

— კმარა, ფიეტა, — გულისტკივილით წარმოთქვა მან, — ტკივილმა გამიარა.

სემმა ნელა შემოაბრუნა თავი და ფიეტას სახეში ჩააშტერდა. ქალმა გაღიმება სცადა, მაგრამ ცრემლი მოერიო და სახე საცოდავად დაემანჭა. ღონემ უმტყუნა, მუხლებზე დაეშვა. ამაოდ ცდილობდა წამომდგარიყო. სემმა საღი ხელი შეაშველა და ქალი თავისკენ მიიზიდა. ფიეტა წამით გაუძალიანდა, შემდეგ კი დამორჩილდა, თავი მუხლებზე დაუდო და პირზე ხელი მიიჭირა, რომ მომსკდარი ქვითინი შეეკავებინა. სემმა ფრთხილად მოჰკიდა თმებში ხელი ქალს და სახე გამოუჩინა. ქვითინი შეწყდა, თრთოლვა შეჩერდა.

— ფიეტა, ჩემო ძვირფასო, — ჩაიჩურჩულა სემმა და მის ტანჯვით სავსე თვალებში ფიეტამ რაღაც სხვადასმოიკითხა.

— როგორ გაგტანჯე, ჩემო კარგო!

— არაფერია, — ხმადაბლა მიუგო ფიეტამ და ცრემლი მოიწმინდა.

სემი დიდხანს უცქერდა ქალს, შემდეგ თვალი აარიდა.

— ამაზე მეტად როგორღა უნდა დაგტანჯო, — სემი გაღიმებას შეეცადა და სახე საცოდავად დაემანჭა. — ხეიბარი რომ არ ვიყო და კაცად ვვარგოდე, გეტყოდი, მიყვარხარ-მეთქი, მაგრამ

ახლა რაღა, მე ხომ აჩრდილი ვარ იმისა, რაც ვიყავი. რცხ; ფიეტა, იმათმა მხეცურმა მოპყრობამ სიყვარულზე მეტად შემაკავშირა იმ ქალთან. შენ მიყვარხარ, მაგრამ სარი განუყრელად ჩემთანაა. არ მაგონდება, რა იყო მანამდე, ვიდრე ასე გამაუბედურებდნენ. მახსოვს მხოლოდ სარი, ვერ ვხედავ, მაგრამ მთელი ჩემი არსებით კი ვგრძნობ და ყოველთვის თვალწინ მიდგას ხოლმე, როგორც კი სიგიჟე მომივლის. მუდამ ასე იქნება ალბათ.

— ვიცი ეს, სემ, მაგრამ რადგან გიყვარვარ, ჩემთვის ამას მნიშვნელობა აღარა აქვს.

— ეგ არ არის მართალი, ფიეტა!

— მართალია, სემ, აი, მე კეიპტაუნში ვაპირებდი წასვლას. ახლა კი ფეხსაც აღარ გავდგამ, გავთავისუფლდი ამ სურვილისაგან. აქ დავრჩები, ვიმუშავებ და არასოდეს არ ვიფიქრებ წასვლაზე.

— ძალიან დატანჯული სახე გქონდა, ფიეტა.

— ეს მანამ, ვიდრე გავიგებდი, რომ გიყვარვარ, ვიცოდი, რომ შენთვის უახლოესი ადამიანი ვიყავი, სემ, ეს სხვებმაც იცოდნენ, მაგრამ ეს ხომ სიყვარული არ იყო. დიდხანს მალოდინე, სემ.

სემს კვლავ სახე მოექცა და უნებლიედ ხელზე დაიხედა.

— მერე რა გიყვარს, ფიეტა. ნუთუ ეს დაგრეხილი სხეული?

ფიეტამ ნაზად, სიყვარულით, და თანაგრძნობით შეხედა მას.

— ჰო, მიყვარხარ, სემ... მუდამ მიყვარდი...

ფიეტა წამოდგა, ყავადანი ღუმელზე შემოდგა გასათბობად, სიცოცხლე ტკბილი ეჩვენა.

— სემ!

— რა იყო, ფიეტა?

ფიეტამ ისე დაირცხვინა, თითქოს პირველად გამოსულიყოს სასიყვარულო პაემანზე.

— რაღაცა მინდოდა მეკითხა.

— გისმენ, ფიეტა.

— მრცხენია, სემ.

— მერე რა, მკითხე, ნუ გერიდება.

ასეთი იყო სემი, გონიერი, გულისხმიერი. გული გაუთბა ფიეტას.

— როდის... როდის შემდეგ შეგიყვარდი? — კრძალვით. აღელვებით შეეკითხა იგი.

— ოჰ, როგორ გითხრა, ძალიან დიდი ხანია მას შემდეგ, — სიცილნარევი ხმით მიუგო სემმა.

— მაინც, მაინც?

— ხუთი, არა მოიცა, ათი წელიწადია.

— მერე ამდენ ხანს ხმას არ იღებდი?

— არ მინდოდა უფრო მეტად დამეტანჯე.

ფიეტამ სიხარულით გაიცინა. მაშ სემი ფიქრობდა მასზე, ებრალებოდა, უფროთხილდებოდა მის გრძნობებს.

— რა სულელი ხარ, სემ, — მხიარულად თქვა მან და ყავა დაასხა. რა კარგია, რომ დედა სალოცავად წავიდა და ბავშვებიც თან წაიყვანა. ახლა სემთან ცოტა ხანს მაინც დარჩება მარტო. მხოლოდ ორნი იქნებიან, ის და მისი სემი. რამდენი ხანია ელოდა ამ დღეს!

ფიეტამ სემს ფინჯანი გაუწოდა, მერე თვითონვე დაისხა ყავა და სარკმლისკენ წავიდა. გარეთ ბნელოდა, ცაზე ვარსკვლავები კიაფობდნენ. რა წყნარი საღამოა. მაგრამ ახლა ეს სიწყნარე უკვე აღარ მოქმედებდა ქალზე. აღარ ენატრებოდა ხმაური და აურზაური, გული აღარ უწევდა კეიბტაუნისკენ. სიჩუმე შეეებას გვრიდა მას.

ხვალ დილით ადგომისთანავე თეთრ სახლში ავა და სარი ვილერს მოელაპარაკება, მეიბლის მაგიერ დაიწყებს მუშაობას, ოჯახში ფულს შემოიტანს. საბრალო. მეიბლი, ნეტა როგორ არის, თავშესაფარი თუ აქვს, ვისთან ცხოვრობს? ეჰ, საბრალო გოგო, თვითონ უნდა გაიკაფოს გზა იმ დიდ ქალაქში, თვითონ უნდა იპოვოს ის, რისთვისაც გული სტკივა და იტანჯება. ხელს ვერავეინ გაუწვდის, ან ვინ დაეხმარება? ჰო, ხვალ დილით წავა. ფიეტა დიდ სახლში, სარი ვილერს ნახავს, მოელაპარაკება და იმ სამუშაოზე მოეწყობა.

— ამ საღამოს გერტ ვილერი სმიტისას წავიდა, კარგად წაიქეიფებს, — თქვა სემმა. ფიეტა უსმენდა მის ხმას, სიტყვები თითქმის არც ესმოდა.

— ცოტა მოგვიანებით კი სარი ვილერი ლენი სვარცის შესახვედრად წავიდა. იცი, მას უყვარს ლენი! სწორედ ამიტომ იყო, თავი რომ ამტკივდა.

ბოლოს და ბოლოს ფიეტა მიხვდა, რასაც ეუბნებოდნენ, შემობრუნდა და გაოცებით შეაცქერდა სემს.

— რაო, რა თქვი?

— მართალს გეუბნები, სარი ლენის შესახვედრად წავიდა.

— ოჰ, ღმერთო ჩემო! — ჩაილაპარაკა თავისთვის ფიეტამ, — მაშ იგივე უნდა განმეორდეს! ჯერ სემი იყო, ახლა ლენი სვარცი, რატომ? რისთვის?

— ეს შეუძლებელია, სემ!

— დამიჯერე, ფიეტა, ჩემი თვალით ვნახე.

ერთ დროს სემიც ლენი სვარცივით ძალ-ღონით სავსე იყო, ახალგაზრდა, ჯანმრთელი და გონიერი. ჰოდა, აი რა ზომამდე მიიყვანეს. ახლა კი იგივე მეორდება, რა მოხდება, რით დამთავრდება ყოველივე ეს?

— მერე ლენი? — შეეკითხა ქალი.

— რა ლენი?

— ისიც შეყვარებულია?

— ჰო, რასაკვირველია.

— სულელი, — ცხარედ წამოიძახა ფიეტამ, — კვლავ თავიდან დაიწყება ყველაფერი! ხომ ჰყავდა კეიბტაუნში ვიღაცა ლამაზი გოგო, რად მიანება თავი?

— განა სიყვარული დანაშაულია? — წყნარად შეეკითხა სემი.

— აქ კი აღმერთებენ ლენის, რა სასწაულებს არ მოელიან მისგან.

— არა, მითხარი, დანაშაულია?

— არ არის-მეთქი კარგი, არა, უბედურება დაატყდება თავს. სემმა საღი ხელი სახეზე მოისვა. ლოყა საცოდავად დაებრიცა. უსაზღვრო სიბრძნე გამოსჭვიოდა მის გამოხედვაში.

ფიეტა შემობრუნდა. შეუძლებელი იყო ასეთ დროს თვალი გაესწორებინა მისთვის, ასე ეგონა უფალს შეეცულებო, თუკი უფალი მართლა სადმე არსებობდა.

— ვერაფერს გააწყობ, ფიეტა, — ხმადაბლა დაიწყო სემმა, — ძლიერია სიყვარულის გრძნობა, წარმოიდგინე. სიძულვილზე უფრო ძლიერი. მხოლოდ სიყვარულს შეუძლია სიძულვილის მოსპობა, სხვას არაფერს. სიძულვილი ანადგურებს, სიყვარული კი ქმნის და აშენებს, ამაშია სწორედ მისი ძალა. ჩვენს ქვეყანაში ფერადკანიანებს მანამ არ მოესპობათ იმედი და რწმენა, სანამ თუნდაც ერთ თეთრკანიან ქალს შეეძლება შეიყვაროს ფერადკანიანი. სიყვარულია, რომ გვაცოცხლებს, თვალს გვიხელს, და ბრძოლას გვასწავლის. შემობრუნდა, ფიეტა, ლენი სვარცსა და სარი ვილერს არ ძალუძთ თავი გაართვან ამ გრძნობას...

— მესმის, სემ, მაგრამ რით დამთავრდება ეს?

— ვინ იცის?

— არა, არა, ამას ბოლო უნდა მოეღოს, ბოლო უნდა მოეღოს-მეთქი, — ფიქრობდა ფიეტა და გულში ლენიზე ბრაზობდა.

სარიმ ლენის სახეზე შეახო ხელი.

— გაიღვიძე, ლენი, გაიღვიძე-მეთქი, — და თითები თმაზე მოუცაცუნა.

ლენიმ თვალები გაახილა.

— ადექი, კმარა ძილი.

მთვარე მაღლა აზიდულიყო და მის შუქზე ახალგაზრდები მკაფიოდ ხედავდნენ ერთმანეთს. ლენიმ დაამტკნარა და წამოიწია.

— კარგად გეძინა?

— შესანიშნავად.

— მაშ ადექი, წავიდეთ.

სარიმ ფეხი წაჰკრა ძაღლს, მის ფერხთით რომ თვლებდა.

— შენც ადექი, კინგ!

შემდეგ წამოხტა და ხელები გაუწვდინა ლენის. ლენიმ ხელზე ხელი წაავლო და წამოდგა. ასე ხელიხელჩაიდებულები

იდგნენ და უცქეროდნენ ერთმანეთს. კინგმა გაიზმორა და ტანი ხმაურით შეიბერტყა. ლენიმ თავისკენ მიიზიდა ქალი, მხრებზე მოხვია ხელი, ერთმანეთს ჩაეკონენ.

რა საჭირო იყო სიტყვები, რა საჭირო იყო თქმა: მიყვარხარო, ისედაც იცოდნენ, რომ ერთმანეთს ეკუთვნოდნენ, უბრალოდ, მარტივად გრძნობდნენ ამას.

ცოტა ხნის შემდეგ ლენიმ განზე გასწია ქალი. მისი სახე ხელებში მოიმწყვდია, თავი გადაუწია და თვალებში ჩახედა. მოულოდნელად ცრემლებმა ხელისგულები დაუსველა.

— რა მოხდა, ჩემო?

— არაფერი, ლენი, ამ წუთს ძალზე ბედნიერი ვარ და უნებლიეთ მამა მომაგონდა.

ლენიმ ნაზად დაუკოცა ბაგე, თვალები ამოუმშრალა და ისინი კვლავ მხურვალედ, გზნებით ჩაეკონენ ერთმანეთს. ლენის თანდათანობით გაუქრა მარტოობის გრძნობა და გული ნეტარებით აევსო.

სარის ვარსკვლავებივით უბრწყინავდა თვალები, როდესაც თავი ასწია და ლენის სახეში შეხედა.

— გახსოვს, რა თქვა მოხუცმა ებრაელმა გულის ველის შესახებ, ლენი?

— როგორ არა, მახსოვს.

კინგი მოუსვენრად წრიალებდა მათ გარშემო, მაგრამ სარი და ლენი ყურადღებას არ აქცევდნენ მას. ახლა მთელი ქვეყანა თეთქოს მხოლოდ მათი იყო. მათ ეკუთვნოდათ ცაცა და დედამიწაც მთელი მისი სიმშვენიერით, სითბოთი, ამქვეყნიური სიხარულით. დავიწყებოდათ მათ ირგვლივ გამეფებული უმსგავსოება, სიჩლუნგე, სიმდაბლე და ბოროტება. აღარც საფრთხე ახსოვდათ. დაივიწყეს, რომ თეთრისა და ფერადკანიანის ქორწინება ითვლება მათს ქვეყანაში მიუტევებელ ცოდვად, დანაშაულად, რომელსაც დაგმობდა ყველა, — დაწყებული ეკლესიით და დამთავრებული ლეიბორისტული პარტიით. დაივიწყეს საზიზღარი სიტყვა „მეტისაცია“, რომლითაც მონათლავდნენ მათ სიყვარულს. დაავიწყდათ შიში, ცრურწმენა, რომელიც ასე ჭაჭევას და ბორკავს ადამიანის შეგნებას.

სარი და ლენი მარტო იყვნენ, თავისუფალი, ბედნიერი და სიყვარულის გრძნობით აღსავსე, ერთმანეთის მოტრფიალე ქალი და ვაჟი.

სარიმ ნაზად გაითავისუფლა თავი ლენის მკლავებიდან. მკლავზე ხელი მოჰკიდა და მაქოს კრაალისკენ წაიყვანა.

კინგი მათ ირგვლივ ცქმუტავდა, ხან წინ გაუსწრებდა. შეჩერდებოდა, შემდეგ ისევ მათკენ გამოექანებოდა. თითქმის ნახევარი საათი უხმოდ მიდიოდნენ ერთმანეთის გვერდით. ცოტა ხნის შემდეგ მაქოს კრაალიდან ხელმარცხნივ გაუხვიეს და ველის მეორე მხარეს ამოყვეს თავი.

უგალობეთ სიყვარულს, პაწაწინა ბავშვებო, უმღერეთ სიყვარულს, მოხუცნო, ადიდეთ იგი, ასულნო და ჰაბუცნო. უგალობეთ სიყვარულით აღსავსე გულსა და გონებას, ღრმა. უშფოთველ, მრავალფეროვან სიხარულს და სიცილს, რომელიც სიძულვილს სძლევს. იმღერეთ ჩვენი დროის სიმღერა. პატარებო, მაგრამ არა სიძულვილზე და ომზე, არამედ სიყვარულზე. უბრძანეთ დედამიწას მოიშოროს ტკივილები, მოიცილოს ბორკილი და იმღეროს. უთხარით დილასა და შუადღეს, ღღესა თუ ღამეს ხმა აიმაღლონ და უმღერონ ჩვენს დროს, მაგრამ არა სიძულვილს, არამედ სიყვარულს.

სარიმ შეხედა ლენის დაწყნარებულ სახეს და შეება იგრძნო.

— მოდი, ჩვენსა წავიდეთ, — თქვა მან, — გერტი შინ არ არის, საქეიფოდ წავიდა, ღამით არ დაბრუნდება. ვისაუბროთ, ყავა დავლით.

— მერე სხვები?

— სხვა ჩვენთან არავინ არის.

— კარგი, წავიდეთ.

შემობრუნდნენ და ბორცვებისკენ გამოემართნენ. ირგვლივ ისევ მომჯადოებელი სიჩუმე იდგა. ღუმილს მოეცვა ველი. ღუმილი მოჰქვენოდა მიწას, რომელზედაც ისინი მოაბიჯებდნენ.

სარიმ სამზარეულოს კარი გააღო და შიგ შევიდა. ლენი უკან მიჰყვა.

— ასანთს გაჰკარი, რა.

ლენიმ ჭიბეში ასანთის კოლოფი მოსინჯა. ამოიღო და ასანთს გაკკრა.

— ლამპა ოთახის შუაგულში ჰკიდია.

ყმაწვილმა კაცმა პაწაწინა ალს ხელი მოაფარა, რომ არ ჩამქრალიყო და ლამპას მისწვდა. ალი ჭერ მკრთალად აციმციმდა. შემდეგ კი ოთახს კაშკაშა სინათლე მოეფინა. სარიმ და ლენიმ ერთმანეთს შეხედეს. სინათლეზე სარიმ ანაზდად დაირცხვინა, თვალები დახარა. ბაგე ღიმილმა აუტოკა; მაგრამ როდესაც თავი აიღო და კვლავ ახედა ვაჟს, მის თვალებში კდებოდა უკვე აღარ იხატებოდა. ქალი დააკვირდა ლენის, რომელსაც მკაცრი, დაძაბული იერი დასდებოდა და სიხარულით შენიშნა, რომ თვით უმნიშვნელო ცვლილებაც კი შეეძლო მის სახეზე დაენახა. ქალს სინაზით აევსო გული, მიუახლოვდა ლენის, ხელები კისერზე შემოაჰყო, თავით მკერდზე მიეყრდნო და თვალები დახუჭა. ვაჟმა მკლავები მოხვია და სარიმ აგრძნო, რომ ლენი თანდათანობით დამშვიდდა. მკერდზე ეკვროდა მას და უკვირდა, როგორ გათამამდა ასე, როგორ დაკარგა თავშეკავების გრძნობა და ვაჟს მოეხვია, მაგრამ ლენის მკლავებში ყოფნა ისე ბუნებრივი იყო, თითქოს მამა მოხვეოდეს. მაგრამ არა, ეს უფრო ღრმა, სხვანაირი განცდაა.

სარიმ ფრთხილად გაითავისუფლა თავი.

— დაჯექი, დამიცადე. ვიდრე ყავას დავამზადებდე.

ლენი დაჯდა და უყუარებდა, როგორ ფუსფუსებდა სარი. სასიამოვნო იყო მისი ცქერა. სარიმ ყავა მოიტანა და ლენის პირდაპირ მოთავსდა.

— სარი, — ხმადაბლა დაუძახა ლენიმ.

— რა იყო?

— არაფერი, რატომღაც მომინდა შენი სახელი ხმამალა მეთქვა.

— აი. ნამდვილი გიჟი: — მხიარულად შეაგება სარიმ, — ჭამე, რაღას უყურებ.

ერთ ხანს მღუმარედ შეექცეოდნენ საკმელს. სარი სელიას სურათზე ფიქრობდა. ნეტა როგორია სელია, თუ უყვარს

ლენი? მერე ლენისაც უყვარს? არა, არა, არ უყვარს. არ შეიძლება უყვარდეს, სარი ამაში დარწმუნებულია.

— ლენი!

— რა იყო, სარი?

— მინდა რაიმე მითხრა იმაზე, იმ კეიბტაუნელ გოგონაზე.

— შენ ვინ გითხრა მასზე?

— მეიბლმა მისი სურათი მაჩვენა.

— შეარცხვინოს ღმერთმა, — გაბრაზებით გაიფიქრა ლენიმ.

— გიყვარს ის გოგო?

სარი ყურადღებით დააქერდა ლენის. ლენი წამით დაფიქრდა, შემდეგ უარის ნიშნად თავი გაიქნია.

— არა, სარი, არ მიყვარს.

— ადრე ხომ გიყვარდა?

ლენი შეეყოყმანდა, შუბლი შეიკრა. რა უცნაურად ეჩვენება ახლა ყველაფერი.

— მაშინ მეგონა მიყვარდა. ახლა კი ვგრძნობ, რომ არ მყვარებია. შენს მიმართ სულ სხვანაირი გრძნობა მაქვს.

— მას კი უყვარდი?

— არ ვიცი, სარი... მეუბნებოდა მიყვარხარო. ყველგან ერთად დავდროდით, სტუმრად, სასეირნოდ, საცეკვაოდ, საღამოებზე, ყველაფერს ერთად ვაკეთებდით, ძალიან კარგი გოგოა.

— სურათზე ძალიან ლამაზი ჩანს.

— ჰო, ძალზე ლამაზია.

— კვლავ რომ შეხვდე, უსათუოდ დაგავიწყდები.

— არა, არა, სარი, შენდამი სულ სხვანაირი გრძნობა მაქვს.

— მართალს ამბობ?

— რასაკვირველია, შენ ჩემს გულში ხარ, სარი.

სარიმ გვერდზე გაიხედა.

— შენც ჩემს გულში ხარ, ლენი!

მან გაუღიმა ვაჟს, წამოდგა და ყავა მოიტანა.

— გითქვამს სელიასათვის — მიყვარხარო?

—ჰო, — ნაღელიანად მიუგო ლენიმ.

სარის თვალები ბრაზით აეცსო.

— ბევრჯერ გითქვამს?

— ჰო, სარი.

— გიკოცნია?

— ჰო.

— ბევრჯერ?

— სარი, კმარა, გემუდარები...

— ბევრჯერ-მეთქი?

— ჰო, — სპბრალოდ მიუგო ლენიმ.

სარიმ სხვა რაღაც გაიფიქრა, თვალებში სიბრაზის ნაპერწკლები ჩაუქრა, წამოჭარხლდა, თავი ჩაქინდრა, ტუჩებზე იკბინა. სირცხვილი, შიში და ცნობისმოყვარეობა ერთმანეთს ებრძოდა. არა, არა, ყველაფერი უნდა იცოდეს, ახლავე უნდა გაიგოს.

ლენი უცქეროდა თავდახრილ სარის, უცქეროდა და ნერვიულად იშმუშნებოდა.

— შენ... — ხმადაბლა, შეწუხებული ხმით წამოიწყო მან, — მერე შენ, — გაიმეორა მან და მწუხარებისა თუ უხერხულობისაგან ხმა ჩაუწყდა. ორივე შემფოთებული და შემკრთალი იჯდა. ლენიმ ერთბაშად მოსვა ყავა და კინალამ დაიხრჩო. რამდენიმე წამს მაგრად ახველებდა. სარი ხელებს იმტვრევდა, ესმოდა როგორ გაჰქონდა ბაგაბუგი მის გულს.

— ლენი, გთხოვ... — დაიჩურჩულა ბოლოს მან. ლენი წამოდგა, სკამი გაცურდა და ძირს ბრაგვანი მოადინა. სარიმ შეხედა ლენის და სახეზე ტკივილი აღებეჭდა. ლენიმ ზურგი შეაქცია მას.

— ეს ხომ აღრე იყო, სარი, ვიდრე შენ გაგიცნობდი. რა ვიცოდი, რომ შენ უნდა შეგხვედროდი? ვაჟის ხმაში ტკივილი და დანაშაულის გრძნობა გამოსჭვიოდა.

სარიმ უფრო ძირს ჩაქინდრა თავი.

— ბევრჯერ? — ჩახლეჩილი ხმით იკითხა სარიმ.

— არა, ორჯერ თუ სამჯერ, კმარა, კმარა, სარი...

კვლავ ხანგრძლივი, მწვავე დუმილი ჩამოვარდა და სიჩუმეში სარის გამუდმებით ჩაესმოდა გაწამებული ხმა. ექვნიანობის

გრძნობას უკვე სიბრაღულმა სძლია. რა ვუყოთ მერე, რაც მოხდა, მოხდა. ეს წარსულში იყო. არ მოიქცა სწორად, ლენის აწყენინა და თვითონაც დაიტანჯა.

— არაფერია, ლენი, — წარმოთქვა მან, — მამაკაცს მეტა თავისუფლება სჭირდება.

— მაპატიე, სარი, შენ ახლა ალბათ გძულვარ, არა?

სარიმ თავი ასწია, გაიღიმა, თვალებზე ცრემლი მოადგა.

— მე ვერასოდეს ვერ შეგიჯავრებ, ლენი.

— მე მხოლოდ შენ მიყვარხარ, სარი.

— ვიცი, ვიცი, ლენი, — სისულელე ვქენი, რომ ეს კითხვები მოგეცი. თავდაპირველად მართლა გეხუმრებოდი, მაგრამ მერე. ათასნაირი სულელური ფიქრი აღმეძრა და უნდა შეგკითხვოდი.

— არა უშავს.

— რა სულელი ვარ, — სინანულით ამბობდა სარი.

— შენ კი არასოდეს გყვარებია ვინმე? — გაუბედავად შეეკითხა ლენი.

— არა, არასოდეს.

— რომც გყვარებოდა, მერე რა? მე ამას ყურადღებასაც არ მივაქცევდი.

სარიმ შეხედა ლენის მიხედა, რომ მართალს არ ეუბნებოდა და ღიმილი გადაეკრა სახეზე.

— დაჯექი, ლენი, საკმელი სულ გადაგავიწყდა.

ლენიმ წაქცეული სკამი წამოაყენა, დაჯდა, მაგრამ საკმლისთვის არც ერთს არ უხლია ხელი. ისხდნენ და აღფრთოვანებული ერთმანეთს შესცქეროდნენ.

„უცნაურია, როგორ უეცრად მოდის ხოლმე ბედნიერება“, — ფიქრობდა სარი.

— ფულს შევაგროვებ და აქაურობას გავეცლებით, — ოცნებობდა ლენი. — აღმოსავლეთ აფრიკაში წავალთ, პორტუგალიის კოლონიებში. იქ არ არსებობს ფერადი ბარიერი. პო, უთუოდ იქ წავალთ და დავქორწინდებით. რა ნეტარებით ვიცხოვრებთ, რარიგ ბედნიერები ვიქნებით!

„მოხუცი ებრაელი მართალი იყო, — ფიქრობდა სარი, —

როდესაც ორ ადამიანს ერთმანეთი უყვარს, მათი გულები აღარ წააგავს უდაბურსა და წყნარ ველს“.

„ყველგან ერთად ვივლით, ვერავინ დაგვაშორებს, ხელს ვერავინ შეგვიშლის“, — ფიქრმა წაიღო ლენი.

„არაფერი არ მინდა, არაფერი არ მსურს ამქვეყნად. ჯერ კიდევ გუშინ იმდენი რამე მინდოდა, თუმცა რა, თვითონაც არ ვიცოდი, — ფიქრობდა სარი, — დღეს კი ყველაფერს ვფლობ, ყველაფერი ჩემია“. სარიმ გაიღიმა და გამოერკვა.

წამოდგა, სუფრის ალაგება დაიწყო, ლენიც მიეხმარა. მათ ჭურჭელი დარეცხეს და კარადაში შეინახეს. საქმეს მორჩნენ და კვლავ ერთმანეთს დაუწყეს ცქერა. რამდენი რამ ჰქონდათ სათქმელი. ისეთი გრძნობა დაეუფლათ, თითქოს აქ ცხოვრობდნენ, თითქოს მათი იყო ეს სახლი. ხელი ხელს ჩაჰკიდეს და აქეთ-იქით დაიწყეს ცქერა.

— გავიდეთ იმ ოთახში, — თქვა სარიმ და ლენი ჩაბნელებულ სასაღილოში გაიყვანა.

ძველ სარწვევლაში მოთავსდნენ, სკამი ნელ-ნელა არწევდათ. სარიმ თვალები დახუჭა.

— შენც დახუჭე თვალები, ლენი, — ჩაიღუდუნა მან.

— დახუჭული მაქვს, — გაისმა კმაყოფილი პასუხი.

— მაშ დაიძინე, — უთხრა სარიმ, თავი მხარზე დაადო და ხმადაბლა აღიღინდა. ლილინი მთვლემარე ადამიანის ბუტბუტში გადაიხარდა და ბოლოს შეწყდა. სარიმ ამოიოხრა და უფრო მოხერხებულად დადო თავი ლენის მხარზე.

ორივეს ჩაეძინა.

უეცრად სარის გაღვიძა და ყურები ცქვიტა. სამზარეულოდან რაღაც ხმა შემოესმა. ლენი შეინძრა და სარკისკენ მიაბრუნა თავი, სარიმ პირზე ხელი ააფარა, გაინაბენ. სმენად იქცნენ. სამზარეულოდან ფეხის ხმა ისმოდა. კარს ვიღაც მოუახლოვდა. საცაა სასაღილო ოთახში შემოვა... ნუთუ გერტი დაბრუნდა? სარი შიშისგან გაქეპვდა. ფეხის ხმა კვლავ მოახლოვდა... ახლავე, ამ წუთას, სარიმ ლენის კისერზე შემოხვია ხელები. თავგანწირულობამ ძალა და მხნეობა შემატა მას. არა, იგი დაიცავს ლენის.

მერე სამზარეულოს კარი გაიღო, ხმაურმა იმატა.

— შენ ეი, სემ, — მოისმა შეძახილი, სარიმ ვილჯონის ხმა იცნო.

— რა მოხდა? — ხმადაბლა იკითხა სემმა.

— სამზარეულოში თერთმეტი საათიდან ლამპა ანთია, ახლა თითქმის დილის ოთხი საათია, ამბის გასაგებად მოვედი, რა მოხდა, სად არის მის სარი?

სარიმ სუნთქვა შეიკრა, ლენი ნერვიულად შეიმშუშნა.

— მის სარის სძინავს, — მიუგო სემმა, — ლამპა მე ავანთე, დაწოლისას ჩაქრობა დამეიწყებია.

— ო, შე წყეულო, შე არამზადავ, შენა, დამაცა, თუ გერტთან არ დაგასმინო!

კვლავ ფეხის ხმა გაისმა. ვილჯონი სამზარეულოდან გადიოდა. შემდეგ კი სიჩუმე, ხანგრძლივი სიჩუმე ჩამოვარდა.

სარი ფეხაკრეფით მივიდა კართან და სამზარეულოში შეიხედა. ლამპა უკვე ჩაქროთ, გარეთა კარი მოღებულ იყო. მთვარის სინათლეზე სარიმ კარის ზღურბლზე მოკრუნჩხული სემი გააჩია.

— მოშორდა აქაურობას, — თქვა სემმა თავმოუბრუნებლივ, — წავიდა, მაგრამ ლამპას ნულარ აანთებთ, თავის ხელით ჩააქრო.

— სემმა იცის, — გაიფიქრა სარიმ, — იცის და გვეხმარება.

— გმადლობთ, სემ, — გულმხურვალედ უთხრა სარიმ.

სემი აღარ განძრეულა, არც ხმა ამოუღია.

— თითქმის გათენებულა, — თქვა ლენიმ.

— დიდხანს გვეძინა, — მიუგო სარიმ. ორივენი სამზარეულოში გამოვიდნენ, გვერდით ჩაუარეს სემს და გარეთ გავიდნენ. ლენი კართან შეჩერდა და სემს დააქცერდა, მაგრამ იგი თვალს არ აშორებდა მთვარის შუქით განათებულ ერთ წერტილს. ლენიმ უხერხულად იგრძნო თავი, მხოლოდ მადლობის თქმაღა მოახერხა.

სარიმ მკლავი გამოსდო. ფლიგელს რომ გასცდნენ, ლენი შეჩერდა.

— ახლა კი დაბრუნდი, სარი.

— კარგი, ლენი, წავალ.

კვლავ მოეხვივნენ ერთმანეთს.

— მაშ, ხვალამდე, — თქვა სარიმ.

— ხვალამდე, ჩემო, — გაიმეორა ლენიმ.

სარი შემობრუნდა და სახლისკენ წავიდა, ლენი უყურებდა მას, ვიდრე ქალი ფლიგელს არ მოეფარა. შემდეგ შებრუნდა და ნელი ნაბიჯით გაუყვა გზას სტილველდისაკენ. მიდიოდა და თვალწინ ედგა მრგვალსახიანი გოგონა საზრიანი თვალებითა და ხორბლისფერი თმებით. ოჰ, რა ღრმად ჩასჭროდა მისი სახე გულში!

ღამეს სითეთრე შეჰპარვოდა, თენდებოდა.

ԵՆՅՈՒՆԵՍԿՈ

ԵՆՅՈՒՆԵՍԿՈ

I

გათენდა დილა, ისეთი მშვიდი, ჩუმი და წყნარი, თითქოს სული გაუნაბავსო. მზის სხივებმა ყველგან გაატანეს და ბნელი ჩრდილები გაფანტეს. მთელი ველდი რაღაცნაირ მკვირ ბურუსში იყო გახვეული. ზაფხული გლეხის გოგოსავით მსუბუქად, გულდაჩერებულად მოაბიჯებდა, მკერივი და ტანადი.

ორი პატარა ჩამოძონძილი ბიჭი, რომელთაც ხელში ცარცით მოთხუნული ასპიდის დაფები ეჭირათ, საყდრის აღმოსავლეთ კედელთან მზეს ეფიცებოდა. მათკენ ჰაისტრიტზე აჩქარებით გარბოდა პატარა გოგონა და გზადაგზა საუზმეს შეეჩქეოდა. საყდრის უკან ღმგარი ქოხიდან მოძღვარი გამოვიდა. იგი ხმამაღლა მიესალმა ბავშვებს, რომელთაც საღამზე გულგრილად უპასუხეს. ქოხიდან, ჰაისტრიტის ბოლოში რომ იყო, ვიღაც მამაკაცი გამოვარდა. მას სამუშაოზე დაავგიანდა და ახლა, თავქუდმოგლეჩილი გარბოდა, თან ღმერთს ევედრებოდა, რომ თეთრ ბატონს სამუშაოდან არ გაეგდო. რომ გალანძღავდნენ და სცემდნენ, ამ აზრს უკვე

შეგუებოდა, მხოლოდ სამუშაო შერჩენოდა. რამდენიმე კვირაში ბავშვი უნდა შესძენოდათ და ცოლს უკმელ-უსმელს ხომ არ დატოვებდა.

დეიდა ანი სახლის წინ თავის პატარა პარმალს ალამაზებდა. ეს პარმალი არ იყო ამაღლებული, არც კიბეები, არც მოაჯირი მას არ ამშვენებდა, ეს იყო ჩვეულებრივი ნაგლეჯი მიწისა, რომელიც დეიდა ანიმ პაისტრიტს ჩამოსჭრა. ბევრი შრომა ჩააღია ამ ნამცეც მიწას, ჯერ წყალს მოასხამდა, შემდეგ ერთმანეთში არეულ თიხასა და ნაქელს ფენა-ფენად მოაყრიდა, ტკეპნიდა და ასწორებდა, ვიდრე იგი არ გამაგრდა და ფიქალ-დაგებულ იატაკს არ დაემსგავსა. ამ დილით იგი ხელს უთავებდა ამ საქმეს. გვერდით წყლიანი ჯამი მოედგა, თითებს ისევლებდა, მერე ნაქელის უკანასკნელ ფენას მაგრად ტკეპნიდა და თან სხვადასხვა, მაგრამ საერთო სურათთან შეხამებული სახეები გამოჰყავდა. რა ამაყად უბრწყინავდა შუქჩამქრალი თვალები. მის პარმალს სტილველდში ვერც ერთი ვერ შეედრება, ისევე, როგორც მისი თიხის იატაკებს.

ქუჩის გადაღმა მხარეს მდებარე ქოხში მისის სვარცი მძინარე შვილს დაჰყურებდა. ლენი გვიან ღამით დაბრუნდა და საკმელს არც კი გაჰკარებია. შუალამე გადასული იყო, როცა მოხუცი დასაძინებლად დაწვა; მანამ კი ელოდა, ან ახლა მოვა ლენი, ან ახლავ, მერე დაწვა, მაგრამ ვერ იქნა და ვერ დაიძინა... ეტყობა, გვიან მაინც ჩასძინებია, თანაც ისე ღრმად, რომ ვერ გაიგო ლენის მოსვლა. იძინოს კიდევ ცოტა ხანს, ცოდვაა, ყველაფერს გაუმზადებს და, თუ ლენი იჩქარებს, არ დაავიანდება. რა ბედნიერი სახე აქვს ძილში, თითქოს პატარა ბიჭიკო იყოს, დაძინებისას ტკბილი ფიქრები რომ ჩაჰყოლია და სიხარული ძილში სახეზე შემორჩენია. დედამ თავს ძალა დაატანა, რომ მუხლებზე არ დაეცემულიყო და მკერდზე არ მიეკრა შვილი. აი, რა შესანიშნავი, პატიოსანი ვაჟკაცი დადგა მისი ლენი. ყველა დედას გაუხარებს გულს ასეთი შვილი.

რასაკვირველია, ხანდახან არ ესმის ხოლმე მისი, რა ვეუოთ მერე! ლენი განათლებულია, პოდა, ამიტომ სხვებივით არ იქცევა. განათლებულ კაცს თავისი სამყარო აქვს, ლენი კი მარტო განათლებული კი არ არის, სწავლულია, სწავლული

კაცის ხარისხი აქვს. რასაკვირველია, კარგია, რომ შეეძლოს ჩაიხედოს შვილის გულში, გაიგოს მისი — აი, როგორც მეიბლისა ესმოდა ხოლმე. მეიბლისაო? უნებლიეთ მოსხლტა გონებას ეს ფიქრი. არ უნდოდა მასზე ეფიქრა, მაგრამ ამაოდ; არ შორდებოდა მასზე ფიქრი. მისის სვარცს თვალები მწუხარებით დაენისლა, ლენის საწოლს მოსცილდა და ლუმელისკენ გაემართა. ნეტავ იცოდეს მაინც, სად არის, ან როგორ არის მეიბლი. ის მაინც გააგებინა, კარგად არის თუ არა? დედამ თაროდან ჭურჭელი გადმოიღო და სუფრის გაშლას შეუდგა. რამდენი ცუდი კაცია კეიპტაუნში და საერთოდ დიდ ქალაქში. ნეტავ ხომ არა დაუშავეს რა? მან ნაკვერცხლები გაჩხრიკა და ლუმელში ერთი-ორი ფიჩხი შეაგდო. ფაფა თითქმის მზად არის, სუნზე ეტყობა.

მისის სვარცს დედა გაახსენდა. თვალები დახუჭა, ნათლად წარმოიდგინა მშობლის ჩაყვითლებული, ნაოჭებით დაღარული სახე; ჩაესმა მისი ბებრული, ჩახლეჩილი ხმა, ქორწინების წინ რომ არიგებდა:

— მალე შენც დედა გახდები, შვილო! ვალს მოიხდი წუთისოფლის წინაშე. ადვილი არ არის კარგი დედობის გაწევა. უოვლად წმინდა ღვთისმშობელია მაგალითი იმისა, რომ დედის გული მუდამ ცრემლად იღვრება. შენც დაგტანჯავს ეს გულისტკივილი, როცა დედა შეიქნები.

მისის სვარცმა ცრემლი მოიწმინდა და ფაფან უფრო გრილ ადგილას გადაუნაცვლა.

ახლა კი დროა ლენი გავადვიძო, გაიფიქრა მან და ხელმეორედ ამოიმშრალა თვალები, რომ ცრემლის კვალი არ დამჩნეოდა.

— ლენი... — ხმადაბლა დაუძახა მან.

მოპირდაპირე სახლში ფიეტამ კარი გამოაღო და დეიდა ანის შეხედა.

— ადრე გამზადებულხარ, — მკეახედ შეაგება შვილს მოხუცმა, — ვგრძნობდი, რომ კეიპტაუნისკენ გექირა თვალი...

— კეიპტაუნში არ მივდივარ, — წყნარად მიუგო ფიეტამ.

— მაშ იოჰანესბურგში, სულ ერთი არ არის? წახვალ და ისევ ჩილი ბავშვით დაბრუნდები.

ფიეტამ გაიღიმა, თავი გაიქნია.

— არა-მეთქი, დედა, არსად არ მივდივარ. აღარსად არ ვაპირებ წასვლას.

მოხუცმა ქალმა მხრები აიჩეჩა, თითები წყლიან ჭურჭელში ჩაყო. შემდეგ შეჩერდა და შეილს დააშტერდა. ერთ ხანს უცქირა ასე და თვალები თანდათან ცრემლით აევსო.

— დღემდე არასოდეს მინახავხარ ატირებული, — ვითომ გულგრილად უთხრა ფიეტამ, მაგრამ თვალები კი გაუბრწყინდა.

— მერე ვინ გითხრა, რომ ვტირი, — მკეახედ მიახალა მოხუცმა.

— მე დიდ სახლში მივდივარ, — თქვა ფიეტამ, — ამას იქით სასმელ-საჭმელი გვექნება და ცოტაოდენი ფულიც. — იგი ფრთხილად გამოვიდა პარმალზე, ცდილობდა დედის ნახელავი არ გაეფუჭებინა.

— მაშ სემის გამოა, რომ კეიპტაუნში აღარ მიდიხარ?

— შენი საქმე არ არის, — მშვიდად უპასუხა ფიეტამ და თეძოების რხევით. ამაყად თავაწეული გაუყვა პაისტრიტს. დედა გასცქეროდა შეილს, ვიდრე იგი თვალს მოეფარებოდა, შემდეგ ისევ წყლიან ჭურჭელს მისწვდა და მუშაობა განაგრძო, თან ცრემლებით რწყავდა პარმალზე გამოყვანილ ნაყშებს.

ამასობაში ფიეტა ავიდა პატარა გორაკზე, ორივე ველს რომ გადაჰყურებდა, გასცდა მას, გვერდით ჩაუარა ფლიგელსაც, თეთრი სახლის წინ რომ იყო და მოგონებები აღეძრა. რამდენჯერ გაუთელავს ეს გზა ბავშვობაში. ყოველ დილით ამ გზით ადიოდა თეთრ სახლში და საღამოს ამ გზითვე ბრუნდებოდა უკან. რამდენი ხანი გავიდა მას შემდეგ, რამდენმა წყალმა ჩაიარა! ფიეტას ასე ეჩვენებოდა, თითქოს მთელი ამ წლების განმავლობაში შემოირბინა უზარმაზარი წრე და ბოლოს და ბოლოს კვლავ საწყის წერტილს დაუბრუნდა. მერე განა ცოტა დრო გავიდა? თითქმის ოცდაათი წელია მას უკან.

ფიეტამ გახედა თეთრი სახლის უკან მდებარე ეზოს. ისევ ისეთია, ზოგი შენობა ახლით შეუცვლიათ, ზოგიც დაძველე-

ზულ-ჩაჟანგებულა, მაგრამ არსებითად მაინც არაფერი გამოცვლილა, ყველაფერი ისეთივეა, როგორც მაშინ, როცა ფიეტა 15 წლის გოგონა იყო.

ფიეტამ სამზარეულოს კარი შეაღო და შევიდა. ორი ზანგი ქალი მიაჩერდა მას. უფროსმა ქალმა თითქოს იცნო ფიეტა, მაგრამ მაინც ექვით გამოხედა.

— მიცანი, მარია?

— ფიეტა? — ყოყმანით შეეკითხა ქალი.

— ჰო, ფიეტა ვარ, ქალბატონის ნახვა მინდა.

მარია შეყოყმანდა.

— წადი, მოახსენე, რომ უნდა დაებრუნდე, ისევ აქ უნდა დაეიწყო მუშაობა.

მარიამ გაიღიმა.

— ისევ ისეთი ხარ, ჰა?

ფიეტამ დაუბლვირა. მარია გავიდა. ფიეტამ გაიარ-გამოიარა, სამზარეულო შეათვალიერა. გაოცდა, რომ ამდენ ხანს ახსოვდა, სად რა იდგა. ანაზღეულად უკან მიიხედა, შენიშნა, რომ სარი უყურებდა მას და ნელი ნაბიჯით მისკენ გაემართა. სრულებითაც არ ეჩვენა სარი ლამაზი. — არაფრით არა ჰგავს იმ მეორე სარის, არც სახით, არც ტანადობით. ჩვეულებრივი გოგოა, მეტი არაფერი. ლენი სვარცს კი უყვარს ეს გოგო და ამასაც უყვარს ლენი. ისევ ისე მეორდება ყველაფერი, როგორც მაშინ იყო, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ მე არ მიყვარს ლენი სვარცი. მაშასადამე, არცთუ ისეა ყველაფერი, — ფიქრობდა ფიეტა.

— გამარჯობათ, — მიესალმა იგი სარის, — მე ფიეტა ვარ.

— ვიცი, — მიუგო სარიმ.

— ხმაც კი არ უგავს იმ სარის, — გაიფიქრა ფიეტამ, — უფრო ბოხი და რბილი ხმით ლაპარაკობს, იმ სარის კი ზარივით წკრიალა ხმა ჰქონდა.

— მეიბლის ადგილზე აიყვანთ ვისმეს?

— რასაკვირველია, — მიუგო სარიმ, გულში კი ფიქრობდა: ნეტავი ლენი თუ ჩემსავით ბედნიერად გრძნობს თავსო.

— მე მინდა მის მაგივრად ვიმუშაო, რასაკვირველია, მე

მეტს გავაკეთებ, მეიბლი თითქმის ბავშვი იყო. თქვენს ნაცვლად მე ვადევნებ ამ ქალებს თვალყურს, კერძადაც დავამზადებ ხოლმე. ვიცი, ბაას გერტს რა უყვარს და რა არა. წინათ ხომ აქ ვმუშაობდი.

— მართლა?

„ლენი ალბათ ძალიან დაღლილი იქნება“, — განაგრძობდა ფიქრს სარი.

— დიახ, დიდი ხნის წინათ, მაშინ მეორე მის სარი ჯერ კიდევ აქ ცხოვრობდა.

სარის უნდოდა რაღაც ეკითხა, მაგრამ დროზე შეიკავა თავი.

— თქვენ მეიბლს თვეში თხუთმეტ შილინგს აძლევდით, ხო?

— ჰო...

— ჩემთვის ეს არა კმარა, ბავშვების პატრონი ვარ. მე ერთ გირვანქა სტერლინგს ვთხოვლობ.

— მაგდენს ვერ მოგცემ.

— ბაას გერტი მომცემს.

სარიმ მკაცრი სახე მიიღო.

— მოსამსახურეებს მე ვქირაობ ხოლმე, — ცივად თქვა მან.

— მაპატიეთ, — ღიმილით წარმოთქვა ფიეტამ, — თქვენ ვერ გამიგეთ. მე მინდოდა მეთქვა, ვიდრე დამიქირავებდეთ, უმჯობესია გერტს შეატყობინოთ-მეთქი.

სარი წამოენთო, თვალებში რისხვამ გაუელვა, ფიეტა ოდნავ შესამჩნევად იღიმებოდა.

ამ გოგომ არაფერი იცის, რა იყო წარსულში; ეტყობა, არავის უთქვამს მისთვის.

— მე არ ვთვლი საჭიროდ, — წამოილულულა სარიმ, მაგრამ ფიეტამ შეაწყვეტინა.

— წადით, მოახსენეთ ბაას გერტს, რომ მე აქა ვარ და მაშინ ვნახოთ.

სარი ყოყმანობდა, შემდეგ ნელა შებრუნდა და გერტის ოთახისკენ გაემართა. ყველაფერს ამას რაღაც კავშირი უნდა ჰქონდეს იმ მეორე სარისთან, — გაიფიქრა მან და გადაწყვიტა გაეგო, რაში იყო საქმე.

სარიმ დააკაუნა და კარი შეაღო. გერტმა თავი აიღო, ჩასისხლიანებული თვალებით დააქჳერდა ქალს, ხელები უცახცახებდა, აუტანელი თავის ტკივილი სტანჯავდა. ორი საათის წინ ამ ყოფაში დაბრუნდა სმიტის ფერმიდან.

— რა გინდა, რად მაწუხებ, — დაიღრიალა მან.

— იქ ერთი ფერადკანიანი ქალია, მეიბლის ადგილზე მოწყობას თხოულობს.

გერტმა მუჳი დაახეთქა მაგიდას.

— როგორ ფიქრობ, რისთვის გასმევ და გაკმევ, თუ მოსამსახურეებსაც ვერ აიყვან ისე, რომ არ შემაწუხო.

— მან მთხოვა მეთქვა შენთვის, რომ ფიეტა ჰქვია.

— როგორაო, რა თქვი? — მოქანცული ხმით თქვა გერტმა.

— ფიეტა ვარო.

სარი თვალს არ აშორებდა გერტს, რომელიც მყის მოეშვა, სკამის ზურგს მიეყრდნო, თვალები დახუჭა, უზარმაზარი ხელი შუბლზე მიისე-მოისევა, ისევ გააღო თვალები და გაშტერდა. რა უღიმღამო მზერა ჰქონდა, ჩამქრალი, უსიცოცხლო. მაშ ფიეტა მოსულა! ამ სახელმა გააცოცხლა წარსული მის მეხსიერებაში. გერტი ფეხზე წამოდგა, ოდნავ წაბარბაცდა.

— სად არის? — ხმადაბლა იკითხა მან.

— სამზარეულოშია.

სარი ფეხდაფეხ მიჰყვა გერტს სამზარეულოში, სადაც ფიეტა ფართო მკერდზე ხელდაკრეფილი იცდიდა.

— გაეთრიეთ აქედან! — დაუღრიალა გერტმა ზანგ ქალებს, და ისინიც ფაცხაფუცხით გაცვივდნენ სამზარეულოდან.

გერტი დიდხანს დააქჳერდა ფიეტას.

— დაბერებულხარ, — ყრუდ წარმოთქვა მან.

ფიეტამ გაიცინა.

ისევ ისეთი ხმა აქვს, გაიფიქრა გერტმა.

— თქვენც დაგტყობიათ წლები, ბაას გერტ.

— მართალი ხარ, — ნელი ხმით მიუგო გერტმა და წელში გასწორდა.

— რა გინდა აქ, რისთვის მოხვედი? — მკაცრად შეეკითხა იგი ქალს.

— სამუშაოს ვთხოულობ.

— აქ შენთვის სამუშაო არ არის.

— გეშინია განა, ბაას გერტ?

— რისი უნდა მეშინოდეს! — მკვახედ მიახალა გერტმა, — არაფრისაც არ მეშინია.

— მართალს ბრძანებთ, ბაას გერტ, მაგრამ მაინც არ გინდათ, რომ აქ ვიმუშაო, არა?

— რალა მაინცდამაინც აქ გინდა იმუშაო?

— ფული მჭირდება, თანაც აქვე სახლთან ახლოს ვიქნები.

— სად იყავი ეს წლები?

— ოჰ, სადღა არ ვიყავი...

— მაინც?

— კეიპტაუნში, იოჰანესბურგში, პრეტორიაში, ბლუმფონტეინში და რა ვიცი კიდევ სად.

— ქმარი გყავს?

— არა.

— შვილები?

— ოთხი შვილი მყავს.

გერტმა გაიღიმა და ქუსლებზე შეტრიალდა.

— მე ხუთი შილინგით მეტს ვთხოულობ იმაზე, რასაც მეიბლს აძლევდით, — თქვა ფიეტამ.

— კარგი, — უკმეხად ესროლა გერტმა და თავისი ოთახისკენ წავიდა.

ფიეტამ გულისხმიერად შეხედა სარის.

— მაპატიეთ, მის სარი...

— არა უშავს, — უთხრა სარიმ და სამზარეულოდან გავიდა.

ასე იცის სიყვარულმა, ღიმილით გაიფიქრა ფიეტამ, სარი ახლა შეყვარებული რომ არ იყოს, ჩემს ასეთ საქციელს იწყენდა და მაგრძნობინებდა კიდევ. ქალმა მხრები აიჩეჩა, კართან მივიდა და ზანგის ქალები იხმო.

— მის სარის შემდეგ აქ უფროსი მე ვარ, — მიუბრუნდა ქალებს ფიეტა, როდესაც ისინი სამზარეულოში შემოვიდნენ, — გაიგეთ?

ქალებმა თავი დაუქნიეს.

— მაშ კარგი, აბა ახლა კი მუშაობას შევუდგეთ. იცოდეთ, მუყაითად და წესიერად უნდა ვიმუშაოთ.

ნახევარი საათის შემდეგ, საცხენოსნო ტანსაცმელში გამოწყობილი სარი სამზარეულოში გამოვიდა.

— საუზმის თადარიგი დაიჭირეთ. — უთხრა მან ფიეტას. — ზედამხედველი მინგერ ვილჯონი მოვა გერტთან ანგარიშის ჩასაბარებლად და ერთად ისაუზმებენ.

— კარგით.

— მე შინ არ ვიქნები, გერტმა თუ მიკითხოს, უთხარით ცხენით გაისეირნა-თქო.

ფიეტამ თავი დაუქნია, სარი საჯინიბოში გაიქცა. თავისი ცხენი შეკაზმა და რამდენიმე წუთის შემდეგ უკვე გზას ადგა — ალგზნებული და შემკრთალი. აი, სულ მალე ნახავს მოხუც დიდედას, ნეტავ როგორაა ახლა იგი? ძალიან დაბერდა? შეძლებს რომ გააგებინოს რამე? მერე რამდენი კითხვა უტრიალებს სარის თავში. იმ მეორე სარიზე, გერტზე, ფიეტაზე. ცხენი მსუბუქად მინავარდობდა და მხედარს თანდათანობით ხალისი ემატებოდა. მუდამ ასე ხდებოდა, როცა ცხენით სადმე მიდიოდა, დღეს კი უფრო გამხიარულდა, მიაჭროლებდა ცხენს და ხმამაღლა იცინოდა. ეს იმიტომ, რომ ლენი მასთან იყო, ღრმად ჩარჩენოდა მასზე ფიქრი გულსა და გონებაში. საკმარისია თვალები დახუჭოს და მისი სახე თვალწინ დაუდგება. ლენი! ოჰ, რა წარმტაცი და მომხიბვლელია ეს ქვეყანა. ლენი! ახლა ალბათ სკოლაშია და ბავშვებს ასწავლის, რა კარგი იქნებოდა, რომ ფეხაკრეფით კლასში შეიპაროს, ბავშვების გვერდით ჩამოჯდეს და უსმინოს მას. შლეგი ვარ, შეშლილი, — გაიფიქრა სარიმ, მაგრამ მას ახარებდა ეს ფიქრები.

სარიმ ჩაუქროლა რამდენიმე ზანგს, თავის ნაკვეთებზე რომ ზუზაობდნენ და სიხარულის და ბედნიერების გრძნობით აღსავსემ ხელი დაუქნია მათ, ზანგებმაც საპასუხოდ ხელი დაუქნიეს. რა თვალწარმტაცია ეს სამყარო, როგორ ჰარმონიულად ეხამება ერთმანეთს მწვანე და ყავისფერი, ცისფერი და ყვითელი.

ჩიტუნამ ჩაუქროლა სარის.

— დამაცა თუ არ გაგასწრო, — დაუყვირა სარიმ. წინ გადაიხარა, ყურში რაღაც უჩურჩულა ცხენს, ააჩქარა და

ელვის სისწრაფით დაედევნა ჩიტს, რომელიც ხელმარცხნივ გაფრინდა და მიიშალა.

— შეგეშინდა? — დაუყვირა სარიმ და ლალად გაიცინა. ველზე ძროხა მშვიდად სძოვდა ბალახს. სარიმ ცხენი შეაჩერა და მისკენ გადაიხარა. ძროხამ ზანტად შეანათა ღიდრონი, ყავისფერი თვალები.

— ლენის არ იცნობ? — მხიარულად შეეკითხა სარი.

ნაღვლიანი თვალები გაოცებით მიაჩერდნენ მას.

— ეჰ, — წარმოთქვა სარიმ, — შენ რა ყოფილხარ, ლენი! ზომ ყველა იცნობს — ქარიც, ხეც და ბუჩქიც, ყველა მასზე გეჩურჩულება, შენ კი მაინც არ იცნობ. ფუ, გრცხვენოდეს!

სარიმ ცხენს ფეხი გაჰკრა და კვლავ ჰენებით განაგრძო გზა.

ეჰ, როგორ უნდოდა, რომ ლენიც მასთან ყოფილიყო ახლს, შეჭიბრებოდნენ ერთმანეთს, ან უბრალოდ ეთამაშნათ, თუნდაც ჩუმად ევლოთ.

სარიმ გზას გახედა, ორასიოდე ნაბიჯის მოშორებით სახლი შენიშნა, ახლა კი ყველაფერს შეიტყობს. ცხენი ააჩქარა. ქროლვით გაირბინეს დარჩენილი მანძილი. აჰა, მოვიდნენ კიდევ.

სარიმ ცხენი შეაყენა და პატარა სახლი აათვალიერა-ჩაათვალიერა. ეს სახლი სტილველდის ქოხმანებისგან არ გამოირჩეოდა, მხოლოდ თუნუქის ნაჭრების ნაცვლად აგურისაგან იყო ნაშენი.

სარი ჩამოხტა, ცხენი დააბა, მაგრამ ახლა, როცა უკვე აქ იყო, რატომღაც შესვლა ვერ გაეხედა. შიშმა აიტანა, მოხუც ღიდედასთან შეხვედრის ეშინოდა. ვერ მიმხვდარიყო, რა აშინებდა, ან რა აკავებდა. თავს ისე გრძნობდა, როგორც გათამამებული ცელქი ბავშვი, რომელსაც წინდები გაუძვრია, მაგრამ წყალში შესვლა ვერ გაუხედავს და სწრაფად მოჩუხჩუხე ნაკადულს დასცქერის.

უეცრად ქოხის კარი გაიღო და შალში შეფუთვნილი, პატარა ტანის, მოკუნტული, ჯოხზე უმწეოდ დაყრდნობილი დედაბერი გამოჩნდა.

— ვინა ხარ მანდა? — მიმქრალი, ხრინწიანი ხმით იკითხა ქალმა.

სარი გულისფანცქალით მიუახლოვდა მას.

— ვინ ხარ?

— სარი ვარ, დიდედა.

— ვინაო? — მოხუცმა ყურზე მიიღო ხელი.

— სარი!

— მერე რა გაყვირებს? — გაბრაზებით ჩაიჩიფჩიფა დიდედამ ბებრული, მთრთოლვარე ხმით.

— ახლოს მოდი, მინდა დაგინახო. — სარი წინ წაიწია, და მოხუცს დამკვნარ, ჩაყვითლებულ სახეში შეხედა. ქალს თვალები ღრმად ჩასცვენოდა, უკბილო ყბები უკანკალებდა, ძალზე მოხუცი ჩანდა დიდედა, ალბათ ას წელიწადს უკვე გადააბიჯა. ის ხომ კაფრების ომის მომსწრეა. დანამდვილებით არავე იცოდა მისი წლოვანება, აღარც თვითონ ახსოვდა, რამდენი წლის იყო.

— ახლოს მოდი, — საბრალოდ ამბობდა დიდედა, — თვალს მაკლია და კარგად ვერ ვხედავ, დიდი ხანია სასიკვდილო ვარ, მაგრამ არ ვკვდები!

სარი სულ ახლოს მივიდა მასთან, მოხუცს დაძაბულობისაგან სახე უფრო დაუნაოჭდა, დაეინებით ჩააშტერდა სახეში სარის.

— აჩრდილივით ვხედავ, მოჩვენება ხომ არა ხარ?

— არა, დიდედა.

— როგორა თქვი, რა მქვიაო?

— სარი, დიდედა.

— ყურში კარგად მესმის, — ჩაიბუტბუტა დიდედამ, — ეგ არის მხოლოდ, რომ ვერაფერს ვხედავ.

დიდედა შეტრიალდა და ნელი ნაბიჯით შევიდა ქოხში.

— აღარ ვაგონდები, — გაიფიქრა სარიმ და მოხუცს უკან მიჰყვა.

დიდედა მძიმედ ჩაეშვა სავარძელში, უსაგნოდ იხედებოდა, საბრალო, დაუძლურებული, ძვალტყავად ქცეული ქალი აღარც ცოცხლებში ეწერა, არც მკვდრებში და რაღაც უსქესო არსებას წაგავდა.

არა, ამდენ ხანს სიცოცხლე არ მინდა, — გაიფიქრა სარიმ.

— მომწყინდა, — ცრემლმორევით თქვა დიდედამ, — მოწყენილი ვარ.

სარიმ პატარა ოთახში მიმოიხედა. აქ ყველაფერი ძველის-ძველი და დიდუდასავით ხანდაზმული იყო. კუთხეში ვურტრე-კების დროინდელი სკივრი იდგა, ძველ საწოლზე დალიანდაგებული, საკერავეებით აჭრელებული, გახუნებული საბანი ეფარა.

თუმცა ცხელი დღე იყო, სარის მაინც ჟრუანტელმა დაუარა ტანში. ჟამთა სვლა მაგრად დასტყობოდა ამ ქოხში ყველაფერს. რა საცოდაობაა ასეთი მოხუცის მარტო მიტოვება.

— ყავა მინდა დავლიო, — ჰირვეულად თქვა დიდედამ, — ვერ ელირსები, რომ დროზე მოგიტანონ.

სარიმ ოთახი გაიარა და სამზარეულოში გავიდა. მოხუცმა ზანგმა ქალმა, კარტოფილს აუჩქარებლად რომ თლიდა, თავი ასწია და სარის შეხედა.

— შენ უვლი მოხუც ქალბატონს?

ზანგის ქალმა წყნარად დაუქნია თავი და ყურადღებით დააკვირდა სარის.

— მე ჩემს ქალბატონს ბავშვობიდან ვემსახურები. მაგის ხელში გაზრდილი ვარ, მივლიდა, მპატრონობდა, ახლა კი მე ვუვლი.—ქალი გაჩუმდა და თითქოს თვალეებით საყვედურობდა: თქვენ კი ვერასოდეს ვერ მოიცალეთ ქალბატონისთვისო.

სარიმ ყავადანს მოჰკრა თვალი, აიღო და გასათბობად ცეცხლზე შედგა.

— მარტო ცხოვრობ აქ?

— სამნი ვართ: მე, ჩემი მოხუცი ქმარი და მოხუცი ქალბატონი. ჩემი ქმარი ძალიან ბებერია. მთელი დღე მზეზე ზის და სძინავს. „რა ცოდვაა მარტოდმარტო მიტოვებული სამი მოხუცი“,—გულისტკივილით გაიფიქრა სარიმ. ცეცხლზე ყავა აშიშინდა. სარიმ ორი ფინჯანი აავსო. ერთი ზანგ დედაკაცს გაუწოდა, მეორე კი გაუტანა მოხუც დიდედას, რომელიც სავარძლის ზურგს მიყრდნობოდა და თვალეები მიელულა. სძინავს, — გაიფიქრა სარიმ.

— ჰანა, შენა ხარ?

— არა, დიდედა, მე ვარ, სარი.

— სარიო? — გაოცებით შეეკითხა დიდედა.

— აი, ყავა მოგიტანეთ, — თქვა სარიმ და ფინჯანი ტუჩებთან მიუტანა მოხუცს.

ქალმა ფინჯანი ჩამოართვა და სარის ხელი მოიშორა.

— უშენოდაც კარგად დავლევ.

სარიმ სკამი მოძებნა, ახლოს მიაჩოჩა და დიდედის პირდაპირ ჩამოჯდა. რა უთხრას, როგორ დაიწყოს, იქნებ დიდელას აღარაფერი არ ახსოვს?

მოხუცმა ქალმა თავი ასწია, თვალები ეშმაკურად უბრწყინავდა. მან მრავალმნიშვნელოვნად გადახედა სარის.

— ისევ ისე გიყვარს სემ დიუპლესი?

— სემ დიუპლესი? — სარიმ გაოცებით აზიდა წარბები, დიდელამ ჩაიხითხითა.

— თავს ნუ იკატუნებ, ყველაფერი ვიცი, გერტმაც იცის.

— ვინ არის სემ დიუპლესი, დიდელა?

დიდელამ ღვარძლიანად გაიცინა და ერთთავად აცახცახდა. ანაზღად სიცილი შეწყვიტა, მოიღუშა.

— მაშ შენც მოგტეხეს? — საყვედურით უთხრა სარის, შემდეგ თვალები დახუჭა, სავარძლის ზურგს მიეყრდნო, ერთ ხანს ასე იყო, შემდეგ ისევ გასწორდა და სავარძლის სახელურებს ჩაეჭიდა.

— გძლიეს, არა? არასოდეს ვიფიქრებდი, რომ ისინი გაჯობებდნენ; შენს ნაცვლად მე მრცხვენია! მრცხვენია-მეთქი! დიდელამ ნაღვლიანად გაიქნია თავი.

— მხოლოდ ჩემს შვილობილს შეეძლო მათთან ბრძოლა, ისიც იმიტომ, რომ ძარღვებში ვილერების სისხლი არ ედგა. მეგონა, შენც შეგეძლო ბრძოლა, მაგრამ შეეცდი, შენს მაგივრად სირცხვილით ვიწვი. მე კი მეგონა, რომ შენ, მათთვის უცხოთ შეგეძლება მათთან შერკინება-მეთქი.

სარი უეცრად ყველაფერს მიხვდა.

— მომისმინე, დიდელა, შენ რომ გგონია ის სარი არა ვარ, მე შენი შვილობილის შვილი, სხვა სარი ვარ, გამიგე? სხვა სარი...

— სხვა სარი? — დიდელამ თვალები დახუჭა, ცდილობდა მიმხვდარიყო, რას ეუბნებოდნენ.

— ჰო, თქვენი შვილობილის შვილი.

— მაშ ჩემი სარი სად არის? რად აძლევს უფლებას მათ. ასე მოეპყრან მის მოხუც დიდელას? სად არის, სად?

სარი წამოდგა, ფანჯარასთან მივიდა, მზით განათებულ არემარეს გახედა. ჰკუიდან შემცდარი ხომ არ არის დიდელა? ვინ არის სემ დიუპლესი? მაშ იმ სარის გერტი არ ჰყვარებია?

— მკვდარია ჩემი სარი, მკვდარი, — მოესმა მას დიდელას მიკნაევებული ხმა. — იმ კაცმა მომიკლა ჩემი სარი, რადგან მას დიუპლესი შეუყვარდა. ოჰ, შენა გგონია ხელი დააკარა, ან სასმელში საწამლავი ჩაუყარა? არა, მაგრამ სარი მოკვდა, სარიც და სემ დიუპლესიც.

— სარი ციებცხელებამ მოკლა, დიდელა.

— არა, არა, მან მოკლა, მე პირშიც ვუთხარი. ეს ჭეშმარიტებაა. სარის არ შევუტყუებინივარ, იგი არ დაემორჩილა მათ, ვერ მოტყუეს, ვერ დაიყოლიეს, მას სემ დიუპლესი უყვარდა. მე გერტს სიმართლე ვუთხარი, ამიტომაც გადმომავლო აქ. მას ჩემი ეშინია, რადგან ყველაფერს მივხვდი და პირშიაც ვუთხარი.

— რა უთხარი, დიდელა? — შეეკითხა სარი.

— შენ თქვი, რომ ჩემი სარი არა ხარ? — შეეკითხა მოხუცი.

— მე შვილობილის შვილი ვარ.

— ახლოს მოდი.

სარიმ ერთხელ კიდევ გაჰხედა მზით გაშუქებულ მიდამოს და დიდელასკენ შემობრუნდა.

— დაიჩოქე აქ, ჩემს წინ.

სარიმ დაიჩოქა, მოხუცმა ხელები გაიწვდინა და ათრთოლებული თითებით მოსინჯა სარის თმები. — მოკლე, სქელი თმები გაქვს, მაგრამ მისი თმებივით ხვეული არაა, ალბათ არც შავი ფერისაა, ხომ?

— არა, — ხმადაბლა მიუგო სარიმ.

შემდეგ მოხუცის თითებმა სარის სახეზე გადაინაცვლა, შეეხო მის შუბლსა და წარბებს, ცხვირს, ლაწვებს, ნიკაპს. დიდელამ ამოიოხრა, ხელები მუხლებზე დაიწყო, ბაგე აუთრთოლდა.

— რი უთხარი გერტს, დიდელა?

— შენ ჩემი სარი არა ხარ, არა!

— მე შენი შვილობილის შვილი ვარ.

— ჰო, იმას კარგად ესმოდა ყველაფერი, მიტომაც მიყვარდა ჩემი შვილობილი. სარისაც მოსწონდა იგი. მაგრამ ჩემმა ვაჟმა იმ ვან ვიკის შვილი შერთო ცოლად. მე კი მინდოდა სარი ეთხოვა, ბედნიერები იქნებოდნენ ერთად, ჩემს შვილს კი სარი გერტისთვის უნდოდა. სულელი იყო ის ახალგაზრდა კოსე, რომ აქ გამოაგზავნა ქალიშვილი; ხომ ვუთხარი, ნუ იზამ ამას, სარი აქ ბედნიერი არ იქნება-მეთქი.

— გერტს რა უთხარით, დიდელა?

— მე დიდი ხანია ვიცოდი, რომ სარის სემ დიუპლესი უყვარდა, თვალებში ვატყობდი... — დიდელამ ღვარძლიანად ჩაიხიბხითა, თვალები დახუჭა და სავარძლის ზურგზე მიესვენა.

სარი წამოდგა, ფეხაკრეფით მივიდა ფანჯარასთან, გარეთ მზე ბრწყინავდა, მისი ოქროსფერი სხივები აელვარებდა მწვანით მოსილ მიდამოს.

— კიდეც დამისხი ყავა, — გაისმა დიდელის ხმა.

სარიმ ამოიოხრა, ფინჯანი აიღო და სამზარეულოში გავიდა. ვინ იყო სემ დიუპლესი? უცბად სარი შეჩერდა, თვალები ფართოდ გააღო, — არა, არა, ეს შეუძლებელია! — უარობდა სარი, მაგრამ აკვიატებული აზრი არ შორდებოდა, ტვინს უბურღავდა. ოთახში შემობრუნდა და ყავით სავსე ფინჯანი მიაწოდა დიდელას.

— რა უთხარით გერტს, დიდელა?

— ეს იყო იმ დილით, როცა გერტმა თქვა სემ დიუპლესი მოკლესო და სარი აეად გახდა. მე ვიცოდი, რომ გერტმა მოკლა სემი და ვუთხარი, რამდენი ფერადკანიანიც არ უნდა მოკლა და გაჟლიტო, ოდესმე მაინც მათი მსხვერპლი შეიქნები, ისინი ხომ ბევრნი არიან-მეთქი.

„როცა იესო მაცხოვარი დაიბადა, სამი ბრძენი მისდევდა მის ვარსკვლავს. ერთ-ერთი მათგანი ზანგი იყო და არა აფრიკანდერი-მეთქი. სწორედ ასე ვუთხარი.

„ჩვენ მათ ველეტლით, მუსრს ვავლებდით, მიწებს ვართმევდით და ვცდილობდით დაგვემონებია, მაგრამ ერთ მშვენიერ დღეს ისინი თვითონ შემოგვიტყვევნ იმიტომ, რომ

ძალიან მკაცრად ვექცევით მათ. ჯერ მიწები წავართვით და ახლა კი შიშით ვკანკალებთ. აკი ვუთხარი გერტს, — ადამიანმა თავის მიწისთვის უნდა იბრძოლოს, რადგან მიწა ეს სიცოცხლეს ნიშნავს-მეთქი.

„ჩვენ ხომ შევებრძოლეთ ინგლისელებს, როდესაც მათ მიწების წართმევა მოგვინდომეს, ჰოდა, კაფრებიც შეგვებრძოლებიან, რადგან ჩვენ მიწა წავართვით და მათ აღარა დარჩათ რა.

„მე ვუთხარი, რომ კაფრები ჩვენს ქალებს შეირთავენ და ქალებიც შეიყვარებენ მათ, რადგან ისინიც ადამიანები არიან ჩვენსავით. ჩემს ვაჟს, გერტის მამას, სტილველდში შვილი ჰყავს და ბავშვის დედა შავკანიანია-მეთქი; ისიც ვუთხარი, კარგად ვიცი, რომ კაფრების ხსენება შიშის ზარსა გცემს. ჰოდა, კაფრები ისევ მოვლენ და ბრძოლას გაგვიმართავენ-მეთქი. მუდამ დღე ამას ჩაეჩიჩინებდი...“ — მოხუცი ქალი უცებ დადუმდა, თვალებში შიში ჩაუდგა, ხელები ყელთან მიიტანა. — თოფი სად არის, ჩემი თოფი! სად არიან მამაკაცები! ნეტავ სად გადაიკარგნენ? კაფრები მოდიან. ჩქარა, თოფი მომეცით! ჩვენს გასაჟლეტად მოისწრაფვიან!

სარიმ დიდედას ხელი მოჰკიდა და შეანჯღრია.

— დაწყნარდი დიდედა, არავინაც არ მოდის, ნუ გეშინია!

— აგერ, აგერ იქ მოდიან!

მოხუცი ქალი თავით ფეხებამდე თრთოდა, სარის შემოეჭდო და მის მკერდში ჩამალა სახე. — მოდიან! მოდიან-მეთქი!

მოხუცი ჰანა ნელი ნაბიჯით შემოვიდა ოთახში, სარი გვერდზე მისწია და მოხუცს თავი ააწვევინა.

— ეს მე, ჰანა ვარ, მისის, — წყნარად ეუბნებოდა იგი. — ნუ გეშინიათ, მე მოველაპარაკე კაფრებს, ისინი დამიჯერებენ. ვეტყვი, რომ თქვენ მუდამ კარგად მექცეოდით და ხელს არ გახლებენ, ხომ იცით, რომ დამიჯერებენ, ჩემიანები არიან, ნუ გეშინიათ, მისის.

— მაშ ეტყვი, არა მათ? — შეევედრა დიდედა.

— ვეტყვი, რომ ჩემს მიმართ მუდამ კეთილი იყავით.

— კი მაგრამ ერთხელ რომ ჯაგრისი გესროლე...

— ეგ არაფერი, მე ხომ ცუდად მოვიქეცი, გაგაჩავრეთ, ცელქი ვიყავი, როგორც ყველა ბავშვი, თქვენ სწორად მოიქეცით.

— ჰოდა, შენ ეტყვი მათ, რომ...

— ვეტყვი, უთუოდ ვეტყვი...

— რას ეტყვი, ჰანა?

— ვეტყვი, რომ თქვენ კარგი და კეთილი ქალბატონი ხართ, — მოთმინებით პასუხობდა ქალი.

— შენც ხომ არ მიმატოვებ?

— როგორ მიგატოვებთ, რას ბრძანებთ, მაგრამ ახლა კი თქვენი ძილის დროა. აბა, წავიდეთ.

ჰანამ მოხუცი ძველ საწოლთან მიიყვანა, დააწვინა. დიდედამ თვალი დახუჭა და მაშინვე ჩაეძინა. ჰანამ საბანი წააფარა, თვითონ კი ისევ სამზარეულოში გაბრუნდა, სარი უკან გაჰყვა.

— ყოველთვის ასეა ხოლმე დიდედა? — შეეკითხა იგი.

— არა, ზოგჯერ მოუვლის ხოლმე შიში.

— შენ კარგად გესმის მისი...

— ბავშვობიდანვე მასთან შეზრდილი ვარ.

— კარგად იქნება? არაფერი დაუშავდება?

— მე ვუვლი მას, — ამაყად თქვა ჰანამ.

— შეიძლება, კვლავ მოვიდე აქ?

— ბაას გერთმა იცის, რომ წამოხვედით?

— არა.

— მოდით ხოლმე, მხოლოდ გერთს ნუ გააგებინებთ.

სარის სემ დიუპლესი გაახსენდა, ალბათ ჰანა იცნობდა მას.

— ჰანა!

— დიახ?

— შენ მის სარი გახსოვს?

— მახსოვს, მის.

— ისიც გახსოვს, რომ მას სემ დიუპლესი უყვარდა?

— მახსოვს, როგორ არა.

— ვინ იყო იგი?

ჰანამ ბოროტად გადმოხედა ქალს.

— რად გაინტერესებთ?

— ისე, მინდოდა გამეგო.

— არ ვიცი, ვერ გეტყვით, ვინ იყო.

„იცის, — გაიფიქრა სარიმ, — იცის, მაგრამ არ მეუბნება“.

— შეიძლება ამ საღამოს მოვიდე და ჩემი მეგობარი მოვიყვანო?

— ის ბაას გერტის მეგობარიც არის?

— არა, ბაას გერტს სძულს იგი.

— კარგი, მაშინ მოიყვანეთ, მხოლოდ მოხუცი ქალბატონი შეიძლება დაიღალოს.

— მაშ თქვენთან ვილაპარაკებთ.

— კარგი.

— შერე შენ არავის ეტყვი იმაზე, ჰანა?

— თქვენ მეგობარზე?

— ჰო.

— არა, არ ვეტყვი.

სარი გარეთ გამოვიდა, ქოხს შემოუარა და ცხენთან მივიდა. უცბად საოცარი დადლილობა იგრძნო. მზით გამთბარი დილა უკვე აღარ გვრიდა სიხარულს. ავადმყოფურად მოუნდა ლენისთან ყოფნა, მასთან საუბარი, ცხენს მოახტა და სწრაფად მოიტოვა უკან პატარა ქოხი. წავიდა, მაგრამ თვალწინ ედგა ბედისანაბარად მიგდებული სამი მოხუცი — ერთი გამუდმებით მზეზე წევს და სძინავს, მეორე ნახევრად შეშლილია, მესამე კი უვლის და პატრონობს ამ საბრალოებს.

ლენიმ გახედა თავდახრილ ბავშვებს, ამოცანის გადაწყვეტით რომ იყვნენ გართულნი. ფანქრისთვის ხელი ჯიბეში ჩაიყო. და სელიას წერილს კი წააწყდა. როგორ გადაავიწყდა? სულ სარის ბრალია, როცა მასთან არის, არაფერი აღარ აგონდება. სარის მოგონებამ ნაზი ღიმილი მოჰგვარა. ნეტავ მალე გავიდეს ეს დღე. როგორ უნდა მის გვერდით იყოს, ესაუბროს, მისი ხმა მოისმინოს. გრძნობდეს მის სიახლოვეს, დატკბეს, დამშვიდდეს მასთან ყოფნით.

ზანტად გახსნა კონვერტი და წერილი ამოიღო, მაგრამ

ნაცვლად იმისა, რომ წაეკითხა, უაზროდ მიაჩერდა სივრცეს: რა უცნაურობაა, თითქოს სწორედ ერთმანეთისთვის არიან დაბადებულნი. სრულიად ჩვეულებრივად და ნორმალურად თვლიდნენ, რომ ერთად ყოფილიყვნენ და ერთმანეთი ყვარებოდათ. თითქოს დასაბამით იცნობდნენ ერთმანეთს, ლენიმ წერილს დახედა.

„ჩემო ძვირფასო ლენი...“ რომელიდაც ბავშვმა ხელს ასწია და თითები გაატკაცუნა. ლენიმ აიხედა.

— რა იყო, ფრანკ?

— მესამე მაგალითი დაფაზე, მასწავლებელო.

— ჰო, მერე რა!

— უკანასკნელი რიცხვი ვერ გავარჩიე.

ლენი წამოდგა, ცარცი აიღო და გარკვევით დაწერა ციფრი.

— ახლა ხედავ?

— დიახ.

— დიახ, — გამოაჯავრა ლენიმ, — მერე მადლობა?

— გმადლობთ, მასწავლებელო.

— ლენი კვლავ დაჯდა და წერილის კითხვა განაგრძო.

„ჩემო ძვირფასო ლენი!

აი, უკვე რამდენი ხანია, შენს შესახებ არაფერი ვიცი, ახლა მე ორი კვირით არდადეგები მაქვს და გადავწყვეტე რამდენიმე დღე თქვენს კუთხეში გავატარო. იმედი მაქვს ჩემი ჩამოსვლა არ გეწყინება. არ იღარდო იმაზე, როგორ მომაწყობთ მანდ. ვიცი, რომ პირობები ძალიან ცუდი გაქვთ, მაგრამ რაც არის არის. დარწმუნებული ვარ, იმაზე უარესი არ იქნება, ამ ორი წლის წინათ რომ ვნახეთ პრაქტიკაზე ყოფნისას.

ბევრი ახალი ამბავი ვიცი. მაგრამ ეს შეხვედრამდე გადავდოთ. ახლა მალე გნახავ. ხვალ დილით მოვეყვები მატარებელს. სადგურზე მითხრეს, რომ დაახლოებით დღის ხუთი საათისთვის მანდ ვიქნები. თუ შეგიძლია დამხვდი, მაგრამ თუ არ გეცლება, ნუ შეწუხდები. გზას მარტოც გავიგნებ. ახალ ამბებს, რომ გნახავ, მაშინ მოგიყვები.

სიყვარულით — ს ე ლ ი ა“.

ლენიმ ერთხელ კიდევ გადაიკითხა წერილი. მაშ ასე, სელია უნდა ჩამოვიდეს, მაგრამ რომ აღარ უნდოდა ეს ლენის? დღეს უკვე აქ იქნება. დროზე რომ წაეკითხა წერილი, შეიძლებოდა დეპეშა გაეგზავნა, რომ არ ჩამოსულიყო. ახლა უკვე გვიანია, ჩამოვა და ყველაფერს გაიგებს. თუმცა სულ ერთია, ადრე თუ გვიან ხომ უნდა გაიგოს.

მაგრამ მაინც ეცოდებოდა სელია. ეს ამბავი გულს ატკენს მას, ლენის კი უყვარს სელია და არ უნდა აწყენინოს, მაგრამ რა გაეწყობა.

— სელია დღეს ჩამოვა, — ფიქრობდა ლენი და თავს არ უჯეროდა; — თუმცა რა დროს ფიქრია, უმჯობესია რამე ვიღონო, რომ ადამიანურად დავხვდეთ.

— მისმინეთ, ბავშვებო. მე უნდა წავიდე. ჩემს დაბრუნებაშივე წყნარად ისხედით და იმუშავეთ. ამოცანას რომ გამოიყვანთ, სავარჯიშოები გააკეთეთ, საშინაო დავალებად რომ მოგეცით.

ლენი მოძღვრის და მისის სვარცის საძებრად გაეშურა. ორივე ნახა და უთხრა რას იწერებოდა სელია.

მოძღვარმა და მისის სვარცმა მრავალმნიშვნელოვნად გადახედეს ერთმანეთს. მოძღვარი დიდხანს ფიქრობდა, შემდეგ თავი აიღო და გაიღიმა.

— ვფიქრობ, ყველას აჯობებდა, რომ შენ ჩემთან გადმოსულიყავი, ახალგაზრდა სტუმარი კი დედაშენთან მოგვეწყო, შვილო.

ლენიმ თავი დაუქნია.

— საუცხოო აზრია, — თქვა სიხარულით აღელვებულმა დედამ, — ახლა მთავარია სუფთა თეთრეული ვიშოვოთ სადმე. ნეტა ვის ექნება სუფთა ზეწრები, რომ მათხოვოს?

— ამაზე ნუ სწუხარ, სელია გაიგებს ჩვენს მდგომარეობას, დედი.

— არა, უნდა სადმე ვიშოვო, — განაცხადა დედამ, — შვილს ხომ არ შევარცხვენ.

— კარგი, ისე მოიქეცი, როგორც გსურდეს, მე კი სკოლაში უნდა გავბრუნდე.

— ნურაფერზე ნუ იღარდებ, შვილო, --- მიაძახა ნოქლ-
ვარმა, — ყველაფერს მოეგვარებთ.

— ჯანაბას ყველაფერი, — გაიფიქრა ლენიმ და სწრაფი
ნაბიჯით პატარა საყდარს მიაშურა.

მალე მთელ სტილველდს მოედო ამბავი, რომ ლენის სანა-
ხავად კეიპტაუნიდან მისი ახალგაზრდა მეგობარი მოდისო.
წამსვე ფარულად დაიწყეს მზადება მის დასახვედრად. ბავშ-
ვივით აღტაცებული მოხუცი მოძღვარი ამ საქმის სული და
გული იყო. შეიძლება ის ახალგაზრდა ქალი სულაც აქ დარ-
ჩეს... მაშინ სტილველდში ორი მასწავლებელი ეყოლებათ,
ორი ადამიანი, რომელთაც კეიპტაუნში ყველა კოლეჯი აქვთ
დამთავრებული და განა მარტო კოლეჯები, კიდევ ის რაღაც,
დიდი სახელი რომ ჰქვია, სადაც მათ სწავლულის ხარისხები
მიიღეს, აი, მაშინ მართლა გამდიდრდება სტილველდი!

მზე დასავლეთით უკვე კარგად გადახრილიყო, როდესაც
ლენიმ პატარა სადგურს მიაღწია. ყავახანას გვერდით ჩაუარა.
ამჯერად გამყიდველი ქალი მარტო იყო. ლენიმ გაიხსენა მისი
ჩამოსვლის პირველი დღე, ცხადად დაუდგა თვალწინ აქ
მომხდარი შემთხვევა და ბოლმა ყელში მოაწვა. დააცქერდა
ქალს, უნდოდა მისი მზერა დაეჭირა, მაგრამ ქალი სადღაც
შორს იცქირებოდა, ან რას წარმოადგენდა ლენი მისთვის?
შავი ტალახის ბელტს, მიწაზე რომ ეგდო და არა ხორცშესხ-
მულ, მგრძნობიარე ადამიანს. ლენი სიბრაზით აცახცახდა.

მაგრამ, აი, სარის სახე დაუდგა თვალწინ, გული დაუამდა.
დამშვიდდა, დაწყნარდა. ერთხელ კიდევ შეხედა ფარდულში
მდგარ ქალს და ბაგეზე ღიმილმა გადაურბინა. დინჯად ჩაუარა
ფარდულს და სადგურისკენ წავიდა. მატარებელი მალე ჩა-
მოდგებოდა. ლენის უკან, ქვიშიან შარას ცელქობით მოჰყვე-
ბოდა ორი მულატი ბიჭი. ისინი პატარა ურიკას მოაგორებდნენ
სელიას ბარგის წასაღებად.

ლენიმ საათს დახედა და ფიქრი სელიაზე გადაიტანა, მაგ-
რამ აზრი ებნეოდა, ვერა და ვერ შეძლო ერთ საგანზე დალა-
გებულად ეფიქრა. სელიას გარეგნობაც კი ველარ გაიხსენა.

იცის, რომ ლამაზია და საუცხოო ხმა აქვს — ეს არის და ეს. თუმცა არა, ისიც ახსოვს, რომ სელიას ძალზე ლამაზი ფეხები აქვს, თვალი დარჩება ზედ კაცს. ლენის არასოდეს უნახავს ასეთი ლამაზი ფეხები. რა კარგად ახსოვს მისი მოყვანილი, ნატიფი, წყვილი ფეხი, ზედ მუხლებთან რომ კაბის კალთით იფარება; სასაცილოა ღმერთმანი, ასე როგორ დახსომებია. რატომ იმაზე არასოდეს არ უფიქრია, როგორი ფეხი აქვს სარის? არც დაინტერესებულა. რა საოცარია, ლენი ერთ ხანს ჩაფიქრდა, შემდეგ ნელა გააქნია თავი. თურმე ცოტა დაფიქრება სჭირდება, რომ კარგად გაიხსენოს სელიას გარეგნობა, მისი ტანი, მკერდი, მოღერებული ყელ-კისერი, წმინდა, წკრიალა, მხიარული ხმა, სიარული. ის რომ დადის, გეგონება ქვეყნის ბატონ-პატრონიაო, გულთბილად გაგიცინებს და ამ დროს ტუჩებთან და თვალებთან მსუბუქი ნაოჭები უჩნდება.

ლენის ნათლად გაახსენდა, თვალწინ დაუდგა სელია.

ღიახ, ახლა, გარკვევით ხედავს მას, მაგრამ რამდენიც არ უნდა ეფიქრა, ასე ვერასოდეს ვერ გააცოცხლებდა სარის მეხსიერებაში. იგი მუდამ მიმქრალად და ბუნდოვნად ესახებოდა ლენის. შეეძლო წარმოედგინა მხოლოდ მისი სახე, თუმცა ვერ აღწერდა მას. წარმოიდგენდა მის სათნო თვალებს, სიმშვიდეს რომ ჰქონდა მის სულსა და გულს. ლენი შეეცადა გაეხსენებინა მისი ხმა, მაგრამ ისღა გაიხსენა, რომ ეს ხმა მუსიკასავით ამშვიდებდა და აწყნარებდა. ყმაწვილმა კაცმა კარგად იცოდა, რომ ეს მუდამ ასე იქნებოდა. ვერასოდეს ვერ წარმოიდგენდა სარის სახეს ისე, როგორც სელიასას. ვერასოდეს ვერ დაიხსომებდა როგორი ფეხები ჰქონდა სარის, როგორი კისერი ან ღიმილი. ბუნდოვანი სახე და სათნო თვალები, რომელთაც სიმშვიდე მოაქვთ ლენისათვის,—ეს არის და ეს, მუდამ ასე იქნება, რადგან სარი ღრმად ზის მის გულში. რა მნიშვნელობა აქვს, როგორი ფეხები აქვს სარის, ან როგორი ყელი, ღიმილი თუ გამოხედვა. იგი მთელი არსებით სარის ეკუთვნის.

მატარებელი ყურთასმენის წამლები კივილით შემოვიდა სადგურში და შეჩერდა. ლენიმ აცახცახებული თითებით

გაჰკრა ასანთს, პაპიროსს მოუყიდა და წინ წავიდა, თან ბოლო ვაგონებს მისჩერებოდა.

სელიამ მატარებლიდან ორი ჩემოდანი ჩამოდგა, თვითონაც ჩამოვიდა და ირგვლივ მიმოიხედა.

ლენი კონტროლიორთან მივიდა.

— მე აი, იმ ახალგაზრდა ქალს ეხედები, — მიუთითა მან სელიაზე, — ნებას მომცემთ შევიდე და ბარგის წამოღებაში დავეხმარო?

კონტროლიორმა ახედ-დახედა ლენის, გადააფურთხა და თავი დაუქნია.

— ბილეთი სალაროს ჩააბარეთ, — უხეშად მიაძახა მან, — მთელი დღე აქ ხომ არ დაგელოდებით.

ლენიმ თავი დაუქნია და აჩქარებული ნაბიჯით გაემართა ბაქნისაკენ. ორთქლმავალი აქშინდა და მატარებელი ზოზინით გაშორდა სადგურს. სელიამ შენიშნა ლენი, ხელი დაუქნია და თვალგაბრწყინებული გამოქანდა მისკენ. ლენი ერთხელ კიდევ დარწმუნდა, რომ სელია ლამაზი იყო. ქალმა კისერზე შემოხვია მკლავები, ჩაეკონა, შემდეგ ორიოდ ნაბიჯით უკან დაიხია და სახეზე დააცქერდა.

— რა მიხარია, რომ გნახე, ლენი, — თქვა მან.

ლენიმ გაიღიმა, — მეც მიხარია შენი ნახვა, სელია!

— რა ჯანსაღი და კმაყოფილი სახე გაქვს, ლენი.

ლენი დაიხარა, ჩემოდნები აიღო, გასასვლელისკენ წავიდა და ბარგი პატარა ბიჭუნებს გადასცა, რომ ურიკით წამოეღოთ.

— ეს ჩვენი ტაქსია, — უთხრა მან სელიას.

სელიამ ღიმილით გააყოლა თვალი ბიჭებს, მტვრიან შარაზე გამალებით რომ მიარბენინებდნენ ურიკას.

— მომეცი შენი ბილეთი, — უთხრა ლენიმ სელიას.

— სელიამ ბილეთი ამოიღო, გამოყენებული ნახევარი გადაჰკრა და ლენის გაუწოდა.

— ცოტა ხანს დამიცადე, — უთხრა ლენიმ და გაემართა სალაროსკენ, სადაც კონტროლიორი იჯდა.

კონტროლიორმა ბილეთი ხელიდან გამოჰგლიჯა, დახედა და ლენის შეუბღვირა.

— ბილეთის მოხვევა თქვენ არ გეკითხებათ, ეგ ჩემი საქმეა, — გაბრაზებით უთხრა მან ლენის და გადააფურთხა. ფურთხი ოდნავ ასცდა ლენის შარვალს.

ლენის გაახსენდა ჩამოსვლის პირველი დღე, კვლავ აეწვა ლოყა და თავს ძალა დაატანა, რომ ზედ ხელი არ მიედო, გამშრალ ტუჩებზე ენა მოისვა, შებრუნდა და სელიასკენ წავიდა.

კონტროლიორმა თვალი გააყოლა და ხმადაბლა შეიგინა. სელიამ მკლავი მკლავში გაუყარა ლენის და ორივენი ქვიშიან შარას გაჰყენენ. პატარა ბიჭები და ურიკა თანდათან უჩინარდებოდნენ ოღროჩოლო გზაზე. ლენიმ და სელიამ ყავახანას ჩაუარეს, გამყიდველი ქალი სელიას ტანსაცმელს მიაჩერდა, თავით ფეხებამდე აათვალიერა კოხტად ჩაცმული, ახალგაზრდა ქალი.

— აბა, მიაშვებ როგორ მოეწყვე, ლენი? მომიყევი ყველაფერი, თუმცა ჭერ მითხარი, რატომ არ იწერებოდი. არა, არა, დაიცა, ჭერ ეს მითხარი, როგორია აქაური ხალხი, როგორ მიდის სკოლის საქმე.

— არა უშავს, — ზანტად უპასუხა ლენიმ, — აქაური ხალხი ძალიან ეტანება სწავლას. ბავშვები დღისით დადიან სკოლაში, მოზრდილები კი — საღამოობით.

სელიამ ღრმად ჩაისუნთქა და ელოდა კიდევ რას ეტყოდა ლენი. — რა კარგია აქ ყოფნა, — ფიქრობდა იგი.

— რამოდენა სივრცეა, რომ იცხოვრო და ისუნთქო. სიამოვნებით დავრჩებოდი აქ, — გადაწყვეტილებაში. გულახდილად თქვი, — ეღუპნებოდა თავის თავს, — აქაურობა მოგეწონებოდა, რომ იყოს კინოები, ტრამვაი, მატარებელი, ტაქსები, კაფეები, საცეკვაო დარბაზები და ეწყობოდეს საღამოები. აღიარე ეს. მოკლედ რომ ვთქვათ, შენ მოგეწონებოდა სტილველდი, კეიტაუნად რომ ქცეულიყო, ან კარგი სამუშაო რომ გქონოდა, შესაძლოა დარჩენილიყავ კიდევ აქ, — ფიქრობდა ქალი, — რამ გრძნობდე რაიმე სარგებლობა მოგაქვს ადამიანები-სათვის; აი, ისე, როგორც ლენის. სელიამ ანაზღად გაიღიმა.

— არა ხარ გულწრფელი, — მიმართა მან თავის თავს, — თავს

იტყუებ, ცდილობ დაასაბუთო შენი სურვილები იმ შემთხვევისათვის, თუ ვინიცობაა ლენიმ აქ დარჩენა გთხოვა. აი, ეს არის სიმართლე თუ გინდა.

სელიამ ალმაცერად გადახედა ლენის და თითქოს გამოერკვაო, ახლავს იგრძნო, რომ ლენი დუმდა, ორი სიტყვის მეტი არ უთქვამს. ლენის არ სჩვეოდა ასე. სკოლის დაარსება ყველაზე მნიშვნელოვანი იყო მისთვის. კეიპტაუნში გამუდმებით ამაზე ლაპარაკობდა და, გარდა ამისა, სწავლა-განათლების საკითხებიც აინტერესებდა.

— შიმდმა მოკითხვა შემოგითვალა.

— მადლობელი ვარ. მართლა, როგორ არის?

— ისევ ისეთია, ძველებურად გეტუქსავს ხოლმე, — სელიამ გაიღიმა, — ხომ გახსოვს ჯონ ჯონსი? პოდა, ამ ერთი თვის წინათ შიმდი გაუბრაზდა მას, არავინ იცოდა, რა დააშავა, მაგრამ ეს კია, რომ შიმდმა ერთი კვირით აუკრძალა ლექციებზე დასწრება. ხომ იცი, როგორ აწყდება შიმდი აქეთ-იქით, როცა გაბრაზებულია. პოდა, მაშინაც მთელი დღია ირბინა... ლენი იღიმებოდა, იგი ნათლად ხედავდა შიმდს.

— მეორე დღეს, რასაკვირველია, ჯონი მის ლექციაზე არ მოსულა. ლექციის შემდეგ შიმდი დერეფანში შეხვდა მას და ჰკითხა, რატომ არ ესწრებოდი ლექციებსო.

— პროფესორო, თქვენ ხომ ამიკრძალეთ ლექციებზე დასწრებაო, — მიუგო ჯონმა. ოჰ, ლენი, უნდა გენახა მაშინ შიმდი. წიგნები აქეთ-იქით მიყარ-მოყარა, და მუშტებით მიადგა ჯონს. საუცხოო კრივი გაიმართა. ჯონი თავს იცავდა, თან ფრთხილობდა მაგრად არ გაერტყა მოხუცისთვის. შიმდი კი უტევდა და უტევდა! ჩვენი სტუდენტები გარს შემოერტყნენ მათ, ურჩევდნენ შიმდს, როგორ გაეკეთებინა ჯონისთვის ნოკაუტი. იცი, რა გამახსენდა მაშინ? შენ რომ ერთხელ კრივი გაგიმართა აუდიტორიაში...

სელიამ გადიხარხარა, ლენი იღიმებოდა.

— მერე, მერე რა მოხდა? — შეეკითხა ლენი.

— ყველაფერი ისე მოხდა, როგორც შენსობას. შიმდი ამბობს, მას შემდეგ რაც სვარცი წავიდა, ჯონილა შემრჩა

ყველაზე ნიჭიერი და ჰკვიანი სტუდენტიო. სულ შენ ქება-
შია ეგ მატრახაზი.

— ყოჩაღ, — გრძნობით წარმოთქვა ლენიმ.

— მაშ, — დაეთანხმა სელია.

დუმილით აჰყვნენ აღმართს და მალე გორაკის თავზე
ავიდნენ. მზე უკვე მთებს მიფარებოდა, ჩამავალი მზის სხი-
ვებს დასავლეთით მკრთალად შეეღება ცის კიდური.

აღარ ბრწყინავდა ნაირფერად მტვრის გამჟვირვალე ღრუბე-
ლი, ფეხდაფეხ რომ მისდევდა მათ და მოწოლილ ბინდში თან-
დათან უჩინარდებოდა.

— რაღაც გვიშლის ხელს, რატომღაც ერთმანეთს ვერ
ვეწყობით, — ფიქრობდა სელია.

ლენის ფიქრები კი სარის უტრიალებდა. ამ საღამოს
უთუოდ უნდა ნახოს, მართალია, სელიას სტუმრობა, ცოტა
არ იყოს, ხელს შეუშლის, მაგრამ მაინც ნახავს მას.

— ცოტა დაგვესვენა, — თქვა სელიამ, იგი სულაც არ
გრძნობდა დაღლილობას, მაგრამ ფიქრობდა, სადმე რომ ჩა-
მოვსხდეთ და თითო პაპიროსი გავაბოლოთ, იქნებ უფრო
თავისუფლად ვიგრძნოთ თავიო.

მათ ქვიშიანი გზიდან გადაუხვიეს და ბალახზე დასხდნენ.
ლენიმ პაპიროსი და ასანთი ამოიღო. უჩუმრად გააბოლეს.
ლენი ჭივრცეს გასცქეროდა, სელია კი სულ მის სახეს აც-
ქერდებოდა. გამოცვლილი ერგენა ლენი, ვერ იტყოდა, რაში
გამოიხატებოდა ეს, მაგრამ შეცვლილი რომ იყო, ამაში ეჭ-
ვი არ ეპარებოდა.

უეცრივ თავში გაუელვა, ვაითუ სხვა ქალი ჩადგა ჩვენს შო-
რისო. თავდაპირველად ეს უცნაური აზრი სასაცილოდ ერგენა,
მაგრამ რაც მეტს ფიქრობდა ამის შესახებ, უფრო შესაძლებ-
ლად მიაჩნდა.

რამდენიმე წამს უცქერდა ლენის, შემდეგ ველარ მოით-
მინა და წყნარად დაუძახა.

ლენი უხმოდ ელოდა, რას ეტყოდა სელია.

— შენ ხომ ჯერაც არ გიკოცნია ჩემთვის, ლენი!

ლენიმ თავი მიაბრუნა და ქალს შეხედა. — მის თვალებში

ვერაფერს ამოიკითხავ, — გაიფიქრა სელიამ. ლენი დაიხარა და ოდნავ შეეხო მის ბაგეს.

— ასეა, სხვა უყვარს, — გაიფიქრა სელიამ. ფეხები აკეცა, წვივებზე მკლავები შემოირკალა. ნიკაპით მუხლებს დაეყრდნო და თვალი სივრცეს მიაშტერა, მაგრამ ვერაფერს ხედავდა. გარეგნულად მშვიდი ჩანდა, უშფოთველი, თუმცა გრძნობდა, როგორ დაცარიელდა სული, გული შეეკუმშა, ყელში რაღაც მოაწვა. არ წუხდა, არც იტანჯებოდა, განადგურებული იყო, დაცარიელებული. მარტოობის გრძნობამ შეიპყრო და ფიქრის უნარი დაუკარგა.

— „რა ვუთხრა, საიდან დავიწყო“, — ფიქრობდა ლენი და სიტყვებს ეძებდა, მაგრამ თავში არაფერი მოსდიოდა. ვერ მოახერხა რამის თქმა.

უეცრად სელია გამოეჩრკვა. კელავ დაუბრუნდა ფიქრის უნარი და მოეჩვენა, მთელი საუკუნე ვზივარ აქაო. მაჯის საათს დახედა, სულ რამდენიმე წუთი გასულიყო მას შემდეგ, რაც გზიდან გადმოუხვियეს. დიახ, რამდენიმე წუთი.

სელიამ თავი ასწია, შეხედა ლენის და გული ეტკინა. უნდოდა ელაპარაკა, გამოეთქვა გულისნადები, შევედრებოდა ლენის, წინააღმდეგობა გაეწია მისთვის, გაეხსენებინა წარსული, ერთად გატარებული ბედნიერი და მხიარული წუთები, ქალს ცრემლები მოადგა. თვალი დახუჭა და თავი გვერდზე მიიბრუნა. — გამაგრდი, — უთხრა მან თავს, — თავი შეიმაგრე, ტირილი არას გიშველის, გამაგრდი-მეთქი, გული გაიკაჟე. თითქოს შენი სიცოცხლე ამაზე ყოფილიყოს დამოკიდებული, არავითარი სცენები, არავითარი გამოკითხვა, ვიდრე თვითონ არ გეტყვის ყველაფერს. თავი შეიმაგრა, თითქოს გასალკლდევდა... თვალი გაახილა და მიაჩერდა დასავლეთს, სადაც, ეს-ეს იყო, მზე ჩაესვენა. პაპიროსი პირთან მიიტანა, ხელის თითები ძალზე უთრთოდა, მოქაჩა ერთხელ და ნაშწვი ბალახებში გადისროლა, ერთი ღრმად ჩაისუნთქა და ლენისკენ შებრუნდა. სახეზე სევდის ნიშანწყალიც არ ეტყობოდა. იღიმებოდა, თვალები უბრწყინავდა.

— წავიღეთ? — თქვა მან და მკვირცხლად წამოხტა.

კელავ დაადგნენ ქვიშიან შარავზას, ახლა ასე მკრთალად

რომ მოჩანდა. დასავლეთი ჩამუქდა. სალამოს ბინდს ღამის სიბნელე სცვლიდა, ირგვლივ ყველაფერს მომჯადოებელ სილამაზეს ჰფენდა. მზე ჩაესვენა, მაგრამ მთვარე და ვარსკვლავები ჯერ არ ამოსულიყვნენ. დღე სულთმობრძავი იყო, ახლადშობილი ღამე კი ჯერ არ ჩამდგარიყო თავის უფლებებში, ეს აღარც სიცოცხლე იყო და, არც სიკვდილი, არამედ რაღაც საშუალო მათ შორის.

— სელია, — გულწრფელად აღმოხდა ლენის, მაგრამ მყის დადუმდა, ენა ვერ მოაბრუნა, აღარ იცოდა, რა ეთქვა, როგორ ჩამოეგდო სიტყვა სარიხე.

სელიამ ვაჟის სახეზე ტანჯვა შენიშნა, გულს ეფონა.

— რა იყო, ლენი?

— სელია, მე...

სელიას გაუქრა სიმკაცრის გრძნობა ლენის მიმართ და ახლა სულაც არ სიამოვნებდა მისი ტანჯვა.

— ვიცი, ვიცი, რაც უნდა მითხრა, ლენი, — წყნარად წარმოთქვა მან. — გინდა მითხრა, რომ სხვა შეგიყვარდა, არა?

ლენიმ თავი დაუქნია და ქალს ნაღვლიანად შეხედა.

— მაპატიე, სელია.

სელიამ გაცინება სცადა, მაგრამ სიცილი ყელში გაეჩხირა.

— საბოდიშო რა გაქვს, ლენი... ასეთი რამ ხდება ხოლმე... „გამაგრდი, სელია“. — თქვა თავის გულში საბრალომ და მოღიმარი სახით შებრუნდა ვაჟისკენ. — ტყუილი რა საჭიროა, ვერ გეტყვი, რომ ეს ამბავი გულს არ მტკენდეს, ჩვენ ხომ იმდენი რამ გვაკავშირებს, იმდენი წელი გაეატარეთ ერთად, ისე კარგად ვიცნობთ ერთმანეთს და სიყვარულიც ხომ მაშინ იწყება, როცა ადამიანს კარგად გაიცნობ. როცა მასთან ერთნაირი აზრები, ერთნაირი გემოვნება გაკავშირებს. ჰოდა, არ უნდა გიკვირდეს, თუ გული მტკივა, რომ ყველაფერს ამას ბოლო ეღება.

— მაპატიე, სელია...

— ვიცი, ვიცი, ლენი! შენ არ გადანაშაულებ, ნულარ ბოდიშობ ჩემთან. — „გამაგრდი, გული დაიმშვიდე, ყვირილი არ დაიწყო!“ — ამბობდა სელია გულში. — არაფერს მეტყვი იმ

ქალზე, ლენი? ვფიქრობ, უფლება მაქვს ვიცოდე. — თქვა ბო-
ლოს მან ხმამაღლა.

— ჩვენ ერთმანეთი გვიყვარს.

— მე კი მეგონა, რომ ჩვენ გვიყვარდა ერთმანეთი.

— მომიტევე, სელია.

— სულ ეს არის?

— ჰო, გთხოვ, ნუღარ ვილაპარაკებთ ამაზე, სელია.

სელიამ თავს ძალა დაატანა, რომ არ ეყვირა, არ მიეხალა ლენისათვის, რომ ასე არ შორდებიან ერთმანეთს და მარტო ის როდი კმარა, სურს თუ არა მას ამის შესახებ ლა-
პარაკი:

— ყოველ შემთხვევაში იმ ქალის სახელი მაინც შეგიძ-
ლია მითხრა, — მწარედ წარმოთქვა სელიამ.

— სარი ვილერი.

უსიტყვოდ მიჰყვებოდნენ გზას. ქვემოთ უკვე მოჩანდა
სტილველდი, ხელმარჯვნივ მოხუცი ებრაელის ღუქანი იდგა,
მარცხნივ კი, მაღლა გორაკზე, დიდი სახლი წამოჭიმულიყო.

როდესაც სელიამ და ლენიმ ღუქანს ჩაუარეს, ისაკი კა-
რებთან იდგა. ხმამ, ლენის საცოლე უნდა ჩამოვიდესო, ჯერ
კიდევ დილით მიაღწია მის ყურამდე. ყოველი ახალი ამბავი
ადრე თუ გვიან მათ ღუქანამდისაც მოდიოდა. ისაკმა ფიქრი-
ანად გაიღიმა, რატომღაც არ სცილდებოდა ფიქრი სარიზე,
ლენიზე და იმ კეიპტაუნელ ქალიშვილზე, რომელსაც ლენი
უყვარდა.

დღეს ზეიმზე უთუოდ მივალ, ჩაილაპარაკა ისაკმა და თავის
ოთახში შევიდა, რათა დღიურში ჩაეწერა დღევანდელი ამბა-
ვიც.

სელია და ლენი სოფელს მიუახლოვდნენ. ხალხი ფუსფუ-
სებდა, ყველა თავისი საქმით იყო გართული. სელიამ ლენის
მკლავს შეახო ხელი. ლენიმ თავი მოაბრუნა.

— რაც იყო, იყო, წარსულის გულისთვის ნუღარ ვინაღუ-
ლებთ ამაზე, ლენი, ჩემი დარდი ნუ გექნება, ცხოვრებაში
ზოგჯერ უარესიც მოხდება ხოლმე;

— რა კეთილი ხარ, სელია, რა გულისხმიერი.

— გულისხმიერი, — მწარედ გაიფიქრა სელიამ.

— მაშ გაემხიარულდეთ, მინდა ბედნიერსა და კმაყოფილს გხედავდე, — ხმამალა თქვა სელიამ და მხიარულად ატიკტიკდა. ჩამოუთვალა ლენის კეიპტაუნის ახალი ამბები, ანეგდოტები, მოუყვა, ვინ რა თქვა, ვინ რას აკეთებდა, ვის ვინ უყვარდა, ქალაქიდან ვინ წავიდა, ვინ გათხოვდა, ვინ დაქორწინდა და როდესაც სახლს მიუახლოვდნენ, ლენი აღარ ჩანდა ისეთი გულჩათხრობილი. ორივენი გატაცებით ლაპარაკობდნენ, როგორც ძველი კარგი მეგობრები, იგონებდნენ წარსულს, ერთად გატარებულ დროს, ნაცნობებს.

ვიდრე შევიდოდნენ შინ, სადაც შეხვედრის მონაწილენი სელიას მისასალმებლად შეგროვილიყვნენ, ლენიმ მაგრად მოუქპირა ხელზე ხელი და შვებითა და მადლობის გრძნობით უთხრა: — რომ იცოდე, რა კარგი ხარ, სელია.

სელიამ უცნაურად ახედა მას, გაიღიმა და სახლში შევიდა. მისის სვარცი აღელდა, აფუხფუხსდა, სტუმართან ბოდიშს იხდიდა, რომ ასე ღარიბულად დაუხვდა. ახალგაზრდა გოგონები ცნობისმოყვარეობითა და შურით ათვალეერებდნენ სელიას მოდაზე დავარცხნილ თმებს, ტანსაცმელს, კოხტა ფეხსაცმელებს. ბოლოს, როდესაც მოკითხვა და მისალმებანი დამთავრდა, მოძღვარმაც თავისი მისასალმებელი სიტყვა წარმოთქვა, მოხუცმა დედაკაცებმა საუბრით გული იჭერეს და ცოტა წაიტირეს კიდეც, სელიამ მოითხოვა საპირფარეშო ეჩვენებინათ. კარი ჩაკეტა თუ არა, ღონემ უმტყუნა, თავი ველარ შეიკავა და მწარედ ატირდა. დიდხანს ქვითინებდა ასე... მაგრამ, უკან რომ დაბრუნდა, თვალები კვლავ უბრწყინავდა, თუმცა ქუთუთოები ცოტა დასწითლებოდა. მისმა საუცხოო, ნათელმა ღიმილმა მოაჯადოვა სტილველდის მოხუცი ქალები, რომლებიც ერთმანეთს ეჩურჩულებოდნენ: რა უბრალოა, ყველასადმი მეგობრული და თავმდაბალიო. რა საუცხოო ცოლობას გაუწევს ლენი სვარცსაო. — მოძღვარს სახე უბრწყინავდა.

ბოლოს ყველა წავიდ-წამოვიდა, ლენიმ თავის ბარგი-ბარხანა მოკრიბა და მოძღვრის სახლს მიაშურა, აქ აპირებდა ცხოვრებას, ვიდრე სელია სტილველდში სტუმრად იქნებოდა. სელია და მისის სვარცი მარტო დარჩნენ.

სელიამ შეხედა ჯაფით დამაშვრალ მოხუცს, მის უდროოდ დამქანარ სახეს და თბილად გაუღიმა. ალბათ დიდი გაჭირვება გამოიარა საბრალომ, ვიდრე ლენის სწავლას დაამთავრებინებდა. განა ადვილი იქნებოდა მისთვის უზრუნველყო ლენი ჩაცმა-დახურვით, კვებითა და ყველაფრით, რაც სტუდენტს ესაჭიროება? მართალია, ლენიც ასწავლიდა მდიდარი ინდოელი ვაჭრების შვილებს და ამით ფულს შოულობდა, მაგრამ ეს ბოლო წლებში იყო. საბრალო დედა, როგორ ამაყოფს თავისი შვილით! სელიამ შენიშნა, რომ მოხუცს ცრემლით აევსო თვალები და უნებლიეთ წელზე შემოჰხვია ხელი.

— რა სულელი ვარ,—თქვა მისის სევარცმა და თავი გააქნია.

— არა, არა, რას ამბობთ, — მიუგო სელიამ, ვიცი, რომ ამაყოფთ თქვენი შვილით.

მისის სევარცის სახეზე შიში გამოიხატა. სელიას წინაშე თავი ბავშვივით იგრძნო, როგორ ხვდება ყველაფერს ეს ახალგაზრდა ქალი, თითქოს გულში უჯდეს მას.

— თქვენ ისეთი გულისხმიერი ხართ, ყველაფერი გესმით, რომ იცოდეთ, რა ბედნიერი ვარ,—უთხრა მან სელიას და ერთბაშად გადმოხეთქა დაგროვილმა ბოლმამ. — ისე ვდარდობდა ლენიზე, ეს რამდენიმე დღე სულ დაღვრემილი იყო, არავის ელაპარაკებოდა, მარტო დახეტიალობდა აღმა-დაღმა. ვფიქრობდი, გარე-გარე მიტომ დადის, რომ მარტო მოწყენილია-მეთქი, სტილველდში ხომ განათლებულ ადამიანს ვერ შეხვდებით. მოგეხსენებათ, ახალგაზრდებს მალე სწყინდებათ, განსაკუთრებით მაშინ, თუ სხვებისაგან განსხვავდებიან.

— ალბათ ძალიან დაიტანჯეთ, არა? — თანაგრძნობით წარმოთქვა სელიამ.

მოხუცმა ქალმა თავი დააქნია — დიახ, მხოლოდ გუშინ ნაშუადღევს გამხიარულდა კვლავ. არასდროს ასე მხიარული და ბედნიერი არ მინახავს. ახლა კი მესმის რატომ, თურმე თქვენი წერილი მიუღია. ასე რომ, თქვენ ჩამოსვლას უნდა ვუმაღლოდუ ყოველივე ამას. ყველაფერი კარგად იქნება, მის რიჩარდს.

— სელია დამიძახეთ.

მისის სევარცმა მხიარულად გაიცინა. ნაზად, უსაზღვრო

სიყვარულით გაიმეორა ეს სახელი. როგორ იფიქრებდა, რომ ასეთი სათნო, კარგი და კეთილი იყო ლენის რჩეული. ეჭვი არ ეპარება, რომ მისი შვილი სელიასთან ძალზე ბედნიერი იქნება. „სელია“ — რამდენიმეჯერ უჩუმრად გაიმეორა ეს სახელი. სელიას უყვარს ლენი, უთანაგრძნობს მას, არაფრად აგდებს არც მის სიღარიბეს და არც მისი ნათესავებისას. ასეთ სარძლოს ხომ ყოველი დედის გული ინატრებს. საუცხოო გოგოა, სულაც არ მოაქვს თავი სხვებზე უკეთესად. მიუხედავად იმისა, რომ ასე კარგადაა ჩაცმული; ეტყობა შრომას არ მოერიდება.

— ბედნიერი ვარ, რომ სწორედ თქვენა ხართ ლენის რჩეული, — წარმოთქვა მისის სვარცმა და სელიას ხელზე მიეფერა.

სელიამ მეორე ხელი მაგრად მოკუმშა და ნაძალადევად გაიღიმა. არა, დედამ არაფერი არ უნდა იცოდეს. დაე ეგონოს, რომ ლენის ვუყვარვარ. ალბათ არაფერი გაუგია იმ მეორე გოგოზე, სარი ვილერზე. არც არის საჭირო... უეცრად რაღაც აზრმა გაუელვა, ცოტა შეყოყმანდა, შემდეგ მოხუცს გაუღიმა:

— გზად ლენი ვილერებზე მელაპარაკებოდა რაღაცას, — დაიწყო მან და თან ყურადღებით დააცქერდა მოხუცს, — ვინ არიან ეს ვილერები?

მისის სვარცმა გაიღიმა.

— ეგენი, შვილო, თეთრკანიანები არიან, დიდ სახლში ცხოვრობენ. სადგურიდან რომ მოდიოდით, იმ სახლს უთუოდ დაინახავდით.

— დიახ, — თქვა სელიამ და ქალს სახე აარიდა.

— ისინი პირველნი დასახლდნენ აქ, ამ ადგილებში, — განგრძობდა მოხუცი, — მთელი მიწები თითქმის მათ ეკუთვნით, მათ კი არა, გერტ ვილერს, მთელი ოჯახიდან მხოლოდ ეგლა შემორჩა.

— მხოლოდ გერტი?

— დიახ, გერტი უკანასკნელი ვილერთაგანია. არის სარი ვილერიც, მაგრამ იგი ნამდვილი ვილერი არ არის, მამამისი მოხუცმა გერტმა იშვილა. მოხუცი გერტი ამ გერტის მამა იყო. ერთი სიტყვით გერტ ვილერი უკანასკნელი ნაშვირია თავისი გვარისა.

— მაშ სარი ვილერი თეთრია?

— დიახ, შვილო, თეთრია...

სელიას უნებლიეთ რაღაც უცნაური ხმა აღმოხდა, მოხუცმა ქალმა გაკვირვებით შეხედა.

— რა მოხდა?

— არაფერი, დედი... ხომ არ გეწყინებათ, ცოტა ხნით რომ სასეირნოდ წავიდე, გავიარ-გამოვიარო?

— არა, შვილო, მაგრამ სიმართლე მითხარი, ცუდი ხომ არა მოხდა რა?

სელია შებრუნდა.

— არა, არა, ნამდვილად არაფერი.

იგი თითქმის სირბილით გამოვიდა სახლიდან და პაისტრიტს გაჰყვა. ცდილობდა აზრი მოეკრიბა, მაგრამ ვერ შეძლო.

...როგორ დაემართა ლენის ასეთი რამ? ეს ხომ სიგიჟეა, სისულელე. კეიპტაუნში ასეთი ფლირტი, კიდევ ჰო, დასაშვებია, მაგრამ აქ სულ სხვაა. კეიპტაუნი დიდი ქალაქია, შეყვარებულებს შეუძლიათ ერთმანეთის ნახვა მეგობართა ოჯახებში, მაგრამ ასეთი ტრფობიდან ჯერ არასოდეს არაფერი სერიოზული არ გამოსულა. მეექვსე რაიონის გარდა ასეთი წყვილი ქუჩაში ვერსად გამოჩნდებოდა და აქაც კი გამვლელ-გამომვლელნი წარბს შეიკრავდნენ და უთუოდ რამეს მიაძახებდნენ. მაგრამ აქ... ლენის რომ ის ქალი უყვარს, ეს ცხადზე უცხადესია. უყვარს თეთრი ქალი, აქ, ჰაიველდში, მაგრამ ისინი ხომ ვერასოდეს შეუღლდებიან... ეს შეუძლებელია...

ვილაციებს ჩაუარა გვერდით და ანგარიშიუცემლად გაუღიმა. ნეტავი იმ ქალსაც თუ უყვარს ლენი. უბრალოდ თავგასართობად ეტრფის მას თუ ნამდვილად უყვარს? ლენის რომ უყვარს, სელია ამაში დარწმუნებულია. იმ ქალმა შეძლო მასში ისეთი გრძნობის აღძვრა, როგორზედაც მუდამ ოცნებობდა სელია. ეს ასეა, მაგრამ ახლა როგორ მოიქცეს, ვის მიმართოს!

ქას რომ გასცდა, სიბნელეში ფეხის ხმა მოესმა. სელია მოტრიალდა და დაინახა, რომ მოსული, მკერდმაღალი ქალი მოსდევდა უკან.

— გამარჯობათ, მე ფიეტა ვარ, თქვენ კი ლენი სვარცის

შეგობარი ქალი სელია უნდა იყოთ, არა? — მიმართა ქალმა და გვერდით გაჰყვა.

— ღიახ.

— მე ვიცი, რომ რაღაც გაწუხებთ.

სელიამ დაკვირვებით შეხედა ქალს, უნდოდა ბნელში მისი სახე გაერჩია...

— რატომ გგონიათ?

— ასე რომ არ იყოს, განა ჩამოსვლის პირველ საღამოსვე მარტო ისეირნებდით?

— თქვენ ბევრი რამ გცოდნიათ.

— ღიახ, მე ხომ ქალი ვარ.

— რას ნიშნავს ეს? — შეეკითხა სელია, გულში კი გაიფიქრა, ამ ქალს რაღაც უნდა ჰქონდეს გაგონილი სარი ვილერის შესახებო.

ფიეტამ ნაღვლიანად ჩაიცინა.

— ეს იმას ნიშნავს, რომ მე ვიცი, რა დარდი გაწევთ გულზე.

ერთ ხანს უჩუმრად მიჰყევებოდნენ გზას, ფიეტამ დიდი სახლისკენ გადაუხვია. სელიამ შენიშნა, რომ მისდა უნებურად მიჰყევებოდა ფეხდაფეხ ქალს. — რაღაც იცის, — ფიქრობდა იგი, — იცის და უნდა, რომ მითხრას.

— მე დიდ სახლში ვმუშაობ, — დინჯად დაიწყო ფიეტამ, — თუ გინდათ სარი ვილერის ნახვა, შემიძლია შეგახვედროთ.

— სულაც არ მსურს მასთან შეხვედრა, — გაბრაზებით წამოიძახა სელიამ. ფიეტამ უხალისოდ გაიცინა. უხმოდ მიჰყვნენ გზას. დუმდნენ, ვიდრე პატარა გორაკი არ აათავეს და დიდი სახლის მახლობლად მდგარ ფლიგელებს არ გაუსწორდნენ.

— დამელოდეთ აქ, — თქვა ფიეტამ და მარტო განაგრძო გზა.

სელიამ გადაწყვიტა არ დაეცა და უკან გაბრუნებულიყო. შებრუნდა, გადადგა კიდეც რამდენიმე ნაბიჯი სტილველდისაკენ, მაგრამ გადაიფიქრა, ნელა მოტრიალდა და ისევ იქ მივიდა, სადაც ფიეტამ დატოვა.

ფიეტამ სამზარეულო გაიარა, სასტუმრო ოთახს მიაღდა და კარებში თავი შეჰყო.

გერტმა თავი ასწია, ფიეტას დაჟინებით დააცქერდა. სარი თავაუღებელივ კითხულობდა რაღაც წიგნს.

— რა გინდა? — თვალმოუშორებელივ ჰკითხა გერტმა.

— როდის ივახშმებთ? სტილველდში ღლეს ზეიმს მართავენ, მინდოდა მეც დავსწრებოდი.

სარიმ თავი აიღო, ფიეტამ ოღნავ შესამჩნევად ჩაუკრა თვალი.

— ვახშამი მზად არის? — იკითხა გერტმა.

სარი გაოცდა, როგორ იკავებს გერტი თავს ფიეტასთან და რა რბილად ექცევა მასო. ფიეტა თავის ნებაზე იქცეოდა, რაც უნდოდა, იმას ლაპარაკობდა. გერტი კი არც ყვიროდა და არც ღრიალებდა, როგორც ეს მეიბლთან სჩვეოდა.

— ახლავე მზად იქნება.

— როგორც კი მოამზადებ, მაშინვე ვივახშმებ კიდეც.

— გმადლობთ, ბაას გერტ.

ფიეტა სამზარეულოში გავიდა, ორიოდ წუთის შემდეგ სარიც უკან გაჰყვა.

— დაბლა, ფლიგელის უკან ვიღაც ქალი გელოდებათ, — ხმადაბლა უთხრა ფიეტამ მას.

ნუთუ ამანაც იცის, — გაიფიქრა სარიმ.

— ვინ არის?

— არ ვიცი, ვიღაც ქალია, ბნელში კარგად ვერ გავარჩიე.

— თეთრია? — წამოსცდა სარის და მყის უსაყვედურა თავს, ხომ შეიძლება ამ კითხვით ფიეტას ეჭვი აღეძრასო.

ფიეტამ მხრები აიჩეჩა და ცნობისმოყვარედ დააცქერდა სარის.

— მაშ სხვა ვინ უნდა იყოს? — მიაშიტად გაიოცა მან.

— რატომ გერტის თანდასწრებით არ მითხარი?

— მას არ უნდოდა ბაას გერტს გაეგო მისი აქ ყოფნა.

— განა გერტს იცნობს?

— როგორ არა, — იცრუა ფიეტამ.

ალბათ სმიტის გოგონაა, გადაწყვიტა სარიმ და გარეთ გავიდა.

— ნეტავ რა უნდა? — გაიფიქრა მან და ჩქარი ნაბიჯით გაეშურა ფლიგელისაკენ.

სამზარეულოს კარი გაიღო და გერტმა შემოიხედა.

— სად არიან კაფრის გოგონები?

ფიეტამ გაიღიმა.

— გავათავისუფლე, საქმე აღარა ჰქონდათ რა, — ეს მათთვის გაკვეთილია, მინდოდა მეჩვენებინა, რომ თუ ბეჯითად იმუშავენ, ადრინადად შეეძლებათ შინ წასვლა.

— სარი სადღაა?

— საკუჭნაოში გავიდა, უნდა ნახოს რა გვაკლია, რისი ყიდვა დაგეგმირდება.

გერტი სამზარეულოში შემოვიდა და ფიეტას წინ შეჩერდა.

— დიდი ხანია ერთმანეთი არ გვინახავს, — ბრაზით სავსე ხმით წარმოთქვა მან.

ფიეტამ მშვიდად გაიღიმა და ღუმელთან მივიდა. როგორც ჩანდა, გერტის დაჟინებული მზერა სრულებით არ მოქმედებდა მასზე.

— წლები დაგტყობია, — განაგრძო გერტმა.

— თქვენც საკმაოდ დაბერებულხართ, — უკმეხად ესროლა ქალმა და აღმაცერად გახედა.

— თანაც გასუქებულხარ, — განაგრძო გერტმა და თავიდან ფეხებამდე შეათვალიერა ქალი.

— ხშირი შვილოსნობის ბრალია, — მხიარულად მიაგება ფიეტამ და გაიცინა.

— ეინ არის ბავშვების მამა?

ფიეტამ მხრები აიჩეჩა და გერტისკენ შემობრუნდა. ბედნიერმა, უდარდელმა ღიმილმა ბაგე გაუპო და კბილებმა თეთრად იელვა.

— ექვიანობთ?

გერტი გაწითლდა და ფიეტას თვალი აარიდა, ქალს გაეცინა.

— ისევ ის გერტ ვილერი ხართ, — თქვა მან ბოლოს, —

არ დაგვიწყებიათ ძველი. კარგი, გიპასუხებთ, თუმცა რა გითხრათ, როცა თვითონ არ ვიცი, ვინ არის მათი მამა. — ქალმა ოდნავ შეათამაშა მხრები. — ერთს ერთგან შევხვდი, მეორეს სხვაგან, ასე მეყოლა ოთხი შვილი: რაც მთავარია, მე მათი დედა ვარ, ხოლო ისინი ჩემი შვილებია.

გერტს სახიდან დაძაბულობის იერი გაუქრა. ხელახლა შეათვალიერა ქალი. — „გასუქებულია, მაგრამ მაინც ლამაზი და მიმზიდველია“, გაიფიქრა მან.

— ძველებიდან აღარავინ არის ცოცხლებში, მხოლოდ მე და შენღა შემოვრჩით ამ ქვეყანას. მარტო ჩვენ შეგვიძლია მოვიგონოთ წარსული, როცა დიდი სახლი საესე იყო სტუმარ-მასპინძლებით, სიხარულითა და სიცილ-ხარხარით, გახსოვს ის დრო, ფიეტა?

— მახსოვს, — მიუგო ქალმა და გერტს ცნობისმოყვარეობით დააკქერდა.

— კარგად ვცხოვრობდით, არა? — იმავე ხმით განაგრძო გერტმა.

— თქვენ მაშინ სიცილიც იცოდით, — უთხრა ფიეტამ და თან თვალს არ აშორებდა.

გერტი მიუახლოვდა და ვნებით ჩახედა თვალებში.

— მოდი ჩემთან ამაღამ, — შეევედრა იგი, — როდესაც სარი თავისი ძაღლით სასეირნოდ წავა. სარი დიდხანს სეირნობს ხოლმე და დაბრუნდება თუ არა, მაშინვე იძინებს, მოდი და ვისაუბროთ, გავიხსენოთ წარსული.

— გინდათ გავიხსენოთ წარსული? — ხმადაბლა შეეკითხა ფიეტა. — გერტი მიაჩერდა მას და თავი დაუქნია.

— ჰო, ჰო! — მრისხანედ წამოიძახა მან, — მინდა გავიხსენო, მაგრამ ახლა სულ სხვანაირად იქნება ყველაფერი, ყველაფერი კარგად წავა, მერწმუნე, კარგად წავა.

— წარსულს ველარაფერი შეცვლის, — თქვა ფიეტამ, — იგი მუდამ უცვლელი დარჩება.

— შეიცვლება, — თქვა გერტმა, — მოდი, ფიეტა და ნახავ, თუ არ შეიცვალოს. მოხვალ, არა? — ვედრებით გაუმეორა მან. ფიეტამ უარის ნიშნად თავი გაიქნია.

— რატომ?

ქალს ღიმილმა გაუბო ბაგე.

— გახსოვთ, ძალიან დიდი ხნის წინათ რომ მთხოვდით მოვსულიყავი, გახსოვთ არა?

გერტმა თავი დაუქნია და ქალის ტუჩებს დააკვირდა.

— მაშინ ყმაწვილი ქალი ვიყავი, მაგრამ კარგად მახსოვს ყველაფერი. მე გითხარით არა-მეთქი და მიზეზიც მოგახსენეთ, არ გაგონდებათ?

— მერე, ახლა იმავე მიზეზის გამო არ გინდა მოხვიდე? — ყრუდ შეეკითხა გერტი.

ფიეტამ თავი დაუქნია.

— კი, მაგრამ ახლა ხომ შეშლილია იგი, — გააფთრებით წამოიძახა გერტმა. შეშლილია, დასახიჩრებული და დაგლახებული, პირუტყვია და არა ადამიანი. ტყუილია! შეუძლებელია, მას ხომ კაცადაც არავინ აგდებს, შენ მატყუილებ, ფიეტა!

— მართალს მოგახსენებთ, — გაისმა წყნარი პასუხი.

გერტი გაოცებული შესცქეროდა ქალს.

— მე ისე ვბრძანებლობ მას, როგორც პირუტყვს, — აკი მიიყვანეს ამ ზომამდე და პირუტყვს დაამსგავსეს.

ფიეტამ გერტს ფართოდ გაღებული თვალები მიაპყრო.

— თქვენ იცით, ვინც ჩაიდინა ეს? — ნელა აღმოხდა მას.

— ვიცი, — მიუგო გერტმა და თვალებში შიში ჩაუდგამიხვდა, რომ გადააჭარბა.

— და ყოველთვის იცოდით, არა? — დინჯად განაგრძობდა ფიეტა.

— ვიცოდი, მერე რაო?

— მითხარით, ვინ ჩაიდინა ეს, — ნება-ნება ამბობდა ქალი, — მითხარით, ვინც იყო და მაშინ მოვალ, ყველაფერს ავასრულებ, რასაც მოინდომებთ, მხოლოდ მითხარით, ვინ იყო, — ფიეტა მუშტებს კუმშავდა, მძიმედ სუნთქავდა, თვალები რისხვით აენთო.

— არა, არ გეტყვი, — მძიმედ წარმოთქვა გერტმა.

ფიეტა დააკვირდა გერტს და მიხვდა, რომ იგი მართლაც არაფერს ეტყოდა.

— ეს ხომ ძალიან დიდი ხნის წინათ მოხდა, — სასოწარ-კვეთით ამბობდა გერტი, — დაივიწყე, რაც იყო!

უეცრად ფიეტას საშინლად მოუნდა რითიმე გაემწარებინა გერტი.

— სარი რომ ცოცხალი ყოფილიყო, არც ის დაივიწყებდა თავის სატრფოს, მასაც აქამდე ეყვარებოდა სემი, სალი თუ ხეიბარი.

გერტმა ხელი აღმართა და ფიეტას სახეში მუშტი ჩასცხო, იატაკზე დაანარცხა და ფეხი ასწია, რომ წიხლი ჩაერთყა, მაგრამ მოეჩვენა, თითქოს დაბლიდან ფიეტა კი არა, ის, მეორე სარი შესცქეროდა. დაიგმინა და თვალები დახუჭა, რომ არ დაენახა. შემდეგ შეტრიალდა და ჩქარი ნაბიჯით თავის ოთახში გავიდა. ფიეტა ნელ-ნელა წამოდგა.

სარი ვილერი ბნელში უცნობს მიუახლოვდა.

— ლენა სმიტ, ეს შენა ხარ?

— მე სელია რიჩარდსი ვარ, თქვენ ალბათ სარი ვილერი, ხომ?

— დიახ, — მიუგო სარიმ და ახლოს მივიდა, რომ უფრო კარგად დაენახა კეიპტაუნელი ქალიშვილი.

— ბნელში ვერ გხედავთ, — სწრაფად ჩაილაპარაკა მან, — მინდოდა კი, რომ კარგად დამენახეთ.

— მეც ეგ მსურდა, — იყო პასუხი.

„საამო ხმა აქვს, — გაიფიქრა სარიმ, — ნეტა რა იქნებოდა ერთ-ერთ ფარდულში რომ შემეყვანა? საშიშია, მაგრამ მაინც შევიყვან“.

— წამოდით, ფარდულში შევიდეთ, — მიუბრუნდა იგი სელიას.

— მე ახლაც უნდა გავბრუნდე.

— ზეიმს თქვენთვის მართავენ? — უგულოდ შეეკითხა სარი.

— დიახ, — ცივად მიაგება სელიამ, მას არ მოსწონდა. რომ ქალი მშვიდად იყო.

სარიმ ჩაახშო ეჭვის გრძნობა, რომელიც სელიას პასუხმა

აღუძრა. — ნეტავი რა უნდა მითხრას, რისთვის მოვიდა? — გაიფიქრა მან.

ორივენი ფარდულთან მივიდნენ. სარიმ შეალო კარი, თითებით მოსინჯა თაროზე ასანთის კოლოფი. ასანთს გაჰკრა და ძელზე ჩამოკიდებული ლამპა აანთო.

— მაპატიეთ, მაგრამ იძულებული ვარ აქ მიგიღოთ, — ხმადაბლა ჩაილაპარაკა მან და შემობრუნდა.

ლამპის შუქზე ქალები ერთმანეთს აკვირდებოდნენ. სიმინდითა და ხორბლით სავსე ტომრები, მანქანების ნაწილები, სამეურნეო იარაღების ნამტვრევები, თოკები, ბაგირები, ტროსები, ფიცრის მორები, ყველაფერი გაქრა მათთვის; ეს ორი ქალი, გარდა ერთმანეთისა, ველარაფერს ამჩნევდა და ხედავდა.

„სულაც არ არის ლამაზი, ძალზე ფართო შუბლი აქვს და დიდი პირი. თმებიც ვერ აქვს კარგად დავარცხნილი, — ფიქრობდა სელია, თუმცა ამ ფიქრმა დიდად ვერ გაახარა, — ასეა თუ ისე, ლენის მაინც ის უყვარს. მერე კიდევ სულაც არ ემჩნევა ფერადკანიანებისადმი ამაყი, დამოკიდებულება. ასე რომ იყოს, სომ უთუოდ შევნიშნავდი. მაგრამ განა ეს შესაძლებელია, აფრიკანდერ ქალიშვილს, რომელიც ქალაქში არ გაზრდილა და არ უცხოვრია, ეროვნული სიამაყის გრძნობა არ ჰქონდეს?“

„როგორ შეიყვარა ლენიმ ეს სოფლის გოგო? — განაგრძობდა ფიქრს სელია. — არა, არ ვარ მართალი, — თვითვე ეკამათებოდა თავს, — მართალია, ლამაზი არ არის, მაგრამ არც მთლად სოფლის გოგოა, ეს მე სიბოროტით მომდის“.

სელიამ სარის ხმაში სიმშვიდე და გულდაჯერება იგრძნო, პაპიროსი ამოიღო, გააბოლა, — „არ ივარგებს რომ ამ ქალთან ავლელდე, მშვიდად უნდა ვიყო“, — გადაწყვიტა მან.

— მოვედი, რომ ლენიზე მოგელაპარაკოთ.

— მეც ეგრე ვიფიქრე.

— მინდოდა მეთხოვა, რომ ჩამოსცლოდით მას.

— თქვენთვის დამეთმო? — წყნარად შეეკითხა სარი.

სელიამ ტუჩებზე იკბინა და გვერდზე გაიხედა, ამ ქალის მშვიდი ხმა აღიზიანებდა.

— რატომ ჩემთვის, მაგრამ სულ ერთია თქვენს შორის მაინც არაფერი მოხდება. თქვენ თეთრი ხართ, ის კი ფერადკანია. განა ცოტაა თქვენს ირგვლივ ახალგაზრდა თეთრკანიანი მამაკაცი, რომ აირჩიოთ? რალა მაინცდამაინც ლენი აირჩიეთ? უნდა ჩამოეცალოთ მისივე საკეთილდღეოდ.

— მე არ ამირჩევია იგი, — აუჩქარებლად მიუგო სარიმ. სელიამ დამცინავად გადიხარსარა და თავი გააქნია.

— მიკიზ-მოკიბვა რა საჭიროა? — ცხარედ შეესიტყვა იგი.

— გარწმუნებთ, რომ არ ამირჩევია, — გაიმეორა სარიმ.

— კარგი ერთი. თითქოს არ ვიცოდე, როგორც ხდება, — მკვახედ მიახალა სელიამ. — ქალი შეხვდება მამაკაცს, მოეწონება იგი, თავისად დაიგულებს და შიალწევს კიდევ მიზანს. ყველას ასე მოგვდის და თქვენც ასე დაგეშართათ. შემდეგ, დროთა გასმავლობაში, რასაკვირველია, ქალიც შეიყვარებს ხოლმე. მსოლოდ იაფფასიანი რომანების ავტორებსა და რომანტიკოს იდიოტებს სწამთ სიყვარული პიროველი დანახვის-თანავე.

სარიმ მშვიდად გაიღიმა.

— მე სიმართლე გითხარით, და გინდ დაიჭერეთ, გინდ არა. ეს თავისთავად მოხდა.

— მერე ლენი?

— რა ლენი? მასაც ასევე დაემართა, — ღინჯად მიუგო სარიმ. მას უკვე თავი მოაბეზრა ლამაზი კეიპტაუნელი ქალი-შვილის ჭკვიანურმა საუბარმა. — თავდაპირველად ისიც ჩემსავით შეეცადა შებრძოლებოდა გრძნობას, მაგრამ არაფერი გამოუვიდა. თუმცა თქვენ ძალიან გონიერი ჩანხართ, მაგრამ ამ უარალო ამბავს ვერ გაიგებთ: ქალი და ვაჟი შეხვდნენ ერთმანეთს და შეიყვარეს ერთმანეთი.

— კი, მაგრამ თქვენ ხომ თეთრი ხართ, — წამოიძახა სელიამ.

სარიმ ძლივს შეიკავა თავი, რომ არ გაბრაზებულიყო, — უნდა გესმოდეს, რომ ეს ქალი ისედაც გაწამებულია, — გაიფიქრა მან და დაწყნარდა.

— მერე რა, მე ხომ ქალი ვარ, — სათნო ხმით წარმოთქვა სარიმ.

— მას ხომ მე ვუყვარდი, — ცხარედ წამოიძახა სელიამ.

სარიმ ძლივს შეიკავა თავი, რომ არ ეთქვა მისთვის: აირჩიე სხვა მამაკაცი, ისევე როგორც ლენი აირჩიეო.

— ლენიმ უკვე მითხრა ეს, — წყნარად მიუგო მან.

— ჩვენ დიდი ხანია ერთმანეთს ვიცნობთ, მუდამ ერთად ვიყავით, ყველაფერს ერთად ვაკეთებდით. გეუბნებით, ვუყვარდი, ვიდრე აქ ჩამოვიდოდა და თქვენ შეგხვდებოდით, თქვენი სიყვარული კი სიგიჟეა. მე ვიცნობ ლენის, მესმის მისი, ვიცი, რაც სჭირდება მას. ჩვენ მუდამ, მუდამ ერთად ვიყავით, — სელია სასოწარკვეთით დააცქერდა სარის.

— ვიცი, — წყნარად წარმოთქვა სარიმ.

სელიას მკერდი ასდი-ჩასდიოდა, ბაგე უთრთოდა.

— ვიცხოვრეთ კიდევ ... — ფიცხლად წამოიყვირა მან.

— ესეც ვიცი, — უსაზღვრო გულისტკივილით თქვა სარიმ, — ლენიმ ეგეც მითხრა.

სელიამ ზურგი შეაქცია სარის. მხრები ჩამოყარა, უმწეოდ, საბრალოდ ატირდა და მთელი სხეულით ათრთოლდა, შემდეგ კი აქვითინდა. მაგრამ მალე ისევ სძლია თავს, ქვითინი შეწყვიტა და დაწყნარდა.

სარი მხოლოდ მაშინ მიუახლოვდა მას და მხრებზე ხელი გადახვია. სელიამ ერთ ხანს სცადა წინააღმდეგობა გაეწია, მაგრამ ბოლოს დაემორჩილა და თეთრკანიანი ქალის მძლავრ სხეულს მიეყრდნო.

დრო გადიოდა, სელია თანდათანობით დამშვიდდა, ძალღონე მოიკრიბა, გაიმართა, გასწორდა, სარიმ ხელი შეუშვა და ახლა გვერდიდან დააცქერდა. სელიამ სახე მოიწმინდა, პაპიროსი ამოიღო, ასანთს გაჰკრა, მოუკიდა და კვლავ სარის შეხედა. დიდხანს შესცქეროდნენ ერთმანეთს. სარის უნდოდა ეთქვა, ვწუხვარ, რომ ასე მოხდაო, მაგრამ იცოდა, ამით ვერაფერს უშველიდა და ისევ დუმილი არჩია.

— უნდა წავიდე, — თქვა სელიამ, — არ მინდა ძებნა დამიწყონ.

სარიმ ლამპას დაუწია, ქალები ფარდულიდან გამოვიდნენ და მცირე მანძილი გაიარეს ერთად. არც ერთი არ იღებდა ხმას.

— შე უნდა დაებრუნდე, — თქვა ბოლოს სარიმ, — თქვენ კი ამ გზას დაადექით და სულ პირდაპირ იარეთ, არსად გადაუხვიოთ.

— ლენის ნუ ეტყვი, რომ აქ ვიყავი.

— არ ვეტყვი, — შეპირდა სარი, — მშვიდობით.

სარი ერთ ხანს უმზერდა სწრაფად მიმავალ ქალს. შემდეგ შემობრუნდა და სირბილით მიაშურა სახლს.

უზარმაზარი კოცონი მხიარულად გიზგიზებდა. მოშორებით, იქ, სადაც ცეცხლის შუქი ველარ აღწევდა და შედარებით ბნელოდა, ერთი კაცი მიმჯდარიყო და გარმონს აკყვიპინებდა. კოცონის ირგვლივ წყვილ-წყვილად თუ ჯგუფად დასეირნობდნენ ახალგაზრდა გოგოები, ტანთ ეცვათ სუფთად გარეცხილი და დაუთოვებული, დიდი ხელოვნებით დაკერებული კაბები, რომლებიც მათთვის მათ თეთრკანიან ქალბატონებს ეჩუქებინათ. საცოლე ბიჭები, რომლებიც დიდად არ გამოირჩეოდნენ პატივმოყვარეობით და დიდ ქალაქებს არ ეტანებოდნენ, კოცონის ერთ მხარეს შეჯგუფებულიყვნენ და გოგოებზე მასლაათობდნენ. კოცონის მოპირდაპირე მხარეს მოხუცი ქალები შემოხვეოდნენ მისის სვარცს, რომელიც გატაცებით უყვებოდა მათ, როგორი ტანსაცმელი ჩამოიტანა სელიამ. იგი დაეხმარა სელიას ბარგის ამოლაგებაში, აღტაცებით ათვალიერებდა, ძვირფას აბრეშუმის ტანსაცმელს, ხელს ავლებდა საცვლებსა და მაქმანებს. ოჰ, რა კაბები იყო! რა ტანისამოსი! მოხუცი ქალები უსმენდნენ მისის სვარცს და ასე ეგონათ, თვითონაც ხელით ეხებოდნენ სელიას ლამაზ კაბებს.

უეცრად კოცონის წინ მთელი მოედანი მოცეკვავეებით გაივსო. მოხუცებს სახლს უკან დაედგათ ლუდით სავსე უზარმაზარი ბიდონი და ახლა ჯგუფ-ჯგუფად, რამდენიმე კაცი ერთად მიაშურებდა იმ ადგილს და, რაც უფრო მეტს სვამდნენ, მით უფრო მხნედ და წელში გამართულნი ბრუნდებოდნენ კოცონთან.

სელია უცქეროდა ყველაფერ ამას და ბაგეზე ღიმილი არ შორდებოდა. ლენი მის გვერდით იდგა, იგი თავს უხერხულად გრძნობდა, აბრაზებდა ეს ზეიმი, თავზე რომ ასე ძალად

მოახვიეს, რადგან ეგონათ მოხუცებულებს, ისა და სელია შეყვარებულები არიან და მალე შეუღლდებიანო. ვინ იცის, სარი რამდენი ხანია ელის. სელია ერთთავად ილიმებოდა, საუბრობდა, მხიარული სახით შებრუნდებოდა ლენისკენ, ერთი სიტყვით, იქცეოდა ისე, როგორც მისგან მოელოდნენ. დადარდინებული იყო, მწუხარე, გულმოკლული და შიშით ავსილი, მაგრამ მაინც ილიმებოდა, თითქოს აქ არაფერიაო.

„ასეთია ცხოვრება, — ფიქრობდა იგი. — ადამიანს ათასნაირი სურვილი ებადება და, თუ ვერ ისრულებს მას, მაშინ ოცნებით ცდილობს მიაღწიოს მიზანს. ეს აბრმავებს და ხელს უშლის დაინახოს სინამდვილე. შენ კი უნდა იცნო და შენი ცხოვრება სიცრუეში გაატარო, თავი მოიმხიარულო, ილიმებოდე, მაშინ, როდესაც გასურს იკვნესო, იყვირო და ქვეყანას ამცნო შენი გულისტკივილი. თავს უკანტურებდე ყველას და ეთანხმებოდე ათასნაირ სისულელეზე, რომელსაც ყველა მხრიდან ჩაგხურჩულებენ ყურში. თუმცა როგორ შეიძლება ვინმე დაადანაშაულო, ამაში ხომ ცხოვრებაა დამნაშავე. ცხოვრება მწარედ დასცინის ადამიანს, ამახინჯებს, ასაპყარებს მას. სიყვარული კი ზე ალგიტაციებს, შემდეგ ზოგისერის და ძირს დაგანარცხებს. თავდაპირველად ნაზად შემოგეპარება, გულს გაგიბობს, გესალბუნება, გაგალაღებს და, როცა უკვე ცაში გგონია თავი, ერთ მაგარ ალიყურს გაქმევს და ზურგს შეგაქცევს. თუმცა ვის უნდა ვემდუროდე და ვუბრაზდებოდე, განა სარი ვილერმა არ მითხრა, ვეცადეთ. მაგრამ ვერ დავძლიეთ გრძნობაო? იმდენად ძლიერია მათი სიყვარული, რომ მის წინაშე ორივენი უმწეო აღმოჩნდნენ. მაგრამ საშიშია მათი მდგომარეობა; როგორც კი გახმაურდება მათი ამბავი, უთუოდ დიდი უბედურება დატრიალდება. იქნება მაშინ მაინც დამიბრუნდეს ლენი... სელიამ აღმაცერად გადახედა ვაჟს და ნელა გაიქნია თავი... არა, არასოდეს არ დამიბრუნდება, რაც არ უნდა მოხდეს, იგი სარი ვილერის შემდეგ ჩემი არ გახდება“.

მოხუცმა მოძღვარმა, მფარველი ანგელოსივით თავს რომ ევლებოდა მათ, ცოტა ხნით დატოვა ისინი და კოცონის მეო-

რე მხარეს მიაშურა. მარტო დარჩნენ თუ არა, სელიამ ხელი შეახო მკლავზე ლენის.

— ლენი... რა იქნება შემდეგ? მე მინდოდა მეტქეა, სადაჟდე მიგიყვანოთ თქვენ ეს ამბავი? — სელიამ თვალბეჭედი ჩახედა ლენის და მიხვდა, რომ ლენი სრულებით არ ზრუნავდა ამასზე.

— სელია, გთხოვ... — დინჯად დაიწყო ლენიმ.

— კარგი, კარგი, — გააწყვეტინა სელიამ, — ნულარ ვილაპარაკებთ.

პაისტრიტზე ისაკი და მაქო გამოჩნდნენ.

— გეუბნებით, ფუქია მასთან ამასზე ლაპარაკი, — ამბობდა ისაკი.

— უნდა ვცადოთ, — მიუგო მაქომ.

— მაინც არაფერი გამოვა, — ექვით ჩაილაპარაკა ისაკმა, — ეგზომ შეყვარებული აღამიანი არასოდეს გონების თვალთ არ იხედება და მუდამ განუსჯელად იქცევა.

— კი მაგრამ სვარცი განათლებულია და, მაშასადამე, გონიერიც.

— ამჯერად თქვენი თეორიები არ გამართლდება, — დაბეჯითებით წარმოთქვა ისაკმა.

მაქომ პასუხად მხრები აიჩეჩა და კოცონით განათებულ წრეში შევიდა. სახეზე ღიმილმა გადაურბინა, როცა წარმოიდგინა, როგორ აღშფოთდებოდნენ ფერადკანიანები, როცა ამ ზეიმზე ზანგს მოჰყრავდნენ თვალს. გაახსენდა, რომ ერთხელ მოხუცი მოძღვარი თავისი მრევლით დაპატიჟა ერთ-ერთ დღესასწაულზე კრაალში და იგი პირდაპირ შეაძრწუნა იმ აზრ-მაც კი, რომ ზანგები და ფერადკანიანები ერთად უნდა ყოფილიყვნენ.

მაქომ მიაშურა კოცონის მეორე მხარეს, სადაც ლენი და საოცრად ლამაზი ქალიშვილი იდგნენ. მოძღვარმა იცნო ისაკი და მაქო და მათკენ გამოეშურა. გზადაგზა სიბრაზისაგან ლოყები ებერებოდა. არა, ამ თავხედ ზანგს დამიხედეთ! რა ღროს მოინდომა მოსვლა. დახეთ, პირდაპირ აქეთ მოდის, ლენის ნახვა თუ უნდოდა, განა ამისთვის სხვა ღროს ველარ იპოვიდა?

მაქომ შენიშნა მოძღვარი, გაიღიმა და ნაბიჯს აუჩქარა. ხალხი წამით მიყუჩდა. ეს თავხედი ზანგი მარტო რომ ყოფილიყო, აყაყანდებოდნენ და არ მოუშვებდნენ, მაგრამ მაქოს თეთრკანიანი ახლდა და აღარ იცოდნენ, როგორ მოქცეულიყვნენ.

მოძღვარმა სწორედ იმ დროს მოუხსწრო, როდესაც სელია შავკანიანს ხელს ართმევდა და უღიმოდა. ის-ის იყო, მოხუცი მოემზადა უხეშად მიემართა მაქოსათვის, რომ უეცრად ისაქს მოჰკრა თვალი.

— ჩვენ გადავწყვიტეთ თქვენს ზეიმზე მოვსულიყავით და თანაც რამდენიმე სიტყვა გვეთქვა სვარცისათვის, — მიუბრუნდა მაქო სელიას, როცა ლენიმ ისინი ერთმანეთს წარუდგინა.

— მოხარული ვარ, — მიუგო სელიამ, — აი, იქ მაგიდასთან თავისუფალი ადგილია, დავსხდეთ, ყავას შევექცეთ.

მაქოს მოეწონა ყმაწვილი ქალი. — ეტყობა ჰქვიანია, განათლება ერთია და ჰქუა-გონება მეორე.

უეცრად მის ზურგს უკან ყრუ ბურღლუნი გაისმა, მაქო სწრაფად მოტრიალდა, მოძღვარი შენიშნა და დამცინავად გაუღიმა.

— აჰა, ეს თქვენა ხარ, ღვთის მსახურო? — მხიარულად უთხრა მან მოხუცს, — ძალიან სასიამოვნოა თქვენი ნახვა. მაგრამ ვიცი, რომ ჩემი აქ ყოფნა არაფრად გეჰაშნიკებათ, — მაქო კვლავ სელიას მიუბრუნდა, — იცით, მის რიჩარდს, თქვენი მოძღვარი დარწმუნებულია, რომ ჩემი შავი კანის გამო აქ ადგილი არ მაქვს და არც თქვენ უნდა გამიმასპინძლდეთ ყავით. ალბათ ჩემი წასვლის შემდეგ შორს გადაისვრის იმ ფინჯანსაც, რომლითაც მე ყავას დავლევ.

— არა, არა მგონია, — დაუდევრად მიუგო სელიამ. — შეუძლებელია, ჩვენი მოძღვარი ასე ფიქრობდეს.

მაქოს სახიდან არ შორდებოდა ეშმაკური ღიმილი. მან სელიას გადახედა და წარბები ეჭვით აზიდა.

— მაშ თვითონ მას ჰკითხეთ, და ნახეთ რას გეტყვით, — წყნარად მიუგო მან.

სელიამ გაიღიმა და მოძღვარს მიუბრუნდა.

— თქვენ ხომ არ გჭერათ ასეთი სისულელე? — მხიარულად ჰკითხა მან მოხუცს და მხარზე ხელი დაადო, — არა გჭერათ, ხომ?

მოდღვარმა ლოყები გამობურცა და პასუხად რაღაც უცნაურად წაიხროტინა.

— აი, ხომ ხედავთ, — მიუბრუნდა სელია მაქოს, — მე მართალი ვიყავი, აბა წამოდით, — იგი მაგიდისაკენ გაემართა და მაქოც გაიყოლა. მოდღვარი მარტო დარჩა, სული შეეხუთა, პირზე ღორბლი მოადგა, გაოცდა, თავგზა აებნა, ველარ გაეგო მტყუანი იყო თუ მართალი. სელია ნასწავლია, სხვაზე უკეთ ესმის ყველაფერი და, თუ იგი ამბობს, ეს სისულელეაო, მაშასადამე, მართალი უნდა იყოს.

ფიქრებში წასულს თანასოფლელები შემოეხვივნენ, შეურაცხყოფილნი და აღშფოთებულნი მოდღვარს ეკითხებოდნენ, ამ კაფრს ჩვენს სადილზე რა უნდაო.

— ცდებით, — უკმეხად მიუგო მათ მოდღვარმა. — ჩვენ ყველანი ერთნი ვართ, ღვთის გაჩენილნი, — ეს კი თქვა, მაგრამ მწარე ეჭვი მაინც გულს უღრღნიდა, გოგო ნასწავლია, ყველაფერი იცის, მაგრამ ხომ არ ცდება? რაც არ უნდა იყოს, კაფრი მაინც კაფრია.

— თქვენ სულ აუბნიეთ მოხუცს დავთრები, — სიცილით უთხრა მაქომ სელიას.

— მგონი სწორად მოვიქეცი, — უპასუხა სელიამ, გულში კი გაიფიქრა, — რა საუცხოო ყმაწვილია ეს მაქო.

— რა კარგი იქნებოდა, — დაიწყო მაქომ და თან ლენის გადახედა, — რომ შეიძლებოდეს თქვენი აქ დარჩენა, რა მალე აღმოფხვრიდით ყველა ამ სიჩლუნგეს.

ისაკი ხანგრძლივად დააცქერდა სელიას და მის ამაყ, ღიმილით გაშუქებულ სახეზე ცუდად დაფარული ურვა და გულისტკივილი ამოიკითხა. — „ამასაც ხომ ლენი უყვარს. — გაიფიქრა მან, — რა ექნა, სწორედ მოვიქეცი თუ არა, ლენის რომ დაუფარავად ვუთხრა ყველაფერი, რაც მის შესახებ ვიცი. მართალია, ეს უღმობლობა იქნება, მაგრამ, სულ ერთია, სარი ვრლერისა და ლენი სვარცის გამიჯნურებიდან სასიკეთო არა გამოვა რა.

ასე ფიქრობდა, მაგრამ გულის სიღრმეში აღტაცებული იყო სარისა და ლენის მიჯნურობით. ეს ნიშნავდა ყოველგვარი ტრადიციების, დახასეხებული ადათ-წესებისა და რასობრივი ზღუდის დამსხვრევას. ეს ნიშნავდა ამბოხებას ეროვნული ტიპის წინააღმდეგ, ეს ნიშნავდა იმ ძირითადი ფაქტის დადასტურებას, რომ ადამიანი ადამიანია, მიუხედავად მისი კანის ფერისა. აქი იმ საღამოს მაქო ამბობდა, ისეთი სიყვარული, რომელიც თავისუფალია რასობრივი და ეროვნული გრძნობისაგან, იმას ნიშნავს, რომ უფრო მაღალ საფეხურზე ასვიდეთ, მაშ ახლა, როდესაც ასეთ სიყვარულს ცხოვრებაში წააწყდა, რად ეწინააღმდეგება მას?

— გთხოვთ დაბრძანდეთ, მე კი წავალ და ყავას მოგართმევთ, — თქვა სელიამ და გაშორდა მათ.

დასხდნენ. მაქო ლენისკენ შებრუნდა, ისაკი კი ცნობისმოყვარეობით აშტერდებოდა ხან ერთსა და ხან მეორეს.

როგორი კონტრასტია ამ ორ ადამიანს შორის. ერთს მუქი, ყავისფერი სახე აქვს, — გამხდარი, ნიკაპაწაწვეტილი; ამობურცულ ტუჩებზე ცინიკური ღიმილი დასთამაშებს. მეორეს სახის კანი უფრო ღია ფერის აქვს და ოდნავ ტლანქი, მაგრამ მიმზიდველი, ლამაზი მრგვალი სახე. მისი ანთებული თვალები მეცნიერული შრომისადმი მიდრეკილებაზე მეტყველებენ.

— სვარც, ჩვენ მოსალაპარაკებლად მოვედით, — აუჩქარებლად დაიწყო მაქომ, — შეიძლება გვითხრათ, რომ მე და ფინკელბერგი სხვის საქმეში ამაოდ ვერცვით და მართალიც იქნებით, მაგრამ ჩვენ ხომ მეგობრები ვართ, მეგობარი კი მოვალეა, რასაც ფიქრობს, ყველაფერი გულახდილად და დაუფარავად უთხრას მეგობარს. ამიტომაც, თუ ისეთ რამეს მოისმენთ ჩვენგან, რაც საწყენად დაგირჩებათ, გაიხსენეთ, რომ მეგობრულმა გრძნობამ გვაიძულა თქვენთვის ასე მოგვემართა. ჩვენ გვაწუხებს თქვენი მდგომარეობა, გვებრალება თქვენი შინაურებიც და. ამიტომ, გადავწყვიტეთ ჩავრეულიყავით თქვენს საქმეში.

ლენის თვალებში სიჭოუტის ნაპერწკალმა გაიელვა, ისაკმა ეს შენიშნა და გაიფიქრა, იცის რის თქმასაც ვაპირებთო.

მაქო კი განაგრძობდა:

— გახსოვთ ჩვენი იმდამინდელი საუბარი? მე გამახსენდა ის, როდესაც თქვენი და სარი ვილერის გამიჯნულების ამბავი შევიტყვე. თქვენს სიყვარულში, რასაკვირველია, ცუდი არაფერია, არც დანაშაულია ეს. ჩვენი ქვეყანა რომ თავისუფალი იყოს და ადამიანები მონებივით არ ცხოვრობდნენ, თქვენი ტრფიალი მხოლოდ თქვენი და თქვენი გულისტოლის საქმე იქნებოდა, თქვენს საქმეში ჩარევის უფლება არავის არ ექნებოდა. ნორმალურ ქვეყანაში რომ გვიხდებოდეს ცხოვრება, მე სულითა და გულით გისურვებდით ბედნიერებას და თქვენ ორნი, ფერადკანიანი ვაჟი და თეთრი ქალი, დაქორწინდებოდით, ერთმანეთს სამუდამოდ დაუკავშირდებოდით, ბედნიერი იქნებოდით, მაგრამ ახლა ეგ ამბავი შეუძლებელია. ჩვენს ქვეყანაში ზანგები მონებივით არიან. თეთრკანიანებს თქვენს ურთიერთობაზე ფიქრიც კი შესზარავთ, შეაშფოთებთ და, როდესაც სიმართლეს შეიტყობენ, ორივეს საშინელი დღე დაგადგებათ. ეს სიყვარული ტანჯვისა და უბედურების მეტს არაფერს მოგიტანთ.

„თქვენ ვერ შესძლებთ დიდხანს ფაროთ ეგ გრძნობა, ადრე თუ გვიან იგი უთუოდ გამომქლავდება და, რადგან ირგვლივ გონებაჩლუნგი, უგუნური და კერპი ადამიანები გახვევიათ, თქვენც, თქვენს სიყვარულსა და თქვენს რჩეულსაც მიწასთან გაასწორებენ. შესაძლოა სხვა ქვეყანაში (თუმცა ასეთი ქვეყანა ცოტაა), სადაც კანის ფერი დანაშაულად არ ითვლება, თქვენ მასთან ერთად ბედნიერი ყოფილიყავით. ჩვენს პირობებში კი ეს შეუძლებელია. გირჩევთ თქვენი ხალხისათვის, მათი მომავლისათვის, გაშორდეთ აქაურობას, წახვიდეთ სხვაგან და იბრძოლოთ თქვენი თვისტომის მონობიდან გათავისუფლებისათვის, იბრძოლოთ იმისათვის, რომ მომავალში თავისუფლად, აშკარად შეეძლოთ ფერადკანიანის შეყვარება და ეს დანაშაულად არ ჩაითვალოს. ეს იქნება ერთადერთი, რისი გაკეთებაც შეგეძლებათ თქვენი კეთილდღეობისათვის.

„ბრძოლაში კი თავდავიწყებას იპოვით და გულის კრილობებიც თანდათან მოშუშდება... მისმინეთ, სვარც, მე და თქვენ,

მთელი ჩვენი თაობა დაბადებული ვართ ბრძოლისათვის და შეგობრობისთვის, მიჯნურობისთვის დრო აღარ გვრჩება; ჩვენ უნდა ვიბრძოლოთ იმისათვის, რომ თავი დავაღწიოთ მონობას და აღამიანებად ვიქცეთ. რა ჩვენი საქმეა წყნარი, გულის დამატკბობელი სიმღერები საღამოობით; არ შეგვეფერის შეჩერება, მათი მოსმენა და გულის აჩუყება, ჩვენ გულები უნდა გავიკაუთო, წინააღმდეგ შემთხვევაში, ცოცხლებიც რომ დავრჩეთ, დავიღუპებით და მომავალ თაობებსაც დავღუპავთ.

„ჩვენ უნდა ვიბრძოლოთ, ჩემო ძვირფასო, ვიბრძოლოთ, ვიდრე არ დადგება დრო, როდესაც ცაზე მზე ჩვენთვისაც ამობრწყინდება, მხიარულად აჭიკჭიკდებიან ჩიტები და ჩვენი თვისტომთა გულები მზეზე უფრო ელვარე, უფრო კაშკაშა გახდება, ხოლო სიმღერა ამ გულებისა, უფრო ცხოველი და მხიარული, ვიდრე ჩიტუნების ჭიკჭიკ-გალობა. აი, ასეთი დროისთვის უნდა ვიბრძოლოთ შეუპოვრად, შეუსვენებლად. მაშ ასე, ჩემო ძმაო, ხომ წახვალთ აქედან?“

ლენი უაზროდ მისჩერებოდა სივრცეს. მაქო და ისაკი ყურადღებით აკვირდებოდნენ მას. სელია დაბრუნდა, ფინჯნებით ყავა მოიტანა და კვლავ წავიდა ყავის მოსატანად. ხალხს სულ დაავიწყდა მაქო და ისაკი, ყველა მხიარულობდა და ცეკვავდა. მხოლოდ მოძღვარი გრძნობდა თავს მოუსვენრად, იგი კოცონის მეორე მხარეს დამდგარიყო და წელანდელი ეჭვი გულს უღრღნიდა. სელიამ კიდევ ორი ფინჯანი ყავა მოიტანა და ისევ წავიდა. გუმანიტ ხედებოდა, რომ ეს ორნი მისი მოკავშირენი იყვნენ და თეთრკანიანი გოგოს წინააღმდეგ ილაშქრებდნენ. ცოტა ხნის შემდეგ კვლავ გამოჩნდა, თან ნამცხვრებით სავსე თეფში მოიტანა და სუფრას მიუჯდა.

— აბა, რას იტყვით, მეგობარო? — ლმობიერად განუმეორა მაქომ.

— რა უნდა ვთქვა? სათქმელი არაფერი მაქვს, — მიუგო ლენიმ. ისაკმა ამოიოხრა, სკამის ზურგს მიეყრდნო, სათვალე მოიხსნა და გაცხარებით დაუწყო წმენდა.

— ამისთვის ალბათ შემიძულეზთ, სვარც, — დინჯად წარმოთქვა მან, — მე იმედი მქონდა, რომ ამის თქმა არ დაგვჭირ-

დებოდა, — მან სელიას გადახედა, — გთხოვთ, ცოტა ხანს დაგვეტოვოთ, მის რიჩარდს.

— არა, არა, დავრჩები, — ყრუდ წამოიძახა სელიამ და თან შიშმა შეიპყრო.

— დარჩეს, ნუ წავა, — წარმოთქვა ლენიმ.

ისაკმა მხრები აიჩეჩა და კვლავ ამოიოხრა.

— იქნებ მაინც წასულიყავით, მის რიჩარდს?

— არა-მეთქი, არა, თქვით რაც გაქვთ სათქმელი.

— მაპატიეთ, სვარც, მიძნელებდა ამის თქმა, მაგრამ სხვა გამოსავალი არ არის, მოხუცი გერტი თქვენი მამა ყოფილა, ასე რომ, სარი ვილერი თქვენ ნათესავად მოგხვდებათ.

სელიას გული იმედით შეუტოცდა.

— ეს სიცრუეა, — წამოიყვირა ლენიმ.

— არა, არა, სვარც, ჰეშმარიტებაა, — ნაღვლიანად მიუგო ისაკმა. ლენი მიაჩერდა ისაკს, თავდაპირველად სახეზე ეჭვი და უნდობლობის გრძნობა გამოეხატა, რომელიც შემდეგ ელდამ შესცვალა. ელდა კი განცვიფრებამ, დაბნეულობამ და სასოწარკვეთილმა გულისტკივილმა; იგი ნელ-ნელა წამოდგა და იქაურობას გაშორდა.

— მეც წავეყვები, — თქვა შეშფოთებულმა სელიამ.

მაქომ მხარზე ხელი დაადო.

— არა, თავი დაანებეთ.

ლენი ისე გასცდა მოცეკვავეებს, რომ არც შეუნიშნავს ისინი. ზოგიერთი გამოელაპარაკა კიდეც, მაგრამ მას ეს არ გაუგონია.

კოცონის მეორე მხარეს ქალების ჯგუფში მისის სვარცი იჯდა, ლენი მივიდა მასთან და მკლავზე ხელი შეახო.

— წამო, — ყრუდ ჩაილაპარაკა მან.

დედამ შეხედა შვილის სახეს და შემკრთალი წამოდგა.

— რა მოხდა, შვილო, — ღელვით შეეკითხა იგი.

— წამოდი-მეთქი! — გაიმეორა ლენიმ.

ისინი უსიტყვოდ გაემართნენ შინისკენ. მოხუცს შიშით გული ელეოდა. ლენიმ ასანთს გაჰკრა, ლამპას მოუკიდა, კარი მაგრად მიხურა და დედას მიუბრუნდა.

— მაშ ეს მართალია? — ყრუდ ამოიგმინა მან, — მოხუცი გერტ ვილერი მართლა მამა იყო ჩემი?

დედაბერი უხმოდ აქვითინდა, რალაც გაუგებარ სიტყვებს ამბობდა.

— მართალია თუ არა? — გააფთრებით დაიყვირა ვაჟმა.

— მართალია, — მიმქრალი ხმით წარმოთქვა შეშინებულმა დედამ და დაწვებზე ცრემლი დაჰაღუპით გადმოუცვივდა.

ლენი ერთი ნახტომით კარში გაჩნდა და ანგარიშმიუცემლად გაჰყვა ვხას. სად მიდიოდა, არ იცოდა, არც დაგიდევდათ, გრძნობდა მხოლოდ, რომ მიდიოდა. გარბოდა, გული დაცარიელებული ჰქონდა, ფიქრის უნარი დაჰკარგვოდა, თავი უხურდა. თითქოს ჩაქუჩის ურტყამდნენ თავში.

რარიგ გაოცდა ფიეტა, როცა დიდი სახლის სამზარეულოს კარებში ლენი შემოიმართა. ქალმა უნებლიეთ შეჰყვირა და მყის ხელი პირზე მიიჭირა, რომ არავის გაეგო მისი ყვირილი, შემდეგ ლენის ხელი წაავლო და სამზარეულოდან გაიყვანა.

— ჭკუა ხომ არ დაკარგე, — გაბრაზებით დაიჩურჩულა მან. — გერტ ვილერი შინაა.

— მე სარის ნახვა მინდა.

ფიეტა მიხვდა, რომ რალაც მომხდარიყო. ლენი ადამიანს აღარ ჰგავდა. კიდევ კარგი, რომ ფიეტას ხუთიოდე წუთით შეაგვიანდა შინ წასვლა, სახელო დახეოდა და იკერებდა, ეს რომ არა, ახლა უკვე წასული იქნებოდა და ღმერთმა იცის, აქ რა დატრიალდებოდა!

— აქ მომიცადე, წავალ, სარის მოვიყვან. ხომ გესმის! აქ იყავი, ფეხი არ მოიცვალო!

ფიეტამ მიატოვა ლენი, სირბილით შებრუნდა სახლში და სარის ოთახს მიაშურა. სარი წიგნს კითხულობდა, მან წყნარად აიღო თავი და ქალს შეხედა. ფიეტა სულ ახლოს მივიდა მასთან.

— გარეთ ლენი სვარცი გელოდებათ, — დაიჩურჩულა მან, — ეტყობა რალაც შეემთხვა.

ვიდრე ფიეტა სიტყვას დაასრულებდა, სარი ოთახიდან გაიქრა. წამი, და იგი უკვე ლენის გვერდით იყო, რომელიც კე-

დელთან კუთხეში მიმდგარიყო. სარიმ მკლავში მოჰკიდა ლენის ხელი და იქაურობას გააშორა. „კაცის ფერი აღარ ადევს, ნეტავ რა შეემთხვა“.

— რა მოხდა, რა შეგემთხვა, რა უბედურებაა ჩვენს თავს, მითხარი, ჩემო ძვირფასო!

— მოხუცი გერტ ვილერი მამა ყოფილა ჩემი, — ყრულ წარმოთქვა ლენიმ.

სარი იმწამსვე მიხვდა ყველაფერს, — საბრალო ლენი...

— მერე რა, ჩემო კარგო, — ნაზად მიუგო მან, — ეგრეც რომ იყოს, ჩვენ ნათესავებად მაინც არ მოვხვდებით ერთმანეთს, ჩემს ძარღვებში წვეთი სისხლიც არ არის ვილერებისა, ხომ გესმის, არც ერთი წვეთი-მეთქი. მამაჩემი მოხუცი გერტის ნაშვილები იყო. ის სულაც არ ყოფილა ვილერი, მეც მხოლოდ გვარი მაქვს მათი და სხვა არაფერი არ მაკავშირებს მათთან.

ლენი შედგა, სარის დააცქერდა, უნდოდა ბნელში მისი სახე დაენახა.

— მართალს მეუბნები? — შეევედრა ქალს.

— მართალს გეუბნები, ლენი.

სარი თითის წვერებზე შედგა. ლენის თაკი გადმოუწია, ლოყა ლოყაზე მიადო, დიდხანს იდგნენ ასე. სარი გრძნობდა, რომ დაძაბულობა თანდათან გაუქრა ლენის. ვაჟი მოეშვა, მოდუნდა, დაბარბაცდა.

— დავსხდეთ, — უთხრა სარიმ და ბალახით დაფარულ პაწაწინა ბორცვისკენ წაიყვანა.

ჩამოსხდნენ. სიბნელეში ლენის შეკავებული ქვითინი გაიშმა. სარიმ ხელი მოხვია, მკერდზე მიიკრა, პატარა ბავშვივით არწევდა და უყვავებდა, ვიდრე ქვითინი არ შეწყდა.

— დამშვიდდი, აჟი ყველაფერი კარგად დამთავრდა.

— მეგონა, რომ სამუდამოდ დაგკარგე, — უთხრა ლენიმ, ახლა უკვე ჩვეულებრივი, მაგრამ შევებით აღსაქმე ხმით.

— შენ არასოდეს არ დამკარგავ, — დაბეჭითებით მიუგო სარიმ, — მე ხომ შენს გულში ვარ.

ისინი ერთმანეთს გადაეხვივნენ.

— მე შენს გულში ვარ, — გაიმეორა ქალმა, — ნურასო-

დეს დაივიწყებ ამას ლენი, — მე შენს გულში ვარ ისევე, როგორც შენ ჩემს გულში, დაიხსომებ, ხომ?

ვაჟმა თავი დაუქნია, სარიმ მისი მკლავები მოიცილა და სახეში შეხედა. — ახლა ისევ უკან გაბრუნდი, ნუ ჩაუშხამებ თქვენებს ლხინს.

— სელია ჩამოვიდა, — თქვა ლენიმ.

— ვიცი, — მიუგო სარიმ, — მაგრამ მაინც უნდა წახვიდე. ნურათფერი გადარდებს, ნურც ის, რომ სელია აქ არის, ნურც ის, რომ შენ ვილერი ხარ. — სარი წამით დაფიქრდა, შემდეგ აუჩქარებლად განაგრძო:

— მაინც უცნაურია იმის წარმოდგენა, რომ შენ ვილერი ხარ, უკანასკნელი ნამდვილი ვილერთაგანი; მაშ გამოდის, რომ შენ და გერტი ნახევარძმები ხართ... იცის, ნეტავ, გერტმა ამის შესახებ?

— გწყინს ეს ამბავი? — ცნობისმოყვარეობით დაეკითხა ლენი. თვითონ მას ასე ადვილად ვერ მოენელებინა თავისი ვილერობა. სარიმ ნაზად, საამურად გაიცინა.

— სრულებითაც არა, რად უნდა მწყინდეს?

მან ხელებში მოიმწყვდია ლენის სახე და ახლოს მიიზიდა, მთვარის შუქზე ქალის თვალები უძირო ჩანდა.

— მე მხოლოდ ის მეწყინება, თუ შენ კარგად არ მეყოლები.

ლენის ყელში ცრემლები მოაწვა, სიტყვა შეეკრა. მან მოიცილა სახიდან სარის ხელები და მგზნებარედ დაუკოცნა. სარის სიხარულით აევსო გული. ყველაფერი მშვიდობით და კარგად დამთავრდა. მერე როგორ უკანკალებდა შიშით გული, შინიდან ლენის შესახვედრად რომ გამორბოდა; ახლა კი გულში შიშის ნატამალიც არ დარჩენია. თავს უძლეველად გრძნობს და ამაყობს ლენის სიყვარულით, დიახ, იგი ყველაზე თავისუფალი არსებაა ამქვეყნად, თავისუფლების გრძნობამ დაათრო ქალი.

სარი მორცხვად, მაგრამ როგორღაც გამომწვევად. ჩაეკრა ლენის მკერდში.

— ახლა კიდევ მთლიანად შენში ვარ, — მხიარულად თქვა მან და გაიცინა.

ლენი მიუხვდა სარის და დამშვიდდა.

კიდე წამიც და სარიმ ნაზად მოიცილა ვაჟის მკლავები.

— ახლა კი დროა წახვიდე, — უთხრა და ამოიოხრა.

ლენის უნდოდა რაღაც ეთქვა, მაგრამ ქალმა არ დააცალა, პირზე ხელი მიადო და გააჩუმა.

— კარგი, წავალ, — უხალისოდ მიუგო ლენიმ, — მაშ ათზე შევხვდეთ?

— ჰო, ათი საათისთვის გელი, ახლა კი წადი.

როდესაც ლენიმ კარგა მანძილი გაიარა, სარი შებრუნდა და შინისკენ გასწია. ფიეტა მზად იყო წასასვლელად. სარის დაბრუნებასლა ელოდა. მან ცნობისმოყვარეობით შეხედა შემოსულს, — იცის, — გაიფიქრა სარიმ და მხრები აიჩეჩა. — ვინც უნდა, იმან იცოდეს, მხოლოდ ლენის ნურაფერს ავნებენ.

— ყველაფერი რიგზეა? — დაუდევრად იკითხა ფიეტამ და კარებისკენ გაემართა.

— ჰო...—მიუგო სარიმ და რამდენიმე წამის ყოყმანის შემდეგ დასძინა: — გმადლობთ, ფიეტა. ფიეტამ კარი მიიხურა, თითქოს სარის სიტყვები არც გაუგონიაო...

დაბლა, სტილველდში მხიარულობამ უმაღლეს წერტილს მიაღწია. არავის შეუნიშნავს, რომ მისის სვარცს ნამტირალევი სახე და დასივებული თვალები ჰქონდა, არც ის, რომ მან მოძღვარი ცალკე გაიხმო და დიდხანს ეჩურჩულებოდა იმაზე, რაც მოხდა; ადარც ის დაუპატიჟებელი ზანგი ახსოვდათ. თავდავიწყებით უკრავდნენ, ცეკვავდნენ, იცინოდნენ და მხიარულობდნენ.

— აგერ სვარციც მოდის, — თქვა მაქომ, კოცონის გვერდით ნელი ნაბიჯით მომავალი ლენი რომ შენიშნა. ისაკმაც იქით გაიხედა, ამ დროს ლენი ვილაცამ შეაჩერა და დაელაპარაკა. ლენიმ გაიღიმა. პაპიროსი მიაწოდა. ისაკმა უეცრად შუბლი შეიკრა.

აქ რაღაც ამბავია, — გაიფიქრა მან და სათვალის მინებს წმენდა დაუწყო.

ლენი აუჩქარებლივ მივიდა მათთან, სკამი გამოსწია, ჩამოჯდა, ისაკს გახედა და დინჯად დაუქნია თავი.

— თქვენ მართალი ხართ, ფინკელბერგ, — წყნარად

უთხრა მან. სელიამ მხარზე დაადო ვაჟს ხელი, ლენიმ მისი ხელი მოიშორა.

— ყველაფერი ეს იმიტომ გითხარით, რომ თქვენთვის კარგი მსურდა, — მიუგო ისაკმა და დარცხვენით აარიდა თვალი ლენის.

— გმადლობთ, — ცივად წარმოთქვა ლენიმ.

— მაშ წახვალთ აქედან, არა? — ეჭვით დაეკითხა მაქო. ლენიმ გაიღიმა.

— არა, არსადაც არ წავალ, გმადლობთ ჩემზე ზრუნვისათვის, მაგრამ მე აქ დავრჩები.

— რატომ არ წახვალთ? — მკაცრად შეეკითხა ისაკი.

— თქვენ თითქოს საიდუმლოების ამოხსნის ნიჭი გაქვთ, მაშ ესეც ამოიცანით.

ისაკი გაწითლდა, უფრო გაცხარებით დაუწყო სათვალეს წმენდა. ლენიმ ფინჯანი აიღო და გაცივებული ყავა მოსვა.

— ახლავე მოგიტანთ ცხელ ყავას, — შეწუხებული ხმით უთხრა სელიამ და მისკენ გაიწოდა ხელი.

— არა უშავს, ესეც კარგია.

სელიამ ტუჩზე იკბინა, თვალები დახარა.

— მისმინეთ, მეგობარო, — აუჩქარებლივ დაიწყო მაქომ, მაგრამ ლენიმ გაბრაზებით აიქნია ხელი, რომელშიც ყავით სავსე ფინჯანი ეჭირა და სიტყვა შეაწყვეტინა. ფინჯანიდან ცოტაოდენი ყავა გადმოიღვარა და სუფრაზე დაიქცა.

— თქვენ გინდათ, რომ მე გადაწყვეტილება შევცვალო, მაქო. მკერა, რომ ჩემთან კეთილი სურვილებით მოხვედით, — წყნარად დაიწყო ლენიმ, — მე აკი მოგისმინეთ თქვენცა და ფინკელბერგსაც. მადლობელი ვარ თქვენი. ახლა კი მინდა გითხრა, რომ ჩემს საქმეში ნუ ჩაერევით, ეს პირადად მე მეხება და, თუ ოდესმე თქვენი ან ფინკელბერგის რჩევა-დახმარება დამპირდა, დარწმუნებული იყავით, რომ უთუოდ მოგმართავთ. მანამ კი თავი დამანებეთ. თქვენ ნასწავლი ყმაწვილები ხართ, მაქო, მაგრამ ყველაფერი არ იცით და ზოგი რამ არ გესმით. გამიგეთ, რომ არ მსურს ჩემს პირად ცხოვრებაში ვინმე ჩაერიოს.

ისაკმა პირი დაალო, რაღაც უნდოდა ეთქვა, მაგრამ მაქო თავი გაიქნია, წამოდგა და ლენის შეხედა. მას თვალებში დამცინავი ნაპერწკლები აღარ უკრთოდა. ბაგეზე არ დასთამაშებდა ჩვეულებრივი ირონიული ღიმილი. მის სახეზე მხოლოდ ნალველსა და თანაგრძნობას ამოიკითხავდა კაცი.

— გვაპატიეთ, სვარც, მაპატიეთ მეცა და ფინკელბერგსაც, — მან ლენის გაუწოდა ხელი, მცირე ყოყმანის შემდეგ ლენიმ ხელი შეაგება, — მეგობრები დავრჩებით ხომ? — შეეკითხა იგი.

ლენიმ თავი დაუქნია.

— რასაკვირველია.

— მეც მეგობრად მიგულებთ, არა? — თქვა ისაკმა ისე, რომ სათვალის წმენდა არ შეუწყვეტია.

— წასვლის დროა, ფინკელბერგ, — მიუბრუნდა მას მაქო, — გმადლობთ ყავისთვის, მის რიჩარდს. მოხარული ვარ, რომ გავიცანით. ისინი მოქეიფეებს გასცდნენ და გზას უხმოდ დაადგნენ.

— შეშლილია! — დაარღვია სიჩუმე ისაკმა.

— არა, მეგობარო, ცდები, იგი ახლა ნამდვილი ადამიანია, იმ ქალის სიყვარულმა კაცად აქცია. შესაძლო რომ იყოს, სულ მოკლე დროში სრულყოფილი ადამიანი გახდებოდა, მაგრამ ყოველ წუთს მოსალოდნელია უბედურება. მათი ტრაგედია ჩვენი ქვეყნისა და ჩვენი დროის ტრაგედიაა. შენ გიცქერიან როგორც ზანგს, როგორც მულატს, ებრაელს, არაბს, ინგლისელს, ჩინელს და არა როგორც უბრალოდ ადამიანს. აი, რა არის ჩვენი დროის დანაშაული და ბოროტმოქმედება. აი, ამიტომ დაიტანჯებიან ლენი და სარი, რომლებიც ახლა ნამდვილად ადამიანებად იქცნენ. მათი სიყვარული არის სიმბოლო იმისა, რომ ადამიანები ისწრაფვიან წინ და ცდილობენ დალევონ მათი შემბორკველი ხუნდები.

— კი მაგრამ სად არის მათთვის ხსნა?

მაქომ მხრები აიჩეჩა, ჩიბუხს მოუკიდა, ასანთის შუქზე სახე მშვიდად მოუჩანდა.

— მათთვის ხსნა არ არსებობს, ფინკელბერგ, ტანჯვა-წამება, უბედურება, საპყრობილე, — აი, ჩვენი ბედი.

მან კვლავ აიჩეჩა მხრები, — ასეა თუ ისე, საბოლოოდ მაინც დააშორებენ ერთმანეთს.

— სვარცს ალბათ სადმე მოიხელთებენ და ცემით ჩაკლავენ.

— ეგეც შესაძლოა, ან თუ ბედმა არ უმტყუნა, შეიძლება რამდენიმე თვით საავადმყოფოში ლესოს საწოლი და ამით გადარჩეს. ასე რომ, ამ სიყვარულს მათთვის კარგი არაფერი მოაქვს, სხვებისთვის ეს გაკვეთილი იქნება, ზოგისთვის კარგი გაკვეთილიც.

— ღმერთო ჩემო, როგორ შეიძლება ასე უგრძნობელი და გულგრილი იყო.

— ეს ხომ ომია, ჩემო კარგო, ეს ხომ ბრძოლაა, — მიუგო მაქომ და კვლავ მხრები აიჩეჩა.

ახალგაზრდა ებრაელმა და ზანგმა უჩუმრად განაგრძეს გზა. ღამე ის-ის იყო ჩამოწვა, ვარსკვლავებს ჯერ კიდევ ვერ მოესწრო აკიაფება. მხოლოდ ბადრი მთვარე დანათოდა ბნელ დედამიწას. ისაკი თვალმოუცილებლად აკვირდებოდა მაქოს. — ნეტავი რა აზრები უტრიალებს ამ შავ თავში? — ფიქრობდა იგი. იგი უკმაყოფილო იყო იმით, რომ როდესაც ლენი დაბრუნდა და განაცხადა ჩემს საქმეში ნუ ერევითო, მაქო ასე მშვიდად შეხვდა მის წინადადებას.

მაგრამ იყო რაღაც ისეთი მაქოს გარეგნობაში, მის თავდაკერაში, ნაღვლიან სახეში, რომ ისაკმა ერთი საყვედურიც ვერ შეებდა, ძალიან კი უნდოდა გაეგო, რატომ დაანება თავი ლენის ასე უხმოდ.

— რად დაეთანხმეთ ეგრე ადვილად ლენის? — მაქომ გაიღიმა.

— რაში დავეთანხმე, მეგობარო?

— თქვენ იცით, რასაც ვგულისხმობ, აი, ლენი რომ დაბრუნდა...

მაქომ მწარედ, უხალისოდ გაიღიმა, — ჩემო კარგო, თქვენ ფიქრობთ, რომ იცნობთ ხალხს და ასეთ კითხვებს კი მაძლევთ.

ისაკმა სათვალე მოიხსნა და სიბნელეში ღონივრად დაუწყაო წმენდა.

— თქვენ მაინც არ მიპასუხეთ შეკითხვაზე.

მაქო შედგა და მოტრიალდა, რომ შეეხედა კოცონისა და მოქეიფე ხალხისათვის. ახლა მათ ყურამდე ოდნავდა აღწევდა ხმები და ღრიანცელი.

— უსმინეთ, — წყნარად წარმოთქვა მაქომ, — დღეს ისინი ბედნიერები არიან, მხიარულობენ, მღერიან, ცეკვავენ და სვამენ, რადგან ფიქრობენ, სვარცი და მის რიჩარდსი დაქორწინდებიანო, მაგრამ უფრო კი მიტომ იქცევიან ასე, რომ ამ დროს თავდავიწყებას ეძლევიან, მცირე ხნით ივიწყებენ ჭირ-ვარამს და ოცნების ზღვაში დაცურავენ. ასეთია ადამიანის ბუნება. მუდამ იპოვის საბაბს, რომ გული გაიმხიარულოს. განა ეს ცუდია, ჩემო მეგობარო?

— მართალია, — მოუთმენლად მიუგო ისაკმა, — მაგრამ სვარცი?

— დიახ, სვარცი... ამერიკელ პოეტს კიუნტი კელენს ერთი ლექსი აქვს, თითქოს განგებ დაუწერია მათთვისო, აბა მომისმინეთ, ფინკელბერგ! — წარმოთქვა მაქომ დიდი ხნის დუმილის შემდეგ და ლექსის კითხვა დაიწყო:

ხელჩაიდულნი მოდიან ორნი,
ბიჭუნა თეთრი, ბიჭუნა შავი,
ვით ოქროსფერი დღე მაისისა
და მწუხარება უმთვარო ღამის...
და ოდნავ ღია დარაბებიდან
შიშით უმზერენ ბიჭებს ზანგები,
ვით ცეცხლს ვულკანის —

მომსყდარს მთებიდან,

როგორც უეცარ რისხვას განგების...
ბიჭუნები კი მიდიან ერთად,
ხელჩაიდულნი, თანატოლები
და მრისხანება, სიივე თეთრთა,
ბატონების და ქალბატონების —
მათ სულ არ ესმით,

მათ დაავიწყდათ,

რომ მათი ბედი სხვადასხვა არის...
ერთად მიდიან: დღე მაისისა
და მწუხარება უმთვარო ღამის.

მათ არ სჭირდებათ, რაც იყო დღემდე,
მათ ყველაფერი ესმით პირიქით...
ასე ჰკვეთს ღრუბელს, როგორც მახვილი—
ჭექა-ქუხილით — ელვის ბილიკი.

— აქ ლაპარაკია ორ ვაჟზე, მაგრამ იგივე შეიძლება ლენისა და სარიზეც ითქვას.—მაქომ წყნარად გაიცინა, — ზოგჯერ პოეტებს პოლიტიკოსებზე უკეთ შეუძლიათ არსებულის გადმოცემა. ამიტომაც არის მათი ქეშმარიტება მარადიული, მაგრამ მე გადაეუხევიე, თქვენ სულ სხვა რამ გაინტერესებდათ, ახლაც გეტყვით: თქვენ ასე ფიქრობთ, რაზან მათ ერთმანეთი უყვართ, უთუოდ უბედურებას გადაეყრებიან. ამიტომ უნდა შეჩერდნენ, ერთმანეთს უნდა დასცილდნენ. თქვენ გინდათ ხელები ზეცისკენ აღაპყროთ და ელვას უბრძანოთ, შეჩერდი, არ ჩამოვარდე, თორემ ამ სახლს გადასწვავო. თქვენ გინდათ ხელის გაწვდენით შეაჩეროთ ჭექა-ქუხილი, მაგრამ შეგწევთ კი ამის ძალა, ჩემო მეგობარო? — გულმოსულად აუწია ხმას მაქომ, — თქვენ მეუბნებით, რომ სვარცს ადვილად დავეთანხმე. მაგრამ მითხარით, განა შეგიძლიათ ელვას გზა გადაუღობოთ?

— მესმის, მაქო, მაგრამ ზომ გრძნობთ, რა უბედურება დატრიალდება, სკოლა დაიკეტება... რა ეშველება ჩვენს ველდს.

— დიახ, ჩემო მეგობარო, ბევრი რამის გადატანა მოუხდებათ აქაურებს, შესაძლოა სკოლაც დაიკეტოს, მაგრამ ვიმეორებ, რომ ეს ერთგვარი გაკვეთილი იქნება და ზოგიერთისთვის სამაგალითო გაკვეთილიც; ქარიშხლის შემდეგ მიწა სველია და ნედლი, ძირგამომპალი ხეები ძირფესვიანად ითხრება, მაგრამ დამბალ მიწაზე კარგად იკიდებს ფესვს თესლიც და მორჩიც, უნდა ხელახლა დაითესოს სიმინდი, დაირგას ნერგები, რომელსაც სათუთად უნდა მოუყარონ. ადამიანის შეგნება მიწას წააგავს ამ შემთხვევაში; ჩემო კარგო.

მაქოსა და ისაკის წასვლის შემდეგ სელია და ლენი დიდხანს ისხდნენ მდუმარედ. სელიასათვის ნათელი იყო, რომ ყველაფერი დამთავრდა. განა ამაში ახლა არ დარწმუნდა? მას გვერდით სრულიად უცნობი ლენი სვარცი უჯდა — სულ სხვა ადამიანი, სელიასთვის უცხო; მართალია, მისი სახეც ნაცნობი

იყო, მიმოხვრატ, ხმაც იგივე ჰქონდა, მაგრამ მიუხედავად ამისა, იგი სელიასათვის მაინც შორეული, უცხო იყო.

— უმჯობესია ახლავე დამთავრდეს ყველაფერი, — გაიფიქრა მან, — რა აზრი აქვს ამდენ ტანჯვა-წვალებას, აქედან აღარაფერი გამოვა, მაშ არ სჯობია ერთხელ და სამუდამოდ ამოიგდოს გულიდან? მაგრამ სელიას თვალწინ დაუდგა წარსული: განვლილი დღეები, ღამეები, დილა და შუადღე. მათი სიცილ-ხარხარი, მათი მეგობრობა, ერთად სეირნობა, მუშაობა, ერთად ღუმილი, ცეკვა, მეგობრების წრე, უამრავი საერთო ნაცნობი, — გული დაეთუთქა ამის გახსენებაზე ქალს, როგორ უნდა დაივიწყოს და დათმოს ეს ყველაფერი. ხომ არ შეიძლება წარსული ჭიანჭყამი კბილივით ამოაძრო და მოისროლოს. მაგრამ მაინც ყველაფერი უნდა დამთავრდეს და რახან ასეა, უმჯობესია რომ მალე, მალე მოეღოს ბოლო ამ ჯოჯოხეთურ ტანჯვას. ახლა ამის მეტი აღარა დარჩენია რა.

— რომელი საათია, ლენი?

— ლენიმ საათს დახედა.

— ცხრის ნახევარია.

— როგორ ფიქრობ, ცხრისთვის ვერ ვიქნები საღვურზე? მატარებელი ჩამოივლის, მინდა მივეუსწრო.

— ამ საღამოს გინდა წახვიდე?

— ჰო, ასე აჯობებს, მივეუსწრებთ?

— თუ ახლავე წავალთ და შეუჩერებლივ ვირბენთ...

— მაშ ახლავე გავსწიოთ, ჩემს ნივთებს აქ დავტოვებ, მერე გამომიგზავნე... ახლა კი გავიქცევი, დედაშენს და მოძღვარს ვნახავ, ვეტყვი, დეპეშით მამის ავადმყოფობას მატყობინებენ-მეთქი.

— .იქნებ ხვალ წასულიყავ?

— არა, არა, დღესვე... გაიქეცი, ჩემი ჩანთა მომიტანე, საწოლზე დევს, შიგ ფული და ბილეთი მაქვს, სხვას არაფერს წავიღებ. იჩქარე, მე ახლავე დაგეწევი, ნულარაფერს მეტყვი... ჩემთვის, ყველასთვის ასე აჯობებს.

ლენიმ კვლავ დახედა საათს და სწრაფი ნაბიჯით გასწია შინისკენ. სელია მისის სვარცსა და მოძღვართან მივიდა. მო-

ხუცი ქალის სახე სევდას და მწუხარებას დაენისლა... მაგრამ სელიამ თავს ძალა დაატანა; არა, არა, მეტის ატანა აღარ შეუძლია, უნდა მიუსწროს მატარებელს, მისთვის ახლა ეს არის უმთავრესი საზრუნავი. მოძღვარიც შეწუხებული ჩანდა.

სელიამ წელზე მოჰხვია ხელი მოხუც ქალს. მისის სვარცმა ტუჩზე იკბინა, რომ ქვითინი შეეკავებინა, მაგრამ თავს ვერ სძლია და ცრემლები ღაპალუპით ჩამოუვიდა ღაწვებზე.

— ალბათ გაიგეთ, რა უთხრეს ამ სალამოს ლენის, — გულსტკივილით თქვა მან.

— გავიგე, — წყნარად მიუგო სელიამ.

— მაგრამ განა ლენი სხვებს მაინც არ სჯობია? ვთქვათ თუნდაც მათ, ვისი მშობლებიც საყდარში დაქორწინდნენ?

— ამაზე ნუ იღარდებთ...

— ოჰ, სელია, ლენი ამას არასოდეს არ მაპატიებს! მე კი მაშინ ახალგაზრდა ვიყავი, გამოუცდელი... დიდ სახლში ვმუშაობდი... მაშინ სვარცს ჯერ არც კი ვიცნობდი, ყმაწვილი ვიყავი, სულელი და...

— არა, ნუ დარდობთ, ვიცი რომ ლენი გაპატიებთ, უთუოდ გაპატიებთ.

— ვგრძნობ, რომ გამკიცხავს, დამძრახავს... რომ იცოდეთ, როგორ მრცხენია...

— შეცდომა ყველას მოუვა, ნუ სწუხხართ, ეგ ამბავი ცრემლებად არა ღირს, მერწმუნეთ, ყველაფერი კარგად დამთავრდება.

— თქვენ არ მიძრახავთ ამას, სელია?

— რასაკვირველია, არა, როგორ იფიქრეთ? განა ამის გამო მე შემძლია თქვენზე ცუდი ვიფიქრო? ასეთი შემთხვევები ხშირია... თქვენ არა ხართ პირველი და უკანასკნელი.

— რა კარგი გოგონა ხართ, სელია! ხომ მართალს ვამბობ? — მიუბრუნდა მოხუცი ქალი მოძღვარს.

— ძალიან კეთილშობილია, — მიუგო მოძღვარმა.

— მაშ თქვენ ისევ გიყვართ ლენი? — ვედრებით ჰკითხა მოხუცმა.

სელიამ თავს ძალა დაატანა და თავი დაუქნია.

— რასაკვირველია, მიყვარს და მეყვარება... მაგრამ იცით თქვენთან რისთვის მოვედი? იმ ახალგაზრდა ებრაელმა დეპეშა მომიტანა, მატყობინებენ მამა ავად არისო. მატარებელი ცხრა საათზე გადის, მინდა მივუსწრო, ამიტომ ძალიან მეჩქარება. ჩემს ნივთებს აქ ვტოვებ. იქნებ, დავბრუნდე კიდევ, თუ არადა მერე გამომიგზავნით, ახლა კი უნდა გავიქცე, ლენი მელოდება.

მისის სვარცი და მოძღვარი ძალზე შეაწუხა ამ ახალმა ამბავმა. სელია რამდენიმე წუთი უსმენდა მათ და თავს ძლივს იკავებდა. მტკიცე უარით პასუხობდა მათ წინადადებას დარჩენილიყო კიდევ ერთი-ორი დღე. ბოლოს, როგორც იქნა, დააშოშმინა მოხუცი. მისის სვარცმა სელიას მხრებში მოკიდა ხელი, თავისკენ მიიზიდა და სასოწარკვეთით სახეში შეხედა.

— მაშ იმიტომ არ მიდიხართ, რომ... — ენის ბორძიკით წარმოთქვა მან, თვალებით კი ევედრებოდა, სიმართლეს ნუ დამიმალავო.

— მივდივარ იმიტომ, რომ მას აღარ ვუყვარვარ, — უნდოდა დაეყვირა სელიას, მაგრამ თავს ძალა დაატანა და სათქმელი გულში ჩაიკლა.

— რასაკვირველია, არა, ეგ როგორ იფიქრეთ? მე ალბათ მალე დავბრუნდები. — მან აკოცა მოხუც ქალს, გამოეთხოვა მოძღვარს და ჩქარი ნაბიჯით გაშორდა იქაურობას.

სელიამ კოცონს გვერდით ჩაუარა და სირბილით დაადგა გზას. გული საშინლად უცემდა, გარბოდა, გარბოდა; აი, უკვე აღმართი აირბინა, ძველი დუქანი უკან მოიტოვა. შორს, წინ, მთვარით განათებულ გზაზე თვალი მოჰკრა ლენის. დაცხა, პალტო გაიძრო და მკლავზე გადაიგდო: ასე სჯობია, რა გამაცოცხლებლად მოქმედებს ღამის გრილი ნიავი. რაღაც არ უნდა დაუჯდეს, მატარებელს უნდა მიუსწროს. შეძრწუნდა, როცა წარმოიდგინა, რომ შეიძლება დაგვიანებოდა. — არა, არა, ეს არ მოხდება! — სირბილს უმატა, ახლა უფრო ადვილად მირბოდა. აჰა, ლენისაც გაუსწორდა, გაუსწრო კიდევ და დაუყვირა, — აბა, დამეწიე. ლენიმ ძალ-ღონე მოიკრიბა, გაუთანასწორდა მას და ახლა მხარდამხარ გარბოდნენ. ოჰ, რამდენ-

ჯერ ურბენიათ ასე, ბოლო ავტობუსის ან მატარებლისთვის რომ მიესწროთ, როდესაც კეიპის ნახევარკუნძულის რომელიმე შორეული კუთხიდან სეირნობის შემდეგ შინ ბრუნდებოდნენ. ახლა კი უკანასკნელად გარბოდნენ ერთად, რომ მიესწროთ მატარებლისთვის, რომელიც სამუდამოდ დააშორებდა მათ.

სელია ქვითინებდა, ლენის კი ეგონა სირბილისგან სული თუ ეხუთებოდა. ერთხელ, როდესაც სელიამ ხმამაღლა ამოისლუკუნა, ლენიმ ურჩია დაისვენეო, მაგრამ სელიას ფეხი არ შეუწელებია. გარბოდა... აი, პატარა სადგურიც, მატარებელი კი არსად ჩანს.

— ნულარ ვირბენტ, — დაიყვირა ლენიმ, — ხედავ მატარებელი ჯერაც არ ჩამომდგარა.

— ცოტა კიდეც გავიქცეთ, თორემ ვერ მივუსწრებთ, — მიაძახა სელიამ. ერთ ხანს გარბოდნენ, შემდეგ კი ფეხი შეანელეს.

— მგონი მატარებელი სულ ერთი წუთი დგას აქ, არა?

— ჰო, — მიუგო ლენიმ.

— აი, როგორ მთავრდება ყველაფერი, — გაიფიქრა სელიამ, — სათქმელიც კი აღარაფერი გვაქვს. შორს ყრუდ მოისმა ორთქლმავლის კივილი. — ცოტაც და ყველაფერი დამთავრდება, — ფიქრობდა ქალი.

— აბა, ლენი, — ღიმილით მიუბრუნდა სელია ვაეს, — დავემშვიდობოთ ერთმანეთს, არა? ვიცი, არ გიყვარს გაჭიანურებული გამოთხოვება, აქვე დავეშორდეთ და შენ ახლავე გარუნდები უკან, ასე აჯობებს, ხომ?

— მაპატიე ყველაფერი, სელია!

— განა არ გაპატიე? იცი, არ მინდოდა შენთვის მეთქვა, მაგრამ მე სარი ვილერს შევხვდი, ცოტა ვილაპარაკეთ და მივხვდი, რომ თქვენ ერთმანეთისთვის ხართ გაჩენილი. ბედნიერი იყავ, ლენი... მუდამ ტკბილად, კარგად მომავგონდება შენთან გატარებული დღეები. იცოდე, სკოლა არ მიატოვო... სარი მტკიცე ხასიათის გოგოა, ძლიერი და გამბედავი.

მოსახვევთან მატარებელი გამოჩნდა და ნელი სულით სად-

გურისკენ გამოემართა. სელიამ ცრემლები გადაყლაპა, ხელზე ხელი მოუჭირა ლენის.

— მშვიდობით, ლენი.

— კარგად იყავი, სელია.

სელიამ პაპიროსი ამოიღო, სწრაფად მოუკიდა, თან თვალს არ აცილებდა ლენის, ქეიშიან შარაზე რომ მიაბიჯებდა. სელიამ ღრმა ნათაზი დააარტყა, ოდნავ დაშოშმინდა, მხრებში გასწორდა, შებრუნდა და მომავალი მატარებლის შესახვედრად სადგურისკენ გაემართა. გული საოცრად დაცარიელებული ჰქონდა. არა, უთუოდ უნდა შეავსოს ეს სიცარიელე, დაივიწყოს ყველაფერი, რაც იყო და სხვა მოძებნოს. რას იზამ, ასეთი ყოფილა ცხოვრება. სელია ფერადკანიანებისთვის განკუთვნილ ვაგონში ავიდა. პირველი კლასის თავისუფალი კუპე მოძებნა, გამყოლს დაურეკა. ვიდრე ეს უკანასკნელი მოვიდოდა. მატარებელი სტილველდიდან უკვე შორს იყო. სელიამ გაუღიმა მოხდენილ მულატ ყმაწვილს, ხაკისფერი ფორმა რომ ეცვა და საწოლის გაშლა სთხოვა. შემდეგ სავარძელზე ჩამოჯდა, ხელები სახეზე მიიფარა და ჩაფიქრდა.

„რა მოელის ლენის? — წაიჩურჩულა მან, — რა მოელის?“

ორთქლმავალმა გამაფრთხილებლად დაიწვილა და მატარებელი გვირაბში შესრიალდა.

ათს გადაცილებული იქნებოდა. სარი მოუთმენლად გაპყურებდა ბილიკს. თუ ლენი ძალიან დაიგვიანებს, მაშინ ხვალისთვის მოუხდებათ გადადონ მოხუც დიდედასთან წასვლა. სარის კი არ სურს გადადება. ეგეც არ იყოს, ასეთ მთვარიან ღამეში ლენისთან ერთად ერთ უნაგირზე ჯდომას და ცხენის ჰენებას რა სჯობია!

სარიმ ცხენს ნაზად მოუალერსა.

— რაო, ბეტსი, შეძლებ ორივეს ჰენებას?

თანხმობის ნიშნად ცხენმა მიწას ტორი დაჰკრა.

— ვიცი, რომ კეთილი ჰაკი ხარ, ბეტსი.

უცებ სტვენის ხმა მოესმა. — მოდის; — გაიფიქრა სარიმ, და ბილიკს სიბნელეში გულდასმით ჩააშტერდა. — საოცარია,

არავინ ჩანს. — სარი მოტრიალდა და ახლა მეორე ბილიკს გახე-
და, რომელიც სადგურიდან იწყებოდა და მაქოს კრაალისკენ
მიემართებოდა. — ჰო, აგერ ლენიც, მაგრამ რატომ მოდის ამ
გზით?

სარიმ წყნარად დაუძახა. პასუხად კვლავ დათქმული სტვე-
ნა მოესმა. ქალმა კმაყოფილებით ჩაიციხა და ცხენს კისერზე
მოეხვია. როცა ლენი მიუახლოვდა, სარიმ მკლავში წაავლო
ხელი და მკაცრად ჰკითხა:

— რატომ დაიგვიანე?

— სელიამ წასვლა გადაწყვიტა და სადგურზე გავაცილე.

— საწყალი გოგო, ძალიან მებრალება.

— რატომ დამიმაღლე, თუ შეხვდი სელიას?

— მთხოვა, არ გამემხილა.

— ჰმ, თვითონ კი ყველაფერს მომიყვამ.

— ასეც ვიცოდი.

ლენიმ ცხენს მოჰკრა თვალი და იკითხა:

— თუ არა ვცდები, ბეტსი უნდა იყოს. რისთვის მოგიყ-
ვანია?

— სტუმრად უნდა წაგვიყვანოს.

— ორივე?

— დიახ, ორივე.

— მერე ძალიან არ დავამძიმებთ?

— თუ შეიძლება, შეურაცხყოფას ნუ აყენებ. ბეტსის მძი-
მედ დატვირთული ფურგონებიც კი უტარებია. გარდა ამისა,
წელან შევეკითხე, შეძლებ თუ არა-მეტქი და უარი არ უთქ-
ვამს... რას გაქვავებულხარ ერთ ადგილას, მოდი, მაკოცე!.

— თუ აგრეა, ხელები იქით გასწიე და გაკოცებ.

— გეტყობა, მაინცდამაინც არ გაქვს სურვილი, რომ
მაკოცო.

— სურვილი კი მაქვს, მაგრამ მეშინია არ დაგიღეწო ეგ
ნაზი ხელები.

სარის გაეცინა.

— ჩანს, დიდი ღონის პატრონი გგონია თავი.

— რა თქმა უნდა.

მოულოდნელად სარი ლენის მიეარდა და დაეჭიდა. ორივე ძირს დაეცა და ბალახებში გაგორდნენ. მცირე ბლლარძუნის შემდეგ ლენიმ მიწას გააკრა სარი. სარი ცოტას კიდეც გაუძალიანდა, მერე კი დანებდა.

— აჰა, ესეც შენ,—გამარჯვებულის კილოთი, მაგრამ ქოშინით შესძახა ლენიმ.

— გული კი ლამის არის ამოგივარდეს,—ნიშნის მოგებით თქვა სარიმ და გაიცინა.

— თურმე საკმაოდ ღონიერი ყოფილხარ.

— აი, სწორედ მეც მაგის დამტკიცება მინდოდა.

ლენიმ სარის ხელი გაუწოდა და ფეხზე წამოაყენა.

— კმარა, ახლა დროა წავიდეთ, თორემ ძალიან გვიანნი სტუმრობა მოგვივია.

— მაინც სად მივდივართ?

— მერე გაიგებ. მარდად, ცხენზე შეეჯდეთ.

სარი უნაგირს მოახტა და წინ გადიხარა.

ლენი გავაზე მოაჯდა ბეტსის. სარიმ შევებით ამოისუნთქა და ლენის ზურგით მიეყრდნო.

— უჰ, რა მშვენიერი ბაღში მაქვს! — წამოიძახა მან და ბეტსი ადგილიდან დასძრა.

ქალის ხორბლისფერი თმები სახეზე ელამუნებოდა ლენის. სარი მხრებითა და ზურგით ნეტარებით და ნდობით მიყრდნობოდა ლენის მკერდზე. ხანდახან, როცა სარი თავს მოიბრუნებდა, რომ ლენისთვის შეეხედა და რაიმე ეთქვა, ისინი ლოყებით ეხებოდნენ ერთმანეთს.

ქარი მათ რაღაცას უმღეროდა, სიცოცხლე ნეტარებით იყო აღსავსე.

რა მშვენიერია სიჰაბუკე და რა ტკბილია სიყვარული! ცხენი თავისუფლად და მსუბუქად მიჰქროდა. მართლაცდა რა წარმტაცი იყო ეს ქვეყანა.

— ნამდვილი ლამის მხედრები ვართ, — შესძახა სარიმ. ქარი ლაპარაკს უშლიდა.

— ეგ ლამის მხედრები ვინლა არიან?

— როგორ, განა არ იცი?

— არა.

— კარგი, მაშ გეტყვი, ოღონდ ჭერ მითხარი, რას მომცემ რომ მოგიყვე.

— რა ვაჭარი ყოფილხარ!

— აბა რა გეგონა!.. ჰო, რამდენს იძლევი-მეთქი?

— ერთ პენსს.

— ნუ სულელობ.

— მაშ სამი იყოს.

— ცოტაა.

— ექვსი?

— თანახმა ვარ, კიდევ რა?

— რაო, ეს საკმარისი არ არის განა?

— უჰ, ძუნწი ყოფილხარ.

— კოცნა?

— კოცნა და თან ექვსი პენსი?

— ჰო.

— მოდის!.. მაშ ასე, ღამის მხედრები ეს ორი ახალგაზრდა ქალ-ვაჟია. ისინი ღამ-ღამობით ცხენით დაქრიან და სადაც კი მივლენ, ჯადოსნური ძალით ყველაფერს სილამაზესა და სინაზეს მოჰყვნიან ხოლმე. საკმარისია, მათი ჩრდილი რაიმე უმსგავსოს შეეხოს, რომ მაშინვე ღამაზად იქცეს.

— თუკი ისედაც ღამაზსა და კოხტას შეეხოს, მაშინ?

— მაშინ კიდევ უფრო გაღამაზდება, სულელო.

— ჰო, შენსავით.

— გიჟი ხარ, მაგრამ მიყვარხარ... აი, სულ ეს არის ღამის მხედრების ამბავი.

— მერედა ამაში მთხვარე ექვს პენსსა და თანაც კოცნას?

— არა ღირს განა?

— ყაჩაღი ყოფილხარ.

— მივიღებ თუ არა, რაც მეკუთვნის?

— არაფერსაც არ მიიღებ.

— მაშ ეგრე? იცოდე, ინანებ!

ანაზღად სარიმ ცხენს ქუსლი ჰკრა და დააოთხა, თან უნა-გირზე აქეთ-იქით ქანაობას მოჰყვა. ლენის უზანგებში არ ედგა

ფეხი და თავს ძლივს იკავებდა, რომ ცხენიდან არ გადმოვარდნილიყო. სარი სულ უფრო და უფრო უმატებდა ქანაობას. ბეტსი, ჩანდა, ასეთ ხუმრობას მიჩვეული იყო. ლენიმ სარის ხელები მაგრად ჩასჭიდა და გადაწყვიტა, რაღაც არ უნდა დასჯდომოდა, არ დანებებოდა. მაგრამ სარიმ ტანი შეარხია, ლენის ხელი გააშვებინა და ისევ განაგრძო ანცობა.

— კმარა! ვიძლევი, რაც გერგება, — შესძახა ლენიმ.

კმაყოფილი სარი გულიანად კისკისებდა.

— ხომ გითხარი, განანებ-მეთქი... მაშ ასე, ექვს პენს ახლავე ჩამოდი, კოცნა კი მერე იყოს.

— მოიცადე, მივალთ და მერე მოგცემ.

— არა, ახლავე მოიტა, თორემ ისევ დავიწყებ ქანაობას.

— კარგი, კარგი, იყოს ნება შენი.

ლენიმ რის ვაი-ვაგლახით ჩაიყო ჯიბეში ხელი და რაღაც მონეტა ამოიღო. შილინგს ჰგავდა, მაგრამ მაინც გაუწოდა სარის.

— ხურდა რომ არა მაქვს?

— არაფერია, შენი იყოს, შე მძარცველო, შენა.

სარიმ უეცრად აღვირი მოსწია, ცხენი შეაჩერა, უნაგირიდან ჩამოცურდა და თან ლენიც ჩამოათრია. ორივენი მიწაზე დაეცნენ და ბალახებზე გადაკოტრილდნენ.

— ოჰ, როგორ მიყვარხარ! — წამოიძახა სარიმ და სულს ძლივს ითქვამდა. — რა კარგია, რომ შემიძლია დაგემუქრო. გაწვალო და ფულიც წაგართვა. არა, ამას არაფერი სჯობია. როდი მეგონა, თუ ადამიანის წვალება ასე სასიამოვნო იქნებოდა. მაგრამ ჯერ სადა ხარ! ეს მხოლოდ დასაწყისია. მოიცა, ულმერთოდ გაგაწამებ. აბა, ახლა კი მაკოცე.

ლენიმ ნაზად აკოცა.

— ნამდვილი შლეგი ხარ, — ვნებით წამოიძახა მან.

— ეგ შე თვითონაც ვიცი, — მხიარულად შენიშნა სარიმ, — მე შემიძლია ზოგჯერ თავი მოვიგიჟიანო, ზოგჯერ კი ნაზი, მშობელი დედასავით მგრძნობიარე და გულისხმიერი ვიყო. როცა მინდა დობას გაგიწევ, მინდა — ერთგულ მეგობრობას.

რას იტყვი, განა კარგი არ არის, რომ ერთბაშად ამდენ ხალხს უყვარდე? პირადად მე ასეთი სიყვარული მომწონს.

— მეც, — მიუგო ლენიმ, — და შენც მიყვარხარ, სარი. ღმერთმანი, მიყვარხარ.

სარიმ ლენის უხმოდ მოუცაცუნა ხელი სახეზე. მერე მოულოდნელად ზეზე წამოხტა და ცხენისკენ გაიქცა.

— ადე, ლენი, დროს ნულარ ეკარგავთ, თითქმის მივედით უკვე. ისინი კვლავ ცხენზე შესხდნენ, ერთმანეთს მიეკვრნენ და უხმოდ განაგრძეს გზა. სიყვარულის ბურუსში გახვეულთ ერთმანეთის სითბო ათბობდათ. მალე პატარა ქოხი დალანდეს, რომლის პაწაწკინტელა სარკმლიდან მკრთალი შუქი გამოდიოდა. ქოხის კარს რომ მიაღვრნენ, ცხენიდან ჩამოხტნენ და იქვე მიაბეს.

— ეს არის? — იკითხა ლენიმ და ექვით შეათვალიერა ქოხი.

სარიმ მკლავში ხელი წაავლო:

— დამშვიდდი, ძვირფასო, — თქვა მან და თან გაიყოლია. მერე კარი ფრთხილად შეაღო და შიგნით შევიდა. ოთახში მყოფი სამი მოხუცი ერთდროულად მოტრიალდა და შემოსულთ შეხედა. საკმაოდ თბილი საღამო იყო, მაგრამ ქოხში მაინც ენთო ცეცხლი და მოხუცი დიდედა, ჰანა და მისი ბებერი ქმარი გარს მისჯდომოდნენ. ეს ცეცხლი სრულებით არ ამხიარულებდა ადამიანის გულს, სწორედ ისევე, როგორც სტილველდის ამასწინანდელი საზეიმო კოცონი. ცეცხლი იმიტომ ენთო, რომ მოხუცების გაცივებული სისხლი გაეთბო.

— რომელი ხარ? — უკმეხად იკითხა მოხუცმა დიდედამ.

ჰანამ სწრაფად შეავლო თვალი სტუმრებს და მის გამჭრიახ მზერას არაფერი გამოჰპარვია. ჰანას მოხუცმა ქმარმა ერთი კი გადახედა შემოსულთ და კვლავ თვლემს განაგრძო. წლების სიმრავლით მოღლილს და მოტეხილს ამქვეყნიური აღარაფერი ადარდებდა.

— ეს მე ვარ, სარი, — წყნარად გამოეხმაურა დიდედას სარი.

— სარი რამდენი ხანია გარდაიცვალა, — თქვა დედაბერმა და ეშმაკურად ჩაიღიმა.

— მე თქვენი შვილობილის გოგო ვარ, — განმარტა სარიმ. — გახსოვთ, დღეს დილით რომ გეწვიეთ?

დედაბერი ჩაფიქრდა, უნდოდა გაეხსენებინა. იყო თუ არა ვინმე მართლა ამ დილით. ბოლოს თავი გაიქნია და ჰანა მოუბრუნდა:

— მართალია, რასაც ამბობს?

— დიახ, დღეს დილით იყო. გახსოვთ, ყავაც კი მოგართვათ.

დედაბერმა პირი ააცმაცუნა, თითქოს რაღაცის თქმა უნდოდა, ბოლოს იკითხა:

— კარგი გოგოა?

— კარგია, — მიუგო ჰანამ.

— ახლოს მოდი, ბავშვო, — მიმართა სარის მოხუცმა.

სარი მიუახლოვდა მოხუცს და მის წინ მუხლებზე დაიჩოქა, როგორც ამ დილით. ახლაც დიდედამ თავზე და სახეზე მოუსვა ხელი.

— დიახ, — წყნარად დაიწყო მან, — მაგონდები, შენ სარი ხარ, ჩვენი შვილობილის გოგო. ის მეორე სარი კი არ დაემონა მათ, ამიტომაც მოკლა გერტმა.

— მე თქვენ სტუმარი მოგიყვანეთ, დიდედა.

— ვინ სტუმარი?

— ჩემი შეყვარებულია, გვარად ლენი სვარცი.

— სვარცი? — ხმადაბლა გაიმეორა დედაბერმა ისეთი კილოთი, თითქოს რაღაცას იხსენებდნო. დაძაბულობისგან წარბები შეეკრა და ისედაც დანაოჭებული სახე მთლად დაუნაოჭდა. — სვარცი, არა, არასოდეს არ მსმენია ეს გვარი... სვარციებიდან არავის არ ვიცნობ. აბა, ახლოს მოდექ, ყმაწვილო... კიდევ მოიწიე... სმენით კარგად მესმის, ოღონდ თვალები... კიდევ, კიდევ უფრო ახლოს... აი ასე... აბა, ახლა დაილაპარაკე, ყმაწვილო.

— როგორ ბრძანდებით, დიდედა?

მოხუცს რაღაც მოუსვენრობა დაეტყო.

— ახლოს მოდი-მეთქი, რომ ხელით შეგეხო, არ გესმის? სარიმ ლენის ხელი წაავლო და მოხუცის წინ მუხლებზე დააჩოქა. მოხუცი თავისი დაკოჟრებულ-დაღვლარჰნილი თითებით თმებზე და სახეზე შეეხო ლენის, მაგრამ მაშინვე გაოცება გამოესახა სახეზე და ლენი უხეშად მოიშორა:

— წადი, მომშორდი, — თქვა მან ცივად და უკმეხად. — შენ ვილერი ხარ, მომწყდი თავიდან!

სარი მოხუცს მიუახლოვდა და მხრებზე შეეხო.

— ეს ლენი სვარცია, დიდება, ფერადკანიანი, ჩემი შეყვარებული. მას გერტი ჰირივით სძულს, გესმის, სძულს.

— არა, იგი ნამდვილი ვილერია, — ცრემლმორეული ამბობდა მოხუცი. — ვილერებს მე კარგად ვიცნობ, ჩემი საშოდან გამოვიდნენ. ყველა მათგანი ბოროტი და ვერაგია. ეს ყმაწვილიც ერთ-ერთი იმათგანია. მე მათ კარგად ვიცნობ, გაიყვანეთ. მომავლოდ ეს კაცი.

— ყური მიგდეთ, ქალბატონო, — მიმართა მოხუცს ჰანამ.

— ხომ იცი, შენ ყოველთვის გიჭერე¹ ხოლმე, — პატარა პავშვივით განაცხადა დიდებამ. — მაშ ახლაც ყური მიგდეთ, თქვენ ცდებით, იგი ვილერი არ არის, ლენი სვარცია, როგორც სარიმ გითხრა; ფერადკანიანია და კეთილი ახალგაზრდა ჩანს, თქვენ ტყუილად გეშინიათ მისი.

მაგრამ სახის ნაკვთები და თმები რომ ვილერისა აქვს? — არ ცხრებოდა დედაბერი.

— ეს უკვე განგების ნებაა, — დინჯად უპასუხა ჰანამ. ღმერთი ზოგჯერ ერთმანეთის მსგავს ადამიანებს გააჩენს ხოლმე.

--- მაშ ვილერი არ არის?

— არა-მეთქი, — მიუგო ჰანამ, — თქვენ უნდა დამეგობრდეთ, იგი კეთილი ყმაწვილია, და როცა კაფრები მოვლენ, დაგიცავთ და დაგიფარავთ.

— მართლა დამიცავთ? — მოუთმენლად შეეკითხა ლენის დედაბერი.

— რა თქმა უნდა, — მიუგო ლენიმ.

— ხომ ეტყვი მათ, რომ მე კეთილი ვარ და სულაც არ ვგავარ სხვა თეთრკანიან ქალბატონებს?

— დიახ, უსათუოდ.

დღედაბერმა კალთაზე ხელები დაიწყო და თავი ჩაქინდრა.

— ყავა! — მოითხოვა მან ისე, რომ არც კი განძრეულა.

ჰანას ღიმილმა გადაურბინა სახეზე და უარყოფის ნიშნად თავი გაიქნია.

— არ შეიძლება, კიდევ რომ დალიოთ, ღამე არ დაგეძინებათ.

მოხუცმა ჩავარდნილი ლოყები გამობერა და წარბებს ქვეშიდან ეშმაკურად გახედა ლენის და სარის.

— სტუმრებს ხომ უნდა გავუმასპინძლდეთ?

— მე თვითონ გავუმასპინძლდები, ახლა კი თქვენი ძილის დროა. არც შენ გაწყენს, რომ წახვიდე და დაიძინო, — მიუბრუნდა იგი თავის ბებრუხანა ქმარს.

ბერიკაცი უსიტყვოდ წამოდგა და ოთახიდან ჩანჩალით გავიდა. მოხუცი დიდუდაც უხმოდ დამორჩილდა ჰანას, რომ დაწოლილიყო, მერე გვერდზე გადაბრუნდა, გრძელ საბანში გაეხვია და მაშინვე დაიძინა.

ჰანამ ჭერში ჩამოკიდებული ნავთის ლამპა ჩამოხსნა და პატარა სამზარეულოსკენ გაუძღვა სტუმრებს:

— ყავას მე თვითონ გავაყეთებ, — მიმართა სარიმ ჰანას.

ჰანა თავის ძველ საეარძელში ჩაესვენა და ფარულად ზევრავდა ქალ-ვაჟს, სანამ სარი ფუსფუსებდა, ხოლო ლენი კი მას ეხმარებოდა. ჰანას ბრძნულ, ბებრულ მზერას არც ერთხელ არ გამოჰპარვია, როგორ შესცივინებდნენ ერთმანეთს სიყვარულით აღსავსე თვალებით სარი და ლენი. მოხუცი გრძნობდა, რომ ისინი თავშეუკავებლად ილტვოდნენ ერთმანეთისკენ და ვეღარ მაღავდნენ სიყვარულს, მათ თვალებში რომ გამოსჭვიოდა. ჰანამ თავი გაიქნ-გამოიქნია და წყნარად ამოიოხრა.

სარიმ ყავა დაასხა და მაგიდას შემოუსხდნენ.

— ამ დილით თქვენ მკითხეთ, ვინ არის სემ დიუპლესიო,

— დინჯად დაიწყო ჰანამ. — სიმართლე გითხრათ, მაშინ არ მსურდა პასუხი გამეცა. ახლა, თუ გნებავთ, გეტყვით.

— რას ნიშნავს ყოველივე ეს, სარი? — იკითხა ლენიმ.

სარიმ ფინჯანი ძირს დადგა და ლენის შეხედა.

— დიდი ხნის წინათ აქ ცხოვრობდა სხვა სარი, ახლა იგი ცოცხალი აღარ არის, თითქმის ოცდაათი წლის წინათ გარდაიცვალა. როგორც ჩანს, გერტს ჰყვარებია იგი, და თუ არ ვცდები, მამაჩემსაც — ალბათ მისი სიყვარულით თუ დამარქვა სარი. რამდენადაც ვიცი, გერტის მამას, მოხუც გერტს, თავისი ვაჟისთვის სდომებია თურმე ეს სარი და ამის გამო მამაჩემს სხვა ქალი შერთო — დედაჩემი, მაგრამ თვითონ სარის კი სულ სხვა მამაკაცი ჰყვარებია, — ვილაცა სემ დიუპლესი.

მარტო მოხუცი დიდედა თანაუგრძნობდა თურმე სემ დიუპლესს. ჰოდა, ამ სემ დიუპლესთან რაღაცა საიდუმლოებით მოცული ამბავია დაკავშირებული. სწორედ ამ საიდუმლოების გაგება მინდა. მოხუცი დიდედა რაღაც არეულად ლაპარაკობს; ხან გადაკრულად ამბობს, სემ დიუპლესი გერტმა მოკლაო, ხან იძახის, სემი კი არა, სარი მოკლა გერტმაო. მამაჩემმა კი, ეს ამბები კარგად იცოდა და მეუბნებოდა, სარი ციებ-ცხელებამ იმსხვერპლაო.

ჰანამ ცარიელი ფინჯანი განზე გადადო, გულ-ხელი დაიკრიფა, წინ გადმოიხარა და მაგიდას მიეყრდნო.

— მე კარგად მახსოვს სემ დიუპლესის ამბავი, — განაცხადა მან. — ჩვენ მაშინ დიდ სახლში ვცხოვრობდით და სახლის უფროსი ჯერ კიდევ ცოცხალი იყო. სახლის უფროსი, როგორც მოგეხსენებათ, ჩვენი ქალბატონის ვაჟი იყო, ახლანდელი ბაას გერტის მამა.

მაშინ სემ დიუპლესიც ახალგაზრდა იყო. მან სხვადასხვა ქალაქები მოიარა და სოფელში ბევრი ფულით დაბრუნდა, — ჰანა შეჩერდა და ლენი თვალთ გაზომა. მერე განაგრძო:

— იგი თქვენზე ოდნავ დაბალი თუ იქნებოდა. სახის კანაც უფრო მუქი ჰქონდა, მაგრამ ძალიან სანდომიანი და კოხტა შესახედაობისა იყო. სილამაზით თქვენ გჯობდათ. მახსოვს,

როცა ერთმანეთს პირველად შეხედნენ სემი და მის სარი. ამ შეხვედრის პირადი მომსწრე ვარ. ეს მოხდა დუქანში, რომელიც იმ დროს ინდოელს ეკუთვნოდა და არა ებრაელს. როგორც დღეს.

სემი ბუნებით მხიარული იყო. ეს თვალებში ეტყობოდა. ხმაზეც იგრძნობოდა. სიმღერა უყვარდა და ხშირად მღეროდა კიდეც. — მერე ჰანა ლენის მიუბრუნდა, — სემი თქვენზე უფრო მოყვანილი, ჩათსკენილი და ღონიერი გახლდათ.

ერთხელ დუქანში ყოფნისას სემი პირველად გამოელაპარაკა მის სარის, მაგრამ ქალმა ზურგი შეაქცია და ხმა არ გასცა. — წარსულის გახსენებამ ჰანას ღიმი მოჰგვარა.

სარიმ ლენის მოუჭირა ხელი და ასე ხელიხელჩაკიდებული ისხდნენ და უსმენდნენ მოხუცი ჰანას ლაპარაკს.

— როცა მის სარი მიტრიალდა და ზურგი შეაქცია, მაშინ სემმა რაღაც ძალიან სასაცილო ამბის მოყოლა დაიწყო, მის სარიმ თავი ვერ შეიკავა და გაეცინა. ამის შემდეგ ისინი კიდეც რამდენჯერმე შეხედნენ ერთმანეთს დუქანში. მალე შევნიშნე, რომ დუქანში წასვლის წინ, ჩემს ქალბატონს თვალები მხიარულად აენთებოდა ხოლმე და რაც უფრო ვუახლოვდებოდი დუქანს, უფრო მეტად უციმციმებდა.

ცოტა ხნის შემდეგ სემ დიუბლესი ქალაქში წავიდა და მის სარი დანადგელიანდა. რაც დრო გადიოდა, ნადველი თანდათან ემატებოდა, მაგრამ მალე დუქანში მის სახელზე ბარათი მოვიდა. ქალბატონს თვალები გაუბრწყინდა, გული გაუმხიარულდა და გრძნობა ვეღარ დამალა. მაშინ იყო, რომ საიდუმლოდ გამანდო: სემი ფულს მოაგროვებს, მერე ჩამოვა და ფერმას იყიდისო. თქვენ ალბათ იცით, სადაც არის მაქოს კრაალი — ჩემი სამშობლო სოფელი, — ჰოდა, სოფლის გადაღმა მიწის პატარა ნაკვეთია, რომელსაც წყალი ჩაუდის. აი, სწორედ ამ მიწის ყიდვას და იქ დასახლებას აპირებდნენ უბედურნი.

ცოტა ხნის შემდეგ მეორე წერილიც მოვიდა. იტყობინებოდა, — ფული ვიშოვე და ვბრუნდებიო... მის სარი მენდობოდა, იცოდა, რომ არსად კრინტს არ დაეძრავდი და ამიტომ ყველაფერს მიყვებოდა. მართლაც, ხმა არ ამომიღია. თვით

დიდი ქალბატონისთვისაც კი არ მითქვამს, რომელსაც საერთოდ არაფერს ვუმაღავდი ხოლმე... სემის ჩამოსვლის დღეს, მის სარი უჩუმრად წავიდა სადგურზე დასახვედრად. მაგრამ, როცა შინ მობრუნდა, ჭკუაზე შეშლილს ჰგავდა... ამის შემდეგ ლოვინად ჩავარდა და დიდხანს აღარც უცოცხლია.

— სემ დიუპლესს რაღა დაემართა? — იკითხა ლენიმ.

ჰანა სივრცეს მიაშტერდა.

— ახლა მას შეშლილ სემს ეძახიან, — აღმოხდა ბოლოს ხვნეშით. სარი გაფითრდა და თითები ბრჭყალებივით ჩაასო ხელში ლენის.

— შეშლილ სემს? — ჩუმად გაიმეორა ლენიმ.

— ნუთუ გერტმა ჩაიდინა... — შეძრწუნდა სარი.

— კაციშვილმა არ იცის, ვინ ჩაიდინა, — უპასუხა ჰანამ. — მოწმე არავინ ყოფილა, გარდა, ალბათ თვით მის სარისა. ვინ იცის, იქნება სწორედ ამან გადაიყოლა თან კიდეც უბედური. არ ვიცი, მე ასე ვფიქრობ, მაგრამ ნამდვილად არავინ არაფერი იცის.

— მეშინია, — წამოიძახა სარიმ და ლენის მკლავზე მოეხვია.

— მეც, — აღმოხდა ჰანას.

ლენიმ სარის ხელი მოჰხვია და თავისკენ მიიზიდა;

— ნუ გეშინია, ძვირფასო.

— მეშინია, ლენი, ძლიერ მეშინია. შენი ბედი მაშინებს, კარგო. ვიცი, გერტის ნახელავია ყოველივე ეს. ახლა ყველაფერს ვხედე.

— ვიცი, ძვირფასო, მაგრამ უნდა დამშვიდდე, რამეს ვილონებო.

— ოჰ, ლენი, გერტმა რომ გაიგოს, რა გვეშველება, რა უნდა ვქნათ? — და სარიმ სახეზე ხელები აიფარა, თითქოს საშინელი რამ ხილვის თავიდან მოშორება სურსო.

— უნდა გაეცალოთ აქაურობას, — თქვა ჰანამ.

ლენიმ სარის გადახედა.

— მართალია, აქედან სასწრაფოდ უნდა წავიდეთ, — შმა-

გად შესძახა სარიმ. — ლენი, ყველგან თან წამოგყვები. სადაც არ უნდა წახვიდე.

— რა გამოვიდა, სადაც არ უნდა წახვიდეთ, ყველგან ერთი და იგივე ამბავია, — შენიშნა ჰანამ.

— ოჰ, ღმერთო ჩემო, — წამოიძახა სარიმ. — ნუთუ ქვეყნად არ არის ადგილი, რომ კაცმა დამშვიდებით იცხოვროს და ბედნიერება ჰპოვოს! — სარი თანდათან ცხარდებოდა. — ხომ არაფის არაფერს ვუშავებთ, ჩვენ მარტო ის გვინდა, რომ თავი დაგვანებონ, რათა ბედნიერად ვიცხოვროთ.

— სარი, ყური მიგდე, — ნაზად მიმართა ლენიმ. — უპირველეს ყოვლისა, დამშვიდდი, ჯერ ხომ არაფერი მომხდარა: ყური მიგდე და მომისმინე, მითხარი, სიღარიბე ხომ არ გაშინებს?

— ხომ იცი, რომ ამის გამო უკან არ დავიხევ, — უპასუხა სარიმ უფრო დამშვიდებით. ის საშინელი ხილვა უკვე გამქრალიყო.

— რას იტყვი. ცოტა ხანს რომ საჭმელ-სასმელი და ბევრ სხვა რამ მოგვაკლდეს?

— თუნდ სამუდამოდ იყოს, არ მენადვლება.

ლენიმ აღტაცება ძლივს დამალა.

— უცხო ენა რომ არ გეცოდინება?

— მერე რა? ვისწავლი.

— თუკი ეგრეა, მაშინ ყური მიგდე, სარი ძვირფასო. ჩვენ მხოლოდ ერთი გზა დაგვრჩენია, შარშან ფეხბურთის გუნდთან ერთად აღმოსავლეთ აფრიკაში პორტუგალიის კოლონიაში ვიმგზავრე და იქ რამდენიმე მეგობარი შევიძინე. პოლა იქ „ფერადი ბარიერი“ მხოლოდ უსწავლელ მკვიდრ მოსახლეობაზე ვრცელდება და არა განათლებულ ადამიანებზე. მოდი და იქ წავიდეთ.

— ჰო, ლენი, იქ წავიდეთ. — ეს იყო სარის გულიდან ამოხეთქილი იმედის შეძახილი.

— რა თქმა უნდა, პირველ ხანებში დიდ სიძნელეებს წავაწყდებით. მე ასე აღვილად არ მომცემენ ნებართვას დავტოვო

ჩვენი ქვეყანა. შენც ვერ აიღებ წასვლის ნებართვას ისე, რომ გერტმა არ გაიგოს. ერთი სიტყვით, ამ საქმეების მოგვარებას დიდი დრო დასჭირდება.

სარი მოიღრუბლა.

— თუმცა, — განაგრძო ლენიმ, — კეიპტაუნში ვიცნობ ერთ კაცს, რომელსაც შეუძლია დაგვეხმაროს. რომ პორტუგალიაში გადავიდეთ. იგი ჩემი მეგობარია და ყველაფერს გამოკეთებს. ხვალ დილითვე შევატყობინებ ყოველივეს.

— ფული? — იმედმოკლული ხმით იკითხა ჰანამ.

— მეგობრებში ვისესხებ, კეიპტაუნში რომ ჩავალთ, — შენიშნა ლენიმ.

— ოც გირვანქა სტერლინგს მე ვიშოვი, — თქვა სარიმ და მოწოლილი სინდისის ქენჯნა დათრგუნა.

— ძალიან კარგი, პირველ ხანებში მაგ თანხით ხელს მოვიმართავთ. მზადება ანლავე დაიწყე. ჩაალაგე ყველაფერი, რაც კი შეგიძლია. მაგრამ ფრთხილად იყავი, კაციშვილმა არ უნდა გაიგოს ეს ამბავი. მგონია, აჯობებს თუ ღამით გავემგზავრებით, თუნდაც ხვალამ. ჩვენი სადგურიდან კეიპტაუნისკენ სადამოს ცხრაზე გადის მატარებელი. სადგურს რომ მიუჯახლოვდებით, ერთმანეთს დავშორდებით და კეიპტაუნამდის ცალ-ცალკე ვიმგზავრებთ, მერე კი, შიში ნუ გაქვს, იმდენად აღარ გაგვიჭირდება.

პატარა სამზარეულოში მცირე ხნით დუმილი ჩამოვარდა. სარიმ ლოყაზე მოჰკიდა ხელი ლენის, თავისკენ მოატრიალა და თვალბეჭედი ჩახედა.

— მითხარი, ლენი, დარწმუნებული ხარ, რომ მართლაც წაიღია ასე მოვიქცეთ?

ლენის გაეღიმა.

— ამას მე უნდა გეკითხებოდე, სარი, რამდენ რამეს თმობ ჩემი გულისთვის.

სარიმ თავი გაიქნია.

— არა, ლენი, ეს შენა თმობ ყველაფერს ჩემი გულისთვის. ამბობენ, სიყვარული ქალისთვის ყველაფერია, მამაკა-

ცისტვის კი ცხოვრების მხოლოდ ერთი ნაწილიაო. მართლაც, ჩემთვის შენი სიყვარული ყველაფერია.

— ჩემთვის კი შენა ხარ ყოველივე და ყველაფერი.

— ნუთუ, მართლა ყველაფერი მოგვარდება. როცა იქ ჩავალთ?

— რასაკვირველია, ჩემო ძვირფასო. ყველგან, სადაც კი მოგვესურება, ერთად ვივლით და ყველაფერს ერთად გავაქეთებთ.

— ზღვის ნაპირას, მზეშიც ერთად ვიწვებით?

— მაშ.

— ქუჩებშიც ხელიხელგაყრილნი ვისეირნებთ?

— რა თქმა უნდა.

— კაფეშიც ერთად შევალთ?

— ჰო, ჩემო ძვირფასო, ყველგან, ყველგან ერთად ვიქნებით.

— და ყოველთვის, მუდამ ერთად ვიქნებით?

— ერთად, მხოლოდ ზოგჯერ დავშორდებით მცირე ხნით ჩემი მეცადინეობის დროს. მართალია, პორტუგალური ენა საკმარისად კარგად მესმის, ჩემო კარგო, მაგრამ ამ ენაზე სკოლაში მუშაობა რომ შეეძლო, კიდევ უფრო უნდა გავადრმავოცოდნა.

— მეც შენთან ერთად ვისწავლი ენას.

— რა თქმა უნდა.

— ოჰ, რა კარგია, ლენა.

— მართალია, მაგრამ ნუ გავიწყდება, რომ ჯერ ისევ აქ ვართ, და არა აღმოსავლეთ აფრიკაში.

— მაგრამ ხომ მოვხვდებით იქ, პა, შენ რალას იტყვი, პანა?

პანამ გაუღიმა და თანხმობის ნიშნად თავი დაუქნია.

— მოხვდებით, როგორ არა, მაგრამ იცოდეთ, დიდი სიფრთხილე გმართებთ.

სარიმ თავისდა უნებურად გადაკოცნა მოხუცი ზანგის ქალი და მერე ლენის მოეხვია.

— ახლა კი დროა წახვიდეთ, — ნაზად შენიშნა პანამ. —

მე დავბერდი, გადავიღალე და გვიანობამდის ჯდომის თავი აღარა მაქვს. აბა, ნურაფრის ღარდი ნუ გაქვთ, კიდეც რომ ჩამომახრჩონ, ჩემგან ვერავინ ვერაფერს გაიგებს თუ საით წახვედით.

ამ სიტყვებით ჰანა წინ გაუძღვა სტუმრებს, სამზარეულოს კარი გაუღო, და დაელოდა, ვიდრე ცხენზე შესხდებოდნენ.

— ღამე ნებისა, შვილებო, — მიაძახა უკვე ამხედრებულ ქალ-ვაჟს, — ღმერთი იყოს თქვენი მფარველი.

გზაში ლენიმ აუხსნა სარის, როგორ მოქცეულიყო, მეორე დღეს სად და როდის შეხვედროდნენ ერთმანეთს. სარი გულისყურით უსმენდა და, რასაც ვერ გაიგებდა, ხელმეორედ ეკითხებოდა.

გული კი სიხარულით ჰქონდა სავსე. იგი მალე თავის ლენისთან ერთად მოშორდება აქაურსიძულვილსა და ვაიუბედურებას. მოშორდებიან და ყველას დასანახად ივლიან ერთად, ბედნიერნი და თავისუფალნი. აღარავის არ დაემალეებიან. აღარ ექნებათ იმისი შიში, რომ აი, ვინმე გაიგებს მათი სიყვარულის ამბავს და ლენის დევნას დაუწყებენ. ყველაფერი ჩვეულებრივად და ბუნებრივად წარიმართება. იგი ლენის მოუვლის, საცვლებს დაურეცხავს, წინდებს დაუკერავს, სადილს დაუმზადებს და სუფთა, მყუდრო ბინას მოაწყობს; კვირაობით ზღვისპირს გავლენ. ქვიშაზე ერთად გაწეებიან და ფრინველთა გალობას ყურს დაუგდებენ. მერე საღამო ხანს ქალაქის განათებულ ქუჩებში ჩაივლიან ხელიხელგაყრილნი და არ ექნებათ შიში, ვაითუ ვინმემ დაგვინახოსო. უცებ სარისთვის ნათელი გახდა, თუ რა დიდი ადგილი ეკავა მათ ცხოვრებაში შიშს. შიში, — ამყარა თუ ფარული, განსაზღვრავდა მათ ქცევას, თვითეულ ნაბიჯს. შიშის გამო იყო, რომ ერიდებოდნენ იმ ბილიკებს და გზებს, რომლებზედაც სხვა ადამიანები დადიოდნენ. შიში აიძულებდათ ეძებნათ წყნარი. მიყრუებული ადგილები, რომ უშფოთველად დამტკბარიყვნენ ერთურობის ტრფობით.

მაგრამ ცოტა კიდეც და ამგვარ ყოფას ბოლო მოეღება. მალე მათი სიყვარული უშიშრად გამოვა დღის სინათლეზე, დატკბება მზის შუქით, ხელს ვერავინ ახლებს, ცუდს ვერ გაუ-

ბედავს. ეს ჩვეულებრივი და ბუნებრივი ამბავი იქნება მაშინ. ისინი თავისუფალი იქნებიან.

სარის არ აშინებდა კეიპტაუნში ცხოვრება. ლენი დაჰპირდა, რომ ერთ თავის ნაცნობ გოგონასთან მოაწყობდა რამდენიმე ხნით. მთავარია კეიპტაუნში ჩავიდნენ მშვიდობით, იქ კი ყველაფერი კარგად მოეწყობა. კიდევ ერთი ხვალინდელი დღე დარჩა გადასატანი, მერე კი საქმე დამში მოვა.

ოცნებაში წასული სარი უკან გადიხარა და ლენის მკერდზე მიეყრდნო. წარმოიდგინა, თითქოს ბეტსი თეთრი ღრუბელი ყოფილიყოს, რომელზედაც ისა და ლენი წყნარად მიცურავდნენ. მთელ სხეულში ნეტარების თბილმა გრძნობამ დაუარა.

უცებ სარის გაახსენდა, რომ ლენის ერთხელაც არ უცდია. ხორციელი სიყვარული ეგემა მასთან და გაელიმა. მერე უკან გადიხარა და შიგ ყურში ჩასჩურჩულა ლენის:

— შენ ხომ ნამდვილი სიყვარულით ჯერ არ გყვარებივარ, ლენი!

ლენიმ თავისუფალი ხელი წელზე მოჰხვია სარის და თავისკენ მიიზიდა.

— ჯერ ხომ არ დავექორწინებულვართ, სარი, — მიუგო მან.

— ქორწინება ფორმალბაა, — თქვა სარიმ და ისევ გაოცდა, რომ ლენისთან სირცხვილის გრძნობას არ განიცდიდა. — ეს შენც კარგად იცი, ლენი. ესეც არ იყოს, მოგვხსენება, რომ ერთმანეთთან ჩვენ უფრო ძლიერ ვართ დაკავშირებული, ვიდრე ფორმალურ თუ არაფორმალურ კავშირში მყოფი რომელიმე ქალ-ვაჟი.

— რა უცნაური ბავშვი ხარ, სარი, მე კი მეგონა, ასეთ რამეზე ლაპარაკი გეუხერხულებოდა.

— ვითომ რატომ?

— იმიტომ, რომ ყველა ქალწული ასეა.

— საიდან იცი?

— ვიცი.

— გარყვნილო!

— არაფერიც.

— მაშ საიდან იცი?

— წიგნებში წამიკითხავს.

— სამწუხაროდ მე წიგნებში ამოკითხული ქალწული არ ვახლავარ.

— მე შენ მძულხარ.

— მაშ რაღას მეხვევი.

ბეტის შეჩერდა. ისინი ცხენიდან ჩამოხტნენ, გზიდან გადაუხვიეს და ხელიხელჩაკიდებულნი გადავიდნენ ბალახებში.

მთვარე მაღლა აზიდულიყო. ღამე მოჯადოებულს ჰგავდა. სწორედ რომ სიყვარულის ჟამი იდგა. ისინი დაეშვნენ მიწაზე, რომელმაც გულთბილად მიიღო და მიიხუტა. ქალ-ვაჟმა აქ, ბუნების წიაღში, თავს რომ მთვარე და ვარსკვლავები დაჰნათოდათ, ხოლო ძირს კი რბილი და ნაზი ბალახი ფიანდაზად გაშლოდათ, სხეულით უთხრეს ერთმანეთს ის, რის თქმაც ადამიანურ ენას არ ძალუძს.

აღზნებული, ვნებით მიბნედილი სარი ლენის მკლავზე მისვენებულიყო.

— ოჰ, რა ნეტარებაა, ლენი, — წაიჩურჩულა მან.

— სიყვარული ნეტარებაა, ჩემო ძვირფასო, — ჩურჩულითვე მიუგო ლენიმ.

— ნეტარება და მშვენიერებაა, — წაიდუღუნა სარიმ და თვალები მილულა.

...ოჰ, დედამიწავ, ასწავლე შენს უგუნურ შვილებს სიყვარული, ასწავლე რადგან ასეთი უბრალო რამეც კი არ ესმით მათ. უთხარი, რომ მათ სკირდებათ ტრფიალი, თანაგრძნობა, ურთიერთგაგება და ძმური სიყვარული. შეაგნებინე, რომ მათ სკირდებათ უფრო დიდი და ძლიერი სიყვარული, ვიდრე რასა და სამშობლოა. სიყვარული რომელიც მოიცავს ყველა სამშობლოს და ყველა რასას; ამადლებული სიყვარული, სიყვარული ადამიანისა ადამიანის მიმართ. მაგრამ ნურც რისხვას დაივიწყებ, ო, დედამიწავ, და შეასწავლე მათ ქეშმარიტი, სამართლიანი რისხვა და აღშფოთება, რაც კეთილი ნების ადამიანთ ამეგობრებს და ამმობილებს. ო, დედამიწავ, შეახსენე შენს უგუნურ შვილთ, რომ ყოველი ადამიანის გუ-

ლი წმიდათა წმიდაა, რომ არავისთვის არაა უცხო ტკივილი. უთხარ. ასწავლე, შეახსენე, რომ ადამიანთა მოდგმისთვის. ხსნა არ იქნება. სანამ ამქვეყნად ქალ-ვაჟს თავისუფლად შეყვარება არ შეეძლება... უთხარი ეს, დედამიწავ, შენს უგუნურ შვილთ...

თხელმა ღრუბელმა დაფარა მთვარე. სარი შეირხა და თვალები გაახილა.

— მიყვარხარ, ლენი — აღმოხდა ქალს.

— მეც, ჩემო კარგო, — მიუგო ლენიმ.

ისინი წამოდგნენ და წყნარად გაემართნენ გორაკისკენ, — სადაც პირველად შეხედნენ იმ საღამოს, რომელიც ასე შორეულად ეჩვენებოდათ.

— აქ აღარასოდეს აღარ მოვალთ, — შენიშნა სარიმ.

— ჰო, სანამ ჩვენი ქვეყანა არ გათავისუფლდება, — მიუგო ლენიმ.

— ოდესმე გველირსება ნეტავი?

— ყოველივე უნდა შეიცვალოს, ჩემო კარგო. სამუდამოდ დამონება მთელი ხალხის შეუძლებელია.

— ღმერთმა ქნას, რომ მალე დადგეს ეს დღეც... მე მართლა, ალბათ ცუდი ევროპელი ვარ, რომ თეთრკანიანთა ადამწესებს ვარღვევ. ყოველ შემთხვევაში, გერტი ასე იტყოდა ჩემზე, დარწმუნებული ვარ.

— გშიშობ, რომ მართლაც ცუდი ევროპელი ხარ, მაგრამ, სამაგიეროდ მშვენიერი არსება ბრძანდები.

— ოჰ, როგორ მიხარია, რომ ცუდი ევროპელი ვარ, მაგრამ მშვენიერი არსება. სწორედ გითხრა, არაფრად მეპიტიანება თეთრკანიანის სახელი. ეს ყოველ ნაბიჯზე ზღუდავს ადამიანს. აი, თუნდაც დღეს, ისე გულით მწაღდა ამ საღამოს ზეიმზე მოსვლა...

— ცოტა კიდევ მოითმინე, და იქ, სადაც წასვლას ვაპირებთ, თეთრკანიანის სახელს სანაგვე ყუთში გადავუძახებთ და ყოველგვარ ზეიმზე და წვეულებაზე ერთად ვივლით.

— რა თქმა უნდა. ოჰ, ჩქარა მაინც გათენდეს ზვალინდელი დღე.

— ახლა კი, ჩემო ძვირფასო, სჯობს შინ დაბრუნდე. გახ-

სოვდეს, სადაც ამ საღამოს შეეხვდით, ისევ იქ დაგელოდები. ფეიქრობ, საშინო არაფერი იქნება, თუ სემი ჩემოდნებს წამოგიღებს. აბა, არ დაიგვიანო, ხომ იცი, მატარებელი სულ რამდენიმე წუთით ჩერდება. ფულის წამოღება არ დაგავიწყდეს, პირველ ხანებში ხელს მოვინაცვლებთ.

— დარდი ნუ გაქვს, ლენი, სიტყვას გაძლევ, არაფერი დავივიწყო და არც დავაგვიანო. ნუ გეშინია, მატარებელს თავისუფლად მივუსწრებთ. არაფერზე იდარდო, ძვირფასო, მშვიდად იყავი.

— აბა, სარი, ფრთხილად!

— ოჰ, ძვირფასო, ნუთუ ფეიქრობ, ჩვენს მომავალს დაუდევრად მოვეკიდები?

— მაპატიე, ძვირფასო, ღამე მშვიდობისა!

ერთმანეთს გადაეხვივნენ. სარის თითქოს უნებურად შეაქრეოლა.

— რა მოგივიდა? — ჰკითხა ლენიმ.

— შინ დაბრუნებისა მეშინია, ლენი! გონებიდან არ მშორდება ის საშინელი სურათი, თუ როგორ გაუსწორდა გერტი უბედურ სემს.

— გამაგრდი, სარი, ამაღამაც მოითმინე როგორმე.

— ამაღამდელი ღამე კი არა, მთელი ჰვალინდელი დღეა კიდევ, ლენი.

— ვიცი, მაგრამ უნდა გამაგრდე, ძვირფასო.

სარიმ თვალები დახუჭა და ლენის მიეკრა. ვაჟმა ღონივრად მიიზიდა და ხორბლისფერ თმებზე ალერსით გადაუსვა ხელი.

— უკვე დავმშვიდდი, ნუ გეშინია, ყოჩაღად ვიქნები, — თქვა სარიმ წყნარად და ლენის ნაზად აკოცა, მერე უცებ დასხლტა, ცხენს მოახტა, ალვირი მოსწია და დიდი სახლისკენ გაქუსლა.

ლენი რამდენიმე წამს გაუნძრევლად იდგა და ფეიქრობდა, თადარიგი ხომ სწორად დავიჭირეო. ასეთ დროს საბედისწეროა შეცდომა. ყველაფერმა უდავიდარაბოდ უნდა ჩაიაროს. ბოლოს მოტრიალდა და სტილველდისკენ დაეშვა.

სოფელი წყვდიადს მოეცვა. მხოლოდ მათ ქოხში ენთო სინათლე. ეტყობა, დედას არ ეძინა და ელოდა. ალბათ ჰგონია, შვილი ნაწყენია, მოხუცი გერტის ამბავი რომ შეიტყო. საბრალო დედა!

ლენი სამზარეულოში შევიდა. მაგიდის კუთხეს ზურგ-მიყრდნობილი მოხუცი დაძაბულად იჯდა და შეწუხებული სახით მისჩერებოდა კარებს. ამის დანახვაზე ლენის სევდა შემოაწვა. ვინ იცის, რამდენი ხანია ასე ზის და ელის შიშითა და გულისტკივილით. ელის. რომ აი. ლენი დაილაპარაკებს, საყვედურებით ააესებს და გაამტყუნებს.

ლენი დედას მიუახლოვდა, მოეხვია და მკერდზე მიიკრა. მთელი დღის განმავლობაში დაგუბებული ბოლმა, გულისტკივილი და სირცხვილის გრძნობა დაიძრა და ერთბაშად გადმოხეთქა. დედაბერმა რალაცის თქმა დააპირა, მაგრამ მწუხარებით სავსე მკერდიდან მარტოოდენ კივილი აღმოხდა.

ლენი უხმოდ იხუტებდა და მკერდში იკრავდა დედას, სანამ ქვითინით აცახცახებული მოხუცი თანდათან არ დამშვიდდა. დაე. იტიროს, გული იჯეროს, არა უშავს რა. საუბარს შერეც მოასწრებენ, მერეც დააჯერებს, რომ სატირალი არაფერია. მანამ კი იტირე, გული მოიოხე. საყვარელო, მოხუცო დედა. იტირე, ტირილი დარღს შეგიმსუბუქებს, გულზე მოგეშვება. ნუ გეშინია, დამეყრდენი, მკლავები ძლიერი მაქვს. ეს მკლავები ხომ შენი ღვიძლი შვილისაა!

მოხუცმა ქვითინი თანდათან შეწყვიტა. ლენიმ ხელები გაუშვა დედას და სახეში შეხედა:

— მოგეშვა გულზე?

დედამ უხმოდ დაუქნია თავი.

— ჰოდა, ძალიან კარგი, — განაგრძო ლენიმ. — აი, მანდ ჩამოჯექი, სანამ მე ყავას გავამზადებ.

— არა, შვილო, მე თვითონ გავაკეთებ, — ფიცხლად წამოიჭრა იგი.

— არა, შენ წყნარად იჯექი მანდ.

წყალი უკვე დუღდა. ლენიმ ყავა გაამზადა, ფინჯნებში ჩაასხა, მაგიდაზე მიიტანა და დედამისს გვერდით მიუჯდა.

— ახლა კი ყური მიგდე: დედი, წელან წარსულზე რა-
ღაც შეგეკითხე, მართალია, გაბრაზებული ვიყავი, მაგრამ
შენზე კი არა, იმაზე მომივიდა გული, რომ ეს ამბავი
სხვისგან გავიგე. თუმცა, კაცმა რომ თქვას, ან ამაზე რატომ
უნდა მომსვლოდა გული? არა, რა უფლება მაქვს, ვინა ვარ,
რომ საკუთარი დედის წარსულზე გული მომივიდეს. რას
ემგვანებოდა ეს ქვეყანა; დედები რომ შვილებს წარსულის
ანგარიშებს აბარებდნენ? არა, რაში მეკითხება შენი წარსუ-
ლი? ვიცი, რომ შენ ყოველთვის კარგი და მზრუნველი დედა-
იყავი ჩემთვის. ბრწყინვალე განათლება მიმალებინე, რომელ-
ზეც ბევრს ოცნებაც კი არ შეუძლია და აბა, ამაზე მეტი რა-
ღა გინდა?

— იცი, შვილო... — დაიწყო აღელვებით მოხუცმა.

— დაწყნარდი, დედაჩემო, ეს შენი პირადი საქმეა და
საკუთარ შვილთან რა ახსნა-განმარტება გჭირდება! შენ ჩე-
მი მშობელი დედა ხარ და მიყვარხარ. მუდამ თავდადებული
იყავი შვილისთვის, მორჩა და გათავდა.

სულეირი შვება. სიამაყე და სიყვარული გამოეხატა მო-
ხუცს სახეზე.

— რა საყვარელი ხარ, შვილო ლენი. სელიაც კარგია,
დარწმუნებული ვარ, რომ ეს ყველაფერი იმან შეგაგნებინა.

— მართალია, — უპასუხა სარიზე ფიქრით გართულმა ლე-
ნიმ, — ჩინებული გოგოა. ბევრ რამეზე ამიხილა თვალები.

— მგონია ამპარტავენი არ უნდა იყოს, არა შვილო?

— არა, სრულიად უბრალოა, სათნო და გამგები.

— ცოლად მოყვანას ხომ აპირებ. შვილო?

ლენიმ პაპიროსს მოუყიდა და ჩაიღიმა.

— იცი, დედი, ყველაფერი გადავწყვიტეთ, ყველაფერი
მოვილაპარაკეთ და დახე, ქორწინების საკითხი არ გამოგვრჩე-
ნია! მაგრამ არაფერია, ნუ სწუხხარ, მაგასაც მოვაგვარებთ
ბოლოს და ბოლოს.

— მალე?

— მალე, დედი, მალე.

— ოჰ, რა ბედნიერი ვარ.

— მეც... მაგრამ ყური მიგდე: დედი, ხვალ სადამოს

კეიბტაუნში მივემგზავრები. ცოტა ხანს დავრჩები. თუ ჩემს არ ყოფნაში, რამეს მოჰკრა ყური, გულთან ახლოს ნუ მიიტან, ნუ იდარდებ, მერე ყველაფერს მიხედები და გაიგებ. მე თვითონ ყველაფერს დაწვრილებით შეგატყობინებ წერილით.

— დიდი ხნით მიდიხარ, შვილო?

— ნუ აწუხხარ, მერე შეგატყობინებ.

დედაბ: რმა ცნობისმოყვარეობით ახედა ლენის და უხმოდ დაუქნია თავი.

— კარგი, შვილო, შენ იცი შენი საქმისა.

— ახლა კი წადი, დედი და დაიძინე. უკვე შუალამეა. მე რალაც-რალაცეები მაქვს ჩასალაგებელი.

— კეიბილი, ძილი ნებისა, შვილო... ოჰ, კინაღამ დამავიწყდა მცთქვა. ამ საღამოს რამდენჯერმე იყო ფიეტა, ლენისთან ერთი აუცილებელი საქმე მაქვსო, რა დროსაც არ უნდა დაბრუნდეს შინ, ნუ მომერიდება, უსათუოდ მინახულოსო. ფიეტა ისე ლაპარაკობდა, რომ ეტყობა, მართლაც რალაც მნიშვნელოვანი საქმე აქვს შენთან, შვილო.

— გმადლობ, დედი, ახლავე შევითყობ ყოველივეს. შენ დაწეპი და დაიძინე.

ლენი დედამისს მიუახლოვდა და ნაოჭებით დაღარულ შუბლზე ნაზად აკოცა. მოხუცი თავის ოთახში გავიდა დასაძინებლად.

ჩაფიქრებული ლენი კიდევ რამდენიმე ხანს დადიოდა ოთახში წინ და უკან. ნეტავ რა აქვს ფიეტას სათქმელი? შეუძლებელია, რომ სარის რამე დაებარებინოს, ეს-ეს არის დაშორდნენ ერთმანეთს. არა, აჯობებს ფიეტასთან გადაირბინოს და გაიგოს რა ამბავია. ლენიმ პაპიროსი ჩააქრო. ოთახიდან გავიდა, ქუჩა გადაჭრა და ფიეტას ქოხს მიადგა. სახლი ჩაბნელებული იყო. ლენიმ კარზე ფრთხილად დააკაკუნა. მაშინვე გაიტკაცუნა ასანთმა და ოთახი განათდა. ეტყობა, ფიეტა ელოდა.

მალე ფიეტამ კარი გამოაღო და გარეთ გამოვიდა. იგი ჩაცმული იყო, ფიეტამ ფრთხილად გამოიხურა კარები.

— მთელი ღამეა გელით, — გაბრაზებით წაიბურტყუნა მან.

— ბოდიშს ვიხდი, — უპასუხა ლენიმ. — ჩემთან რაიმე დაგაბარეს?

— არავის არაფერი არ დაუბარებია. მაგრამ ერთი ამბავი უნდა შეგატყობინოთ. ამ საღამოს, ზეიმის შემდეგ სემის საძებნელად დიდ სახლში ავედი და იქ გერტისა და ვილჟონის საუბარს შემთხვევით მოვკარი ყური. მათ კი ვერ შემინიშნეს. ვილჟონი ეუბნებოდა გერტს, რომ რაღაც უცნაური ამბავი ხდება და სარიზე თვალი გეჭიროთო.

— მერე?

— მეტი არაფერი, რატომღაც ვიფიქრე, ურიგო არ იქნება, თუ ამ ამბავს ლენის შეგატყობინებ-მეთქი.

— სხვა არაფერი თქმულა უფრო მნიშვნელოვანი?

— რამდენადაც ვიცი, მეტი არაფერი.

— გმადლობთ.

— მე კი ნუ მიხდით მადლობას, თქვენ ბედს უმადლოდეთ, რომ ამ საუბარს შემთხვევით წავესწარი. კაცმა რომ თქვას, ნეტა რა მრჯის, რას ვერევი ამ საქმეში.

— დიდად დამავალებ, თუ ხვალ დილას სარის გაათრთხილებ.

— იმედია, იცით რასაც ჩადიხართ?

— ნუ სწუხხარ, კარგად ვიცი.

— შესაწუხებელი მე რა მაქვს. რაც გინდა ის ქენი. ეს თქვენი საქმეა.

— სწორია. გმადლობ, ფიეტა. ღამე მშვიდობისა. არ დაგავიწყდეს ხვალ დილით სარი გაათრთხილო.

.. — არ დამავიწყდება. ღამე მშვიდობისა.

ლენი უკან გაბრუნდა და სწრაფი ნაბიჯით გადაჰრა ქუჩა. ფიეტამ თვალი გააყოლა ლენის, რომელიც შინ შევიდა, მერე ტუჩები მოიკვნითა, მხრები აიჩეჩა და ქოხში შებრუნდა.

ლენი ფეხაკრეფით შევიდა საწოლ ოთახში და თავისი ჩემოდანი გამოიტანა. მხოლოდ ამ ჩემოდანს წაიღებს. დილით ადრე ღუქანში მიიტანს და იქ დატოვებს, რომ ცნობისმოყვარე ხალხის მითქმა-მოთქმა არ გამოიწვიოს. ლენიმ

ჩემოდანში ჩაალაგა ყველაფერი, რის წაღებაც კი სურდა. მერე დახურა, თასმები გადაუჭირა და მაგიდის ქვეშ შედგა. უცებ გაახსენდა, რომ მოძღვართან პიუჟამო დარჩა. დაე, დარჩეს და მოძღვარმა ატაროს სამახსოვროდ, რაც არის არის. ზედმეტ ახსნა-განმარტებებსაც გადარჩება — საღ მიღიხარ და რისთვისო.

ლენი წამით შედგა და ჩაფიქრდა. თითქოს ყველაფერი გააქეთა, რაც გასაქეთებელი იყო. ხვალამდის ყველაფერი მოგვარებულია. ახლა აჯობებს ცოტა ხანს დაისვენოს. იგი იატაკზე დაფენილ ქვეშაგებზე წამოწვა და მთელი ტანით გაიჭიმა, მაგრამ რული არ მიეკარა. ასეც ვარაუდობდა და იმიტომ არ ჩააქრო ლამპა. ლენიმ პაპიროსს მოუკიდა და სარჩზე დაიწყო ფიქრი. როგორც ყოველთვის, ლენიმ ვერც ახლა წარმოიდგინა თვალნათლივ სარის გარეგნობა, მისი სხეული. თვალწინ მარტო ქალის მრგვალი სახე ეხატებოდა, ზორბლისფერი თმებით და სათნო, ყველაფრის გამგები თვალებით. დანარჩენს კი, მის სუნთქვას, ხმის ჟღერადობას თუ გულის ცემას ლენი სადღაც ღრმად, სულის სიღრმეში გრძნობდა. ასე იქნება მუდამ, მარადის, რადგან სარისთან სულ სხვა გრძნობა აკავშირებს, რომელსაც თვითონაც ვერ ჩასწვდომია.

ლენი წამოდგა, საწერ-კალამი აიღო პატარა მაგიდიდან, სადაც ჩვეულებრივ სასკოლო ნივთებს ინახავდა და სამზარეულოში დაბრუნდა. იქ მაგიდას მიუჯდა, წინ ლამპა დაიდგა და წერილის წერა დაიწყო. ეს იყო მისი პირველი წერილი სარისადმი...

ამავე დროს იქ, დიდ სახლში, სარიმ უკანასკნელი კაბა კოხტად დაკეცა და ჩემოდანში ჩადო. ხვალინდელი დღეც და მერე კი სიცილის, სიყვარულისა და სიხარულის დღეები დადგება. ოჰ, რა თქმა უნდა, ბევრჯერ უსიამოვნო დღეებიც გაუთენდებათ, მაგრამ ეს მხოლოდ მაშინ, როცა ლუკმა-პურისთვის მოუხდებათ ბრძოლა, როცა საკუთარი კერის მოწყობაზე იფიქრებენ და როცა შეიძენენ მცირე ქონებას, ოჯახური მყუდროების შესაქმნელად. მაშინ საკუთარ სახლზე ძვირფა-

სი მთელი დედამიწის ზურგზე აღარაფერია. დიახ, ისინი შექმნიან საკუთარ ოჯახს. და თუ იქნება დღეები, როცა ლუკმა-პური შემოაკლდებათ, ერთად იზიმშილებენ, ერთად გაინაწილებენ ჭირ-ვარამს. ისინი ხომ ჯან-ღონით საესე ახალგაზრდები არიან და მუშაობა არ ეზარებათ. მათ მხოლოდ ერთი რამ სურთ, ყველამ თავი დაანებოს და როგორც უნდათ, ისე მოაწყონ თავიანთი ბედი. დანარჩენი თვითონ იციან, როგორ მოუარონ თავის თავს. ჭირი იქნება თუ ლხინი, ავადმყოფობა თუ ჯანმრთელობა, ყველაფერს ერთად გაიზიარებენ.

ცარიელი ოთახის მეტიც რომ არაფერი ჰქონდეთ, სარი მაინც იმდენს ეცდება, რომ ამ ერთ ოთახსაც სიამოვნების და ოჯახური მყუდროების კუთხედ გადააქცევს, რომ სამუშაოდან დაბრუნებულმა ლენიმ სულიერად დაისვენოს.

ესეც ასე, სარი ჩალაგებას მორჩა. ყველაფერი ჩადო, არაფერი დავიწყებია. ნეტავი რას აკეთებს ახლა ლენი? იგი ფეხის წვერებზე შედგა და ლამპა ჩააქრო. მერე სარკმელი გამოაღო, სკამი მიიდგა, სიბნელეში ჩამოჯდა და მყუდრო ღამეს გახედა. სარი ახალი დღის დადგომას ელოდა.

— ოჰ, ჩქარა, ჩქარა! — წყნარად ჩურჩულებდა იგი.

3

ამ მძიმე დღეს თითქოს ბოლო არ უჩანდა... წამი წამს მისდევდა გულისგამაწვრილებელი სიზნანტით. ამ დილით მზემ ისედაც თითქოს დააგვიანა ამოსვლა და ახლაც უხალისოდ, უილაჯოდ იხრებოდა დასავლეთისაკენ. ჩრდილებიც არ იძვროდნენ. დრო კუს ნაბიჯით გადიოდა. დღე იყო გრძელი, დამქანცველი და თითქოს არც აპირებდა გასვლას.

სარის სწორედ ბედმა გაუღიმა, რომ გერტი დილაადრია-ნად წავიდა მინდვრებში. უიმისოდ უფრო შეუმჩნევლად გაივლიდა დრო და სახლში მუშაობაც გაადვილდებოდა. მიუხედავად ამისა დღეს მაინც ბოლო არ ეღებოდა და მოულოდ-

ნელობით აღსავსე იყო. ფიეტას გაფრთხილებამ ხომ მთლად აუტანელი გახადა ეს დღე.

ბოლოს, როგორც იქნა, საშინელი ზღაზვნით მოაწია შუადღემ. სადაც არის გერტიც დაბრუნდება სასადილოდ. სარის ახლა დიდი სიფრთხილე მართებს, რომ არაფერი შეიმჩნიოს.

„ნუ უყურებ, ნუ უყურებ საათს“, — წარამარა იმეორებდა სარი გუნებაში, მაგრამ თვალი მაინც საათისკენ გაუბრბოდა, მაინც ითვლიდა მძიმედ, ზღაზვნით გამავალ წუთებს.

როცა, — ვინ იცის, მერამდენეჯერ — გაიხედა სარკმელში, სამზარეულოსკენ მომავალი ფერადკანიანი ბიჭი შენიშნა, მაშინვე გულმა უგრძნო, რომ მას რაღაც ამბავი მოუტანეს. თავი ძლივს შეიკავა, რომ ბიჭს არ შეგებებოდა. მოუთმენლად მიაშტერდა კარებს და ლოდინად იქცა. აი, ახლა ფიეტა შემოაღებს კარებს; აი, უკვე მოდის, სადაცაა შემოვა... მართლაც, კარი გაიღო და ფიეტა გამოჩნდა. სარიმ მოუთმენლად გაუწოდა ხელი. ფიეტას გაელიმა.

— ბარათი ჩემს სახელზეა, მაგრამ შეგიძლიათ თქვენც წაიკითხოთ, — უთხრა მან და ბარათი გაუწოდა, თან რაღაც სიბრალულით და თანაგრძნობით შეხედა და გაბრუნდა.

სარი უმაღლესი თავის ოთახში შევარდა. დამშვიდდა, ბარათი რომ მიიღო, დარჩენილ დროს ახლა როგორმე გაუძლებს. უკვე შეძლებს თვალებში შეხედოს გერტს. წყნარად, აუჩქარებლად გახია კონვერტი, დაკეცილი ქაღალდი ამოიღო, გაშალა და კითხვა დაიწყო.

ჯერ ორიოდ ბუკარიც არ ჰქონდა წაკითხული, რომ წერილი ცრემლმა დანამა.

„გმადლობ, ჩემო ძვირფასო“, — წაიჩურჩულა ნაზი, სიყვარულით აღსავსე ხმით, ცრემლი მოაწმინდა და ხელახლა დაიწყო კითხვა.

„საყვარელო, სარი!

ხვალინდელი დღე, ვიცი მძიმე და აუტანელი იქნება შენთვის! ხვალ დიდი თავდაპერა და სიმტკიცე გმართებს, რადგან ერთი დღე მთელ საუკუნედ მოგეჩვენება. ვიცი, ძალიან გაგიჭირდება და ამიტომ გწერ ჩემს პირველ წერილს.

გწერ, რომ გაგრძნობინო: მესმის შენი გულისთქმა და მსურს შეგიმსუბუქო გაჭირვება. იცოდე, ამ გაუთავებელი დღის ყოველ წამს შენთან ვარ.

ამ წერილს, ჩემო ძვირფასო, შუადღისას მიიღებ. ვიცი ამის შემდეგ დრო სწრაფად გაივლის. ვიცი, რომ სულით ძლიერი ხარ. შენ ხომ მეც შემმატე სულის სიმტკიცე და ახლა კი ცოტაოდენს უკან გიბრუნებ:

ჩემო კარგო, ნუ შეგაშინებს დარჩენილი საათები. მათაც, როგორც ყოველივეს ამქვეყნად, ბოლო მოელება. აი, სწორედ მაშინ დადგება ჩვენი ბედნიერების დრო, გახსოვდეს ეს. მაშინ თავისუფლად ვივლით ქუჩებში, ყველას თვალწინ, ხელიხელჩაკიდებულნი, ერთად შევალთ კაფეში, სხვებთან ერთად წამოვწვებით ზღვის პირას მზეზე, ბედნიერნი, თავისუფალნი და შეყვარებულნი. დაიხსომებ? მერე პატარა სახლს ავიშენებთ, სადაც მხოლოდ ჩვენ ორნი ვიცხოვრებთ, მარტოდმარტო. მუდამ ერთად ვისაუბრებთ, ვისადილებთ, ვივახშმებთ. საღამოობით კი ერთად 'გავალთ სასეირნოდ, არ დაგავიწყდეს. მართალია, შეიძლება პირველ ხანებში გაგვიჭირდეს და უცხო ენის შესწავლაც მოგვიხდეს, მაგრამ გწამდეს, რომ ბოლოს ყველაფერი მოწესრიგდება. მერე კი მზე, სიხარული და ბედნიერება მოგველის. ხომ გაგონდება?

როცა გაგიჭირდეს, გაიხსენე ყოველივე ეს, ჩემო ძვირფასო.

გახსოვდეს, ჩემო კარგო, რომ ხვალინდელი დღე ჩვენია. მართლა, მიპასუხე, მაშინ ხომ თანახმა იქნები ჩემი მეუღლე გახდე?

მიყვარხარ მთელი არსებით.

შენი ლენი“.

— მახსოვს, ყველაფერი მახსოვს, — ჩაიჩურჩულა სარიმ და ხელახლა გადაიკითხა წერილი.

მართლაც წერილის მიღების შემდეგ დარჩენილი დრო ადვილი ასატანი გახდა. როგორც კი აღელვებას იგრძნობდა, სარი მაშინვე ოთახში შერბოდა, კარს ჩაიკეტავდა, წერილს ამოიღებდა და კითხულობდა...

დღე, როგორც იქნა მიიწურა და წასვლის დროც დადგა-

სარი ჯერ კიდევ დილით მოელაპარაკა სემს, რომელიც ახლა გარეთ იცდიდა მის სარკმელთან, რომ სარის ჩემოდნები გადაეწოდებინა მისთვის. სარიმ ორი ჩემოდანი და პალტო მი-აწოდა, მერე სარკმელი მიხურა, ლამპა ჩააქრო და სასტუმრო ოთახში გავიდა. გერტი ოთახში იჯდა. მან ცნობისმოყვარეობით გააყოლა თვალი სარის, მაგრამ კრინტი არ დაუძრავს. უხმოდ გაიარა ოთახში, მერე სამზარეულო და გარეთ გავიდა.

სარის გასვლის შემდეგ ფიეტა დიდხანს უმზერდა კარებს დაფიქრებული.

გარეთ სემმა პალტო ჩააცვა მას. სარიმ ერთი ჩემოდანი ჩამოართვა სემს და გზას გაუდგნენ. სარი აღტაცებული იყო, გული სიხარულით უძგერდა. სემი კოქლობით მისდევდა. ანთებულ თვალებში რაღაც უცნაური შუქი ჩასდგომოდა.

სარის საკუთარი გულის ცემა ესმოდა. ხვალ დილით ისინი უკვე კეიპტაუნში იქნებიან. სალამოსთვის კი, როგორც ლენიმ თქვა, ყველაფერს მოაწესრიგებენ და კეიპტაუნიდან გაემგზავრებიან. მერე კი... მერე დაიწყება ახალი ცხოვრება ახალი, თავისუფალი და ბედნიერი ცხოვრება, არაფრის შიში აღარ ექნებათ.

სარიმ მოშორებით ლენის მოჰკრა თვალი, ხელი დაუქნია და მისკენ გაექანა. როცა მიუახლოვდა, ჩემოდანი ძირს დააგდო და პირდაპირ მკლავებში ჩაუვარდა.

— დრო ცოტა გვაქვს, ძვირფასო, — თქვა ლენიმ მცირე ღუმილის შემდეგ. სარი ძირს დაგდებულ ჩემოდანს დასწვდა. ლენი სემს მიუბრუნდა: — დიდად გმადლობთ, სემ, — და ხელი გაუწოდა ჩემოდნის ჩამოსართმევად.

— კარგა მანძილი გაქვთ გასავლელი, — ჩუმად ჩაილაპარაკა სემმა, — სადგურამდის გაგაცილებთ.

— კეთილი. კიდევ ერთხელ გმადლობთ. აბა, მაშ აეჩქარდეთ. — ისინი ქვიშიან ბილიკს გაჰყვნენ. სარი და ლენი ერთიმეორის გვერდით მიაბიჯებდნენ. სემი უკან მისდევდა.

— ყველაფერი ეს სიზმარია თუ ცხადი, ლენი? — იკითხა სარიმ და ხმაში აღელვება დაეტყო.

— ცხადია, ცხადი, ჩემო კარგო.

— თუმცა, მეც ვიცი, რომ ცხადია. როცა შენი წერილი მივიღე, ყველაფერი გამახსენდა და გული მომეცა. გმადლობთ, ლენი.

— მართლა, ჩემს თხოვნაზე რას მეტყვი!

— როცა კი გენებოს, ლენი.

უცებ მთვარე საავდროდ ჩაშავებულ ღრუბელს მოეფარა და ირგვლივ მოულოდნელად წყვდიადი ჩამოწვა. შორს სიბნელეში მკრთალად მოჩანდა უზარმაზარი ხის ლანდი.

— ჟერ ნახევარი გზა არ გაგვივლია? — იკითხა სარიმ.

— ნახევარზე მეტი გვაქვს გავლილი, — უპასუხა ლენიმ.

— ჩვენ ძალიან ვყოჩაღობთ, კიდევ ნახევარი საათი გვაქვს დრო.

— ნუთუ კიდევ ნახევარი საათი დაგვრჩა? — თქვა სარიმ

— ოჰ, ლენი, მოთმინება აღარა მყოფნის.

მთვარე ახლა ღრუბლების მეორე მხრიდან გამოცურდა და არემარეს ისევ სინათლე მოჰფინა. უცებ ხის ქვეშიდან მათ წინ ბილიკზე ვილაყამ გადმოაბიჭა. მას მეორეც შეუერთდა. ხის ჩრდილში ორი ცხენი მოჩანდა.

სარიმ მკლავში სტაცა ლენის ხელი. სემმა უკან-უკან დაიხია და ბუჩქებს მიეფარა. ლენიმ იგრძნო, როგორ დაუარა ჟრუანტელმა მთელ ტანში. იგი მოულოდნელობისაგან ელდანაკრავივით შედგა. მაგრამ მალე გონს მოვიდა და უჩვეულო სულის სიმშვიდე იგრძნო. ასე დამშვიდებული არასოდეს არ ყოფილა. კვლავ დაუბრუნდა მისთვის ჩვეული, ნათელი და მახვილი აზროვნება.

— გერტია, — წაიჩურჩულა სარიმ. — გერტი და ვილჯონი.

— მართალი ხარ, მე ვარ! — პირქუშად ჩაილაპარაკა გერტმა და წინ წამოიწია.

სარის უცებ ელვასავით გაურბინა აზრმა, ისინი რაღაც ცუდ საქმეს უპირებენ ლენისო. მოსალოდნელმა საფრთხემ ყოველგვარი შიში დაავიწყა. იგი დაიცავს მას, რამეს იღონებს.

— ნუთუ არა გრცხვენიათ? — აგდებით თქვა ვილჯონმა და მხარში ამოუდგა გერტს.

— რისი? სამარცხვინო რა ჩავიდინე? — გაცხარდა სარი, — მე მიყვარს ლენი.

— ფუი, ეს შავკანიანი ნაბიჭვარი? — გადააფურთხა ვილჯონმა.

— ღიახ, — უპასუხა სარიმ. — ეს შევეანიანი ნაბიჭვარი. ორივეს ბევრად გჯობიათ და მე მიყვარს იგი. — მან შეამჩნია, რომ ისინი წინ-წინ მოიწევდნენ და ცდილობდნენ წინ გადა-
ლობებოდნენ ლენის, მაგრამ ლენიმ დაიხია და სარიც უკან დასწია.

— ამასაც ვნახავთ, რითი გეჯობია, — ჩაიბურტყუნა გერტ-
მა და ვილჯონს მიუბრუნდა, — აბა, ერთი ცხენს მოახტი და
ხალხს დაუძახე. უთხარი თოფებიც წამოიღონ. აბა, სწრაფად! —
ვილჯონი ცხენს მოახტა და სადგურისკენ გაქუსლა. — რაო,
ხომ ვერ წამიხვედი ხელიდან, სვარც! — შესძახა გერტმა.

— გეთაყვა, გერტ, — შეევედრა სარი, — თავი დაგვანებე;
ანდა, ლენი გაუშვი, ხელს ნუ ახლებ. მე რაც გინდა, ის მიყავი,
ოღონდ მაგას ნურათერს ავნებ. გევედრები, გაუშვი. მე იგი
მიყვარს, გესმის? მიყვარს-მეთქი!

— ხმა, კრინტი! — დაიღრიალა გერტმა. — შენ მერეც
მოგივლი. ახლა კი ცხენი წაიყვანე და შინ დამელოდე.

— არ წავალ! — შეჰკივლა სარიმ.

— წადი შინ, სარი, — ნაზად მიმართა ლენიმ, თან გერტს
თვალი არ მოაშორა. — აღი შინ, ჩემო ძვირფასო, და იქ მომი-
ცადე, ნუ გეშინია. ეს არც ისე ღონიერია, რომ რამე დამაკლოს.
იგი ხომ ბუნებით მხდალი და ტრაბახაა. დიდი გული მაშინ
აქვს, როცა ატყობს, რომ ეშინიათ მისი. მე კი არ მეშინია. წა-
დი, ჩემო კარგო, წადი. მე მოვალ შენს სანახავად. ოღონდ,
ცხენს ნუ წაიყვან, დატოვე.

— ახლავე წაიყვანე! — დაიღმუვლა გერტმა.

— არა, ნუ წაიყვან, — წყნარად უთხრა ლენიმ. — აბა,
ახლა კი სწრაფად, გაიქეცი.

-- მაშ, მოხვალ? — და სარის ქვითინი აუვარდა.

— მოვალ, ოღონდ ახლა ჩქარა წადი აქედან. — სარი მო-
ტრიალდა და ტირილითა და ბარბაცით გაიქცა შინისკენ.

ლენის თვალი არ მოუშორებია გერტისთვის.

— მოიცა, ახლავე კისერს მოგიგრეხ, — წაისისინა ვერტმა.

— აბა, ერთი სცადე, — უპასუხა ლენიმ.

ისინი ფრთხილად უვლიდნენ ერთმანეთს გარშემო.

— ფეხსაცმელს აგალოკვინებ, როცა გაგისწორდები, — იმუქრებოდა გერტი.

— ნუ გგონია, შემაშინო.

გერტმა გაიწია, ვითომ დარტყმა უნდოდა. ლენი არ დაიბნა, მარჯვენა ხელი მოუჭნია და მუშტი პირდაპირ ცხვირში სთხლიშა. გერტს სისხლი წასკდა, პირი და ნიკაპი სისხლით შეეღება.

— როგორია, ძმაო, მოგწონს? — დაუფარავი სიძულვილით ჰკითხა ლენიმ. — მაშ არ იცოდი, რომ ძმად გეკუთვნი? დიახ, მეც მამაშენის შვილი ვყოფილვარ, თურმე.

ლენიმ აღტაცებაც კი იგრძნო. ბოლოს, წლობით დაგუბებულმა ბოლმამ, უსიტყვოდ ატანილმა შეურაცხყოფამ გადმოხეთქა და ახლა შურს იძიებდა.

გერტმა სიმწრისაგან დაიღმუვლა და ლენის მივარდა, მაგრამ ისევ მუშტი მოხვდა ცხვირ-პირში. ტუჩებზე შედედებული სისხლის ლეკერტები ჩამოეკიდა.

— უჰ, ნაბიჭვარო! — შეჰკივლა გერტმა, და თუმცა ყოველმხრიდან ხვდებოდა დაშენილი მუშტები, მაინც მივარდა ლენის, მაგრამ იგი დაუსხლტა. გერტი მეორედ მიეტანა და ცალი ხელით სწვდა ყელში, მალე მეორეც მიაშველა და სალტესავით წაუჭირა კისერში. მუშტები ისევ ხეტყვასავით ცვიოდა, მაგრამ ძალა თანდათან ელეოდა. გაშმაგებულმა ლენიმ სარმა გამოსდო. ორივენი მიწაზე დაეცნენ, მაგრამ გერტს ლენის ყელისთვის წამითაც არ შეუშვია ხელი. გერტმა სახეში ჩახედა ლენის და თვალებში უზომო ტკივილი ამოიკითხა.

— ნუ გგონია, რომ მოგკლავ, — წაისისინა გერტმა, — არა, მოკვლას როდი გიპირებ, ოღონდ, ცოტას კიდევ წაგიჭერ, სანამ სულ არ დასუსტდები, მერე კი მოგდგები და ცემით აგაჭრელებ, გესმის, ცემით, ბატონო სვარც!

ლენი უმწეოდ იბრძოდა. თვალთ უბნელდებოდა, ყურებს საშინელი შხუილი გაჰქონდა.

— დიახ, — გესლიანად განაგრძობდა გერტი. — ცემით, ცემით აგაჭრელებ. იმდენს გირტყამ, სანამ სემივით არ გახდები. მას ახლა შეშლილ სემს ეძახიან. მაგრამ იყო დრო, რომ არაფრით ჩამოგივარდებოდა. ისიც შენსავით ფიქრობდა,

თეთრკანიან ქალს საკმაოდ შევეფერებო. ისიც შენსავეთ განათლებული, ენამკვეერი და კოხტად გამოწყობილი იყო. მაგრამ დღეს ხომ ხედავ როგორია? ეს მე გავხადე ასეთი, ახლა. სემი ჩემი მონაა! თავის დროზე იგი შენზე ღონიერი იყო, მაგრამ იმდენი ვურტყი, რომ ახლა პირუტყვს დაემსგავსა, შენც ასეთი ბედი მოგელის, ბატონო სვარც!

მთვარე ისევ ღრუბლებს მოეფარა და ყველაფერი წყვედიადში შთაინთქა. ლენიმ უკანასკნელად გაიბრძოლა, რომ განთავისუფლებულიყო გერტის ხელიდან, მაგრამ თითები რკინის სალტესავით შემოხვეოდნენ. გერტმა ბოროტად ჩაიხიბხითა.

უცებ, შორიახლოს, ბილიკის მხრიდან შეშლილი სემი წამოდგა და კოჭლობით გაემართა მათკენ.

— ამით არ უნდა გეტრაბახა, — ხენეშოდა იგი. — ამაზე ხმა არ უნდა ამოგელო, არ უნდა გეტრაბახა ამით. — სემი მძიმედ მოაბიჯებდა, სახეზე უიმედო მწუხარება აღბეჭდვოდა. როცა გერტმა თვალი მოჰკრა და სემის ხმა გაიგონა, უკვე გვიან იყო. სემმა თავისი მძლავრი მკლავები გერტს კისერში მუხრუჭებივით წაუჭირა.

— არა, არ უნდა გეტრაბახა-მეთქი, — ისევ დაიკენესა შეშლილმა სემმა. იგი თანდათან უჭერდა გერტს მკლავებს. გერტმა ლენის ხელი შეუშვა და გაშმაგებით შეებრძოლა სემს. მაგრამ სემი სულ უფრო და უფრო უჭერდა. ლენიმ კარგა ხანს ვერ შეძლო წამოდგომა. მერე, როგორც იქნა, გვერდზე გაცოცდა და მიწაზე მობლლარძუნე სემს და გერტს გასცილდა. იგი ცხენისკენ წაფორთხდა, მაგრამ წაიქცა. მერე ძლივძლივობით წამოდგა და იქვე ხეს მიეყუდა. როცა ლენი მოტრიალდა და მებრძოლთ დახედა, თვალი მოჰკრა, რომ გერტმა ხელი უკანა ჯიბისკენ წაიღო და ჰაერში უცებ დანამ გაიელვა.

ლენის უნდოდა დაეყვირა, მაგრამ ხმა ვერ ამოიღო. ღონემიხდილს არც მოძრაობა შეეძლო. დანამ ჰაერში გაიელვა და ძირს დაეშვა, ერთხელ, მეორედ, მესამედ... მაგრამ, უცებ გერტს ხელიდან დანა გაუვარდა და ხმაურით დაეცა მთვარიტ განათებულ ბილიკზე. იგი სისხლით იყო შეღებილი. მოულოდ-

წელად სემი წამოდგა ბარბაციტ და სამუდამოდ დაეცა მოცე-
ლილივით.

ლენი ლასლასით მივიდა ბრძოლის ადგილას. ორივე
მკვდარი იყო. ასე დასრულდა ოცდაათი წლის დაწყებული
ტრაგედია.

ლენი შეეცადა ყველაფერი ნათლად წარმოედგინა. მაშ
ასე, ვილჯონი ხალხის დასაძახებლად წავიდა და სადაც არის
დაბრუნდება; სარი ზევითაა, შინ, ალბათ დარდით კვდება.

ლენი ცხენთან მიბარბაცდა და ზედ მოაჯდა. გრძნობდა,
რომ ღონე თანდათან ემატებოდა. ცხენს ქუსლი ჰკრა და გაა-
ჰენა, უკან მოიხედა, შორს ცხენოსანთა გუნდი შეამჩნია. ეს
ალბათ, ვილჯონი ბრუნდება ხალხთან ერთად. აღვირი მიუშვა
და ცხენი დააოთხა. კარგად იცოდა, რომ ადრე თუ გვიან მათ-
თან შეტაკება მოუხდებოდა. იქ, ზევით, სარი უცდიდა. აღმართ-
ზე ცხენს რომ მიაჰქენებდა, უცებ ფიეტას შემოხვდა, რომე-
ლიც წყევლა-კრულვით მირბოდა ქვევით.

ცხენმა ჰენებით შემოუარა დიდ სახლს და კარებთან
შედგა. ლენი ცხენიდან ჩამოხტა და სწრაფად შეირბინა სამზა-
რეულოში, იქიდან ოთახში და უცებ ერთ ადგილზე გაშეშდა.
სარი სასტუმრო ოთახში იდგა და თოფს უმიზნებდა. ლენი რომ
იცნო. თოფი ძირს დაუშვა და მკერდზე აეკრა.

— გერტი მეგონე, — შესჩივლა მან. — კინაღამ მოგკალი.

— გერტი უკვე მკვდარია, — უთხრა ლენიმ.

— ძალიანაც კარგი, — ვითომც არაფერი იყო ისე თქვა სა-
რიმ.

— სემიც მოკვდა, — განაგრძო ლენიმ. — ვილჯონი და
სხვები აქეთ მოიჩქარიან, მათ კი ველარ წავუვალ. მაგრამ ნუ
გეშინია, შენ ხელს არ გახლებენ, ბევრი დრო ალარა მრჩება.
შომეცი ეგ თოფი. გავუმკლავდები რამდენ ხანსაც შევძლებ.

— მეც შენთან ვიქნები, — მშვიდად უპასუხა სარიმ.

— ეს შეუძლებელია, ჩემო ძვირფასო. საშინელი სროლა
ატყდება.

— მეც შენთან ერთად უნდა ვიყო, ლენი, განა ეს არ
გესმის? — სარი მშვიდად ლაპარაკობდა, როგორც ადამიანი,
რომელიც სიკვდილის აუცილებლობას შერიგებია.

— არა, სარი, არა!

სარის პასუხი არ გაუცია, უხმოდ გავიდა მეორე ოთახში, მერე დაბრუნდა და თან თოფი და ტყვიები შემოიტანა. მან სწრაფად დაიწყო თოფის გატენა.

— მე უკვე მესმის ცხენების თქარათქური, — თქვა მან. — თუ ხელში ჩაგიგდეს, ისეთსავე დღეს დაგაყრიან, როგორც სემს. ლენი, ჩვენ უნდა ვიბრძოლოთ, გახსოვს, შენ თვითონ თქვი, ჭირში და ლხინში მუდამ ერთად უნდა ვიყოთო.

იგი სარკმელთან მივიდა და გარეთ გაიხედა, მხედრებმა ცხენები ეზოში შემოაქენეს. სარიმ ლენის მეორე სარკმელზე მიუთითა. ლენიმ სწრაფად დასტაცა თოფს ხელი და სარკმელთან გაჩნდა.

ლამის მყუდროება ვილჯონის ხმამ დაარღვია:

— სვარც, ჩვენ ვიცით, რომ აქ იმალები! სჯობია გამოხვიდე და დაგვნებდე. მაშინ კანონის ძალით მკვლელობისთვის გაგასამართლებენ. თუ არადა, ჩვენ თვითონ შემოვალთ, შეგიპყრობთ და მაშინ ღმერთი თუ გიშველის. ეი, თქვენც, სარი ვილერ, გარეთ გამოდით! ნუთუ არ გეყოთ, თქვენი თვისტომთა შერცხვენა?

სარიმ დაუმიზნა და გაისროლა. გარეთ ჩოჩქოლი ატყდა. ლენიმ ამით ისარგებლა და ლამპა ჩააქრო.

ჯერ კარგა ხანს დუმილი ჩამოწვა...

მერე კი თოფები ალაპარაკდნენ...

დაბლა, სტილველდში კი მთელი სოფელი შეშინებული ერთად შეკრებილიყო და ყურს უგდებდა თოფის გამაყრუებელ სროლას. არავინ იცოდა, რას ნიშნავდა ეს სროლა, სანამ ჰაისტრიტზე არ გამოჩნდა ფიეტა, რომელსაც შეშლილი სემის გვამი მიჰქონდა. ზემო მხრიდან მოისმოდა თოფების სროლის ხმა, რომელშიც ინთქმებოდა ხალხის ყაყანი.

ფიეტას ახალგაზრდა ებრაელი ისაკი და ზანგი მაქო მოსდევდნენ. ფიეტამ სემის გვამი თავისი დედის სახლში შეიტანა და საწოლზე ფრთხილად დაასვენა. თვალებით მრისხანების ცეცხლს აფრქვევდა. პატარა ოთახი ზალხით აივსო.

— ეს ლენი სვარცია, — პირქუშად შესძახა ფიეტამ. —

ლენის და სარი ვილერს ერთმანეთი უყვართ და გაქცევა სურდათ. ახლა კი დიდ სახლში მომწყვდეულები იბრძვიან.

ლენის დედას გული შეუღონდა. დანარჩენებს თითქოს ენა ჩაუვარდათო, გარეტიანეულები იდგნენ.

სოფლის მოძღვარი მუხლებზე დაეცა. სხვებმაც დაიჩოქეს. მხოლოდ ფიეტა, ახალგაზრდა მაქო და ისაკი განაგრძობდნენ ფეხზე დგომას.

...ჩამოვარდნილ ღუმელს თოფების გრიალი არღვევდა... სროლას უცებ ახალგაზრდა მაქოს ხმა შეუერთდა:

— მათ უყვარდათ ერთმანეთი, ამის მეტი დანაშაული მათ არ მიუძღვით... არავისთვის არაფერი დაუშავებიათ. ისინი ელტვოდნენ ერთმანეთს, რადგან ერთნაირი სულის პატრონები იყვნენ... ეს ორი სიცოცხლით სავსე ახალგაზრდა... ახლა კი თოფებით სდევნიან... ჭეშმარიტად ეს მონობაა... არა, მამაო, საკმარისი არ არის მუხლებზედ დაეცე და ღმერთს ევედრო... გესმით სროლის ხმა?... იქ, ზევით. ისინი მხარდამხარ იბრძვიან, რადგან ჩვენში სიყვარული დანაშაულად ითვლება... ჩვენც უნდა ვიმოქმედოთ, სხვა რა დაგვრჩენია.

უცებ სროლა შეწყდა, აფრიკის ვრცელ ველზე ღუმელი ჩამოწვა.

ეპილოგი.

მეორე დღეს გაზეთმა „ისტერნ პოსტმა“ პირველ გვერდზე მსხვილი ასოებით გამოაქვეყნა ახალი ამბავი. გაზეთი იუწყებოდა, თუ როგორ შეცდა ჰკუაზე ფერადკანიანი მასწავლებელი ვინმე ლენი სვარცი, რომელმაც მოკლა შეძლებული ფერმერი ბატონი გერტ ვილერი და დევნილმა თავი შეაფარა მის სახლს.

სახლში მარტოღმარტო იმყოფებოდა მის სარი ვილერი. სვარცმა ოთახში თოფი იპოვა, მოკლა იგი და მერე თავის მღევრებს მიუბრუნდა. მოხდა შეტაკება, რომლის დროსაც კიდევ სამი კაცი დაიჭრა, ვიდრე ლენი სვარცს ბოლოს მოუღებდნენ.

თითქმის მთელი ეს ამბავი, — წერდა გაზეთი, — ჩვენს კორესპონდენტს აცნობა ბატონმა ვილჯონმა, ზემოთ მოხსენიებული ვილერის მეგობარმა და მოურავმა. ბატონი ვილჯონი პირადად ხელმძღვანელობდა სეარცის დაჭერას და ორი კრილობა მიიღო: მხარში და მკლავში.

დასასრულს წერილი გადაჭრით მოუწოდებდა, ებრძოლათ შავეკანიანი მოსახლეობის განათლების წინააღმდეგ.

შინაარსი

შინ	7
სიყვარული	77
სიძულვილი	203

Питер Абрахамс

Тропою грома

(На грузинском языке)

Художник И. Джанашвили
Детгиздат Грузинской ССР

„Накадули“

Тбилиси

1961

• •

რედაქტორი ე. მაღრაძე
გამომც. რედაქტორი ნ. დონაძე
მხატვარი ი. ჯანაშვილი
მხატვ. რედაქტორი ჯ. ყავლაშვილი
ტექნორედაქტორი გ. მეტრეველი
კორექტორი ლ. ბასილაია

სელმოწერილია დასაბეჭდად 13/X-61 წ.
ანაწყოების ზომა $5\frac{1}{2} \times 9$
ქაღალდის ზომა $84 \times 108\frac{1}{32}$
ნაბეჭდი თაბახი 19
სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 12,24
ტირაჟი 5.000 შეკვ. № 593.
ფასი 52 კაპ.

საქ. სსრ. კულტურის სამინისტროს
მთავარპოლიგრაფგამომცემლობის სტამბა № 1.
თბილისი, ორჯონიკიძის ქ. № 50.

Типография № 1 Главполиграфиздата
Министерства культуры Грузинской ССР.
Тбилиси, ул. Орджоникидзе, 50.